

**TÜRKİYE’DE UYGULANAN KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJELERİNİN
YOKSULLUK VE DIŞLANMA OLGULARI TEMELİNDE İNCELENMESİ:
ALTINDAĞ AKTAŞ MAHALLESİ ÖRNEĞİ**

Bahar ŞAHİN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ŞEHİR VE BÖLGE PLANLAMA ANABİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

KASIM 2016

Bahar ŞAHİN tarafından hazırlanan “TÜRKİYE’DE UYGULANAN KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJELERİNİN YOKSULLUK VE DIŞLANMA OLGULARI TEMELİNDE İNCELENMESİ: ALTINDAĞ AKTAŞ MAHALLESİ ÖRNEĞİ” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Özlem GÜZEY KOCATAŞ

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

.....

Başkan: Prof. Dr. Serap KAYASÜ

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

.....

Üye: Doç. Dr. Nevin TURGUT GÜLTEKİN

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum

.....

Tez Savunma Tarihi: 10 / 11 / 2016

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

.....

Prof. Dr. Hadi GÖKÇEN
Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Bahar ŞAHİN

10 / 11 / 2016

TÜRKİYE’DE UYGULANAN KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJELERİNİN YOKSULLUK
VE DIŞLANMA OLGULARI TEMELİNDE İNCELENMESİ: ALTINDAĞ AKTAŞ
MAHALLESİ ÖRNEĞİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Bahar ŞAHİN

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
Kasım 2016

ÖZET

Bu çalışma kentsel dönüşüm projeleri ile yoksulluk ve dışlanma olguları arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında, 1950’li yıllardan bu yana kitlesel göçlere maruz kalan Ankara’nın, en eski gecekondu bölgelerinden biri olan Altındağ İlçesi, Aktaş Mahallesi’nde yaşayan gecekonducuların yoksulluk ve dışlanma deneyimlerine ve kentsel dönüşüm projelerine bakışlarına odaklanılmaktadır. Örnek alan olan Aktaş Mahallesi’nde, Şubat - Mart 2016 tarihleri arasında derin görüşmeler gerçekleştirilmiş ve 104 hane halkına anket uygulanmıştır. Gerçekleştirilen derin görüşmeler ve anket çalışması sonuçlarından elde edilen bulgular üzerinden, kentsel dönüşüm projelerinin yoksulluk ve dışlanma olgularının üretilmesi sürecindeki etkileri tartışılmıştır. Alan araştırması sonucu, olumlu hedefler belirlenerek başlanan kentsel dönüşüm projelerinin, gecekondu bölgelerindeki sosyo-ekonomik sorunların yeterince dikkate alınmamasıyla yoksulluk ve dışlanma sorununu derinleştiren bir araca dönüştüğü görülmektedir.

Bilim Kodu : 80208

Anahtar Kelimeler : Kentsel dönüşüm projeleri, yoksulluk, dışlanma, gecekondu

Sayfa Adedi : 174

Danışman : Doç. Dr. Özlem GÜZEY KOCATAŞ

ANALYSIS OF URBAN REGENERATION PROJECTS WITHIN THE PERSPECTIVE
OF POVERTY AND EXCLUSION: ALTINDAĞ AKTAŞ NEIGHBORHOOD

(M. Sc. Thesis)

Bahar ŞAHİN

GAZİ UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES

November 2016

ABSTRACT

This study intends to demonstrate the relationship between urban regeneration projects and poverty and exclusion. The study focuses on the squatters settled in Altındağ Aktaş neighborhood, which is one of the oldest squatter housing areas in Ankara, with the prospect of their experiences of poverty and exclusion and urban regeneration projects. In-depth interviews and a survey of 104 households were carried on in Aktaş Neighbourhood between February – March 2016. Based on the results of the case study, the effects of urban regeneration projects on the production of poverty and exclusion are discussed. As a result of the case study, it is proved that urban regeneration projects which start with positive goals, have become a means of deepening poverty and exclusion squatter areas because socio-economic problems are not considered.

Science Code : 80208

Key Words : Urban regeneration projects, poverty, exclusion, squatter housing

Page Number : 174

Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Özlem GÜZEY KOCATAŞ

TEŞEKKÜR

Çalışmamın tüm aşamalarında benden desteğini esirgemeyerek, bilgileri ile araştırmama ışık tutan ve kıymetli tecrübelerinden faydalandığım değerli tez danışmanım Doç. Dr. Özlem GÜZEY KOCATAŞ'a, araştırma sürecine maddi desteği ile katkı sağlayan Türkiye Çevre Koruma Vakfı'na, alan çalışmalarındaki yardımlarından dolayı Altındağ Belediyesi'ne ve Altındağ Kaymakamlığı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'na, tezin hazırlanması sürecinde desteğini benden esirgemeyen, fikir alışverişinde bulunduğum sevgili meslektaşım İrem ŞAHİN'e, çalışma süresince tüm zorlukları benimle göğüsleyen, her zaman yanımda olduğunu bildiğim ve desteğini hissettiğim Çağrı ÖZKAN'a, tezin araştırma safhasında büyük çabalar sarf eden, bu süreçte beni asla yalnız bırakmayarak ataerkilliğin büyük ölçüde hissedildiği çalışma alanında, görüşmeler yapabilmemi sağlayan babam Ahmet ŞAHİN'e ve manevi destekleriyle beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan sevgili annem Aynur ŞAHİN ve kardeşim Bilge ŞAHİN'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ	x
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	xi
RESİMLERİN LİSTESİ.....	xiv
HARİTALARIN LİSTESİ	xv
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	xvi
1. GİRİŞ	1
2. KENTSEL DÖNÜŞÜM KAVRAMI VE DÜNYA’DA KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN GELİŞİMİ	9
2.1. Kentsel Dönüşüm Kavramı	9
2.2. 19.yy’da Kentsel Dönüşümün Ortaya Çıkışı.....	12
2.3. 20.yy’da Kentsel Dönüşüm Süreçlerinin Gelişimi	13
2.3.1. 1910 – 1940 / Modern hareket ve kentsel yenileme yaklaşımı.....	13
2.3.2. 1940 – 1960 / Endüstriyel gelişme ve sağlıklaştırma yaklaşımı.....	14
2.3.3. 1960 – 1980 / Post-modern hareket ve kentsel yeniden canlandırma, sağlıklaştırma yaklaşımı	15
2.3.4. 1980 – günümüz / Endüstri sonrası gelişim, küreselleşme ve kapitalist yaşam biçimlerinin mekâna yansımaları	15
3. TÜRKİYE’DE KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN GELİŞİMİ.....	19
3.1. Gecekondu Olgusunun Ortaya Çıkışı ve Gelişimi	19
3.2. Gecekondu Sorununa Yönelik Geliştirilen Politikalar	21
3.2.1. Planlı dönem öncesi gecekondu politikaları	21

	Sayfa
3.2.2. Planlı dönem gecekondü politikaları.....	22
3.2.3. 1980 sonrası – Kentsel dönüşüm kavramının ortaya çıkışı	23
4. YOKSULLUK.....	29
4.1. Yoksulluğun Boyutları.....	32
4.1.1. Mutlak yoksulluk	32
4.1.2. Göreli yoksulluk.....	33
4.1.3. İnsani yoksulluk	33
4.2. Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluk	34
4.2.1. Dünya’da yoksulluk	35
4.2.2. Türkiye’de yoksulluk	37
5. DIŞLANMA	39
5.1. Dışlanma Kavramı ve Ortaya Çıkışı.....	39
5.2. Dışlanmanın Nedenleri	44
5.3. Dışlanma Riski Bulunan Birey ve Gruplar	45
5.4. Dışlanmanın Boyutları.....	46
5.4.1. Ekonomik boyut.....	46
5.4.2. Mekânsal boyut	47
5.4.3. Kültürel boyut	47
5.4.4. Politik boyut.....	47
5.4.5. Söylemsel boyut	48
5.5. Türkiye’de Dışlanma Süreçlerinin Oluşumu.....	48
6. YOKSULLUK VE DIŞLANMA SÜREÇLERİNİN ÜRETİLMESİNDE KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN ROLÜ	55
7. ALTINDAĞ İLÇESİ AKTAŞ MAHALLESİ ÖRNEĞİ.....	63
7.1. Ankara’nın Kentsel Gelişiminde Gecekondü Alanlarının Oluşumu	63
7.2. Altındağ İlçesinde Konut Alanlarının Dönüşümü	66

	Sayfa
7.2.1. İmar affı yasaları kapsamında hazırlanan ıslah imar planları ile gerçekleştirilen çalışmalar	70
7.2.2. Müteahhitlerin kat karşılığı inşaat yapımları ile gerçekleştirilen çalışmalar	70
7.2.3. 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 73.maddesi kapsamında TOKİ aracılığı ile gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projeleri.....	71
7.3. Alan Araştırması.....	78
7.3.1. Anket çalışmalarının değerlendirilmesi.....	89
7.3.2. Derin görüşmelerin değerlendirilmesi.....	145
8. SONUÇ.....	151
KAYNAKLAR	157
EKLER	165
EK-1. Anket formu.....	166
EK-2. Derin görüşme formu	172
ÖZGEÇMİŞ	174

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 3.1. 1980 sonrası kentsel dönüşüm ile ilgili yasalar	27
Çizelge 7.1. Belediye Kanunu 73. maddesi ile gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projeleri	73
Çizelge 7.2. Çalışma durumunun cinsiyete göre dağılımı.....	95
Çizelge 7.3. Hanenin aylık geliri - hanenin aylık gideri (çapraz tablolama).....	105
Çizelge 7.4. Kentin hangi bölgesinde yaşamak isterdiniz?	115
Çizelge 7.5. Kentin o bölgesinde yaşamak isteme nedeniniz?	117
Çizelge 7.6. Yaşam ortamından ve hayat koşullarından memnuniyet durumu nedeni	122
Çizelge 7.7. Sizce varoş nedir?	123
Çizelge 7.8. Yerel yönetimlerin sağladığı hizmetlerden yararlanamama nedeni	126
Çizelge 7.9. Kentsel dönüşüm projelerinin yaşadığınız çevrede karşılaştığınız problemleri çözme ya da çözememe nedeni nedir?	135
Çizelge 7.10. Yakın çevrenizde uygulanan kentsel dönüşüm projesi sonrası yaşam koşullarınızın olumlu/olumsuz etkilenme nedeni nedir?.....	138
Çizelge 7.11. Korelasyon analizi	140

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 1.1. Yöntem akış şeması.....	7
Şekil 4.1. Yoksulluğu etkileyen faktörler.....	31
Şekil 5.1. Dışlanma tanımları	41
Şekil 5.2. Tarihsel süreçte gecekonduluya bakış	51
Şekil 6.1. 1980 sonrası kentlerin yaşadığı çok yönlü dönüşüm.....	58
Şekil 7.1. Cinsiyet durumu	91
Şekil 7.2. Yaş dağılımı	91
Şekil 7.3. Eğitim durumu.....	92
Şekil 7.4. Eğitim durumunun cinsiyete göre dağılımı.....	93
Şekil 7.5. Çalışma durumu	94
Şekil 7.6. Çalışma durumu detayı (kadın)	96
Şekil 7.7. Çalışma durumu detayı (erkek).....	96
Şekil 7.8. Engellilik.....	97
Şekil 7.9. Göçmenlik.....	97
Şekil 7.10. Göç etme nedeni	98
Şekil 7.11. Göç sonrası ekonomik durum	99
Şekil 7.12. Hanehalkı büyüklüğü.....	99
Şekil 7.13. Ev sahipliği.....	100
Şekil 7.14. Eşya sahipliği	101
Şekil 7.15. Hanede çalışan kişi sayısı	101
Şekil 7.16. Sigorta durumu	102
Şekil 7.17. Hanenin aylık ortalama geliri.....	102
Şekil 7.18. Aylık düzenli gelir durumu	103
Şekil 7.19. Hanenin aylık ortalama gideri.....	104
Şekil 7.20. Temel ihtiyaçları karşılamak için borçlanma durumu	105
Şekil 7.21. Maddi yardım alma durumu.....	106

Şekil	Sayfa
Şekil 7.22. Maddi yardım alınan kurumlar	106
Şekil 7.23. Kent merkezine iş dışındaki sebeplerle gitme sıklığı	107
Şekil 7.24. Son 6 ay içerisinde sosyal faaliyetlere katılma	108
Şekil 7.25. Son 6 ay içerisinde sosyal faaliyetlere katılma (cinsiyet temelli dağılım).....	108
Şekil 7.26. Son 6 ayda katılınan sosyal faaliyetlerin detayı	109
Şekil 7.27. Komşularla görüşme sıklığı	110
Şekil 7.28. Komşularla görüşme sıklığı (cinsiyet temelli dağılım)	111
Şekil 7.29. Komşularla görüşme nedenleri.....	111
Şekil 7.30. Yanınızdaki dönüşüm geçirmiş alanda görüştükleriniz var mı?	112
Şekil 7.31. Yanınızdaki dönüşüm geçirmiş alandaki komşularınızla görüşme sıklığı.....	113
Şekil 7.32. Sosyal hayata katılmama sebepleri (cinsiyet temelli dağılım)	114
Şekil 7.33. Yaşam ortamından ve hayat koşullarından memnuniyet durumu	120
Şekil 7.34. Cinsiyet temelli yaşamdan memnuniyet durumu (kadın)	120
Şekil 7.35. Cinsiyet temelli yaşamdan memnuniyet durumu (erkek)	121
Şekil 7.36. Yaşadığınız alanı varoş olarak tanımlar mısınız?.....	124
Şekil 7.37. Yerel yönetimlerin sağladığı hizmetlerden (altyapı, sosyal hizmetler) yararlanabiliyor musunuz?	125
Şekil 7.38. Yaşam alanınıza yönelik uygulamalarda söz sahibi olduğunuzu düşünüyor musunuz?	126
Şekil 7.39. Yaşadığınız semtte çocuğunuzun iyi bir geleceğe sahip olacağını ve iyi bir birey olarak yetişeceğini düşünüyor musunuz?	127
Şekil 7.40. Yoksulluğa sebep olan faktörler	128
Şekil 7.41. Sizce yoksulluk kader mi yoksa insan isterse yoksulluktan kurtulabilir mi?.....	129
Şekil 7.42. Kendinizi dışlanmış hissediyor musunuz?	129
Şekil 7.43. Dışlanmış hissetme sebepleri	130
Şekil 7.44. Gecekondu bölgelerinde yaşayan kişiler toplumun geneli tarafından suçlu olarak görülüyor.	132
Şekil 7.45. Yaşadığım şehrin yerli halkı göç sonucu gelenleri istemiyor	133

Şekil	Sayfa
Şekil 7.46. Kentsel dönüşüm projeleri yaşadığınız çevrede karşılaştığınız problemleri çözebilir mi?	134
Şekil 7.47. Yakın çevrenizde uygulanan kentsel dönüşüm projesi sonrası yaşam koşullarınız nasıl etkilendi?	137
Şekil 7.48. Size hangisi sunulsa gecekondudan vazgeçersiniz?	139

RESİMLERİN LİSTESİ

Resim	Sayfa
Resim 7.1. Çalışma alanında yer alan gecekondu 86	86
Resim 7.2. Çalışma alanı yakın çevresinde yer alan TOKİ blokları..... 86	86
Resim 7.3. Aktaş Mahallesi çalışma alanı..... 89	89

HARİTALARIN LİSTESİ

Harita	Sayfa
Harita 7.1. Altındağ İlçesi'nin kent içindeki konumu.....	66
Harita 7.2. Altındağ ilçesinde gecekondulara yönelik yürütülen çalışmalar	69
Harita 7.3. Aktaş ve Gültepe Mahalleleri kentsel dönüşüm projeleri detayları.....	77
Harita 7.4. Aktaş Mahallesi ve çevresi uydu görüntüsü (Çinçin Bağları).....	78
Harita 7.5. Anket çalışmasının uygulandığı gecekondulu bölgesi.....	85
Harita 7.6. Aktaş – Gültepe 2002-2014 tarihlerine ait uydu fotoğrafları.....	87

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış simgeler ve kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Simgeler

Açıklamalar

m²

Metrekare

Ha

Hektar

Kısaltmalar

Açıklamalar

AB

Avrupa Birliği

ABD

Amerika Birleşik Devletleri

Bkz.

Bakınız

DB

Dünya Bankası

GSMH

Gayri Safi Mili Hâsıla

ILO

Uluslararası Çalışma Örgütü

İGE

İnsani Gelişmişlik Endeksi

İGR

İnsani Gelişme Raporu

KDP

Kentsel Dönüşüm Projesi

OECD

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü

TDK

Türk Dil Kurumu

TL

Türk Lirası

TÜİK

Türkiye İstatistik Kurumu

TÜRK-İŞ

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu

UNDP

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

vb.

ve benzeri

1. GİRİŞ

Dışlanma, kişilerin çeşitli sebepler sonucu toplumun dışına itilmeleri ve toplumsal hayata dilediklerince katılımlarının engellenmesi sürecine karşılık gelmektedir. Bu durum bu kesimin bir yandan emek piyasalarına, gelir getirici faaliyetlere, eğitim ve öğretim imkânlarına ulaşımında zorluklar yaşamasını getirirken, diğer yandan da toplumsal ve çevresel ağlar ve etkinlikler kurmasında engeller oluşturmaktadır. Bu kesimin elindeki güç oldukça sınırlı olup, karar alma süreçlerine katılımı sınırlı gerçekleşmektedir; dolayısıyla bu kesim genelde kendini güçsüz ve günlük yaşamını etkileyecek kararların alımında kontrolü elinde tutmaktan aciz hissetmektedir (Adaman ve Keyder, 2006).

Bu tanımdan da yola çıkarak toplumsal yaşamın dışına düşüşte ekonomik boyut da dâhil olmak üzere bir dizi boyutun (yoksulluk, cinsiyet, ırk, etnik köken, inanç, din, engellilik, yaş ve cinsel tercih, vb.) mevcudiyetinden söz edilebilir. Bu güne kadar yapılan çalışmalar; dışlanmanın boyutlarının (ekonomik, sosyo-kültürel, politik, mekânsal, söylemsel) kentsel alanda gözlenebilir olduğunu, özellikle yoksul mahalleleri tehdit ettiğini ve kentsel dönüşüm uygulamalarının da pratikte yoksulluk ve dışlanmayı derinleştirme potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir (Arslan, 2013).

Kent Sosyolojisinde Chicago Ekolü'nün temel sloganlarından olan "Toplumsal dönüşme kendini mekânda yansıtır." önermesine tersinden bakıldığında, mekânda meydana gelen dönüşüm de toplumsal yapıda farklılaşma yaratmaktadır. Bu farklılaşma şüphesiz o mekânda sosyal olarak kurulmuş, belirli bir ölçek ve bütünlüğe sahip toplumsal oluşum üzerinde gerçekleşmektedir. Dönüşüm ya da ıslah projelerinde, (uluslararası literatürde upgrading, regeneration, renewal ve revitalization gibi terimlerle betimlenen) projenin daha uygulamaya başlamadan yükselen rantlar, mülkiyetin el değiştirmesine neden olmakta ve mekânın hâlihazırdaki sosyal durumunu değiştirmektedir. Uygulama başladıktan sonra bu sürecin hızlanması ise, kentsel rantların önemli bir birikim aracı olduğu bir ekonomide kaçınılmaz hale gelmektedir. Mekânda dönüşüm belirli bir müdahale aracı ile (proje) başlar başlamaz, mekânın sosyal olarak kurulmuş olan ölçeğinde yapısal bir değişim gerçekleşmeye başlamaktadır. Bu kapsamda belirli bir sosyal ölçeğin yıkılarak yeni bir sosyal ölçeğin inşası, dışlanma ve yoksulluk olgularının giderek derinleşip kalıcılılaşmasına sebep olmaktadır (Kurtuluş, 2005).

Araştırmanın amacı

Kentsel dönüşüm projeleri, proje öncesi belirlenen hedeflerin aksine yoksulluğu azaltmamakta, aksine yoksulların mülkiyet sahipliği üzerinden dışlanarak yeni yoksulluk alanları oluşturmalarına sebebiyet vermektedir. Bu projeler yüzünden dışlanan çoğunluk, buralardan ayrılarak ya diğer gecekondulara eklenmekte ya da yeni gecekondular oluşturulmaktadır. Kentsel dönüşüm projeleri, bu yönleriyle gelir dağılımındaki artan adaletsizlikle beraber, sınıflar arası gerilimleri ve çatışmayı büyütme, böylece kentsel krizi kalıcılaştırmakta, kent mekânında izole edilmişlik, dışlanma ve yoksulluk gibi sosyo-mekânsal sorunları derinleştirmektedir (Özkan ve Sıdal, 2011).

Dolayısıyla bu tez, kişilerin çeşitli sebeplerle toplumun dışına itilmeleri ve toplumsal hayata dilediklerince katılımlarının engellenmesi sürecine karşılık gelen dışlanma ve yoksulluk olguları ile kentsel dönüşüm projeleri arasındaki ilişkiyi Ankara İli Altındağ İlçesinde gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projeleri özelinde incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında bu alanın seçilmesinin nedeni Altındağ ilçesinde gerçekleştirilen dönüşüm uygulamalarının, bu araştırmanın da konusuyla ilişkili olarak gerek yazılı ve sözlü basında, gerekse de hukuksal ve akademik alanlarda güncel tartışmalara neden olmasıdır.

Altındağ ilçesi hızlı kentleşme süreci beraberindeki gecekondular oluşumunun ilk örneklerini barındırması açısından oldukça önemli bir konumdadır. Ankara'nın başkent olmasıyla birlikte, öncelikle kent merkezi, daha sonra çevre semtler gecekondular işgaline uğramıştır. Ankara'da büyük ölçekli göçler sonucunda, imarsız yerleşim bölgeleri oluşmuş ve gecekondulaşma başlamıştır. Özellikle 1950'li yıllarda Altındağ İlçesi'nde gecekondulaşma, Aktaş, Hıdırlıktepe ve Atıfbey Mahallelerinde yaygınlaşmıştır (Bektaş ve Yücel, 2013).

Aktaş Mahallesi, "Altındağ Belediyesi 2006 – 2009 Stratejik Planı" çerçevesinde "Altındağ'ın imar sorununun çözülüp, yaşanabilir bir çevre için kaçak ve çarpık yapılaşmanın yok edilmesi" ile bölge sakinlerine "daha iyi" ve "güvenli" bir yaşam sunmak amaçlarıyla "dönüşüm alanı" ilan edilmiştir.

Bu amaçlar doğrultusunda, "alt ve üst yapı çalışmalarının yapılacağı" (2. stratejik amaç) ve "yoksulluğun azaltılması ve muhtaç durumda bulunan kişi ve gruplara etkin sosyal koruma sağlanacağı" (7. stratejik amaç) belirtilmektedir. Bu açıdan Aktaş Mahallesinde

gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projesi, kamu-özel sektör işbirliğiyle kentsel yoksulluğu ve sosyal riski azaltmak amacıyla Ankara-Altındağ'da başlatılan ilk kentsel dönüşüm projesi olma özelliği taşımaktadır. Bununla beraber Aktaş Mahallesi, geçmişten bu yana, Ankara'nın Çinçin olarak tanınan bölgesinin içerisinde kalan, yoksulluğun suç ve şiddetle bütünleştiği bir alan olarak bilinmektedir. Ancak mahallenin batı literatüründeki "sınıfaltı" (underclass) ya da "ghetto" gibi tanımlamalara karşılık gelen "varoş", "çöküntü mahallesi" gibi kavramlarla ifade edilmeye başlanması, neoliberal dönemde gündeme gelmiştir. Bugün, bu kavramlar, yoksulların ahlaki, yapısal ve fiziksel bir çöküş içerisinde olduğu algısını beslediği için birçok kent araştırmasında eleştirilmesine rağmen, Aktaş Mahallesi'nde başlatılan kentsel dönüşüm projesinin rasyonel temellerini oluşturmuştur (Eren, 2014b: 82).

Dolayısıyla neoliberal kentleşme süreciyle derinleşen yoksulluk ve dışlanma olgularının anlaşılması ve kentsel dönüşüm projelerinin bu olgular üzerindeki etkisinin Altındağ İlçesi Aktaş Mahallesi özelinde incelenmesi bu araştırmanın konusu kapsamında önemli bulgular ortaya koyabilecek niteliktedir.

Araştırmanın konusu ve kapsamı

Bu çalışma, Türkiye'nin kentsel gelişiminin ana dinamikleri arasında ilk sırada yer alan gecekondulaşma sürecinde ortaya çıkmış olan alanların kentsel dönüşüme tabi tutulması ve bu süreçte giderek belirginleşen yoksulluk ve dışlanma sorunlarını konu edinmektedir. Dolayısıyla konunun ele alınışında ana çerçevenin belirlenmesini sağlayan kavramlar kentsel dönüşüm, yoksulluk ve dışlanma olguları olmuştur.

Yoksulluk ve dışlanma kavramları birbiri ile ilişkili, statik olmaktan çok dinamik kavramlardır ve bir süreci ifade etmektedir. İnsanı toplumsal hayata bağlayan, katan ve onun bir toplum üyesi olmasını sağlayan ihtiyaçlarının yeterince karşılanmamasıdır. İnsan ihtiyaçları birbirinden soyutlanmayan, birbirini tamamlayan bir bütündür. Gerek ekonomik, gerek sosyal, gerekse kültürel ve diğer alanlardaki ihtiyaçların karşılanmaması, bu alanlarda topluma katılmayı zorlaştırmakta, hatta önlemektedir. İhtiyaçların bir bütün olması, bunların giderilmesinde de bütünlük gerektirmektedir. Herhangi bir alandaki yoksunluk o alandan başlayarak insanın toplumdan dışlanması sürecini başlatmaktadır. Dışlanmanın çeşitli biçimleri, neden olacağı sosyal patlama ve sosyal huzursuzluk tehlikesi, ona neden olan mekanizmaların karmaşıklığı ve çözüm bulmanın zorluğu dışlanma olgusunu günümüzün en önemli sorunlarından biri haline getirmiştir. Ayrıca

yapılan bilimsel çalışmalar yoksulluk ve dışlanmanın izlerinin kentlerde çok belirgin olarak görülebileceğini göstermektedir (Castillo ve Yepez, 1994: 613-633).

Kentler sürekli bir değişim ve dönüşüm süreci içinde yer alırlar. Geçtiğimiz yüzyılda kentlerin dönüşümünde etken olan en önemli faktör kapitalizmin gelişimidir. 1980’li yıllarda tartışılmaya başlanan küreselleşme süreci ile birlikte kentler de yeni boyutlar kazanmaya başlamıştır. Bu süreçte ulus devlet kavramı önemini yitirmiştir. Ulus devletlerin önemini yitirmesi ile de kentler ön plana çıkmaya başlamış ve haberleşme, iletişim ve ulaşım konularında gelişme göstermişlerdir. Özellikle 1980’lerden bu yana küreselleşmenin mekân üzerindeki etkileri dikkat çekici boyutlara ulaşmıştır. Bu gelişmeler sonucu ulusal ekonomiler artık büyük kentlerinin performansları üzerinden yarışmaya başlamış, bu nitelikteki bir yarış yeni yaşam biçimleri, yeni tüketim kalıpları ve yeni tüketim mekânları yaratmaya başlamıştır (Tekeli, 2012).

Görüldüğü gibi son dönemlerde kentsel mekânlarda yaşanan dönüşümlerin pek çoğu küreselleşme sürecinin mekâna yansımalarının izlerini taşımaktadır. Küreselleşmenin bilinen özelliklerinden birisi olan, gelir dağılımındaki eşitsizliğin artması olgusu, kentler ölçeğinde de yaşanmaktadır. Küresel kentlerin en belirgin sosyo-mekânsal özelliği, artan eşitsizlik ve sömürünün kent mekânına da yansiyarak yarattığı ikili kentsel yapılanmalardır. Kentte yoksul ve varıl kesimler arasındaki uçurum artarken kent fiziksel mekânında da bunun izleri görülmektedir (Kiper, 2004).

1990’lı yıllardan itibaren söz konusu süreçlerin kentlerde oluşturduğu sosyo-ekonomik ve mekânsal sorunların çözümü için pek çok kentsel dönüşüm projesi gerçekleştirilmektedir. Ancak bu projeler ile yaratılan yaşam çevrelerinde, hedef nüfusun sosyal yapısı ve tercihlerinin yeterince dikkate alınmaması sonucu, projelerin gerçekleştirilmesinin ardından proje alanlarında ortaya çıkan toplumsal dışlanma bir yer değiştirme sürecine yol açmaktadır. Bunun sonucu olarak da, daha önce gecekondularda yaşayan nüfusun konut probleminin kalıcı bir çözüme ulaşamadığı, nüfusun problemleri ile birlikte kentin başka bir alanına taşınmak durumunda kaldığı görülmektedir.

Buradan hareketle çalışmanın hipotezi; kentsel dönüşüm projelerinin, gecekondulular gibi güçsüz kesimlerin yüz yüze kaldığı yoksulluk ve dışlanma gibi sosyo-mekânsal sorunları derinleştirdiğidir. Dolayısıyla bu çalışma ile çok boyutlu olgular olan yoksulluk ve dışlanmanın araştırma alanındaki izleri sürülecek ve bölgede uygulanan kentsel dönüşüm

projelerinin yoksulluk ve dışlanma süreçleri üzerindeki olumlu/olumsuz etkilerine odaklanılacaktır.

Araştırmanın yöntemi

Araştırma yöntemi; birbirine girdi sağlayan dört aşamadan (araştırmanın tasarımı, veri toplama, verilerin analizi, değerlendirme) oluşmaktadır.

Araştırmanın tasarımı

Bu aşamada literatür taraması yapılarak, konuya ilişkin kavramlar belirlenecektir. Bu kapsamda kentsel dönüşüm, dışlanma, yoksulluk olguları ve bu olguların Dünya’da ve Türkiye’deki gelişimleri ve kentsel ölçekteki yansıma biçimleri incelenerek, araştırmanın kapsamı, teorik çerçevesi, yöntemi, çalışma alanı belirlenerek araştırma süreci programlanacaktır.

Veri toplama

Bu aşamada sosyal ve mekânsal analizler için uygun görülen niceliksel yöntemler, niteliksel yöntemler ve literatür taraması ile veriler toplanarak amacına uygun biçimde sınıflandırılacaktır. Bu kapsamda veri toplama aşamasında iki farklı analiz yönteminden yararlanılacaktır.

Niceliksel analizler

Veri toplamada kullanılan başlıca yöntem anket çalışmalarıdır. Bu anketler çalışma alanında yaşayan birey ve grupların yaşam koşulları, hane halkı bilgileri, göç, gelir durumu, iş yaşamı, kimlik, yaşadıkları mekânın tanımlanması vb. ile ilgili bilgilerin elde edilmesine yöneliktir.

Niteliksel analizler

Niteliksel analiz yöntemleri gerçeklerin farklı gruplar ve bireyler tarafından farklı görüldüğü ve algılandığı temeline dayanmaktadır. Bu yöntem bireylerin ya da grupların dünyadaki oluşumlar hakkındaki değerlendirmelerini yansıtmakta ve bu oluşumları bireylerin/grupların sosyal kapsamında değerlendirmektedir. Bu kapsamda yoksulluk ve dışlanmanın dolaylı ya da doğrudan sebepleri konusunda ve çalışma alanına ilişkin derin görüşmeler, katılımcı gözlemi, belge analizi (çalışma konusu ve alanına yönelik

destekleyici dokümanlar ve metinler, planlar, ilanlar, konu hakkında gazete ve dergilerin taranması, ilgili kurum ve kuruluşların web sitelerinin incelenmesi vs.) yapılacaktır.

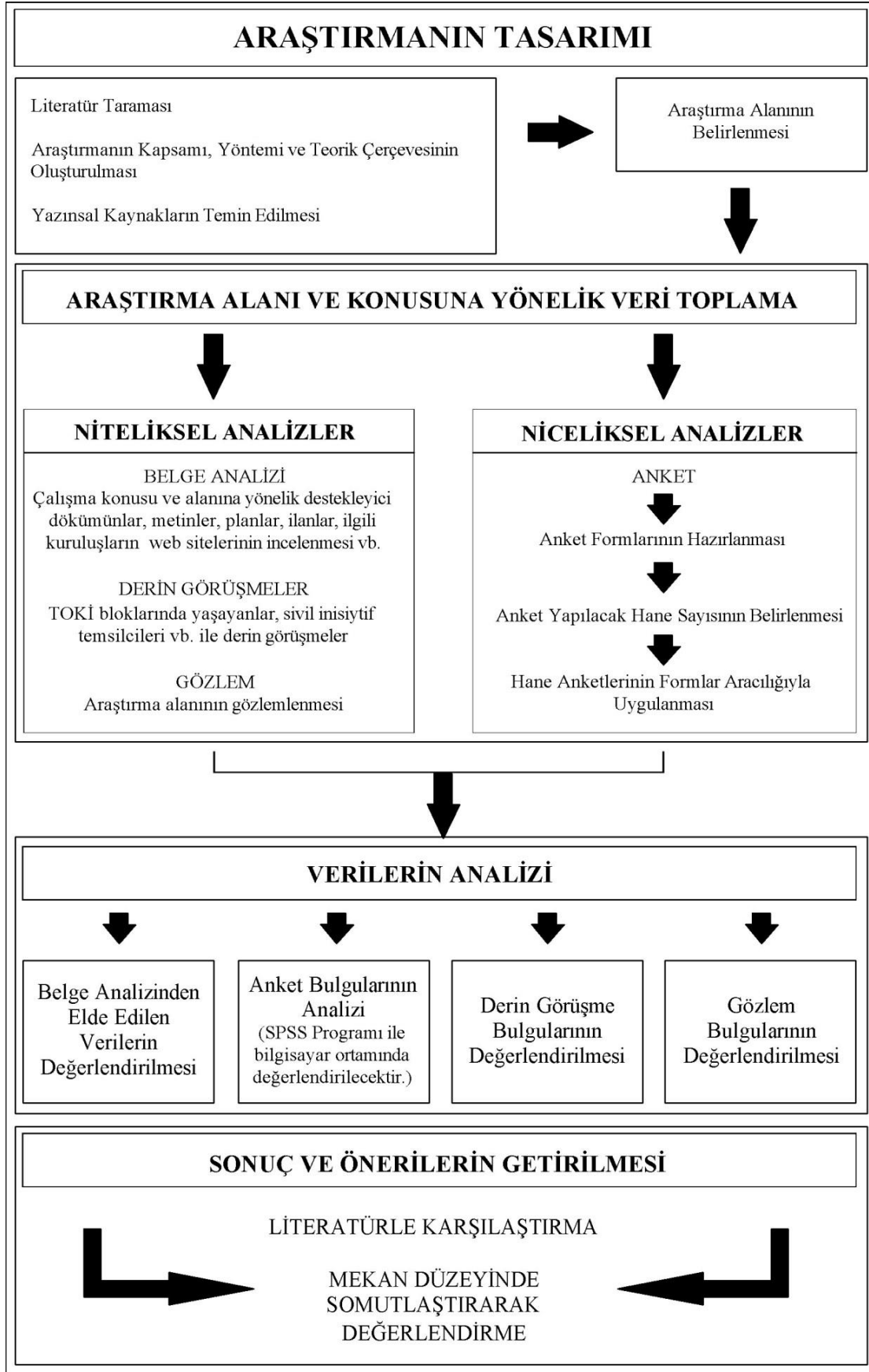
Verilerin analizi

Bu aşamada farklı kaynaklardan elde edilen veriler niteliklerine uygun olarak farklı yöntemlerle analiz edilecektir. Anket uygulama sonuçlarından elde edilen sosyo-ekonomik veriler SPSS programında oluşturulan veri tabanına girilerek temel sonuçlar oluşturulacaktır. Ayrıca anket verilerin birbirleri ile ilişkili olup olmadıklarının tespit edilebilmesi için sonuçlar, kurulan hipotezin yorumlanmasına uygun olarak seçilen bir analiz yöntemi ile (ki kare -bağımsızlık testi-, korelasyon analizi, çapraz tablolama) ile test edilerek tablo ve grafikler ile yorumlanacaktır.

Çalışma kapsamında ki – kare analizi, korelasyon analizi ve çapraz tablolama yöntemi, iki değişken arasındaki ilişkiyi analiz etmek için kullanılacaktır. Ayrıca bu analiz yöntemleri ile değişkenler arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığı belirlenecektir (Eymen, 2007).

Değerlendirme; literatürle karşılaştırma ve sonuçlar

Çalışmanın son aşamasında ortaya konulan tüm analiz sonuçları literatürle karşılaştırılacak ve mekân düzeyinde somutlaştırılarak değerlendirilecektir.

Şekil 1.1. Yöntem akış şeması

2. KENTSEL DÖNÜŞÜM KAVRAMI VE DÜNYA'DA KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN GELİŞİMİ

Kent mekânları, tarihte ilk ortaya çıkışlarından bu yana içinde bulundukları doğal ve sürekli evrilme sürecinde, sosyo-ekonomik, politik, teknolojik, vb. dinamikler ve baskılar yoluyla değişmekte ve dönüşmektedir. Kentsel dönüşüm olgusu dünyada son iki yüzyıldır, özellikle sanayi devrimi sonrasında Batı'nın kentleşme ve planlama yazınında belirli bir yer edinmiştir. Çalışmanın bu bölümünde kentsel dönüşüm kavramı ve kavramın tarihsel süreçteki gelişimi incelenecektir.

2.1. Kentsel Dönüşüm Kavramı

Türk Dil Kurumu (TDK) Türkçe Sözlüğü (2010), “dönüşüm” kelimesini, “olduğundan başka bir biçime girme, başka bir durum alma, tahavvül, inkılap, transformasyon” olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlardan hareket edilirse, kentsel dönüşüm, kentsel alanların var olan durumundan başka bir biçime girmesi, başka bir durum alması olarak tanımlanabilir.

Kentsel dönüşüm, zamanla niteliğini kaybeden, fiziksel ve çevresel yönlerden bozulmuş ve köhneleşmiş, sosyal ve ekonomik açıdan dışlanmışlıkla karşı karşıya olan kentsel alanların belli sosyal ve ekonomik programlarla dönüştürülerek kente kazandırılması olarak tanımlanabilmektedir (Bayraktar, 2006: 237). Kentsel dönüşüm, çeşitli nedenlerle eskimiş, yıpranmış, çöküntüye uğramış ya da bozulma süreci yaşamakta olan kentin, bir bölgesinin yeniden yaşama kazandırılması sürecidir. Bu süreç kentin tarihi dokuları, terkedilmiş sanayi ve depolama alanları, kullanılmayan tersane, liman alanları ve konut alanlarını içermektedir. Kentsel dönüşüm, sadece basit bir arazi kullanımı sorunu değildir. Aynı zamanda sosyal, kültürel aktiviteleri, tüm şehri ve bölgeyi etkileyen sorunları da ele almaktadır (Yasin, 2005).

Ayrıca, kentsel dönüşüm, sürekliliği olması gereken ve her aşamada toplumun bütün katmanlarını içermesi gereken çok boyutlu bir süreç olarak da tanımlanabilir. Kentsel dönüşüm her aşamada çok aktörlü ve çok boyutlu ortaklıklar gerektirmektedir (Şahingür ve Müderrisoğlu, 2004).

Başka bir ifadeyle kentsel dönüşüm, toplum tabanlı yenileştirme aracılığı ile yoksul mahallerde yaşayan vatandaşların koşullarının iyileştirilmesi ve aynı zamanda doğal ve yapılaştırılmış tarihi çevrenin korunması ve kentsel alanların çevresel performanslarının

iyileştirilmesine ilişkin ölçüler aracılığı ile kentsel yapılaşmanın ve gelişmenin olumsuz çevresel etkisini azaltan, kentlerin ekonomik yarışabilirliğini destekleyen ortaklık tabanlı eylem programlarını uygulamayı hedefleyen, bütünleştirilmiş kamu sektörü öncülüğünde yürütülen bir süreçtir (Kocabaş, 2006).

Kentsel alanlar dinamik ve karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu bağlamda kentler çeşitli faktörlere bağlı olarak değişip dönüşebilecekleri gibi kendileri de birçok değişim ve dönüşüme neden olabilirler. Kentsel mekândaki değişim ve dönüşümler, kimi zaman mekân ve yaşam kalitesini artırıcı yönde olurken; kimi zaman ise, mekânın ekonomik, toplumsal, çevresel ve fiziksel çökme ve bozulması olarak kendini göstermektedir. Kentsel dönüşüm, bir olgu olarak, belirli bir zaman aralığında sürekli gerçekleşmektedir. Ancak, kent planlama yazınında, kentsel dönüşüm olgusu, kentsel alanlardaki belirli bir zaman aralığında ekonomik, toplumsal, fiziksel ve çevresel çökme ve bozulmaya karşı geliştirilen uygulamaları kapsamaktadır (Akkar, 2006).

Roberts (2000)'a göre kentsel dönüşüm, kentsel bozulma süreçlerini daha iyi anlama ihtiyacından doğan ve gerçekleştirilecek dönüşümde elde edilecek sonuçların üzerinde bir uzlaşmadır. Bir başka deyişle, yitirilen bir ekonomik etkinliğin yeniden geliştirilmesi ve canlandırılması, işlemeyen bir toplumsal işlevin işler hale getirilmesi; toplumsal dışlanma olan alanlarda, toplumsal bütünleşmenin sağlanması; çevresel kalitenin veya çevre dengesinin kaybolduğu alanlarda, bu dengenin tekrar sağlanmasıdır.

Polat ve Dostoğlu (2007)'na göre kentsel dönüşüm, fiziksel/tasarımsal, sosyal, ekonomik ve yasal/yönetmelik olmak üzere birbirleriyle örtüşen dört temel boyutu içinde barındıran bir kavramdır. Fiziksel boyut, bölgenin içinde bulunduğu kent ile ulaşım bağlantıları, konut stoku, teknik ve sosyal altyapı ve çevresel problemler ile ilgilenmektedir. Tasarım boyutu, fiziksel olarak kentsel gelişim, değişim ve korumayı yönlendiren kentsel tasarım sürecini içermektedir. Sosyal boyut, sağlık, eğitim, konut ve kamu hizmetlerine erişim, suç, toplumdan dışlanma, proje sürecine kamu ve özel sektörün, yerel halkın ve gönüllülerin katılımı gibi koşullarla ilgilenmektedir. Ekonomik boyut, seçilen alan ve çevresindeki iş olanaklarının nitelik ve niceliklerini yükseltmeyi içerir. Yasal/yönetmelik boyut ise, yerel karar verme mekanizmasının yapısı, yerel halkla ilişkiler, diğer çıkar gruplarının katılımı ve liderliğin türü gibi koşulları içermektedir.

Görüldüğü gibi kentsel dönüşüm tanımları, vurguladıkları vizyon, amaç, strateji ve yöntemlere göre çeşitli farklılıklar göstermektedir. Ancak nasıl tanımlanırsa tanımlansın kentsel dönüşüm, bozulma ve çökme olan kentsel alanın ekonomik, toplumsal, fiziksel ve çevresel koşullarının kapsamlı ve bütünlük yaklaşımlarla iyileştirilmesine yönelik olarak uygulanan strateji ve eylemlerin bütününe ifade etmektedir (Şişman ve Kibaroglu, 2009).

Roberts (2000)'a göre kentsel dönüşüm, beş temel amaca hizmet etmek üzere ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi, kentin fiziksel koşulları ile toplumsal problemleri arasında doğrudan bir ilişki kurulmasıdır. Kentsel alanların çöküntü alanı haline gelmesindeki en önemli nedenlerden birisi toplumsal çökme ya da bozulmadır. Kentsel dönüşüm projeleri, temelde toplumsal bozulmanın nedenlerini araştırır ve bu bozulmayı önleyecek önerilerde bulunarak, kentsel çöküntü ve bozulma problemine çözüm bulmayı amaçlamalıdır. Kentsel dönüşümün ikinci amacı, kent dokusunu oluşturan birçok ögenin fiziksel olarak sürekli değişim ihtiyacına cevap vermek olmalıdır. Kentsel dönüşüm projeleri kentin hızla büyüyen, değişen ve bozulan dokusunda ortaya çıkan yeni fiziksel, toplumsal, ekonomik, çevresel ve altyapısal ihtiyaçlara göre, kent parçalarının yeniden geliştirilmesi amacını taşımalıdır. Üçüncü amaç, kentsel refah ve yaşam kalitesini artırıcı başarılı bir ekonomik kalkınma yaklaşımını ortaya koyulmasıdır. Fiziksel ve toplumsal bozulmanın yanı sıra, kentsel alanların çöküntü bölgeleri haline gelmelerinin en önemli nedenlerinden birisi, bu alanların ekonomik canlılıklarını yitirmesidir. Kentsel dönüşüm projeleri fiziksel ve toplumsal çöküntü alanları haline gelen kent parçalarında ekonomik canlılığı yeniden getirecek stratejileri geliştirmeyi ve böylece kentsel refah ve yaşam kalitesini artırmayı amaçlamalıdır. Dönüşüm projelerinin dördüncü amacı ise, kentsel alanların en etkin biçimde kullanımına ve gereksiz kentsel yayılmadan kaçınmaya yönelik stratejilerin ortaya koyulmasıdır. Günümüzde sürdürülebilirlik hedefi ile bağlantılı olarak, kentlerde daha önce kullanılmış ve atıl olan alanların tekrar kullanımını sağlayan ve kentsel büyümenin ve yayılmanın sınırlandırılmasına yönelik kentsel dönüşüm projelerinin geliştirilmesi, doğrudan bu amaçla ilintilidir. Son olarak, kentsel dönüşüm, toplumsal koşullar ve politik güçlerin ürünü olarak kentsel politikanın şekillendirilme ihtiyacını karşılamayı amaçlamaktadır. Günümüzde kentsel alanların üretilmesi ya da yeniden geliştirilmesi çok paydaşlı bir planlama ve tasarım süreciyle gerçekleştirilmelidir.

Batı yazınında kentsel dönüşüm projelerinde, kamu ve özel sektör katılımı yanı sıra, özellikle sivil toplum örgütleri ve toplumun farklı kesimlerinin katılımını sağlayan bir

planlama anlayışı benimsenmekte; kentsel politikanın çok aktörlü müzakere süreçleriyle şekillenmesi gerekliliği kabul edilmektedir (Akkar, 2006).

2.2. 19.yy’da Kentsel Dönüşümün Ortaya Çıkışı

Dünya deneyiminde kent içi alanların kentsel dönüşümü, 19.yy Avrupa’sındaki kentsel büyüme hareketi sebebiyle yıkıp yeniden yapma nitelikli kentsel yenileme yaklaşımı ile ortaya çıkmıştır. 19.yy’da kamu sektörü liderlik modeli ile gerçekleştirilen kentsel dönüşüm süreci iki temel motife dayanır. Birinci, İngiltere’de kentsel politikalar üreten Konut Kanunu’dur (1851), ki bu kanun sosyal konut programları ve sıhhileştirme projeleri şeklinde kentsel yenileme stratejilerine sahiptir. İkincisi, Fransa’da gelişim müdahaleleri gerçekleştiren Haussman Operasyonlarıdır (1851-1873). Bu operasyonlar büyük çapta kamulaştırma, yıkarak geniş alanlar açma ve yeniden yapma şeklindeki kentsel yenileme stratejisine sahiptir (Gürler, 2003).

19.yy’dan bugüne uygulanan kentsel dönüşüm politikaları ve müdahale biçimleri çeşitlilik göstermiştir. 1800’lerin ortalarından 1945’lere kadar, kentlerdeki fiziksel ve toplumsal bozulmaya karşı en önemli müdahale biçimi, “kentsel yenileme”dir. Endüstri Devrimi sonrasında, sanayi kentlerinde hızla artan çevre kirliliği, sanayi alanlarının düzensiz yapılaşması, kalabalık ve yaşam standartları düşük konut alanları ve yetersiz altyapı hizmetleri, sağlıklı kentlerin gelişmesine neden olmuştur (Akkar, 2006).

Temiz, sağlıklı ve yaşanabilir kentlerin geliştirilmesi amacıyla, ilk kentsel yenileme projeleri, kamusal alanların artırılmasını sağlamaya çalışmıştır. 19.yy’ın ikinci yarısında “Park Hareketi” kente doğayı getirmeyi amaçlamış; bunun sonucunda 1844’te Liverpool’da Birkenhead Parkı, 1845’te Londra’da Victoria Parkı ve 1863’te de New York’ta Central Park yapılmıştır. Park Hareketi’ni, kent merkezlerinde geniş bulvar ve caddelerin açılmasını kapsayan kentsel yenileme projeleri izlemiştir. Bu tür projelerin başında, Paris’te 1850-1860 yılları arasında Baron Haussmann öncülüğünde gerçekleştirilen kentsel yenileme projesi gelmektedir. Bu proje ile birlikte, Paris’in merkezinde büyük yıkımlar yapılmış; geniş bulvarlar ve caddeler açılmış ve bu ulaşım arterleri, kent merkezi dışındaki parklara bağlanmıştır. Bu dönemdeki yenileme projeleri, hem çevrenin hem de trafiğin iyileştirilmesini sağlamakla kalmamış; aynı zamanda, kent merkezi ve çevresindeki aşırı kalabalığı azaltmıştır. Avrupa’da bu dönemdeki kentsel yenileme projelerine paralel olarak, Kuzey Amerika’da “Güzel Kent Hareketi” gelişmiş;

kentlerde geniş bulvar ve caddeler açılmış; belediye ve mahkeme binaları, kütüphane, müze gibi önemli kamusal kullanımlar bu bulvar ve cadelere cephe verecek biçimde yerleştirilerek kent merkezlerinin yenilenmesi sağlanmıştır (Akkar, 2006; Yüksel, 2007).

2.3. 20.yy'da Kentsel Dönüşüm Süreçlerinin Gelişimi

Kentsel dönüşüm sürecinin politik ve ekonomik güdüsü, zaman içinde ulusal gelişiminden, küresel bütünleşme hedefine yönelerek kentsel planlama bağlamında değiştirmiştir. Bu nedenle, 20.yy.da Dünya deneyimindeki kentsel dönüşüm süreçlerinin gelişimini genel olarak dört farklı aşamada açıklamak mümkündür. 1910'lardan 1940'lara kadar olan süreçte, Dünya'daki gelişim yönelimli bağımsız politika ve ekonomi, modern kentleri planlama amaçlı kentsel yenileme yaklaşımını ortaya çıkarmıştır. 1940'lardan 1960'lara kadar olan süreçte, Dünya'daki endüstri yönelimli politika ve ekonomi, endüstri kentleri planlama amaçlı kentsel rehabilitasyon yaklaşımını ortaya çıkarmıştır. 1960'lardan 1980'lere kadar olan süreçte, Dünya'daki yeniden gelişim yönelimli liberal politika ve ekonomi, endüstri sonrası kentleri planlamak amaçlı kentsel yeniden canlandırma yaklaşımını ortaya çıkarmıştır. 1980'lerden günümüze uzanan süreçte, Dünya'daki sermaye yönelimli bütünleşmiş politika ve ekonomi, Dünya kentlerini planlamak amaçlı kentsel yeniden üretim yaklaşımını ortaya çıkarmıştır (Gürler, 2003).

2.3.1. 1910 – 1940 / Modern hareket ve kentsel yenileme yaklaşımı

Şehirlerin savaş sonrası yeniden yapımı ve endüstrileşme olarak ifade edilebilecek 1910-1940 yılları arasındaki dönemde kentlerdeki çöküntüleşme sorunu modern hareket etkisinde “kentsel yenileme yaklaşımı” ile çözülmeye çalışılmıştır.

1.Dünya Savaşı sonrası, kentlerin Fordist ekonomi sistemi doğrultusunda modern hareket yönelimli endüstriyel gelişmesi Dünya'da ulus-devletlerin kentleşmesini üretmiştir. Dolayısıyla kentlerde 19. yüzyıldan bu yana hızlı dönüşüm süreçleri yaşanmaya başlamıştır. Zamanla kentlerin çeşitli faktörler sonucu çöküntüye uğraması, ilgili çevreleri bu çöküntüyü ortadan kaldıracak çözüm arayışlarına yöneltmiştir. Kentsel yenileme kavramı, işte bu arayışların bir sonucu, bir çözüm yolu olarak ortaya atılmıştır (Özden, 2001).

2.3.2. 1940 – 1960 / Endüstriyel gelişme ve sağlıklaştırma yaklaşımı

II. Dünya Savaşı sonrası, şehirlerin kapitalist ekonomi sistemi doğrultusunda endüstriyel gelişme yönelimli desantralizasyonu dünyada emek gücünün kentleşmesini üretmiştir. Sermaye birikimi ve bölgesel endüstriyel kentsel gelişim sayesinde merkez dışına taşınarak boşalan kent içi endüstri alanların rehabilitasyonu şehirde kentsel dönüşümün müdahale biçimi haline gelmiştir (Aksu, 2007:10).

Sanayileşmenin getirdiği sosyo-ekonomik dönüşüm, hızlı, kontrolsüz kentleşme süreci ve modernleşme çabaları ile birlikte, yirminci yüzyıl, son derece ciddi kentsel sorunlara sahne olmuştur. Ayrıca II. Dünya Savaşı sonrasında bombalanarak zarar gören kentlerin “yeniden canlandırılması” , “sağlıklaştırılması” gibi konulara odaklanılması ile kentlerin çöküntü alanlarının yenilenerek kentlere kazandırılması amacıyla çeşitli arayışlar içine girilmiştir. Bu amaçla 1950’lerden başlayarak, Avrupa ülkelerinde çeşitli toplantılar yapılmış, kampanyalar açılmış; böylelikle kentsel yenilemenin ilkeleri saptanmaya çalışılmıştır (Yüksel, 2007: 36-45).

Dönemin hakim ekonomi ve siyasi politikalarına göre şekillenen süreçte, 1940’larda “endüstriyel modernist imaj yönelimli kentsel rehabilitasyon yaklaşımı”, endüstri kentlerinin kent içi alanlarına yönelik sosyal konut programlarının önemini vurgulamıştır. 1950’lerde ise “kapitalist endüstri yönelimli kentsel rehabilitasyon yaklaşımı”, kapitalist endüstri kentlerinin MİA ve çevresine yönelik yeniden geliştirme programlarının önemini vurgulamıştır (Gürler, 2003).

1950’lerden itibaren tarım alanlarından dışlanan nüfusun büyük kentlere yığılması sonucu, merkezden çevreye doğru düzensiz biçimde genişleyen kentler, hormonlu bir biçimde büyümüşlerdir. Kentin önceki, hızlı ve düzensiz büyümesi işbirlikçi kapitalizmin hızlı ve çarpık gelişmesinin sonucudur. Hızla düzensiz biçimde büyüyen, bu büyümeye denk bir altyapı gelişiminin olmadığı, binaların, evlerin üst üste yığıldığı, merkezden çevreye doğru doğa katledilerek genişleyen metropol kentler, bu şekilde ortaya çıkmıştır (Ufuk Çizgisi Yazı Grubu, 2006).

2.3.3. 1960 – 1980 / Post-modern hareket ve kentsel yeniden canlandırma, sağlıklılaştırma yaklaşımı

Dünya kentlerinin formasyonu ve endüstrinin desatralizasyonu süreçlerini kapsayan 1960-1980 yılları arasındaki dönemde şehirlerin ve kentsel bölgelerinin post-fordist ekonomi sistemi doğrultusunda post-modern hareket yönelimli endüstriyel desantralizasyonu ve yeniden geliştirme yönelimli liberal politikaların varlığı dünyada sermayenin kentleşmesini üretmiştir. Sermaye dolaşımı ve toplum hareketi sayesinde terkedilmiş kentsel alanların yeniden canlandırılması, şehirde kentsel dönüşümün müdahale biçimidir. 1960’larda; model şehir yönelimli kentsel yeniden canlandırma yaklaşımı, kapitalist şehirlerin kent içi tarihi alanlarına yönelik tarihi ve kentsel koruma programlarının önemini vurgulamıştır. 1970’lerde; endüstri sonrası formasyon yönelimli kentsel yeniden canlandırma yaklaşımı, post-modern miras şehirlerin yıpranmış kentsel alanlarını turizm endüstrisi ile iyileştirmenin önemini vurgulamıştır (Aksu, 2007: 10).

Bir başka deyişle, 1960’lara gelindiğinde artan sosyal kaygılarla beraber, Avrupa ülkeleri ve Amerika’nın uzun yıllardan beri sürdürmekte olduğu kentsel yenileme çabaları, “kentsel koruma” ilkeleri ile de ilişkilendirilmeye başlanmıştır. Bütüncül koruma ilkesinin ışığında gerçekleştirilen kentsel yenileme eylemleri, bir yandan kentsel kültür mirasını yakın çevresiyle birlikte koruyup yaşatırken, diğer yandan kentlerin çöküntü bölgelerini ıslah edilmesi, bu alanların öngörülen yeni fonksiyonlarla “canlandırması”, “sağlıklılaştırılması” ve kente kazandırılmasını amaçlamıştır. Sermaye dolaşımı ve toplum hareketi sayesinde terkedilmiş kentsel alanların yeniden canlandırılması, bu dönemde kentte, kentsel dönüşümün müdahale biçimidir (Gürler, 2003).

2.3.4. 1980 – günümüz / Endüstri sonrası gelişim, küreselleşme ve kapitalist yaşam biçimlerinin mekâna yansıması

Şehirlerin yeniden yapılandırma ekonomi sistemi doğrultusunda endüstri sonrası gelişimi ve küresel sürece entegrasyon yönelimli politikaların varlığı dünyada sermayenin hareketliliğini üretmiştir. Sermayenin dolaşımı ve piyasa simgeciliği sayesinde çökmüş kent içi alanların kentsel rönesansı, şehirde kentsel dönüşümün müdahale biçimi haline gelmeye başlamıştır. 1980’lerde; endüstri sonrası piyasa yönelimli “kentsel rönesans” yaklaşımı, dünya kentlerinin çökmüş kent içi endüstriyel alanlarına yönelik yeniden geliştirme programlarının önemini vurgulamıştır. 1990’larda ise; endüstri sonrası rant

yönelimli kentsel rönesans yaklaşımı, küresel şehirlerin kültürel ve tarihi kent içi alanlarına yönelik yeniden yapılandırma programlarının önemini vurgulamıştır (Aksu, 2007: 10).

1980’li yıllar tüm Dünya’da, özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika’da çok belirgin bir kentsel dönüşüm sürecinin başlangıcını belirlemiştir. Bu süreç kentlerde ekonomik, politik, sosyal ve mekânsal değişimleri harekete geçirirken, kentlerin dönüşüm dinamiklerinde de önemli farklılaşmalar izlenmiştir.

Ekonomik yeniden yapılanma, toplumsal yapıdaki değişimi hızlandırmış, bu değişimle birlikte yaşam tarzlarının da farklılaşması ile toplumda farklı grupların farklı yaşam birimlerini tercih etmesi ve tercihlerin konut alanlarının dönüşüm ve gelişim süreçlerine yansması, kent mekânındaki dönüşüm altyapısını hazırlamıştır. Kapitalizmin mekânsal dönüşümüne uygun bir dönüşüm geçiren kentler, 1980’li yıllarda başlayan, 1990’lardan beri de hız kazanıp belirginleşen bir değişim geçirmektedir (Kayasu ve Yaşar, 2003).

1980’lerde başlayan “küreselleşme” süreci ile birlikte kentler bağımsız birimler haline gelmeye başlamıştır. Bunun sonucu olarak da küresel ekonomiye eklemlenmek adına çeşitli stratejiler, kentler üzerinden geliştirilmeye başlanmıştır. Bu süreçte kentlerin fiziksel, sosyal, ekonomik avantajları küresel marketteki yatırımcıların ilgisini çekmeye başladığı için “kentlerin pazarlanması” kavramı ortaya atılmıştır. Bu kapsamda kentlerde yeniden yapılanma süreçleri başlamıştır. Kentleri küresel ekonominin merkezi ve küresel sermayenin çekim noktası haline getirebilmek için öncelikle çekici mekânlar haline getirilmesi ve fiziksel eksikliklerinin giderilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda kentlerdeki çöküntü alanları, gecekondü bölgeleri ya da kullanılamayan eski sanayi bölgeleri kentsel dönüşüm projeleri kapsamında tasfiye edilerek yüksek prestijli kent kullanımlarına açılmıştır. Mekânın yeniden yaratılması süreci daha çok yüksek gelir grupları eliyle ya da onların lehine gerçekleşmiştir. Dolayısıyla bu projeler alt gelir gruplarını dikkate almadığı için devlet eliyle “soylulaştırma” projeleri şeklinde sonuçlanmıştır (Güzey, 2009a).

Küreselleşmenin en belirgin etkileri kuşkusuz kentler ve kentliler üzerinde hissedilmektedir. Küreselleşmenin kentler üzerindeki etkisi konusunda iki farklı yaklaşım geliştirilebilir. Birinci yaklaşım; kentlerin zaten ilk ortaya çıktıkları andan beri sürekli bir değişim içinde olması ve zamanla da çağın gereklerine göre değişmelerinin olağan karşılanmasıdır. Burada, kentlerin zamanla değişeceği ve bu değişimin de olağan ve içsel olduğu kabulünden yola çıkılarak, son dönemdeki olumsuz gelişmeler karşısında bir bakıma kaderci bir eğilim ve kabullenme söz konusudur. İkincisi ise; kentlerdeki değişim

sürecinin özellikle küreselleşme ile farklı bir evreye girmiş olduğu olgusu üzerinden, dünya kentlerinin küresel kapitalist ilişkiler çerçevesinde değiştirilmesi ya da günümüz söylemi ile dönüşümünün istenmesidir. Bu yaklaşımda; bir dışsallık kabulü ile kentlerin özellikle son dönemlerde dış dinamiklerce değiştirildiği görüşü egemen olup, bu değişimin kent ve kentliler için getireceği olumsuz sonuçlara karşı direnmeye açık bir tutum sergilenmektedir (Kiper, 2004).

Ayrıca bu dönemde yapılan akademik çalışmalarda tartışılmaya başlanan diğer bir önemli konu ise “sürdürülebilirlik” yaklaşımıdır. Bu dönemde kentlerin sosyal, kültürel, mekânsal anlamda sürdürülebilirliğinin sağlanması gerektiğinin üzerinde durulmuştur.

Sürdürülebilir kent ya da sürdürülebilir yerleşme teriminin kullanımı özellikle 1990’lı yılların ortalarından sonra yaygınlık kazanmıştır. Bu kavramın küresel ölçekte yaygınlaşmasında, 1996 yılında İstanbul’da toplanan Birleşmiş Milletler- HABITAT II (İnsan Yerleşimleri) doruğunun payı büyüktür. Bu toplantıdan iki yıl önce Aalborg’da düzenlenen Sürdürülebilirliğe Doğru Avrupa Kent ve Kasabalar Konferansı’nda kabul edilen Sürdürülebilirliğe Doğru Avrupa Kent ve Kasabalar Şartı’nda, Avrupa ülkeleri arasında kentlerin sürdürülebilir geliştirilebilmesinin ilkeleri belirlenmiştir (Kiper, 2004).

3. TÜRKİYE’DE KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN GELİŞİMİ

Batıda olduğu gibi Türkiye’de de kentsel dönüşüm uygulamaları benzer aşamalardan geçmektedir. Cumhuriyet sonrasında bir yandan modernleşme yanlısı hükümetler kentlerin de batılı kentlerdeki standartlara ulaşmasını sağlamaya çalışırken, akademik alanda da modernleşmeci bir bakış açısının egemen olduğu söylenebilir. Türkiye’de kentsel dönüşüm olgularının etkileşim içinde olduğu dinamikler, “kırdan kente göç” , “gecekondulaşma” ve bunun beraberinde gelişen sosyal problemlerdir. Bu olgular bölge planlama ölçeğine kadar uzanmakta ve ülke çapında ele alınmayı gerektirmektedir (Yıldırım, 2006).

Türkiye planlama sistemi içinde, temelinde kentlerde ortaya çıkan fiziksel ve sosyal bozulmanın giderilmesi yatan kentsel dönüşüm, farklı zamanlarda günün şartlarına ve gereksinimlerine göre farklı müdahale şekilleriyle ortaya çıkmıştır. Kentsel dönüşümün bir kentsel yenileme modeli olarak ülkemizde en yaygın kullanımı, gecekondu alanlarının yeniden yapılanması anlayışının bir uzantısıdır. Ülkemizde modernleşme anlayışı çerçevesinde gecekondu alanlarının düzenli kent parçalarına dönüştürülme çabası her dönemde var olmuştur.

3.1. Gecekondu Olgusunun Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Dünya literatüründe “slum” olarak bilinen gecekondu ya da gecekondu mahallesi teriminin bilinen ilk yazılı tanımı, hırsızlıktan hüküm giymiş yazar James Hardy Vaux’un 1812 de yayımlanan “Vocabulary of the Flash Language” başlıklı sözlüğünde geçmekte ve haraç alıp vermek ya da ticaret yapmak fiiliyle eşanlamlı olarak kullanılmaktadır. 1830’larla 1840’lar arasındaki dönemde ise sokak dilinde “adi şeylerin yapıldığı oda” anlamıyla kullanılan “slum” teriminin kent ile ilgili bir hale gelmesinde Cardinal Wiseman’ın kent reformuyla ilgili yazılarının payı olmuştur. Bu dönemin araştırmalarında gecekondu mahallelerinin ortak özelliğinin viran evler, aşırı kalabalık, hastalık, yoksulluk ve ahlak düşüklüğünün bir karışımı olduğu vurgusu yapılmaktadır. 19.yy liberalleri için ise gecekondu mahallesi terimi yola gelmez, vahşi bir toplumsal tortunun ahlaksızlık ve isyankârlık içinde çürüdüğü yer olarak tanımlanmaktadır (Davis, 2006/2007: 37-38).

Görüldüğü üzere dünyada gecekondu sorunu oldukça eski dönemlere dayanmaktadır. Ülkemizde ise gecekondu olgusunun ortaya çıkışı özellikle 1950’lilerden itibaren hız kazanan kırdan kente kitlesel göç hareketi sonucu olmuştur. Nüfusun hızlı arttığı

toplumlarda karşılaşılan en önemli unsurlardan birisi kırsal alanlardan kentlere olan göç ve bunun yarattığı hızlı kentleşmedir. Türkiye, 1950’lerde kırdan kente kitlesel göçün ardından kentsel alanlarda “gecekondulaşma” olgusuyla tanışmıştır. O dönemde, gecekondu, kitlesel göçün etkilerini hafifletmede en önemli tampon kurumlardan biri haline gelmiştir.

Günümüzde gelişmekte olan ülkelerin hemen hemen hepsinde gecekondu olgusu karşımıza çıkmaktadır. Sanayileşmekte olan ülkelerin kentleşme düzeyleri, göç yoluyla kente akın eden nüfusun gereksinimlerini karşılayamamakta, dolayısıyla sanayileşmiş ülke kentlerinden farklı olarak “çarpık kentleşme” ortaya çıkmaktadır. Nüfusu, imkânlarından daha hızlı artan kentler, göçlerle kente gelen nüfusun barınma gereksinimlerini meşru yollarla karşılayamayınca gecekondulaşma kentsel mekânda boy göstermektedir (Mutlu, 2007: 1-3).

Türkiye’nin 20. yüzyıl ve sonrası kentleşme tarihini şöyle bir incelediğimizde, başta İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirler olmak üzere tüm kentlerde aşağı yukarı üç ana kırılma noktası olduğu görülmektedir. Birinci kırılma noktası 1960’larda başlayıp 1980’lere kadar uzanan döneme tekabül etmektedir. Bu dönemde göçün etkisiyle Anadolu kentleri, kasabaları ve köyleri boşalırken büyük kentlerde yığılmalar olmaya başlamıştır. Bu durum göç alan kentlerde ikili bir yapı oluşmasına sebep olmuştur. Göçle birlikte başlayan gecekondulaşma ve enformel apartmanlaşma süreçleri kentlerin fiziksel, sosyal ve ekonomik yapılarında dönüşüm yaşamasına zemin oluşturmuştur. İkinci kırılma noktası ise 1980’li yıllar ile yaşanmıştır. Turgut Özal’ın kamu arazileri üzerine kurulmuş gecekondu tapu ve imar hakkı vermesiyle gecekondu bölgelerinde 1990’ların ortalarına kadar sürecek kontrolsüz bir yoğunlaşma başlamıştır. Gecekonducularla yap-satçı müteahhitler arasındaki işbirliği ile gecekondu zamanla apartmanlara evrilmiştir. Ayrıca nasılsa yine imar hakkı verileceği düşüncesiyle enformal yapılaşma artmaya devam etmiştir (Uşaklıgil, 2014: 58-59).

Gecekondu kavramı 1950’lerden itibaren ivme kazanan köylerden büyük kentlere göç ile birlikte ortaya çıkmıştır. Gecekondu ilk önceleri kentlerin iş merkezlerine yakın ve yoğunlukla dere yatağı, dik yamaç gibi coğrafi olarak dezavantajlı arazilerde derme çatma barakalar olarak yapılmış ve zamanla kentlerin çeperlerini saran ve sürekli genişleyen halkalar halindeki düşük yoğunluklu, alt yapı ve servisler açısından yetersiz mahallelere dönüşmüşlerdir (Erman, 2004).

Göç yoluyla kentlere gelen insanların oluşturduğu gecekondu, kamu toprakları veya gerçek kişilerin topraklarına izinsiz olarak yapılan, sağlıksız ve altyapısı eksik, genellikle sanayi merkezlerine yakın, kendine özgü bir kültür oluşturan, daha çok örgütsüz olan marjinal işlerde çalışan insanların yaşadıkları yerleşim birimidir. Sorunun özünde toplumun sınıfsal yapısını barındıran, toplumun norm ve standartlarına uygun olmayan şekilde konut ihtiyacının giderilmesi şeklinde ortaya çıkan gecekondu, toplumun sınıf yapısının kentsel mekâna yansımadır. Gecekondu olgusu, ortaya çıkmaya başladığı ilk dönemlerde salt ‘konut sorunu’ olarak algılanmış olsa da süreç içindeki gelişimi ve ulaştığı boyut itibarıyla daha geniş sosyo-ekonomik bir anlam ifade ettiği ve üzerinde önemle durulması gerektiği fark edilmiştir (Mutlu, 2007: 1-3).

II. Dünya Savaşı yıllarından başlayarak gecekondu sayıları gittikçe artan bir oranda gelişme göstermiştir. 1948’de büyük kentlerde 25-30 bin olan gecekondu sayısı 1953’te 80 bine, 1960’da 240 binden 1983’te 1,5 milyona hızla yükselmiştir. 2000’li yılların başlarında ise Türkiye’deki gecekondu sayısının 2.200.000 civarında olduğu belirtilmektedir (Keleş, 2004).

3.2. Gecekondu Sorununa Yönelik Geliştirilen Politikalar

Türkiye’de ilk gecekondulaşma hareketleri 1930’lu yıllarda başlamış ve İkinci Dünya Savaşı bitimini izleyen 1950’li yıllarda artış göstererek kırdan kente göçen ailelerin vazgeçilmez konut edinme yolu haline gelmiştir. Dolayısıyla gecekondulaşma sorununa yönelik uygulanan politikaları 1960 öncesi plansız dönem, 1960-1980 planlı dönem ve 1980 sonrası küreselleşme dönemi olmak üzere üç temel aşamaya ayırarak incelemek mümkündür.

3.2.1. Planlı dönem öncesi gecekondu politikaları

Planlı dönem öncesi, gecekondulaşmanın ilk evrelerine denk geldiğinden konunun önemi yeterince anlaşılamamış, birkaç yasanın çıkarılmasıyla yetinilmiştir. 1945’te çok partili döneme geçişle birlikte gecekondu alanlarının oy deposu olarak algılanması, uygulanan politikaların yönünü belirlemiştir.

İlk yasa 1948 yılında Ankara gecekonduları için çıkarılan 5218 sayılı yasadır. Bunun bir yıl ardından 5228 sayılı yasa çıkarılarak uygulamalar ülke geneline yayılmıştır. İzinsiz yapılaşmanın devam etmesiyle izinsiz yapıların yıkılması ve bundan sonra yapımının

önlenmesi için 5431 sayılı yasa çıkarılsa da amacına ulaşamamıştır. 1953'te "6188 sayılı Bina Yapımını Teşvik Yasası" bu tarihe kadar yapılan gecekonduları yasallaştırırken bu tarihten sonra gecekondular yapımını yasaklamıştır. Konut bunalımını gidermek için belediyelerin elindeki arsaların ihtiyaç sahiplerine verilmesi öngörülmüştür. Planlı döneme kadar çıkarılan 7367 sayılı son yasa da 1959 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu yasa ile belediye sınırları içindeki Hazine arazilerinin bedelsiz olarak belediyelere devredilmesi öngörülmüştür, fakat bu yasa da gecekondular yapımının önüne geçememiştir (Keleş, 2004).

Sonuç olarak bakıldığında, Türkiye'nin planlı dönem öncesi gecekondular politikası, öncelikle çıkarılan yasalarla gecekondular yapımını yasaklanmıştır; fakat bu tarihten önce yapımı tamamlanan gecekondular yasallaştırılmıştır. Bu dönemde, uzun vadeli ve sosyo-ekonomik durumu önemseyen bir konut politikası geliştirilmemiştir.

3.2.2. Planlı dönem gecekondular politikaları

27 Mayıs 1960 askeri darbesiyle çok partili siyasal sistemde önemli bir dönüm noktası yaşanmıştır. Sosyal devlet ilkesi benimsenerek refah devleti anlayışını getiren 1961 Anayasası yürürlüğe girmiştir. Refah devleti anlayışıyla planlı kalkınma ilkesi benimsenmiş ve sonuçta anayasal bir kurum olarak "Devlet Planlama Teşkilatı" kurulmuştur. Bundan sonraki süreçte planlı bir karma ekonomi politikası uygulanmaya başlanmıştır. 1961 Anayasası'nın 49.maddesi, "Devlet, yoksul ve dar gelirli ailelerin sağlık şartlarına uygun konut ihtiyaçlarını karşılayan tedbirleri alır." hükmünü getirmiştir. Böylece yoksul ve dar gelirli vatandaşların konut gereksinimini karşılama görevi "sosyal devlet" anlayışını benimseyen Anayasa ile devlete bırakılmıştır (Tekeli, 1998).

Planlı döneme kadar Türkiye'nin bir sosyal konut politikasının bulunmadığı bilinmektedir. Türkiye'de alt gelir gruplarının konuta erişim problemine, kişilerin kendilerinin üretmiş oldukları bir çözüm olan gecekondular sayesinde uzun süre devletin konut politikası üretmediği görülmektedir. 1960-1980 arası dönemde 1961 Anayasası'nın ve ilk kalkınma planlarının da desteklemesi ile alt gelir gruplarının konuta erişiminin sağlanabilmesi için konut kooperatifleri yaygınlaşmış ve Sosyal Sigortalar Kurumu, Emlak ve Kredi Bankası, İskân Bakanlığı gibi kurum ve kuruluşlar bu konut sunum biçimini desteklemiştir (Turan, 1999).

Konut kooperatifi uygulamaları, teoride alt gelir gruplarına konut sunumunun artırılmasını hedeflemektedir. Ancak uygulamada 1980'lere gelinceye kadar üretilen kooperatif

konutları daha çok orta ve üst gelir grupları tarafından edinilmiştir. Bu durumun en belirgin sebebi, kooperatiflerin devlet mekanizmaları ile desteklenmesine rağmen uygulamada devletin etkin bir rol oynamamasıdır. Dolayısıyla kooperatiflere yönelik kredi ve teşviklerden düşük gelir grupları faydalanamamış, bunun yerine gecekondu inşa etmeye devam etmek gibi çözümlere yönelmişlerdir (Tekeli, 2010).

Genel olarak bu döneme bakıldığında, devletin sosyal devlet anlayışı kapsamındaki görevini yerine getirmekte yetersiz kaldığı görülmektedir. Bu dönemde gecekonduya tapu ve sürekli güvence sağlanması bir seçim propagandasından öte bir devlet politikası halini almıştır. Sosyal adalet ilkesini yaşama geçirmeye çalışan devlet, kamu arsa ve arazilerinin işgaline seyirci kalarak, diğer konutlar için geçerli olan vergi ve harçlardan gecekonducuları muaf tutarak dolaylı olarak gecekondulaşmayı desteklemiştir (Mutlu, 2007: 41).

Bu dönemde gecekondu sakinleri oy potansiyeli olarak görülmüş ve devletin popülist politikaları sonucu çıkarılan af yasaları, sorunu daha da içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir. Ayrıca bu dönemde gecekondu yapımını engellemek ve gecekondu alanlarını yıkmak yerine sağlıklaştırma yaklaşımları benimsenmiş ve ıslah imar planları uygulamaya konulmuştur. Islah imar planları ile geliştirilen yeni konut alanlarında sosyal donatılar ihmal edilmiş, nüfus yoğunluğu çok arttırılmıştır. Dolayısıyla bu bölgeler günümüzün çöküntü alanlarına dönüşmüştür.

3.2.3.1980 sonrası – Kentsel dönüşüm kavramının ortaya çıkışı

Türkiye’deki dönüşüm tartışmaları, 1980’lerde hükümet politikalarının bir uzantısı olarak başlamıştır. Bu süreçte kentsel dönüşüm uygulamaları özellikle köyden kente göçler sonucu artan gecekondu sorununun çözümü için gerekli görülmekte ve güvenli küresel kentler yaratmak için uygulanan politikalar olarak tanıtılmaktadır.

1970’lere kadar Türkiye’de gecekondu, kentlerdeki tüm negatif dışsallıkların kaynağı olarak değerlendirilmiş ve yıkılarak toplu konut yapımı tek çözüm olarak görülmüştür. 1970’lerden sonra ise bu durum değişmeye başlamıştır. Çünkü yıkım projelerinin beraberinde daha ciddi sosyal problemler getirdiği tartışılmaya başlamıştır. Bunun sonucunda ise rehabilitasyon yaklaşımı etkili olmaya başlamıştır. 1980’lere gelindiğinde ise küreselleşme süreci ile birlikte artık bu sosyal kaygıların yerini ekonomik kaygılar almaya başlamış ve kentleri yeni yüzyıla ayak uyduracak şekilde yeniden yaratacak

“kentsel dönüşüm projeleri” önem kazanmıştır. Bu durum günümüzde de etkisini giderek arttırmaktadır (Güzey, 2009b).

1980 sonrası devlet organizasyonu ile üretilecek olan sosyal konut tipolojisi, toplu konut olarak mevzuatta yer almıştır. İlk kez 1981 yılında çıkarılan Toplu Konut Kanunu’nda, alt ve orta gelir gruplarına sosyal konut sağlanmasında devlet desteği ve organizasyonu öngörülmüştür. 1982 tarihli Anayasa’da da toplu konut, devletin destekleyeceği projeler olarak yer almıştır. Alt ve orta gelir gruplarına konut sunumu mevzuatta yer almakla birlikte, konu ile ilgili kurumsal düzenleme ihtiyacı bulunması, 1984 yılında Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı’nın kurulmasına neden olmuştur. 1990 yılında ise bu kurum, Kamu Ortaklığı İdaresi ve Toplu Konut İdaresi (TOKİ) olarak iki başkanlığa ayrılmıştır. 2001 sonrası süreçte gerçekleştirilen yasal düzenlemelerle, TOKİ’ye kentin özel ve kamusal mülkiyetli birçok alanında proje yapma ve onama yetkisi verilmiştir. Ayrıca başlangıçta Toplu Konut Fonu ile finansmanını sağlayan TOKİ, yine 2001 yılından itibaren ödenekler, gayrimenkul satış ve kira getirileri, kredi geri dönüşleri ve faiz gelirleri ile sosyal konut üretmeye başlamıştır (Güzey ve Aslan, 2015).

2004 yılında çıkartılan 5216 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Kanunu’nda Büyükşehir belediyeleri kentsel yenileme konusunda yetkilendirilirken, 2005 yılında çıkartılan 5393 sayılı Belediye Kanunu ile ilk kez belediyelere kentsel dönüşüm konusunda görevler verilmiştir. Kanunun arsa ve konut üretimi başlıklı 69. maddesinde, “Belediye; düzenli kentleşmeyi sağlamak, beldenin konut, sanayi ve ticaret alanı ihtiyacını karşılamak amacıyla belediye ve mücavir alan sınırları içinde, özel kanunlarına göre korunması gerekli yerler ile tarım arazileri hariç imarlı ve altyapılı arsalar üretmek; konut, toplu konut yapmak, satmak, kiralamak ve bu amaçlarla arazi satın almak, kamulaştırma yapmak, bu arsaları trampa etmek, bu konuda ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşları ve bankalarla iş birliği yapmak ve gerektiğinde onlarla ortak projeler gerçekleştirmek yetkisine sahiptir” denilmektedir.

5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 73.maddesi, Belediyelere her konum ve özellikte ve neredeyse her büyüklükte alanı dönüşüme konu edebilme olanağı tanımakta (Uzun, 2005) ve Güzey (2012)’in de ifade ettiği gibi, dönemin kentsel dönüşümü olanaklı kılan en güçlü yasal düzenlemesi olmaktadır. Bu maddeye göre, belediyeler, konut alanları, sanayi alanları, ticaret alanları, teknoloji parkları, kamu hizmeti alanları, rekreasyon alanları ve her türlü sosyal donatı alanları oluşturmak, eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore

etmek, kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak veya deprem riskine karşı tedbirler almak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilir konuma getirilmiştir. Ayrıca bu yasa, kentsel gelişmeyle ilgili tüm müdahale hakkını Belediyeler ve TOKİ'ye devretmektedir.

Bu noktada TOKİ'nin tarihsel gelişimine de değinmek gerekmektedir. 2004 yılında 5162 sayılı kanun ve 2985 sayılı Toplu Konut kanununun birinci maddesi değiştirilerek TOKİ, kentsel dönüşüm kapsamında yapılacak uygulamalarda yetkili kılınmıştır. Aynı kanunun dördüncü maddesinde yapılan değişiklikle ise TOKİ gecekonduların tasfiyesinde yetkilendirilmiştir. 2007 yılında 5069 ve 775 sayılı gecekondular kanunu değiştirilerek, bu kanunun uygulaması TOKİ'ye bırakılmıştır. 2008 yılında 5763 sayılı kanunla depremle ilgili dönüşüm projeleri TOKİ'nin inisiyatifine bırakılmıştır. 2012 yılında çıkarılan Afet Yasası ile TOKİ ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, risk alanı ilan edilen yerleşim bölgelerinde her türlü uygulamada bulunma yetkisine sahip olmuştur (Uşaklıgil, 2014: 53-56).

Kentsel dönüşüm alanında yapılan son yasal düzenleme ise 16.05.2012 tarihinde çıkarılan 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun'dur. Kanunun amacı; afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil etmek üzere iyileştirme, tasfiye ve yenilemelere dair usul ve esasları belirlemektir. Kanunun 2.maddesine göre riskli alanlar, zemin yapısı ya da üzerinde yapılaşma sebebiyle can ve mal kaybına yol açma riski taşıyan alanlardır. Bu tür riskli alanlar Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, TOKİ ya da Belediyeler tarafından belirlenirken uygulama sürecinde yerel yönetimlerin yetkileri elinden alınmakta ve TOKİ'ye oldukça fazla yetki verilmektedir. Riskli alan ilan edilmesi düşünülen yerleşmelerin asıl sorumlusu ve bu alanları daha iyi tanıyan yerel yönetim birimleri devre dışı bırakılmaktadır. Yasaya göre, yerel yönetimlerin kanunlarla verilmiş yetkilerini kullanması, Bakanlık görevlendirmesine bağlanmıştır.

6306 sayılı "Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Yasası" içerdiği düzenlemelerle 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 73.maddesini değişikliğe uğratmıştır. Afet Yasası'nın, dönüşüm yasası olarak da algılanmasının nedeni, riskli bölgeler dışında uygulama alanı bulması ve 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 73.maddesi kapsamında değişiklikler içermektedir. Bu afet yasası ile afet yönetim sisteminde değişiklikler

yapılması amaçlanmış ve riskli arsa ve arazilerde iyileştirmeden çok yenileme yani dönüşüm yoluna başvurularak kalıcı ve uzun süreli çözümler bulmak amaçlanmıştır.

Bu kapsamda 26.04.2016 tarihinde 6704 sayılı torba yasa ile 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun'un 3 üncü maddesinin 7 fıkrası yeniden düzenlenerek 6306 sayılı kanunun kapsamında riskli ilan edilen yapılar dışındaki yapılar, uygulama bütünlüğü açısından gerekli görülürse bakanlık kararı ile 6306 sayılı kanun hükümlerine tabi edilmiştir. Ekim 2016'da "6306 Sayılı Kanunun Uygulama Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik" ile toplam yapı sayısının en az yüzde 65'inin mevzuata aykırılığı halinde riskli alan ilan edilen bölgedeki yapıların tamamının dönüşüme dâhil edilmesi sağlanmıştır. Ayrıca bu yönetmelikle, riskli alan tespiti için 15 bin metrekare büyüklük sınırı kaldırılmış ve Kültür ve Tabiat Varlıkları Kanunu kapsamına giren taşınmazlarda da kentsel dönüşüm yapılabilmesi sağlanmıştır.

Görüldüğü gibi Türkiye, bir yandan âdemi merkeziyetçilik ilkesini benimseyerek piyasadaki güçlerin dengelenmesini belediyeler ve TOKİ gibi kurumlara bırakırken, diğer yandan onama yetkisini tek bir kurumda, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nda toplamaktadır. Âdemi merkeziyetçi ve piyasa odaklı özelleştirme politikaları altında yerel yönetimler siyasal oluşumlar üzerinde ekonomik oluşumlar olarak da güçlenmekte ve ulusal ve yerel güçleri kentsel yeniden geliştirme için harekete geçirmektedir. Bu süreçte mülk piyasasının desteklenmesi, sermayenin dolaşımı ve kentsel gelişme için tercih edilen bir müdahale biçimidir (Güzey, 2012).

1980'lerden itibaren kentsel dönüşüm ile ilgili çıkarılan ve değiştirilen yasalara ve kısaca içeriklerine Çizelge 3.1.'de yer verilmiştir.

Çizelge 3.1. 1980 sonrası kentsel dönüşüm ile ilgili yasalar

Kanun No	Yayınlandığı Resmi Gazete Tarih-Sayı	Kanunun Adı/ Değişiklik	Kanun İçeriği ve Kısa Bilgi
2981	08/03/1984-18335	İmar ve gecekondur mevzuatına aykırı yapılaru uygulanacak bazı işlemler 6785 sayılı imar kanunun bir maddesinde değişiklik	Gecekondur alanları için ıslah imar planları yapma imkânı doğsa da, sonuç fiziksel dönüşümün ötesine geçememiştir. İmar mevzuatına aykırı inşa edilmiş yapılarla gecekondular, korunacak, ıslah edilerek korunacak veya bu yasa hükmünden yararlanamayacaklar olarak sınıflandırılmıştır. Tapuya tahsis belgesi ilk kez bu yasayla tanımlanmıştır.
2985	17/03/1984-18344	Toplu Konut Kanunu	Konut sorunun çözümü, kaçak yapılaşmanın önlenmesi ve şehirlerde daha planlı bir şekilde kentleşmenin gerçekleştirilmesi amacıyla çıkartılmıştır. TOKİ'nin kurulması öngörülmüştür. TOKİ, gecekondur bölgelerinin tasfiyesi veya iyileştirilerek yeniden kazandırılması şeklinde gecekondur projelerini geliştirme ve ilgili projelerin uygulaması aşamasındaki inşaatı ve finansmanından sorumluluk yetkisine sahip olmuştur.
5273	12/05/2004-25671	Arsa Ofisi Kanunu Toplu Konut Kanunu ve Genel Kadro ve Usulü Hakkındaki Kanunun Eki Cetvellerin Toplu Konut İdaresi Başkanlığına ait bölümünde değişiklik	Konut, sanayi, eğitim, sağlık ve turizm yatırımları ve kamu tesisleri için arazi ve arsa sağlanması amacı güdülmüştür. Bu amacın gerçekleştirilmesi kapsamında Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü, taşınmaz malların harita, imar, uygulama ve parselasyon planlarını yapmakla yetkilendirilmiştir.
5216	23/07/2004-25531	Büyükşehir Belediye Kanunu	Büyükşehir Belediye Kanunu, İl Çevre Düzeni Planı'na uygun olmak kaydıyla büyükşehirlere belediye sınırları içerisinde planı yapma, yaptıрма, onaylayarak uygulama yetkisini vermektedir. Ayrıca büyükşehir belediyeleri, nazım imar planına uygun olarak uygulama imar planları, parselasyon planları ve ıslah imar planlarının onaylanması, denetlenmesi konusunda da yetkilendirilmektedir.

Çizelge 3.1. (devam) 1980 sonrası kentsel dönüşüm ile ilgili yasalar

Kanun No	Yayınlandığı Resmi Gazete Tarih-Sayı	Kanunun Adı/ Değişiklik	Kanun İçeriği ve Kısa Bilgi
5393	13/07/2005-25874	Belediye Kanunu (Madde:73)	Kentsel dönüşümü olanaklı kılan en güçlü yasal düzenlemedir. Belediye, belediye meclis kararıyla; konut alanları, sanayi alanları, ticaret alanları, teknoloji parkları, kamu hizmeti alanları, rekreasyon alanları ve her türlü sosyal donatı alanları oluşturma, eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etme, kentin tarihi ve kültürel dokusunu koruma ve deprem riskine karşı tedbirler almak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulama yetkilerine sahiptir.
5998	24/06/2010-27621	Belediye Kanununun 73. Maddesinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	Büyükşehir belediyeleri ve diğer belediyeler tarafından "Kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı" olarak belirlenecek alanlar, "imarlı veya imarsız", "üzerinde yapı olan veya olmayan", belediye veya mücavir alan sınırları içindeki tüm alanları kapsamaktadır. Belediyelere bu alanlarda plan yapma, parselasyon yapma, inşaat ruhsatı ve yapı kullanma izni verme gibi, çok geniş ve çeşitli yetkiler verilmektedir. Buna göre "tarımsal niteliği korunacak alan" veya "iskân dışı alan" olarak tanımlanmış alanlar bile "kentsel dönüşüm ve gelişim proje alanı" olarak tanımlanabilecektir.
6306	31/05/2012-28309	Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun	Zemin yapısı ya da üzerinde yapılaşma sebebiyle can ve mal kaybına yol açma riski taşıyan riskli yapı ve alanlar Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, TOKİ ya da Belediyeler tarafından belirlenip kentsel dönüşüm ilan edilmektedir. Yerel yönetim birimlerini devre dışı bırakmaktadır.
6704	26/04/2016-29695	Torba Yasa	6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanunun 3 üncü maddesinin 7 fıkrası yeniden düzenlenerek 6306 sayılı kanunun kapsamında riskli ilan edilen yapılar dışındaki yapılar, uygulama bütünlüğü açısından gerekli görülürse bakanlık kararı ile 6306 sayılı kanun hükümlerine tabi edilmiştir.
-	27/10/2016-29870	6306 Sayılı Kanunun Uygulama Yönetmeliği (Değişiklik)	Riskli alan tespiti için 15 bin metrekare büyüklük sınırı kaldırılmıştır. Toplam yapı sayısının en az yüzde 65'inin mevzuata aykırılığı halinde riskli alan ilan yapılabilmesi ve Kültür ve Tabiat Varlıkları Kanunu kapsamına giren taşınmazlarda da kentsel dönüşüm yapılabilmesi sağlanmıştır.

4. YOKSULLUK

Yoksulluk, insanlık tarihinin en eski toplumsal sorunlarından birisidir. Ancak yoksulluğun geçmişi her ne kadar çok eskilere dayanıyor olsa da literatürde üzerinde görüş birliğine varılmış bir yoksulluk tanımından söz etmek güçtür. Yoksulluk literatürü de genellikle yoksulluğun ne kadar tartışmalı bir konu olduğundan bahsederek giriş yapar. Zira tanımlar, yoksullara bakış açılarına göre farklı değerler sistemine sahip bir toplumsal yapıdan diğerine, zaman faktörünün de etkisi ile değişkenlik göstermektedir (Aksan, 2012).

Genel anlamıyla yoksulluk, asgari yaşam düzeyini yakalayabilmek için gerekli olan ihtiyaçları karşılayamama durumu olarak ifade edilebilir. Gıda, giyim, barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamayan bireyler ve/veya gruplar yoksul olarak kabul edilmektedir. Ancak, yoksulluğu sadece temel ihtiyaçları karşılayamama durumu olarak tarif etmek, eksik ve dar bir tanımdır. Daha geniş anlamda yoksulluk, eğitim, sağlık ve yaşam beklentisi gibi alanlardaki yoksunlukları da içeren bir kavramdır. Ayrıca, toplumla bütünleşememe, toplumdan dışlanma, ayrımcılığa uğramak da yoksullukla doğrudan ilintili konulardır. Dolayısıyla, yoksulluk için herkes tarafından genel kabul gören bir tanım yapmak güçleşmektedir. Bu yüzden, farklı yoksulluk tanımlarına başvurmak bir zorunluluk olmuştur (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012).

Yoksulluk, ilk çağlardan günümüze kadar var olan en önemli toplumsal sorunlar arasında yer almaktadır. Günümüzde ise küresel bir sorun halini alan yoksulluk, çok boyutlu ve karmaşık bir soruna dönüşmüş durumdadır.

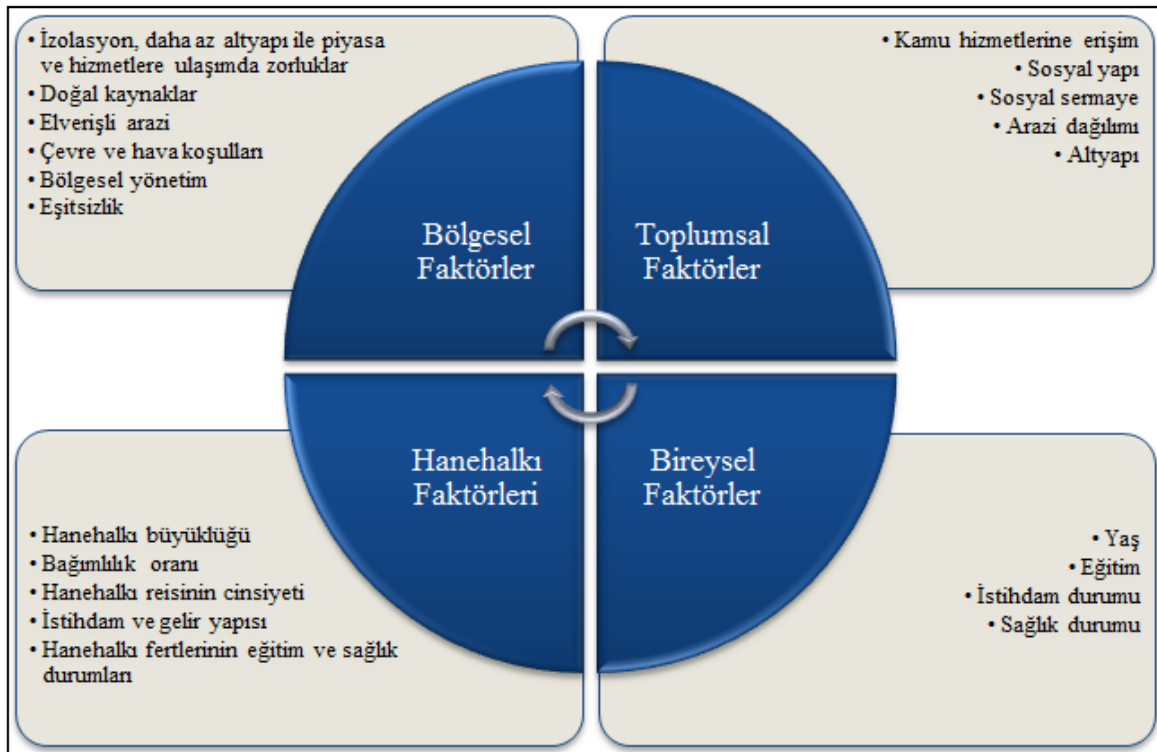
Yoksulluk teriminin ilk anlamlı tanımı, 1901 yılında Seebom Rowentree tarafından yapılmıştır. Bu tanıma göre yoksulluk, toplam kazançların, insan varlığının devamı için gerekli olan yiyecek, içecek, barınma, giyim vb. gibi asgari düzeydeki fiziki ihtiyaçların karşılamaya yetmemesidir. Ancak bu anlamlı tanımın yanında her dünya görüşünün yoksulluk kavramına farklı yaklaşması nedeniyle yoksulluk kavramının tanımlanması oldukça güçtür. Yoksulluk kavramı ile ilgili literatürde farklı görüşler yer alsa da, kavram ve türleri açısından bazı ortak noktalara rastlamak mümkündür. Kimileri yoksulluğu, “sistemin yapısından ve işleyişinden kaynaklanan güç ve servet dağılımındaki eşitsizliğin bir sonucu” olarak görürken; kimileri ise, “yoksul olarak tanımlanan kişilerin, eğitimsizlik, beceri ve kapasite gibi bireysel nitelik ve yeteneklerinin düşüklüğü nedeniyle ortaya çıkan fırsatlardan yararlanamama durumu” olarak tanımlamaktadır. Bu iki yaklaşım da yoksulluğu, onu doğuran nedenler üzerinden tanımlamaya yöneliktir (Gündoğdu, 2008).

Dünya Bankası ise yoksulluğu “refah durumundan belirgin bir biçimde mahrum olma” şeklinde açıklar. Refah durumu bir yaklaşıma göre hane halkı veya bireylerin kendi ihtiyaçlarını karşılayacak kaynaklara sahip olup olmadıkları ile ilgilidir. Bu durumda tipik olarak yoksulluk, bireyin geliri veya tüketimi ile fakirlik alt sınırı olarak kabul edilen eşiği karşılaştırarak ölçülür. Bu yaklaşımla yoksulluk finansal bir terim olarak görülür ve birçok yoksulluk analizinin başlangıç noktası olarak karşımıza çıkar. Refaha dair ikinci yaklaşım ise, insanların belirli iyi tüketim tarzları bağlamında, yeterli yiyecekler, sığınacak yer veya sağlık güvenceleri ya da eğitim imkânlarını elde edip edemediklerinin sorgulanması şeklindedir. Bu görüşteki bir yaklaşımın yoksullukla ilgili daha geleneksel finansal ölçütlerin ötesine geçmesi gerekir, örneğin besin yoksunluğu, çocukların yeterince tüketip tüketemediklerinin test edilmesi; eğitim yoksunluğu ise okur yazar olup olmadığına bakılarak ya da aldıkları formel eğitim miktarının test edilmesi ile ölçülebilir. Yoksulluğu, salt maddi kaynaklardan yoksun kalınmasının yanında, günümüz toplumlarında var olabilmenin ön koşulları arasında sayabileceğimiz belirli öğelerden, belirli hizmetlerden de yoksun olunması bağlamında açıklayan bu yaklaşım, yoksulluk olgusunun ekonomiyle ilgisine ek olarak önemli sosyal boyutlara da işaret ettiğini açıkça göstermektedir (Aksan, 2012). Dünya Bankası, kapsamlı ve etkili bir yoksulluk tanımının yoksulların bakış açıları doğrultusunda oluşturulması amacıyla bir çalışma (Voices of the Poor) yürüterek sonuçlarını 1999 yılında yayınlamıştır. Çalışma sonucunda gelir yoksulluğu ve gıda güvencesizliğiyle birlikte güçsüzlük, sosyal dışlanma ve temel hizmetlere yetersiz erişim yoksulluğu tanımlayan en önemli faktörler olarak ortaya çıkmıştır (Doğan, 2014: 7).

Görüldüğü üzere, yoksulluğun tanımlanmasında klasik gıda veya gelir yoksulluğunun tek başına yeterli olmadığı ve yoksulluğun çok boyutlu bir kavram olarak ele alınması gerektiği savı günümüzde genel kabul görmektedir.

Dünya bankası yoksulluğu etkileyen dört ana faktörden bahsetmektedir. Buna göre yoksulluğu belirleyen temel faktörler kısaca, bölgesel faktörler, toplumsal faktörler, hane halkı faktörleri ve bireysel faktörler olarak sıralanmaktadır (World Bank, 2005: 125-132). Bu faktörlere Şekil 4.1.’de kısaca yer verilmiştir. Yoksulluğu etkileyen bölgesel faktörlerin yoksullukla ilişkisi ülkeden ülkeye değişmektedir. Bu faktörler genel olarak coğrafi izolasyon, iklim, toprak özellikleri ve pazarlara yakınlık, çevre ve hava koşulları, bölgenin yönetimi, bölge içindeki eşitsizlikler olarak özetlenebilir. Bu etmenlere göre olumsuz koşullara sahip olan bölgelerde yoksulluk riski daha fazla olmaktadır. Toplumsal faktörler içerisindeki en önemli unsur altyapı eksikliği olarak gösterilmektedir. Altyapının yanı sıra

arazi dağılımı, eğitim, sağlık gibi temel kamu hizmetlerine erişim, beşeri kaynaklar diğer toplumsal faktörler arasındadır. Hanehalkı ve bireylerin özellikleri ise demografik, ekonomik ve sosyal özellikler olmak üzere üç grupta incelenebilir. Demografik özellikler arasında hanehalkı büyüklüğü, hanehalkı üyelerinin yaş yapısı, bağımlılık oranı ve hanehalkı reisinin cinsiyeti yoksulluğu etkileyen faktörler arasındadır. Yoksul hanehalkları çoğunlukla daha kalabalık olmakta ve daha fazla bağımlı nüfus barındırmaktadır. Hanehalkı reisinin kadın olması durumu da yoksulluk riskini artıran faktörlerden biri olmaktadır. Ekonomik özellikler istihdam durumu ve hanenin serveti gibi faktörleri; sosyal özellikler ise eğitim, beslenme ve sağlık durumu ile barınma gibi faktörleri içermektedir (Doğan, 2014: 12).

Şekil 4.1. Yoksulluğu etkileyen faktörler (World Bank, 2005: 125-132)

Görüldüğü üzere yoksulluğun salt maddi gelir yönünün ötesinde insanı insan yapan değerlere (toplumsal ilişkileri, eğitim ve sağlık imkânları ile toplumda bir statü elde etme gibi sosyal ve duygusal yönleri) hitap edebilen (manevi) yönlerinin de önem taşıdığı yadsınamaz bir gerçektir. En genel haliyle, asgari yaşam standardına erişememe veya temel ihtiyaçları karşılayamama durumu olarak tanımlanan yoksulluğun, yalnızca yetersiz gelir veya harcama ile değil, eğitimsizlik, sosyal güvencesizlik, sosyal ilişkilerdeki zayıflık ve toplumsal faaliyetlerde yer alamama gibi durumlarla ilişkilendirilerek tanımlamak önemlidir (Taş ve Özcan, 2012).

4.1. Yoksulluğun Boyutları

Farklı kriterler göz önüne alınarak yoksulluk kavramına farklı anlamlar katan yoksulluk türleri mevcuttur. Bu kapsamda literatürde farklı yoksulluk türlerini ifade eden mutlak yoksulluk, göreceli yoksulluk ve insani yoksulluk gibi tanımlamalarla karşılaşmak mümkündür.

4.1.1. Mutlak yoksulluk

Temel fiziksel kriterleri karşılamak için minimum tüketim standardına erişebilme becerisine sahip olmama genellikle mutlak yoksulluk olarak ifade edilmektedir. Başka bir deyişle; mutlak yoksulluk, hane halkının ya da bireyin asgari yaşam düzeyini sürdürebilmesi için gerekli, yalnızca en temel ihtiyaçlarını bile karşılayamaması durumudur (Taş ve Özcan, 2012).

Mutlak yoksulluk en basit tanımıyla hane halkı veya bireyin yaşamını sürdürebilecek asgari refah düzeyini yakalayamaması olarak da ifade edilebilir. Bu nedenle, mutlak yoksulluğun ortaya çıkarılması, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için gerekli olan minimum tüketim ihtiyaçlarının belirlenmesini gerektirir. Ulusal bir yoksulluk sınırı belirleyen gelişmekte olan ülkeler, bunu belirlerken genellikle gıda yoksulluğu metodunu kullanırlar. Gıda yoksulluğunu ölçmede ise, temel ihtiyaçların maliyeti, gıda enerjisi ve gıda paylaşımı gibi üç farklı yaklaşımdan söz edilebilir. Mutlak yoksul oranı, bu asgari refah düzeyini yakalayamayanların sayısının toplam nüfusa oranıdır (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2011).

Dünya Bankası'nın 1990'daki çalışmasına göre bir insanın hayatını devam ettirebilmesi için gerekli minimum kalori miktarı olan 2.400 kalorilik gıda sepetinin fiyatı, mutlak yoksulluk sınırı olarak belirlenmiştir. Bu yaklaşım, birçok ülkede de hala uygulanabilmektedir. Örneğin, Hindistan' da asgari düzeyde beslenme, en temel yoksulluk kıstası olarak önemini korumuştur (Şenses, 2002: 68-80). Mutlak yoksulluk sınırı gıda harcamalarına ek olarak temel gereksinimleri de (eğitim, sağlık, barınma, giyim) göz önüne alarak hesaplanabilir. Günümüzde birçok az gelişmiş ülkede bu yaklaşım (Temel İhtiyaçlar Yaklaşımı) temel alınarak mutlak yoksulluk sınırı hesaplanmaktadır (Taş ve Özcan, 2012).

4.1.2. Göreli yoksulluk

Adam Smith' in tanımına göre, temel ihtiyaçlarını mutlak olarak karşılayabilen ancak kişisel kaynakların yetersizliği yüzünden toplumun genel refah düzeyinin altında kalan ve topluma sosyal açıdan katılımları engellenmiş olanlar göreli yoksullardır. Tanımdan da anlaşılacağı gibi, yoksulluğu göreli bir kavram olarak yorumlayan ve sosyal yönü daha fazla olan göreli yoksulluk, yoksulluğu bireyin gereksinmelerini karşılama derecesi yönüyle toplumun diğer bireyleri karşısındaki durumuna göre tanımlamaktadır (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011).

Gerçekte göreli yoksullar, gelirden tamamen yoksun olan yoksullar olmaktan çok, gelir yoksulu olan dar gelirli insanlardır. Sürekli bir gelire sahip olsalar ve asgari hayat standardını yakalamış olsalar da, bu kesimin gelir düzeyi çoğu kez ortalama refah seviyesinin altında seyretmektedir. Bu gruplar temel gereksinmelerini kısmen karşılayabilseler bile, eğitim, sağlık, altyapı, sosyo-kültürel katılım ve konut kalitesi açısından yeterli bir profil çizememekte, yaşamı kolaylaştıran ve kalitesini sağlayan bazı nesnel araçlara (telefon, televizyon, buzdolabı, çamaşır makinesi vb.) sahip olamamaktadırlar (Kule ve Es, 2005).

Yoksulluğun göreli olarak tanımlanmasında ya nüfusun düşük gelirli bir oranı yoksul olarak alınmakta ya da ortalama gelir düzeyinde bir sınır saptanarak bu sınırın altında gelire sahip olanlar yoksul olarak tanımlanmaktadır. Mutlak yoksulluk tanımlarını, kişi başı sabit bir gelir (harcama) düzeyi temelinde yaparken; göreli yoksulluk başka bazı sosyal grupların kişi başı geliri (ya da harcaması) şeklinde tanımlar, göreli yoksulluk kavramı farklı grupların sahip olduğu mutlak gelir düzeyinden daha ziyade gelir ve refahın dağılımındaki farklılıklara odaklanır. Göreli yoksulluk çizgisi hesaplanırken atılacak ilk adım araştırmanın yapılacağı sosyal topluluğun ortalama refah seviyesinin belirlenmesidir. Bu aşamada refah ölçüsü olarak hem gelir düzeyi hem de tüketim düzeyi belirlenebilir. Daha sonra bu düzeyin belli bir oranı ise yoksulluk çizgisini verir (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011).

4.1.3. İnsani yoksulluk

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) yoksulluk ve yoksulluğun ölçülmesi yaklaşımlarını genişleterek 1997 İnsani Gelişme Raporu (İGR) ile ilk defa “İnsani Yoksulluk” kavramını ortaya atmıştır. İGR, 1990 yılından bu yana UNDP tarafından her

yıl yayımlanmaktadır. UNDP hazırladığı söz konusu raporlarda; insani gelişme kavramını, kişi başı gelir hesaplarının ötesine giderek insan kaynaklarının gelişimini, insanı insan yapan özgürlük, kişilik gibi unsurları ve insanın temel gereksinimlerine ulaşma düzeyini bir arada değerlendirmekte ve böylece kalkınma içindeki insanın rolünü ele almaya çalışmaktadır. Temel insan yeteneklerini sürdürebilecek olan mal, hizmet ve altyapıya erişimin yokluğu ya da kısıtlanması yoksulluğun “insani” boyutu olarak nitelendirilmektedir (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı, 2009).

İnsani Gelişme Raporunda insani yoksulluğu ölçmek amacıyla “İnsani Yoksulluk Endeksi” geliştirilmiştir. Bu endeks gelişmekte olan ülkeler için şu üç kriterden yola çıkarak hesaplanmaktadır (Taş ve Özcan, 2012):

- Yaşam süresi: 40 yaşın altındaki nüfus yüzdesi
- Eğitim: Okuma yazma bilmeyen nüfus yüzdesi
- Makul bir yaşam standardı (Sağlıklı içme suyuna sahip olmayan nüfus yüzdesi, temel sağlık imkânlarından yoksun nüfus yüzdesi, 5 yaşın altında olan ve yeterli beslenemeyen, bu yüzden ciddi düzeyde düşük kilolu olan çocukların nüfus yüzdesi)

UNDP’nin 2014 İnsani Gelişmişlik Raporu’na göre 91 gelişmekte olan ülkede yaşayan yaklaşık 1,5 milyar insanın sağlık, eğitim ve yaşam standartları alanlarında tekrar eden yoksunluklar nedeniyle yoksulluk içinde yaşadığı görülmektedir. Rapora göre yoksulluk genel anlamda azalıyor olsa da yaklaşık 800 milyon insan, herhangi bir zorluğun ortaya çıkması durumunda yoksulluğun pençesine düşme riski altında bulunmaktadır. Raporda, krizler daha hızlı biçimde ve daha geniş alana yayılırken kazanımları güvence altına almak ve ilerlemeyi sürdürmek için kırılganlıkları anlayanın elzem olduğunun altı çizilmekte ve yoksulluğu ve insanların yoksulluğun pençesine düşme riskini azaltmak, 2015 sonrası kalkınma gündeminin temel hedeflerinden biri olarak görülmektedir. Rapor, etkisi ve kökeni bakımından giderek daha küresel bir hâle gelen kırılganlıkları gidermek için dayanıklılığın artırılması hedefine yönelik daha iyi bir küresel işbirliği ve bağlılığın yanı sıra daha güçlü bir ortak eylem çağrısında bulunmaktadır (UNDP, 2014).

4.2. Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluk

Geçmişten günümüze temel insan ihtiyaçlarının karşılanamaması ülkelerin başlıca sorunu kabul edilmektedir. Özellikle ekonomik büyüme ve kalkınma sürecinde olan ülkelere gerçek anlamda insan olma ve yaşam standartlarındaki iyileşme sürecinin üzerinde önemle

durulmaktadır. Bugün hala dünyanın büyük bir bölümünü tehdit eden yoksulluk olgusunun tam olarak çözüme kavuşturulduğu söylenemez. Çalışmanın bu bölümünde Dünya’da ve Türkiye’de yoksulluk olgusunun gelişimi ve mevcut durumuna değinilmektedir.

4.2.1. Dünya’da yoksulluk

Batı Avrupa ülkeleri, İkinci Dünya Savaşı sonrasında uzun süren bir refah dönemi yaşamıştır. Bu durumda, hızlı büyümenin yanı sıra refah devleti kapsamında düşük gelirli kesimler için devletin sağladığı gelir desteği, yaygın sağlık ve eğitim hizmetleri ve işsizlik sigortası gibi uygulamalar etkili olmuştur. Ancak yoksulluk artan işsizliğin de etkisiyle bu ülkelerde 1970’li yılların ortalarından itibaren yeniden gündemin üst sıralarına tırmanmaya başlamıştır. 1980’li ve 1990’lı yıllarda ise hızla artış göstermeye devam ederek Avrupa’nın “sosyal birlikteliğini” bozmaya başlamıştır. Avrupa komisyonu, 1980 yılında toplam yoksul insan sayısını 30 milyon, 1987 yılında 44 milyon, 1990 yılında ise 52 milyon olarak belirlemiştir. Yoksulluk, Avrupa’dan daha önce Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nde 1960’lı yılların ortalarında kapsamlı biçimde ele alınmaya başlanmıştır. Gelir eşitsizliğinin ve yoksulluğun ekonominin sadece durgunluk dönemlerinde değil, canlanma dönemlerinde de arttığı ve gelir bazında ölçülen yoksullukla kimi refah göstergeleri arasında yakın ilişki olduğu gözlenmiştir. 1980’li yılların sonunda 40 milyon kişinin yoksul, 25 milyon kişinin de yoksulluğun eşiğinde olduğu 100.000 genç ve çocuğun evsiz, 100.000 – 300.000 arası gencin ise evsiz ve yetişkin denetiminden yoksun olduğu ve bunun sonucunda kötü sağlık koşulları ve yetersiz beslenme yanında “sosyal izolasyon” ve “duygusal gerginliğe” maruz kaldıkları gözlenmiştir. Yoksulluk sadece Avrupa ve Amerika için değil Sovyetler Birliği’nin dağılma ve piyasa ekonomisine geçiş sürecinde de önemli ölçüde artmıştır. 1990-91 döneminde ilk Sovyet milyonerleri ile dilencileri sahneye çıkmaya başlamıştır. Rusya’da 1990’lı yılların başında hızla artan yoksulluk 1994 yılında %30,9’a kadar ulaşmıştır (Şenses, 2002: 17-21).

Yoksulluk, temelde bir az gelişmişlik sorunu olmasına rağmen, görüldüğü üzere gelişmiş ülkelerde de önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bütün dünyayı saran neoliberal politikaların gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ve bu ülkelerin kendi içlerindeki gelir farklılıklarını önemli ölçüde etkilediği bir gerçektir. Ayrıca yoksulluğun kısa dönemde azalacağı yönünde de ciddi bir işaret bulunmamaktadır.

Ülkeler bütünüyle dikkate alındığında ve gelişmişlik düzeyleri karşılaştırıldığında yüksek, orta ve düşük gelirli ülkeler olarak sınıflandırılmaktadır. Buradan hareketle, Paris'li bir orta sınıf ailenin, Güneybatı Asya'nın kırsal kesiminde yaşayan bir aileye oranla yüz kat daha fazla kazanıyor oluşu, Filipinli bir çiftçinin, New York'lu bir avukatın bir ayda kazandığına ancak iki yılda erişebiliyor oluşu ve Amerikalıların, her yıl lokanta ve süpermarketlerde 30 milyar dolar harcamaları ve bunun da, Bangladeş'in Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH)'sına eşit olması, gelir dağılımındaki eşitsizliklerin oldukça büyük bir sorun olduğuna işaretir (Şenses, 2002: 20).

Bu sorunla baş edebilmek için yoksulluğun boyutunu belirlemek ve yoksulluğu ortadan kaldıracak politikaları ortaya koymak gerekmektedir. Bu politikaları uluslararası boyutta belirlemek ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin karşılaştırması ile yapılmaktadır. Bu politikaları belirlemek üzere çalışmalar yürüten Dünya Bankası ve UNDP başta olmak üzere birçok uluslararası kuruluşun yayımlamış olduğu yoksulluk çalışmaları yoksulluğun çeşitli ülkelerde ulaştığı yüksek düzeyi gözler önüne sermektedir.

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nın "Yoksulluğa Son Vermek için İşlerin Dönüştürülmesi" başlıklı "Küresel İstihdam ve Sosyal Görünüm, 2016" raporuna göre, özellikle gelişmekte olan ülkelerde göreceli yoksulluğun hızla arttığı görülmektedir. Rapora göre, gelişen ve kalkınmakta olan dünyanın yüzde 36'sından fazlasının yoksulluk içinde yaşadığı ve söz konusu insanların, günde 2,10 dolardan az kazanarak yaşamlarını sürdürmeye çalıştıkları ifade edilmektedir. Bu kapsamda 2030 yılına kadar aşırı ve orta derecede yoksulluğun ortadan kaldırılması için yılda 600 milyar dolara gereksinim olduğu vurgulanmaktadır. Raporda ayrıca, ekonomik zayıflamanın küresel işsizliği daha da artırdığı vurgulanmaktadır. İşsiz sayısı küresel düzeyde 2015 yılında 197 milyona ulaşmış durumdadır. Bu rakam, bir önceki yıla göre 1 milyon, kriz öncesi döneme göre ise 27 milyon artmıştır. Artış, daha çok gelişmekte olan ve yükselen ekonomilerde gerçekleşmiştir. Gelişmekte olan ekonomilerde aşırı ya da orta derecede yoksulların yaklaşık üçte birinin bir işi olmasına rağmen, bu işler kırılgan nitelikte olan (bazı zamanlarda ücret dahi ödenmeyen ve sosyal koruma sunmayan) işler olarak tanımlanmaktadır. Kırılgan istihdam kapsamında olanların sayısı 1 buçuk milyar yani, toplam istihdamın yüzde 46'sını oluşturmaktadır ve durum dünya çapında yoksulluk sorunun giderek önemli bir hal aldığını ortaya koymaktadır (ILO, 2016).

4.2.2. Türkiye’de yoksulluk

Birçok uluslararası kuruluşun yapmış olduğu yoksulluk çalışmaları, ülkemizdeki yoksulluğun ne kadar ciddi boyutlarda olduğunu gözler önüne sermektedir.

UNDP tarafından her yıl yayımlanmakta olan ve insani gelişmeyi, sağlık ve eğitim gibi gelişmelerin ekonomik olmayan göstergelerini de dikkate alarak “İnsani Gelişmişlik Endeksi (İGE)” ile ölçen 2014 İnsani Gelişme Raporu’na göre, Türkiye’nin 2013 yılındaki İGE değeri 0,759’tür. Bu değerle Türkiye, yüksek insani gelişme kategorisinde yer almakta ve 187 ülke ve bölge arasında 69.sırada yer almaktadır. 1980 ve 2013 yılları arasında ise Türkiye’nin İGE değeri 0,496’dan 0,759’a yükselmiştir. Bu, toplamda yüzde 53’lük, yıllık bazda ise yüzde 1,30’luk bir artış anlamına gelmektedir. Bahsedilen İGE değeri, insani gelişmenin üç temel boyutundaki uzun vadeli ilerlemeyi değerlendirmek için kullanılan özet bir ölçüm yöntemidir. Bu üç temel boyut; uzun ve sağlıklı bir yaşam, bilgiye erişim ve insana yakışır bir yaşam standardı olarak belirlenmiştir (UNDP, 2014).

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), üye ülkelerindeki gelir dağılımıyla ilgili hazırlanan 2015 yılı raporu, dünyadaki yoksulluk ve gelir dağılımındaki eşitsizliği ortaya koyan bir diğer çalışmadır. OECD’nin 2015 raporuna göre Türkiye, gelir eşitsizliğinde dünyada en kötü üç ülkeden biri olarak gösterilmektedir. Türkiye yüzde 28,5 yoksulluk oranı ile 34 OECD ülkesini geride bırakmıştır. Rapora göre en yoksul yüzde 10’un gelirden aldığı pay yüzde 2,1, en zengin yüzde 10’un gelirden aldığı pay ise yüzde 31,7 olarak belirlenmiştir. Bu oran Şili’de yüzde 40,9 iken, Meksika’da ise yüzde 36,7 olmuştur. Ayrıca rapora göre, Türkiye’de en zengin yüzde 10 ile en yoksul yüzde 10 arasındaki gelir farkı 15,2 kat olarak belirtilmiştir. Dünyanın geri kalan ülkeleri için de durum pek farklı değildir. En zengin yüzde 10’u oluşturanların gelirden aldıkları pay, en yoksul yüzde 10’un tam 9,6 katı olarak gösterilmiştir. 1980’ler de bu oran 7 kat, 2000’lerde ise 9 kat artmış durumdadır. Türkiye için en kötü veri genç nüfus için kaydedilmiştir. Görelî gelir yoksulluğu oranı sıralamasında Türkiye’nin gençleri tüm OECD ülkeleri gençlerinden daha yoksul çıkarak yüzde 28,5 olarak belirlenirken, bu oran Meksika’da yüzde 25,8, OECD ülkeleri genel ortalaması olarak ise yüzde 20,4 civarında kaydedilmiştir. Özellikle 18-25 yaş grubundaki görelî gelir yoksulluğu oranı olan yüzde 16,2 ile Türkiye 34 ülke arasında 10’uncu sırada yer almıştır. Türkiye, 25-65 yaş arasında da yüzde 14,4 ile beşinci, 65 yaş üstünde ise yüzde 18,4 ile dokuzuncu sırada yer almaktadır. Eşitsizliğin en az olduğu ülkeler ise Danimarka, Slovenya, Slovakya ve Norveç şeklinde sıralanmaktadır.

Görüldüğü üzere uluslararası karşılaştırmalarda, yoksulluk göstergeleri bakımından pek parlak bir durumda olmayan Türkiye, gelirin son derece adaletsiz olarak dağıldığı ülkeler arasında yer almaktadır. Yoksulluk, Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülkede de en önemli sorunlardan biri haline gelmiştir. Bir yandan adaletsiz gelir dağılımı, diğer taraftan ulusal gelirin paylaşımındaki düşüklük, son yıllarda art arda yaşanan ekonomik krizler, başarısız politikalar yoksulluğu daha da şiddetli bir boyuta taşımıştır. Bu bağlamda yoksulluk olgusu acil önlem alınması öncelikli bir sorun durumuna gelmiştir.

5. DIŞLANMA

Dışlanma; ekonomik, siyasal, kültürel, hukuki ve kişisel boyutları olan; hem nesnel hem de öznel olarak değerlendirilen bir süreçler bütünüdür (Sapancalı, 2005b: 53). Bu nedenle dışlanmayı tanımlamak oldukça zordur. Kavram, farklı kişi, kurum ve kuruluşlarca farklı anlamlar taşıyacak şekilde tanımlanabilmektedir. Dışlanmanın her bir tanımının kendine özgü problemleri ve farklı çözüm yolları vardır. Bu bölümde dışlanma kavramı, ortaya çıkışı ve gelişimi incelenecektir.

5.1. Dışlanma Kavramı ve Ortaya Çıkışı

Oldukça karmaşık bir kavram olan dışlanma kavramı için genel kabul görmüş bir tanımın olmamasının sebebi, kavramın henüz çok yeni bir kavram olmasıdır. Dışlanma tanımlanmaya çalışılırken en çok vurgu, ekonomik boyut üzerine yapılmakla beraber; kavram politik, sosyal, kültürel boyutta da incelenmektedir.

Dışlanma, en basit tanımıyla, toplumla bireyin bütünleşmesini sağlayan sosyal, ekonomik, politik ve kültürel sistemlerin tümünden, kısmen ya da tamamen yoksun olma sürecini ifade etmektedir (Çakır, 2002).

Dışlanma, dünyanın farklı coğrafyalarında farklı isimlerle anılmaktadır: kentsel yoksulluk (urban poverty), yeni yoksulluk (new poverty), kenardalık (marginality), sınıftaltı ya da sınıfdışı yoksulluğu (underclass) gibi. Buğra ve Keyder (2003), UNDP için hazırladıkları “New Poverty And The Changing Welfare Regime of Turkey” isimli raporlarında Fassin’e dayanarak, bu kavram farklılığının, olgunun farklı coğrafyalardaki görüntülerinden kaynaklandığını ve farklı teori ve politika önerileri barındırdıklarını vurgularlar (Arslan, 2013).

Örneğin; gelişmiş bir ülkedeki işsiz karşılaştığı sorunlar ile gelişmekte olan ülkedeki işsiz yaşadığı sorunlar ve yoksunluk düzeyi farklı olabileceği gibi, kimin yoksul sayılacağı ve ne tür bir sosyal koruma altına alındıkları ülkeden ülkeye değişecektir (Çakır, 2002). Bu nedenle, her ülkede geçerli olan genel kabul görmüş tek bir tanım yoktur. Ancak sosyal dışlanma tanımlarındaki ortak unsur, çeşitli yoksunluklar nedeniyle bireylerin gereksinimlerini karşılayamamalarıdır.

Sapancalı (2005b) tarafından sosyal dışlanma, belirli bireylerin veya grupların yapısal veya kişisel gerekçelere bağlı olarak, sosyal katılım anlamında tamamen veya kısmen içinde

yaşadıkları toplumun dışında kalmaları ve bu toplumdaki yurttaşlığa ilişkin üretim, tasarruf gibi ekonomik eylemlerle siyasal ve sosyal yönlü olan normal eylemlere katılamamaları olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımda sosyal dışlanma, sosyal bütünleşmenin karşıtı olarak ele alınmakta ve sosyal, ekonomik ve siyasal alanlardan tamamen ya da kısmen yoksun olma dinamik sürecini ifade etmektedir.

Castillo ve Yopez (1994: 614) tarafından öne sürülen bir diğer tanımda ise, sosyal dışlanmanın dinamik olmasına vurgu yapılmaktadır. Sosyal dışlanma, insanların toplumsal yaşamdan uzaklaştıracak düzeyde maddi ve manevi yoksunluk içinde olmaları olarak ve insanların haklarını ve yaşamlarını koruyacak ve onları destekleyecek her türlü kurumdan ve sosyal destekten yoksun oldukları ölçüde katlanarak büyüyen dinamik bir süreç olarak tanımlanmıştır.

Silver (1994: 531-578), farklı toplum modellerinde ortaya çıkış süreci ve nedenlerine göre dışlanma kavramını üç paradigma ile açıklamaktadır. Bunlar dayanışma, uzmanlaşma ve tekelleşmedir. Dayanışma paradigmasında, dışlanma, sosyal bağların kopması, toplum ve birey arasındaki ilişkilerin aksaması olarak görülmektedir. Toplum paylaşılan değer ve doğrulardan oluşan sosyal bir düzendir. Dışlanma bu düzenin bozulması ve başarısızlığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Dayanışma paradigması, bireyler arasındaki kültürel ve sosyal bağların oluşturduğu sosyal birlikteliğin "dışlanma" ile hem tehdit edildiği, hem de güçlendirildiğine dikkat çeker. Ülke, ırk, etnik köken, yerleşim ve diğer bağlarla oluşan dayanışmanın özünde "ötekini dışlama"nın yer aldığını vurgular. Uzmanlaşma paradigmasının dayandığı düşünce ise, liberalizmdir. Sosyal düzen, özerk bireylerin kendi çıkar ve güdülerıyla hareket ederek diğerleriyle oluşturduğu karşılıklı alış veriş ağı olarak görülür. Toplumlar farklı ilgi ve yeteneklere sahip bireyleri içerir. İş gücünün (bireylerin) farklı alanlara bölünüp uzmanlaşarak, ekonomik ve sosyal alanda karşılıklı etkileşim halinde olmalarıyla toplum yapısı oluşur. Dışlanma bu davranışların engellenmesiyle ve bireyin kendi tercih ya da hataları ile ortaya çıkar. Bu düşünce dışlanmanın işbirliği ya da rekabet halindeki bireylerin meydana getirdiği toplum yapısı nedeniyle oluştuğunu kabul etmekte, temel nedenin bireysel hatalar olduğunu vurgulamaktadır. Tekelleşme paradigması ise, sosyal düzeni bir zorlama, hiyerarşik güç ilişkilerinin empoze ettiği bir baskı olarak görür. Sosyal demokrasiye dayanan düşünce dışlanmanın sınıf, statü farklılıkları ve kapsadığı grubun çıkarlarına hizmet eden gücün sonucu ortaya çıktığını kabul eder. Topluma üyelikte eşitsizlik gerekli bir öğedir. Örneğin, dışlanmayı ve işsizliği,

eşitsizlik yaratan ve ekonomik sömürüyü genelleştiren bir kesimin tekelleşmesinin belirtisi olarak görülür.

Farrington (2002) terimin kavramsal çerçevesi ile ilgili en geniş kapsamlı araştırmalardan birini gerçekleştirmiştir. Farrington’a göre; sosyal dışlanma terimini “süreçler”, “bireyler” ve “çevresel etmenler” biçiminde üç grupta incelemek mümkündür (Şekil 5.1).

Süreç Olarak Dışlanma Olgusu	Bireyler Açısından Dışlanma Olgusu	Çevresel Açından Dışlanma Olgusu
• Dışlanma kabul edilmeme, hariç tutulma sürecidir. • Dışlanmaya neden olan ve dinamik biçimde işleyen farklı süreçler bulunmaktadır. • Dışlanma süreçleri ve sonuçları farklı problemler ile birbirine eklemlenmektedir.	• Dışlanma insanlarla toplum arasındaki sosyal bağın kopması ve insanların topluma katılımının engellenmesidir. • Dışlanma bir bütün olarak bireylere, toplumlara, gruplara göre ifade edilebilir.	• Dışlanma öncelikli olarak iş gücü piyasasından, ekonomik yeniden yapılanmadan ve risk alma yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. • Dışlanma sosyal sistemin (ekonomik, sosyal, kurumsal, bölgesel) çökmesinden kaynaklanır. • Dışlanma ya kaynakların eksikliğinde ya da beklentilerin yetersizliğinde görülür.

Şekil 5.1. Dışlanma Tanımları (Farrington, 2002)

Farrington’ın birinci gruptaki tanımları sosyal dışlanmanın çok yönlü, birbirini etkileyecek şekilde çok boyutlu, dinamik bir süreç olduğuna vurgu yapmaktadır. Sosyal, kültürel, ekonomik, siyasal ya da mekânsal ihtiyaçlardan herhangi birinin karşılanmaması diğerlerini de etkileyip, sosyal dışlanmanın etkisini arttırmaktadır. İkinci grup tanımlar incelendiğinde insanların birbirleriyle ve toplumla olan ilişkilerindeki bozulmaların öne çıktığı görülmektedir. Sosyal bağların kopuşu ve sosyal süreçlere katılımın engellenmesi sonucunda topluma entegrasyonun zorlaşması bu tanımların temel vurgusunu oluşturur. Üçüncü grup tanımlar ise çevresel koşullardan yola çıkarak ekonomik ve sosyal çevreye odaklanır. Dışlanma, bireyin ekonomik ve sosyal çevrenin dışında kalması ile ortaya çıkar ve kaynakların yetersizliği ve beklentilerin düşüklüğü de dışlanmayı artırır. Toplumsal sistemlerdeki yetersizliğin dışlanmayı ortaya çıkarması söz konusu olabilir. Bu sistemler; demokrasi ve toplumsal kurallar, istihdam, sosyal devlet, aile ve toplum sistemi olarak sayılabilir (Arslan, 2013).

De Haan (1998)'a göre, sosyal dışlanma tartışmalarında önemli olan anahtar konular şunlardır:

Sosyal dışlanma, toplumun bir parçası olma anlamına gelen sosyal bütünleşme kavramının tersidir. Sosyal dışlanma, ekonomik, sosyal, kültürel ve politik alanları içine alan çok boyutlu bir kavramdır ve güç ilişkileri, kimlik ve işgücü piyasaları gibi konulara odaklanmaktadır. Kavramın bu özelliği yoksulluğu, yoksunluğu, mal, hizmetler ve varlıklara erişim olanaklarını ve sosyal haklardaki istikrarsızlıkları bir araya getirmektedir. Sosyal dışlanma dinamik süreçler neticesinde ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, analizlerde dışlanmaya neden olan çok çeşitli kurumlar, mekanizmalar ve aktörler göz önünde bulundurulmalıdır (De Haan, 1998).

Larsson ve Hallröd'e göre, sosyal dışlanma çok çeşitli refah problemlerinin bir arada ve aynı anda görülmesi olarak tanımlanmaktadır (Larsson ve Halleröd, 2008: 15).

Atkinson ve Davoudi (2000)'ye göre ise sosyal dışlanma eğitim, barınma, sağlık ve ekonomik kaynakların bulunduğu alanlardaki dezavantajları genelleyen bir çeşit durum ve süreçler bütünüdür.

Avrupa Konseyi'nin tanımına göre, sosyal dışlanma kişilerin yoksulluk, temel eğitim/becerilerden mahrumiyet ya da ayrımcılık dolayısıyla toplumun dışına itilmeleri ve toplumsal hayata dilediklerince katılımlarının engellenmesi sürecine karşılık gelmektedir. Bu bağlamda iktisadi hayatta karşılaşılan dışlanma, temel eğitim/becerilerden mahrum olma ya da siyasi veya kültürel ayrımcılık dolayısıyla da ortaya çıkabilmektedir (Adaman ve Keyder, 2006).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'na göre, sosyal dışlanma, temel sivil ve sosyal haklardan yoksunluğu ve bu hakları sağlayan siyasi ve yasal sistemlerin yetersizliğini içermekte ve sivil toplum kuruluşlarına ulaşım olanaklarının kısıtlı olması sonucunda ortaya çıkmaktadır (Burchardt, 2000: 386).

Bu kapsamda literatürde yapılan tanımlar incelendiğinde dışlanma kavramı ve bu kavramın çok boyutlu anlamı ortaya çıkmadan önce yoksulluk kavramının yaygın bir kullanıma sahip olduğu görülmektedir. Yoksulluk hem bir kavram hem de bir süreç olarak dışlanma kavramı ve süreçleri üzerinde etkili olmuştur. Dışlanmanın tanımlanmasında yoksulluk araştırmalarından yararlanılmakta; sorunu daha geniş ve çok boyutlu olarak ele almanın yolları araştırılmaktadır. Aynı zamanda yoksulluğu yaşayan kişiler açısından

düşünüldüğünde de yoksulluğun, dışlanmanın ekonomik boyutunu oluşturduğu ve diğer dışlanma boyutları (sosyal, kültürel, mekânsal, siyasal) üzerinde etkili olduğu saptanabilmektedir. Ancak dışlanmayı yalnızca yoksulluk üzerinden değerlendirmek de mümkün değildir. Dışlanma olgusu, yoksulluğu da kapsayan daha geniş bir boyuta sahiptir.

Dışlanma kavramının tarihçesi incelendiğinde ilk kez 1960'larda Fransa'da ortaya çıkmış olduğu görülmektedir. Kavramı ilk kez kullanan, Rene Lenoir'dir. Lenoir "Les Exclus" adlı kitabında dışlanmışları, ekonomik büyümenin sonuçlarından yararlanamayan kişiler olarak tanımlamış ve dışlanmışların sadece yoksul kişiler olmadığını ve bunun dışında başka kategorileri de içerdiğini belirtmiştir. Lenoir'e göre o dönemde Fransız nüfusunun yüzde 10'u çeşitli biçimlerde dışlanmış durumdadır (Sapancalı, 2005b).

70'lerin ekonomik kriz ortamı, 80'lerin yeniden yapılanma süreci olarak işlemesi ve bu dönemde refah devletinin de kriz yaşamasıyla farklı siyasal ve sosyal sorunların belirginleşmesi dışlanma kavramına yönelişi hızlandırmış ve kavram özellikle Fransa'da oldukça popüler hale gelmiştir (Silver, 1994).

Başlangıçta sadece bir kısım "dışarıda kalanı" niteleyen ve toplumun tamamını ilgilendirmeyen bu kavram 1970'lerin sonlarından itibaren belirginleşmeye başlayan küresel süreçler, sanayisizleşme, sanayi toplumlarının sosyo-ekonomik, yapısal farklılaşmaları neticesinde toplumsal bütünle ilişkili olarak kullanılmaya başlanmıştır. Sürekli işsizlik, varoşların yaygınlaşması, aile yapısındaki değişiklikler vb. toplumsal bütünleşmeye açık bir tehdit oluşturmaya başlamış ve söz konusu tehditlerin tüm Avrupa'yı etkilediğinin kısa sürede fark edilmesi, kavramın diğer ülkelerde de hızla yayılması sonucunu doğurmuştur (Arslan, 2013).

Bu bağlamda Avrupa bünyesinde, özellikle 1990'lardan bu yana, "yoksulluk" dilinden "sosyal dışlanma" dilinin kullanıma doğru bir geçişten söz etmek mümkündür. Bu kavram Fransa'dan sonra Kıta Avrupa'sındaki diğer ülkelerde ve İngiltere'de ilgi görmüş ve Sosyal Dışlanma Birimi'nin kurulmasıyla İngiltere'deki en önemli sosyal konulardan biri haline gelmiştir (Sapancalı, 2005a: 17-18).

Görüldüğü üzere dışlanma olgusu yoksulluk kavramı ile oldukça ilişkili ancak yoksulluğun ötesinde, çok boyutlu ve dinamik bir süreci ifade etmektedir. Dışlanmaya maruz kalmada; ekonomik boyutun yanında cinsiyet, ırk ve etnik köken, inanç ve din, engellilik, yaş ve cinsel tercih gibi pek çok etmenden de söz etmek mümkündür.

Bu bağlamda, bu iki birbiriyle ilintili kavramın ayrımlarını daha net ortaya koyabilmek açısından şu farkların aktarılmasında büyük fayda bulunmaktadır (Adaman ve Keyder, 2006) :

- Dışlanma çok boyutlu bir kavramdır ve sadece geliri değil yaşam standartlarını belirleyen birçok endikatörü bünyesinde barındırmaktadır.
- Dışlanma dinamik bir perspektiften ve bir süreç olarak ele alınarak incelenmelidir.
- Dışlanma ilişkilerde kendini gösterir; yoksulluk kişi ya da hane elindeki kaynakların yetersizliği anlamında bir bölüşüm sorununa tekabül ederken, dışlanma daha ziyade ilişkilerdeki sosyal katılımın yetersizliği, sosyal entegrasyonun bulunmayışı ve güçten yoksunluk gibi sorunları ön plana çıkartır.
- Dışlanma, toplumun geri kalanıyla ciddi anlamda bir ilişki kopuşuna karşılık gelmektedir.
- Dışlanma mekânsal bir boyut içermektedir. Yoksunluk salt kişisel ya da hanesel maddi kaynakların eksikliğinden kaynaklanmayabilir, yaşanılan yerdeki kamusal hizmetlerin eksik ya da yetersiz kalitedeki sunumu da kişiyi/haneyi toplum dışına itebilir. Ayrıca, dışlanmışlığın yoğun olarak yaşandığı bir mekanda dışlanmışlıktan kurtulmak için gerekli ilişkileri kurmak da imkansızlaşmakta, gerek kişisel motivasyon, gerek de toplumsal imkan boyutlarında dışlanmanın kendini sürdürmesi riski artmaktadır.

5.2. Dışlanmanın Nedenleri

Her toplumun farklı iktisadi, kültürel, düşünsel, hukuksal, tarihsel ve siyasal yapıları vardır. Bu nedenle, ülkeden ülkeye kendini dışlanmış hisseden kişi grupları farklılık göstermektedir. Kimlerin kesin olarak her zaman her yerde dışlanacağını söylenmesi mümkün olmadığı gibi; kimlerin kesinlikle dışlanmayacağını söylemek de mümkün olmamaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere, bu durum kavramın göreceli olmasının bir sonucudur. Yeterli gelire ve toplumsal statüye sahip olan bireylerin bile, kendilerini dışlanmış hissetmeleri mümkün olmaktadır. Burada toplumun özelliğinin yanında, kişilerin özellikleri de ön plana çıkmakta; bireylerin duruma bakış açıları ve beklentileri önem kazanmaktadır (Şahin, 2006: 57).

Literatürde de görüldüğü gibi dışlanma olgusu pek çok araştırmacı, yazar, kurum ve kuruluş tarafından çok çeşitli ve farklı boyutları dikkate alınarak açıklanmıştır. Ancak her

ne şekilde ele alınır, alınırsa dışlanmaya neden olan faktörler ortaktır, toplumlar arasında benzerlik gösterir ve temelde birbirine bağlı, karşılıklı etkileşim içinde olan olgulardır.

Dışlanmaya neden olan bu faktörleri şu şekilde özetleyebiliriz (Çakır, 2002; Adaman ve Keyder, 2006):

- İşgücü piyasasında değişim,
- Gelir dağılımında adaletsizlik,
- Yoksulluk ve bununla beraber artan eşitsizlik,
- Göç olgusu,
- Küreselleşme,
- Sosyal ilişkilerin zayıflaması,
- Temel eğitim/becerilerden mahrumiyet,
- Cinsiyet, ırk ve etnik köken, inanç ve din, engellilik, yaş ve cinsel tercih gibi kültürel sebeplere dayalı ayrımcılık vb.

5.3. Dışlanma Riski Bulunan Birey ve Gruplar

Sosyal dışlanma riski bulunan birey ve gruplar çok çeşitlidir. Bu birey ve gruplar, dışlanma olgusu ile yasal sistem, eğitim, sağlık gibi kamusal alanlarda karşılaştıkları gibi; hane halkı gibi sosyal alanlarda da karşılaşılabilmektedirler. Dışlanma riski yüksek olan grupların en belirgin özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Silver, 1994; Gökbayrak, 2005; Şahin, 2009):

- İşsizler (özellikle uzun dönemli işsizler)
- Tek ebeveynli aileler
- Yaşlılar
- Çok sayıda çocuk ve yaşlı olan aileler
- Yoksul çocuklar
- Göçmenler
- Etnik gruplar
- Evsizler
- İnsan ticaretine konu olanlar
- Geçimlik tarım yapan aileler
- Toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığa maruz kalan kadınlar
- İstikrarsız ve vasıfsız işlerde ya da güvencesiz işlerde çalışanlar

- Düşük gelirliler ve yoksullar
- Vasıfsız, okuma yazma bilmeyen ve okuldan erken ayrılanlar
- Fiziksel ve zihinsel hastalar ve engelliler
- Madde kullanıcıları
- Mahkûmlar ve suçlular
- Yeterli eğitime ya da iş tecrübesine sahip olmayan gençler
- Yabancılar, göçmenler ve mülteciler
- Azınlıklar
- Vatandaşlık hakkını kaybedenler
- Sosyal yardım alanlar
- İhtiyaçları olduğu halde sosyal yardım alamayanlar
- Kötü yerlerde yaşayanlar
- Tüketim düzeyleri düşük olanlar
- Aile, arkadaşlar ve komşular gibi sosyal alanlardan dışlananlar

5.4. Dışlanmanın Boyutları

Dışlanma, yoksulluk hallerini de içeren ama yoksulluğun tek boyutluluğunu aşan bir kavramdır. Bu noktadan hareketle, dışlanmanın birbirini etkileyen çeşitli boyutları bulunmaktadır. Şüphesiz, bu boyutlar çoğu zaman iç içe geçmiş ve birbirinin etkisini artıran bir şekilde karşımıza çıkmaktadır; dışlanma, bir süreç olarak, bu çeşitli boyutlar ve bunlar arasındaki dinamikler dikkate alınarak incelenmelidir.

5.4.1. Ekonomik boyut

Emek piyasasının dışına düşmekten ötürü kısa ya da uzun dönemli işsizliklerin yaşanması ve/veya kredi olanaklarına ulaşamama durumudur. Beraberinde, iyi beslenememe, kötü sağlık koşulları, kötü yaşam koşulları, eğitim olanaklarına ulaşmada yaşanan zorluklar, ileri yaşta bakımsız ve ilgisiz kalınması gibi durumları getirecektir. Ekonomik dışlanmanın belki de en uç noktası hayattan dışlanmadır, zira bu noktada inilebilecek son aşama açlıktır ve açlık en hafif haliyle kişilerin bedensel ve zihinsel kapasitelerine zarar vererek yoksulluğun kalıcılışmasına yol açmaktadır (Adaman ve Keyder, 2006).

5.4.2. Mekânsal boyut

Mekânsal dışlanmanın büyük ölçüde iç içe geçmiş iki bileşkesi vardır. İlki, toplum genelinin kişiyi yaşadığı mekân ya da coğrafya nedeniyle dışlaması, küçük görmesi, ayrımcılığa tabi tutmasıdır. Bu perspektif, belli mekânlarda yaşayan insanların tamamen unutulması olgusunu yaratabilir. İkincisi, kişinin maddi kaynaklara ulaşım imkânlarından bağımsız olarak, yaşadığı coğrafyadaki kamusal hizmetlerin nitelik ve niceliksel seviyeleri nedeniyle toplumsal hayatın içine tam anlamıyla girememesi halidir (Adaman ve Keyder, 2006).

Başka bir deyişle mekânsal dışlanma; bu araştırmanın da konusuyla ilişkili olarak kentin dönüşümünde söz sahibi olamamak, kentte kendine yer bulamamak ve giderek kentsel alanlardan dışlanmak olarak tanımlanabilir. Ayrıca bir dizi nedenden dolayı belli mekânlara ulaşımında ve mekânlardan yararlanmada sorunların bulunması, engellerle karşılaşılması durumu da dışlanmanın mekânsal boyutuna vurgu yapmaktadır.

5.4.3. Kültürel boyut

Ekonomik nedenlerden bağımsız olarak, toplumsal ve kültürel hayata dilediğince katılamama durumudur. Örneğin, bulunulan coğrafyadaki çoğunluk referans alındığında, farklı bir etnik kökenden ya da ırktan gelmek ya da farklı bir dinin ya da mezhebin üyesi olmak, çoğunluk dilini rahat konuşamamak, ya da aksanlı konuşmak, farklı giyim kuşam ya da cinsel tercihler gibi nedenlerden ötürü toplumsal yaşamın genelinde sürmekte olan etkinliklere alınmama, soğuk davranılma, engellerin çıkartılması şeklinde tezahür etmektedir. Bu boyutun izdüşümleri toplumsal statü ve kimlik farklarının getirdiği dışlanmalar sonucu ortaya çıkmaktadır (Adaman ve Keyder, 2006).

5.4.4. Politik boyut

Çeşitli nedenlerden dolayı vatandaşlık haklarını, özellikle de hukuki ve siyasi hakları tam olarak kullanamama veya siyasal yaşama katılmanın doğrudan ya da dolaylı olarak engellenmesi durumudur. Bu durum belli kesimlerin kamusal anlamda güvencelerini kaybetmesi, politikadan uzaklaşması hatta uç noktalarda politika dışına düşmeleri anlamına gelebilir. Bu da, doğal olarak, vatandaşın tartışmalara ve kararlara katılımının mevcudiyetinin sorgulanması anlamına gelmektedir (Adaman ve Keyder, 2006).

5.4.5. Söylemsel boyut

Söylemler dışlayıcı süreçlerde çok önemli bir rol oynamakta ve mevcut sosyo-mekânsal dışlanma halini şiddetlendirmektedir. Bu söylemler iki farklı şekilde özetlenebilir. İlki, yani mekânsal damgalama, dışlanmaya maruz kalan mekânın suç, fuhuş gibi kötü namlarla özdeşleşmesine sebep olmaktadır. Dolayısıyla bu mekânlarda yaşayan bireyler, yalnızca burada yaşıyor olmaktan dolayı, ahlaksız ya da suça yatkın görülmektedirler. İkincisi ise, bununla ilintili ama mekânsal sınırları aşan özelliktedir: toplumdan dışlanmaya maruz kalan bireyler ya da gruplar özellikle medya vasıtası ile terörizm, suç, devlete çarpık bakma gibi sebeplerle damgalamaya mahkûm bırakılmaktadır.

Türkiye’de, genelde kent yoksulları, göçmenler gibi dışlanmaya maruz kalan birey ve gruplara dair kamuoyu klişeleri “tehlikeli sınıflar” söylemiyle şaşırtıcı benzerlikler taşımaktadır. Bu görüşe göre bu grubun özellikleri arasında şunlar sayılabilir (Yılmaz, 2006):

- Toplumun genel geçer değer ve kalıplarının reddi,
- Devlete bağımlılık (eğer devlet onlara işsizlik yardımı gibi parasal yardım yaparsa bir daha asla çalışmazlar),
- İş ahlakının reddi (bütün gün kahvehanelere takılıp çocuklarını sokakta çalışmaya yolluyorlar), ahlakın çöküşü (şehirleri işgal ettiler, arazileri yağmaladılar; çok pisler ve şehir kültüründen nasiplerini almamışlar),
- Ailevi değerlerinin zayıflığı (10 tane çocuk yapıp büyüsün diye sokağa salıyorlar)
- Suç (bütün gasp, uyuşturucu dağıtımı ve kapkaç işinin başındalar, çocuklar bile hırsız; zaten hepsi terörist).

5.5. Türkiye’de Dışlanma Süreçlerinin Oluşumu

Ülkemizde de, diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi yoksullaşma süreci karşısında yoksul kesimler farklı yaşam stratejileri geliştirmektedir. 1960 - 1970’li yıllarda göç eden gruplar akrabalık ve arkadaşlık ilişkileri, kır ile olan bağlantıları çerçevesinde yaşam stratejileri geliştirebilmişlerdir ve kentte var olabilmişlerdir. 1980 sonrasında ise yoksul kesimler farklı ve karmaşık toplumsal ilişki biçimleri ile bütünleşme durumunda kalmışlardır. Çünkü özellikle 1980 sonrasında devletin küçültülmesi ve özelleştirme politikaları sonucunda ve oluşan enflasyonist ortamlarda yoksul kesimler daha güçsüz hale gelmiştir (Sönmez, 2002).

Yoksul kesim bu koşullara 1980 sonrası sıkça karşılaşılan çete, mafya ya da cemaatleşme türü ilişkiler içinde yer alarak kentteki varlığını sürdürme seçeneğini ortaya koyma durumunda kalmıştır. Bu tür ilişkiler toplumda yeni eşitsizliklere neden olabilme potansiyeli taşımaktadır. Birçok araştırma bu ilişkilerin toplumun yoksul katmanları arasında yeni tür eşitsizliklere kaynaklık edebildiğini; hiyerarşik güç ilişkilerini içinde barındırdığını; etnikliği kalıca hale getirerek, etnikçiliği teşvik ettiğini ve erkek ve yetişkin egemen ilişkileri yaygınlaştırdığını ileri sürmektedir (Erder, 1998).

Sonuç olarak bu yoksullaşma süreçleri farklı toplumsal ilişki biçimleri ile sonuçlanabilmektedir ancak farklı süreçler her koşulda dışlanan kesimlerin oluşumuna neden olmaktadır. Kent mekânında 1980, özellikle 1990 sonrasında meydana gelen değişim ve dönüşümler yoksul kesimlerin kentin ekonomik ve toplumsal yaşamından dışlanmasına neden olmuştur. Yoksullaşma ve dışlanma süreci kent toplumuna ilişkin başka soruları da gündeme getirmeye başlamıştır. Özellikle İstanbul, Ankara, İzmir gibi metropol kentlerde yaşayan ve dışlanmaya maruz kalan birey ve gruplar kendilerini yaşadıkları kente ait hissedememektedirler (Sönmez, 2002).

Göregenli (2000), aidiyet üzerine gerçekleştirdiği çalışmasında 30-40 yıldır İstanbul'da yaşadıkları halde, yaşadıkları semtten hiç çıkmayan insanların varlığına; birbirinden uzaklaşan, uzaklaştıkça farklılaşan gruplara; temel ihtiyaçları karşılayacak sosyal eşitlik sağlanmadığı sürece çok fazla gerilimli ortamların oluşacağına işaret etmektedir.

Bugün geldiğimiz noktada, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de dışlanma süreçlerinin özellikle kentlerde gözlemlenebilir olduğu görülmektedir. Günümüzde benimsenen kentleşme yaklaşımı yumuşak ve bütünleştirici olmaktan ziyade, gergin ve dışlayıcı bir hal almaktadır. Kentlerde gözlemlenen bu kutuplaşma, kentlerin küresel ekonomiye eklemlenme seviyeleri ile ilişkilidir. Örneğin İstanbul, diğer tüm kentlerden çok daha dışlayıcı bir yapı sergilemektedir.

Buradan hareketle yoksulluk ve dışlanma olgularının göç ve gecekondulaşma kavramları ile yakından ilişkisi olduğu ve bu olguların kentlerin gecekondu bölgelerinde daha net bir şekilde görünür olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu noktada çalışmanın konusu açısından önem taşıyan yoksulluk ve dışlanma süreçlerini incelerken toplumun gecekondu ve gecekonduya bakışına değinmek de önem kazanmaktadır.

Gecekondular, 1950'lerden itibaren hızla artan köylerden büyük kentlere göç ile birlikte ortaya çıkmış ve zamanla kentleri sararak ve sürekli genişleyerek alt yapı ve kentsel hizmetler açısından yetersiz mahallelere dönüşmüştür. 'Gecekondulu' kavramı ise bu konut çevresinde yaşayan bireyleri ifade etmektedir. Tarihsel süreçte gecekondu kurgusuna bakmak yoksulluk ve dışlanma süreçlerini anlamak açısından önem arz etmektedir.

Dünya literatüründe 19.yy'dan bu yana gecekondu mahallelerinin 'yoksulluk, suç, hastalık, umutsuzluk yerleri' olduğu şeklindeki görüşün yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Küreselleşen dünyada yaşanan hızlı şehirleşme sonucu tarımdan kopan nüfusun şehirlere iş bulma umuduyla göç etmesi ancak bu kesimin şehirlerde sanayi ve hizmet sektöründe iş bulma olanaklarının son derece kısıtlı olması sonucu ortaya çıkan gecekondulaşma eğilimi yoksulluğun en tipik tezahürlerinden biridir. Mike Davis "Planet of Slum (Gecekonduların Gezegeni)" isimli kitabında gecekondu mahallelerini, yoksulluk ve sosyal dışlanma olgularının oldukça fazla gözlenebileceği yerlerden biri olarak yorumlamaktadır. Şüphesiz kentteki yoksulların tamamı gecekondu mahallelerinde yaşamamaktadır ya da gecekondu sakinlerinin hepsi yoksul değildir ancak yoksulluk ve gecekondu terimlerinin çoğunlukla bariz bir biçimde kesiştiği yadsınamaz bir gerçektir (Davis, 2006/2007: 37-41).

Türkiye kentlerinde tarihsel süreçte gecekonduya bakış açısının değişimini araştıran Erman (2004)'a göre gecekondu kurguları başlıca dört döneme ayrılarak ifade edilebilir:

- 1950'li ve 1960'lı yıllarda 'köylü gecekondu'
- 1970'li yıllarda 'sömürülen gecekondu'
- 1980'li ve 90'lı yıllarda 'haksız kazanç sahibi gecekondu'ya karşı 'kent yoksulu gecekondu,'
- 1990 sonlarından bugüne 'Sakıncalı Gecekondulu Olarak Varoşlu'

Şekil 5.2. Tarihsel Süreçte Gecekonduluya Bakış (Erman, 2004)

1950 ve 1960 yılları arasında köyden kentlere olan hızlı göç hareketi sonucu kent nüfusunun yüzde 25'ten yüzde 32'ye çıktığı görülmektedir. Bu dönemin siyasi özellikleri ve politikaları incelendiğinde gerçek yoksulluğu yansıtanların köylü nüfusu olduğu ve dönemin yoksullukla mücadele politikalarının köylüyü köyde ve gözden uzak tutmak amacı doğrultusunda şekillendiği söylenebilir. Bu dönemde toplumun ezici çoğunluğunu oluşturan köylülerin yoksulluğa sebep olduğu ve köyün çözülerek bu korkunç boyuttaki yoksulluğun göç hareketiyle şehirlere taşınması sonucu gecekondu kaygılarının ön plana çıktığı görülmektedir (Buğra, 2008: 105-153).

1950'li ve 1960'lı yıllarda gecekonduya bakış açısını incelediğimizde o dönemlerde gecekonduyunun homojen bir grup olarak görüldüğü ve bu grubu kentteki diğer insanlardan ayıran temel farklılığın köylü özellikleri taşıması olarak düşünüldüğü anlaşılmaktadır. Böylece gecekondu, “kentli” ailelerden farklı “köylü öteki” olarak kurgulanmıştır. Ayrıca bu dönemde köylü zevklerine sahip köy-kent göçmeni olarak görülen gecekonduyunun kenti köyleştirdiğinden yakınılmaktadır (Erman, 2004).

1950'li yıllardan itibaren hızla artan göç dalgaları altında ezilen kentler ve kentliler, ortaya çıkan olumsuzluklardan göçmeni suçlamışlardır. Bu bakış açısıyla incelendiğinde, köyden kente göç edenler, kentlerin hizmet olanaklarını zorlayan, gecekondularıyla kentleri köylere dönüştüren, hem fiziki hem de kültürel çevreyi varlıkları ve yaşam biçimleriyle

kirleten ve "*kültürel yozlaşma*" şeklinde tanımlanan arabeskin kaynağı olarak görülmüştür (Erman, 1996).

1970'lere gelindiğinde ise, sosyal bilimlerde yaşanan paradigma değişmesi sonucu, toplumsal olayları açıklamada sosyal kaygılar içeren kuramlar yer almaya başlamıştır. Buna bağlı olarak gecekondu kurgulamasında da farklılıklar olmuş, gecekondu, sorunların kaynağı yerine şartların mağduru olarak görülmeye, "sömürülen öteki" olarak kurgulanmaya başlanmıştır. Gecekondu artık, kapitalist sistemin getirdiği dengesiz gelişmenin sonucunda kentle bütünleşemeyen, kentin hizmet ve olanaklarından yararlanamayan kişidir. Gecekondulunun kentle bütünleşme arzusunda olduğu, ama yapısal şartların ve devlet politikalarının, ya da devletin bu konuda yeterli politikalar üretememesinin, buna olanak vermediği söylenmektedir (Erman, 2004).

1980'ler gelindiğinde, dönemin tüm toplumsal hareketlerinin kimliği gibi, gecekondu hareketinin kimliği de değişmiştir. Gecekondulunun homojen bir topluluk olarak kurgulanması, yerini 1980 ve 1990'larda topluluk içindeki etnik, mezhepsel ve cinsiyete dayalı farklılaşmaya bırakmıştır.

1980'lere kadar olan süreçte gecekondulular, kente yerleşme ve gecekondualarını kabul ettirme çabası, mahallelerine hizmet getirmek gibi ortak çıkarlar etrafında birleşmişler ve kimliklerini kamusal alana taşıyarak görünürlük kazandırmak yerine gizlemeyi yeğlemişlerdir (Erman, 1996).

1980 ve 1990 yılları arasındaki dönemde ise gecekondulunun homojen bir topluluk olarak kurgulanması, yerini etnik, mezhepsel ve cinsiyete dayalı farklılaşmalara bırakmıştır. Bu durum Batı dünyasında hâkim olmaya başlayan kimlik ve farklılıkların vurgulandığı post modern döneme denk düşmüştür. Ayrıca kentte büyüyen ikinci ve üçüncü kuşakların ortaya çıkması gecekondu halkının kendi içindeki farklılığa da dikkat çekmiştir. 80'li yıllarda dünyada etkisi artan feminist harekete paralel olarak, gecekondu kadın kavramı araştırmalarda görünürlük kazanmıştır. Alevi ve Kürt kimlikleri de kimlik siyaseti içinde ortaya çıkmaya başlamıştır. Ayrıca bu kimliklerin toplumdaki kutuplaşmalara denk düşüyor olması gecekonduyu kolayca "sakıncalı öteki"ne dönüştürme olasılığını ortaya çıkarmıştır (Erman, 2004).

1980'li yıllarla beraber arsa edinme süreçleri ve gecekondu yapım süreçleri de değişmeye başlamıştır. İlk kuşak gecekonduarın temel özelliklerinden olan yapımcı – konut sahibi

özdeşliği giderek ortadan kalkmış ve gecekondular gitgide başka gruplar tarafında inşa edilip kullanıcılara satılan bir meta haline dönüşmüştür. Ayrıca bu dönemde gecekondular alanlarında bir kişinin birden fazla konut sahibi olması yaygınlaşmış ve gecekondular alanlarında kiracılık belirgin bir şekilde artmıştır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001: 159-171).

Dolayısıyla 1980’li yıllara gelindiğinde toplumun bir zamanlar yoksul ve çaresiz olarak gördüğü gecekondular rant mekanizması içine çekildikçe, “haksız kazanç” “talan” gibi sözcüklerle anılmaya başlanmıştır. Özellikle liberal politikaların uygulandığı Özal döneminde çıkarılan gecekondular afları ile birlikte gecekondulara formel konut piyasasında rant yolu açılmış; gecekondular arazisi büyük kazanç getiren ticari bir meta haline gelmiştir. Gecekondular arazisinin giderek rantla açılmasıyla, kent çeperindeki arazi üzerinde artan bir rekabet ortaya çıkmış, bu durum da güçsüz kesimleri gecekondular yapma sürecinden dışlamıştır. Böylece 80’li yıllarda gecekondular çok farklı iki kurgu ve bunların dayandığı iki farklı gerçeklikle, bir taraftan “haksız kazanç sahibi gecekondular” öte taraftan ise “yoksulluk içine hapsolan, kent yoksulları gecekondular” olarak karşımıza çıkmaktadır (Erman, 2004).

1990’lı yılların sonundan günümüze kadar olan süreçte ise gecekondular kavramı karşımıza yasa dışı bölücü siyasi örgütlerin kök saldı, tinerci çocuklardan, sokak çetelerine, kapkaççılara kadar her türlü şiddetin ve yasa dışılığın hüküm sürdüğü çevreler olarak çıkmaktadır. Bu durumu ifade etmek için yeni bir kavram oluşturulmuş durumdadır: Varoş ve varoşlu. Varoşlu sözcüğü giderek günlük yaşamda ve özellikle basında, yaygın olarak kullanılan bir kavram haline gelmektedir.

Gecekondular kavramının, gecekonduların zaman içinde uğradıkları değişimlerden dolayı geçerliliği kaybettiği, içinin boşaldığı ve yerini alacak yeni kavramlara ihtiyaç duyulduğu günümüzde, varoş sözcüğü giderek artan bir biçimde gecekondular yerine kullanılmaya başlanmıştır. Varoşun şiddetin kol gezdiği, yasa dışı faaliyetlerin hâkim olduğu, toplumla bütünleşmek yerine topluma ve sisteme karşı bir duruşun üretildiği yerler olarak kurgulanması söz konusudur (Etöz 2000).

“Şiddet”, “sosyal güvensizlik”, “siyasal radikalizm”, “sosyal çatışma” olguları ile özdeşleştirilen varoş kavramı 1980 sonrasında yeni gecekondular ve gecekondular görüşüne yer veren medyada ve akademik söylemde, suç hareketlerinde veya devlete karşı radikal ve siyasi hareketlerde yer alan topluluklarla yoksul toplulukları birbirine karıştırmıştır. Bu

durumu gecekondu'lara karşı gelişen söylem sürecinde ve gecekondu'lunun mekânsal dışlanmasının gelişiminde önemli etkileri olmuştur (Yücel, 2016).

Varoş terimi medyatik söyleme suç olaylarıyla girmiş ve ilerleyen zamanda ise gündelik dilde ve sosyal bilimlerde gecekondu'da yaşayanları belirtmek amacıyla kullanılmıştır. Varoşlu kurgulamasıyla gecekondu'lara yapılan olumsuz etiketleme eğilimi, 1980 sonrası Türkiye'sinde yaşanan makro değişikliklerle ilişkilendirilebilir. Bu dönemde giderek etkisi artan neo-liberal politikalar sonucunda özelleştirme ve serbest piyasa ekonomisine ağırlık verilmesi toplumun ekonomik ve toplumsal yapısını etkilemiştir. 1950'lerin kentle bütünleşemediği, köylü değerleri ve yaşam biçimini koruduğu için “kentli” tarafından toplumun modernleşmesi önünde bir engel olarak görülen gecekondu halkı, bugün “varoşlu” adı altında “Sakıncalı Öteki” olarak tanımlanmakta ve “kentliler” tarafından giderek kendi dışlarına itilmektedir. Ayrıca, bu gelişmelere paralel olarak, uzun yıllar kapitalistleşme süreci dışında bırakılan gecekondu arazisi (kentlerin çeperlerindeki araziler) artık kapitalist sistemin içine çekilmek istenmektedir (Erman, 2004).

6. YOKSULLUK VE DIŞLANMA SÜREÇLERİNİN ÜRETİLMESİNDE KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN ROLÜ

Günümüz literatüründe sosyal dışlanma kavramının yoksulluk ve marjinalleşme kavramları ile benzerlikleri ve farklılıkları tam olarak belirlenemediğinden, sosyal dışlanma hala muğlak bir kavram olarak varlığını sürdürmektedir. Özellikle dışlanma ve yoksulluk kavramı ilişkisine baktığımızda aradaki ayrımın sadece yeni bir adlandırma ile mi ilişkili olduğu yoksa dezavantajlara ve sosyal politikaya yeni bakış açıları mı getirdiği konusu tartışmalıdır (Şahin, 2009: 81).

Abrahamson'a göre ise yoksullukla dışlanma arasındaki esas fark, farklı zamanlarda ortaya çıkmalarından kaynaklanmaktadır. Yoksulluk sanayileşme ile ilgili klasik bir olgu olup, işçi sınıfının zenginler yani burjuvazi tarafından sömürülmesi nedeniyle zenginlik kavramının tam tersini ifade etmektedir. Sosyal dışlanma ise postmodern bir olgu olup bütünleşmenin karşıtıdır (Abrahamson, 2005: 15-16).

1970'lere kadar yoksulluk kavramı yaşanmakta olan toplumsal olguları karşılamakta yeterli olurken, 1990'ların dünyasında yeterliliğini kaybetmiştir. Bu dönemde dışlanma kavramını kullanmak daha uygun olmuştur. Küreselleşme ve teknolojik olarak yeniden yapılanan dünya ekonomisine uyum sağlayamayan grup ve kişiler kolayca dışlanabilmektedir (Tekeli, 2000). Küreselleşmenin ortaya çıkardığı ekonomik, sosyal ve siyasi yapı içerisinde dışlanma sorunu küresel bir sorundur, hatta çağımız dışlanma çağı olarak adlandırılabilir (Gökbayrak, 2005).

Levitas'a göre, sosyal dışlanmanın anlamlarından biri olan bölüşüm yaklaşımı, sosyal dışlanmayı yoksulluğun bir sonucu olarak görür. Bu görüşe göre, bireylerin topluma katılımlarındaki yetersizlikleri nedeniyle yaşadıkları yoksulluk ve sosyal dışlanmadır. Levitas'ın bu yaklaşımında sosyal dışlanmanın temel nedeni olarak gelir seviyesi görülmektedir (Levitas, 2000).

Sosyal dışlanma ve yoksulluk kavramlarının her ikisinin temelinde sosyal eşitsizlik ve adaletsizlik vardır. Yoksulluk düşük gelir temelli geleneksel yaklaşımlarla ilişkilendirilirse iki kavram arasındaki farklılık belirginleşmektedir. Ancak yoksulluk daha geniş olarak çok boyutlu dezavantajlılık ve yeterliliklerden yoksunluklar kapsamında değerlendirilirse sosyal dışlanmışlığın yoksulluğun bir yansıması olduğundan söz edilebilir (Osmani, 2003b).

Yoksulluk sadece maddi boyutu olan bir olgu olarak görülemez. Çünkü maddi imkânsızlıklar daha sonraları sosyal, toplumsal ve kültürel imkânsızlıklara da neden olabilmektedir. Benzer şekilde; sosyal dışlanma sosyal, kültürel, ekonomik, politik ve sosyal koruma ve destek alanlarındaki yetersizliği yansıtmaktadır. Yoksulluk neticesinde bireyler hayatın diğer kesimlerinden, toplumsal değer yargılarından, yeni teknolojilerden de uzaklaşmaktadırlar. Sosyal dışlanma ile yoksulluğun çoğu zaman aynı anlamda kullanılmasının nedenlerinden biri de bu durumdur (Seyyar, 2003: 4).

Sosyal dışlanma kavramı, çok boyutlu bir biçimde yoksulluğun yalnızca gelir yoksulluğu olmadığını vurgulamaktadır. Sosyal dışlanma toplumsal hayata katılamamayı, toplumun dışında kalmayı anlatması açısından önemli bir kavramdır ve ayrımcılıkla çok yakından ilişkilidir. Kavramın yaygın kullanımında, Avrupa Birliği'nin bu kavramı yoksulluk yerine benimsemesinin etkisi oldukça büyük olmuştur. İnsanlara yüklenen önyargılar ve damgalamalar da sosyal dışlanma kavramının içinde yer almaktadır. Dezavantajlı grupların ya da kişilerin yaşadıkları sorunların karmaşıklığı göz önüne alınırsa, bu aslında olumlu olarak da değerlendirilebilir. Özellikle yoksulluğun yalnızca gelir yoksulluğu olarak anlaşılmasının ötesine geçilebilmesi açısından bu nokta vurgulanmalıdır. Bu bağlamda bakıldığında, Türkiye'de son dönemde yapılmış olan birçok çalışma '*yeni yoksulluk*' kavramını dillendirmiştir. Sosyal dışlanmayla birlikte düşünülmesi gereken bu kavram, yoksulluğun geçici ve genelde işsizliğe bağlı bir durum olarak görülemeyeceğini vurgular; nesilden nesile aktarılan ve çalışan yoksullar gibi bir kategoriye de içine alan yeni bir durumu anlatmak için kullanılır (Buğra ve Keyder 2003; Erdoğan 2002; Şenses 2002). Göçle kente gelen nüfus, istihdamın sınırlılığı ve güvensizleşmesiyle "*yeni yoksulları*" oluşturan en büyük gruptur (Semerci, 2012).

Yeni yoksulluk olarak adlandırılan kavram toplumsal dışlanma riski taşıyan, kenarda kalan, özellikle ekonomik ilişkiler açısından sistemle bütünleşmesi giderek zorlaşan bir kesimi ifade etmektedir. Kentleşme sürecini düşünürsek kentle bütünleşmenin en önemli boyutlarından biri gecekonduluktur. Küreselleşme sürecine kadar köyden kente göçen bireylerin kolayca bir arsa bularak ev yapabildikleri ve hatta zaman içerisinde bu konutun mülkiyetine sahip olabildikleri bilinen bir gerçektir. Ayrıca göç eden bir aile genellikle hem şehirlerinin oturduğu bir mahalleye kolayca entegre olabilmekte ve onların sağladığı ilişki ağları ile toplumsal sermayeye katılabilmektedir. Ancak son yıllarda bu gecekondululuk algısı ortadan kalmaktadır. Küreselleşmenin getirdiği talep toprakta kapitalist mülkiyeti (siteler, iş merkezleri, büyük ölçekte konut üreten şirketler) pekiştirmiş ve kentlerdeki

arsalar kıymetlenerek tükenmeye başlamıştır. Bu gelişmeler sonucu yeni göçmenler toplumsal dokunun dışında kalarak kentleşme sürecini çok daha zor yaşamaktadır (Buğra ve Keyder, 2003).

Yeni yoksulluk olarak nitelendirilen bu durum, hali hazırda devam eden yoksulluk sorunundan bile daha karmaşık ve içinden çıkılmaz bir durum olarak ifade edilmektedir. Yeni yoksullar genellikle kapitalist üretim ve tüketimin yoğun olarak yaşandığı kalabalık kentlerde daha sık görülmektedir, yeni yoksullar tamamen güvencesiz ve sosyal dışlanmayla karşı karşıyadırlar. Dünyada yaşanan bu süreç Türkiye’de de benzer bir seyir izlemiştir ve özellikle 1980’li yıllardan sonra Türkiye’de yoğunlaşan kapitalist iktisadi anlayış ile birlikte, yeni yoksullar görünür hale gelmeye başlamıştır. Kısaca yeni yoksulluğun temel nitelikleri şu şekilde açıklanabilir (Tunç, 2014):

- Yeni yoksulluk anlayışı genel yoksul anlayışı ve profiline benzememektedir.
- Yeni yoksulluk, açlığa dayalı yoksulluk değildir.
- Yeni yoksullar, kapitalist üretim ve tüketim anlayışının yoğun olduğu kalabalık kentlerde kümelenmiştir.
- Yeni yoksulluk anlayışı ile yoksulluk süreklileşmiştir.
- Yeni yoksullar, yoksulluklarını kabullenmişlerdir.
- Yeni yoksullar, aile, arkadaş, semt birlikteliği anlayışı yerine, yalnız bireylerden oluşmaktadır.
- Yeni yoksulluk genellikle genç nüfusta yoğunluk kazanmıştır.
- Yeni yoksullar yaşadıkları kentlerin ötekisi konumundadırlar.

Özetleyecek olursak yeni yoksulluk olgusu toplumsal bütünleşme ihtimalini ortadan kaldıran koşulların bir ürünü olarak karşımıza çıkmakta ve ekonomik etmenlerle ilişkilendirilen geleneksel yoksulluk yaklaşımına sosyo-mekânsal etmenleri de eklemektedir.

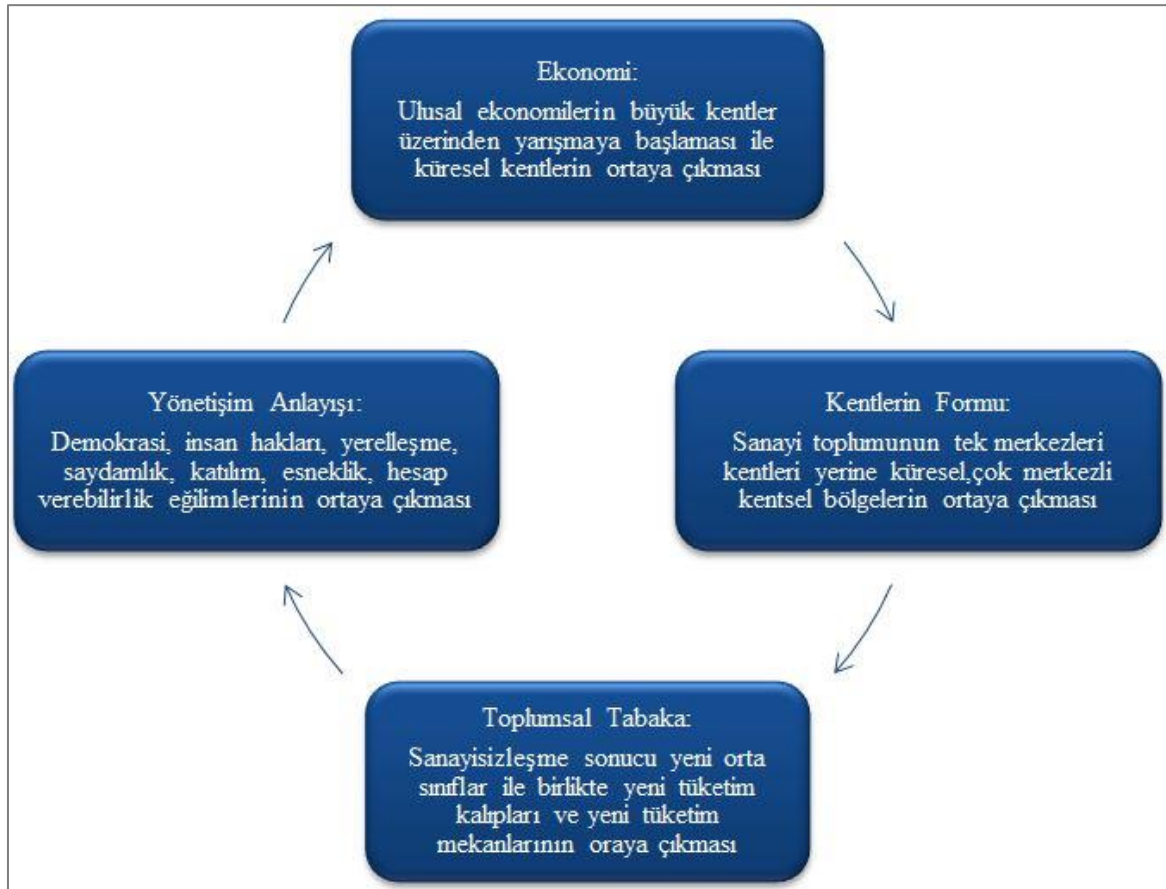
Kent dediğimiz yerleşim olgusu sadece yapılı bir çevre değil, aynı zamanda sosyal olarak inşa edilmiş bir mekânsal ölçek olduğundan, mekâna yapılan her türlü müdahale, aynı zamanda sosyal olarak yerleşmiş ve kendi içinde bütünlüğü olan bir yapıya müdahale anlamındadır. O halde bu sosyo-mekânsal yapının oluşumu ve varlığının arkasındaki gerçeklik düzlemi ile dönüşüm projelerinin arkasındaki beklentiler düzlemi arasındaki tutarlılık ve çelişkilerin, iyi tanımlanması gerekmektedir (Kurtuluş, 2005).

Bu çerçevede kentlerde oluşan sosyo-mekânsal problemleri anlayabilmek için öncelikle "kentsel dönüşüm" konusuna bakmak ve dönüşümün neden gerekli olduğunu ortaya koymak gerekmektedir.

Tekeli (2012)'ye göre 1980'li yıllardan beri dünya çok yönlü ve önemli bir değişim süreci yaşamaktadır. Bu değişim;

- Sanayi toplumundan bilgi toplumuna,
- Fordist üretim biçiminden esnek üretim biçimine,
- Ulus devletler dünyasından küreselleşmiş dünyaya,
- Modernist zihniyetler dünyasından postmodernist zihniyetler dünyasına geçiş olarak yorumlanabilir.

Bu çok yönlü değişimin, kentlerin 1980'ler öncesindeki yapılarında, konumuz bakımından önemli olan dört ana dönüşüm yarattığı söylenebilir. Küreselleşme süreci ile ortaya çıkan ve birbirini de etkileyen bu dönüşümlere Şekil 6.1.'de kısaca yer verilmiştir.

Şekil 6.1. 1980 sonrası kentlerin yaşadığı çok yönlü dönüşüm (Tekeli, 2012)

Birinci dönüşüm ülkelerin yerleşmeler sisteminde yaşanan değişimlerdir. Bu değişimler ile yerellikler doğrudan küresele eklenmektedir. Ulusal ekonomiler artık büyük kentlerinin performansları üzerinden yarışmaya başlamıştır. Bunun sonucu olarak da “küresel kentler/dünya kentleri” ortaya çıkmaya başlamıştır.

Küreselleşme ile birlikte kent, kapitalizm açısından değişime uğramış ve sermayenin yeniden üretiminin mekânı haline gelmiştir. Küresel ekonominin yeni yapısını yöneten kentler, bu yapının gerektirdiği kuralları uygulamada başarılı oldukları ölçüde, dünya çapında etkinlik kazanmaktadırlar (Keyder, 1993: 19).

1980 sonrası kentlerde yaşanan ikinci ana dönüşüm kentlerin formunda gerçekleşmektedir. Bu süreçte; sanayi toplumunun tek merkezin hâkimiyetindeki metropoliten kentleri, büyük bir alana yayılan, her parçası küreselle ilişkilendirilmiş, çok merkezli kentsel bölgelere dönüşmektedir (Tekeli, 2012).

Yaşanan üçüncü dönüşüm, kentlerde toplumsal tabakada ortaya çıkmaktadır. Bir yandan esnek üretime geçilmesi öte yandan bu kentlerde sanayisizleşmenin yaşanmaya başlanmasıyla birlikte çalışanlar içinde mavi yakalılar azalmakta, beyaz yakalılar artarken kentlerde yeni orta sınıflar oluşmaktadır. Bu nitelikteki bir orta sınıf oluşumu yeni bir yaşam biçimi, yeni bir tüketim kalıbı ve tüketim mekânları olan AVM’leri yaratmakta, bunlar da emlak piyasasının ve kültürel endüstrinin gelişmesine katkıda bulunmaktadırlar. Dolayısıyla üretimden çok tüketime yöneltilmiş küresel kentlerin yeni simgeleri plazalar, alış-veriş merkezleri, gökdelenler gibi bu yeni tüketim kalıbına uygun mekânlar olarak kabul edilmektedir (Kiper, 2004; Tekeli, 2012).

Yaşanan dördüncü dönüşüm demokrasi ve yönetim konusundaki anlayışlarda gerçekleşmektedir. Küreselleşme ile birlikte demokrasi, insan hakları, özgürlük, çevrenin korunması gibi temel değerler evrensel nitelik kazanırken, her düzeydeki yönetim aygıtı gibi ulus-devlet de demokratikleşme, yerelleşme, saydamlık, katılım, esneklik, hesap verilebilirlik gibi güçlü eğilimlerin yoğun baskısı altında yeniden şekillenmeye başlamıştır. Dolayısıyla yönetişim adı verilen kamunun yönetim anlayışındaki bu değişim ile yönetimin demokratikleşmesi ve şeffaflaşma, bu dönemde öne çıkan başlıca eğilimlerdir (Köse, 2003). Modernizmin içinden postmodernizmin doğuşu, bu bakımdan dünyanın önüne yeni ufuklar açmış ve yönetişim anlayışını doğurmuştur. Günümüzün yönetişim anlayışı içinde tepeden verilen kararlarla o toplumda yaşayanlara emrivakiler yapılmasına yer yoktur. Bu emrivakiler insanların onurlu yaşam haklarına açık bir saldırı olarak

görülmektedir (Tekeli, 2012). Görüldüğü gibi kentler 1980'lerden beri ekonomik, sosyal, mekânsal ve siyasi yönden önemli bir dönüşüm süreci geçirmektedir. Bu çok yönlü ve birbirine eklemlenerek etkileri artan dönüşüm süreci mekânın organizasyonunu da yeniden belirlemektedir.

Türkiye kentlerinin yaşadığı dönüşümün, aynı süreçler içinden geçerek yaşandığı için, dünyadaki kentlerde yaşanan dönüşümlerle benzer yönleri vardır. Ama önemli farklılıkları da bulunmaktadır. Bu farklılıklar özellikle yaşanan dönüşümün gerçekleştirilme biçiminden kaynaklanmaktadır.

Türkiye'de yaşanan dönüşümün farklılığının ilk nedeni gelişmiş ülkelerin dönüşüm problemlerinden farklı nedenlerden dolayı dönüşüm yapılması gerekliliği ve dolayısıyla farklı türlerde dönüşüm projelerinin varlığıdır. Bunlar temelde iki türdedir. Bunlardan birincisi depreme karşı dayanıksız binaların dönüşümüne, ikincisi ise gecekonduların dönüşümüne ilişkindir. Bu dönüşümler gerekçesini geleceğin düzenin ya da küreselleşmenin gereklerinden değil, geçmişteki ihmal edilmişliklerinden almaktadır (Tekeli, 2012). Yönetimlerin uzun yıllar işlevli bir konut politikası geliştirememiş olması, gecekonduların yapımına karşı önlemler almak yerine gecekonduları meşrulaştıran imar afları, konut sorununu çözmek yerine içinden çıkılmaz bir soruna dönüştürmüştür. Ayrıca bu sorunlara ülkenin karşı karşıya olduğu deprem riski de eklenince bu geçmiş ihmal edilmişliklerden kaynaklanan sorunların çözümü için dönüşüm yapılması kaçınılmaz olmaktadır. Günümüze gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projelerinin büyük bir kısmı kentsel dönüşüm alanında yapılan son yasal düzenleme olan ve 2012 tarihinde çıkarılan 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun'a dayanarak uygulanmaktadır. Afet yasasının dönüşüm yasası olarak da algılanmasının nedeni 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 73.maddesi kapsamında değişiklikler içermesidir. Kanunun içeriği ile sermayenin akışkanlığını hızlandıracak örgütlenmeler desteklemekte ve böylece kentsel mekânın yeniden yaratılmasında kentsel arazi rantının kazanımı yolları aranmaktadır.

Türkiye'de yaşanan dönüşümün farklılığının bir diğer nedeni yaşanan dönüşümlerin gerek özel kesimde, gerek kamu kesiminde güçlü aktörler eliyle gerçekleştirilmekte olmasıdır. Bu dönüşümün kamusal aktörleri olan Büyükşehir Belediyeleri, TOKİ, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı olağanüstü yetkilerle donatılmıştır. Özel kesim aktörleri ise büyük özel kesim kuruluşlarıdır. Bunların önde gelenleri gayrimenkul yapı ortaklıklarıdır (Tekeli, 2012).

6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ile Riskli alan ilan edilmesi düşünülen yerleşmelerin asıl sorumlusu ve bu alanları daha iyi tanıyan yerel yönetim birimleri devre dışı bırakılmaktadır. Yerel yönetimlerin yetkileri elinden alınarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile TOKİ'ye oldukça fazla yetki verilmekte ve yerel yönetimlerin kanunlarla verilmiş yetkilerini kullanması, Bakanlık görevlendirmesine bağlanmaktadır.

Genel olarak Afet Yasası incelendiğinde başlıca iki kamu kurumunun dönüşüm sürecinde başat aktör olarak belirlendiği görülmektedir. Bu aktörlerden biri yasanın yürütücülüğü işlevini, dolayısıyla siyasi sorumluluğunu üstlenen Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, ikincisi ise müteahhit yani uygulamacı konumuyla TOKİ'dir. Dolayısıyla Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve TOKİ, dönüşümün en önemli güçleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu iki kurum, yasa ile tanımlanan koşullarda plan yapma, imar arttırma, yıkım gibi son derece belirleyici kararları verebilecek ve uygulayabilecek konuma getirilmiştir (Uşaklıgil, 2014: 67).

Buradan hareketle Türkiye'de yaşanan dönüşümün farklılığının üçüncü nedeni; sorunların çözümünde tüm karar verme sürecinin yukarıda söz edilen güçlü aktörlere bırakılması anlayışı nedeniyle dönüşüm konusunda alınan kararların şeffaf olamaması, katılımcı pratiklere açık hale gelememesidir. Bu nedenle dönüşüm ile yoksulun, işçinin ya da gecekondlu kiracısının lehine bir çözümün gerçekleşeceğinden bahsetmek de mümkün olmamaktadır (Tekeli, 2012). İçinde bulunduğumuz dönemin en önemli özelliklerinden biri yönetim anlayışının gelişmesidir. Bu bağlamda demokrasi, insan hakları, yerleşme, saydamlık, katılım gibi süreçler önem kazanmaktadır. Arslan (2013)'a göre; kentsel dönüşüm uygulamalarının diyalog ve uzlaşma temelinde organize edilememesinin memnuniyetsizliği körüklediği; dolayısıyla uygulanan dönüşümün, mekâna fiziksel müdahale anlamını aşmadığını ve sosyal, kültürel, ekonomik boyutların göz ardı edilmesine sebep olduğudur. Dönüşüm sürecinin baştan itibaren demokratik katılıma yeterince açık bir şekilde yürümemesi ve tarafların anlaşabileceği uygun bir diyalog zemininin oluşturulamaması süreçten beklenen fayda ve memnuniyeti olumsuz yönde etkilemektedir.

Küreselleşme sürecinde Türkiye'deki kentlerde yaşanan değişim ve dönüşümlerde; bir yanda, rant bakımından ön plana çıkan yapılaşmamış alanların mega projelerle yapılaşmaya açılması söz konusu iken; bir yanda da var olanın yıkılarak onun yerine

tasarımcının estetik yargılarına göre tasarlanmış yeni yaşam alanları oluşturulmaktadır. Bu projeler eğer var olan bir yerleşim alanının dönüşümünü kapsıyorsa bu durumda da yerleşim sakinleri dışlanmakta ve mağdur edilmektedir. Bunun sonucu olarak da, dönüşüm projelerinin uygulanmasına karşı olan ve önemli kayıplara uğrayan gecekondü sakinlerinin gerçekleştirdiği direnişler ortaya çıkmaktadır.

Kentsel dönüşüm projeleri yarattıkları yeni kutuplaşmalarla sınıfları mekânda radikal olarak ayrıştırmakta ve ortak olan kamusal alan ve mekân çökmektedir. Diğer yandan meşruiyetini kentsel mekânı kamu yararı ilkesi doğrultusunda düzenlenmesinden alan ve modern kentin temellerinden biri olan kent planlaması, bütünlükten kopmakta ve yukarıda sözü edilen ayrışmayı mekânda düzenleyen bir araca dönüşmektedir. Günümüzde kent planlamasının yerini kentsel dönüşüm projeleri almakta ve kent bütünüünün dışlandığı parçalar halinde bir yeniden yapılanma süreci ortaya çıkmaktadır. Bu sürecin en dramatik sonucu da kuşkusuz, kentin farklı sınıflarının birbirleriyle temasını yok eden "toplumsal dışlama" ve "toplumsal yok sayma"dır (Kurtuluş, 2005).

7. ALTINDAĞ İLÇESİ AKTAŞ MAHALLESİ ÖRNEĞİ

Türkiye’de özellikle 1950’li yıllardan sonra, büyük kentlere doğru başlayan göçler, kentlerin hazırlıklı olmaması nedeniyle, mekânsal ve toplumsal boyutta birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Özellikle 1980’li yıllarda, kırdan kente göç eden nüfus gruplarının bu sorunlara bağlı olarak kentle bütünleşemedikleri görülmektedir. Kente enformel kanallarla yerleşen bu gruplar, zamanla kent bütününde sosyal ve ekonomik boyutta farklılaşmıştır. Büyük kentlerde, göçün yerleşme biçiminin oluşturduğu kentsel sorunlar, sosyo-ekonomik farklılıklar ve kentlerdeki kaynakların kıtlığı kent bütününde kentsel eşitsizliği, yoksulluğu ve dışlanmayı hızlandırmıştır (Gümüşboğa, 2009).

Bir yanda kitlesel göçün yarattığı hızlı kentleşme ile ortaya çıkan gecekondulaşma ve konut sorunu, öbür yanda küreselleşme sürecinin getirdiği talep ile toprakta kapitalist mülkiyeti (büyük ölçekli siteler, iş merkezleri, plazalar vb.) pekiştiren uygulamalara artan talep, kentsel dönüşümü kentler için önemli bir olgu haline getirmiştir. Bu bağlamda kentsel dönüşüm olgusunun kentlerin fiziksel, sosyal ve ekonomik yapısına etkisini incelemek önemli bir hal almıştır.

Bu bölümde Ankara’nın kentsel gelişimi ve yakın geçmişe kadar enformel gelişim gösteren Altındağ ilçesi Aktaş Mahallesinde kalan son gecekondu bölgesinde, kentsel dönüşüm projeleri sonrası ortaya çıkan sosyal, ekonomik ve mekânsal eşitsizlikler, yoksulluk ve dışlanma olguları üzerinde durulacaktır.

7.1. Ankara’nın Kentsel Gelişiminde Gecekondu Alanlarının Oluşumu

1923 yılında Ankara’nın başkent olması ile Anadolu’da kentsel gelişime öncülük edecek, yaşam kalitesi yüksek, modern bir kentin kurgulanmasına başlanmıştır. Bu kapsamda, ideal Cumhuriyeti ilk somutlaştırma girişiminin “Ankara’nın planlanması” olduğu söylenebilir (Duru, 2012).

1923 yılının sonlarında, kentin düzenli gelişimini sağlayacak bir plan yaptırmak üzere “Keşfiyat ve İnşaat Türk Anonim Şirketi”ne başvurulmuştur. Şirketin mimarı Dr. Carl Christoph Lörcher, ilk planı hazırlayarak 1924’de yönetime sunmuştur; ancak eski kent yöresi için hazırlanan plan uygulanamaz bulunduğu için kabul edilmemiştir. Lörcher’in sonradan, 1925’de yeni kent için tasarladığı ikinci plan, yeni kentin gelişmeye, yeni binalar yapılmasına gereksinimi bulunduğu için kabul edilerek uygulamaya alınmıştır. Ankara’nın

planlı döneminin ilk adımı sayılan Lörcher Planı kentsel gelişiminde dönüm noktası oluşturmaktadır. İleride kentin asıl planı olarak benimsenecek Jansen Planı da büyük ölçüde bu yıllar içinde alınan kararların etkisi altında biçimlenmiştir (Cengizkan, 2004).

Bir başka deyişle, Ankara'nın ilk planı olan Lörcher Planı kentin sadece ana gelişim doğrultusunu belirlemekle sınırlı kalmış ve 1920'li yılların sonuna gelindiği halde başkent gelişmiş kamu yapılarına, sağlıklı konutlara, düzgün yollara sahip bir kent konumuna getirilememiştir. Bu kapsamda Başkent'in Batı ölçülerinde bir kentsel gelişmeye sahip olması için kapsamlı bir imar planı yaptırılmasına amacıyla bir yarışma düzenlenmiştir. Yarışmada birincilik ödülü, ekonomik ve uygulaması daha kolay bulunduğu için Jansen planına verilmiştir. 1932 yılında TBMM tarafından onaylanan Jansen Planı, yukarıda belirtildiği gibi büyük ölçüde Lörcher'in 1924 ve 1925 yıllarında yaptığı planlara dayandığından yeni kentin gelişme doğrultusu Çankaya yönüne doğru olmuştur. Plana göre yeni Ankara'da, 1500 hektar (ha) üzerine toplam 270 bin kişi yerleştirilecek, kentte hem dikey hem de yatay olarak yoğunluk düşük tutulacak, çok katlı apartmanlara, fazla nüfus barındıran yerleşim yerlerine izin verilmeyecektir (Tekeli, 2009: 43-63).

Kentsel yaşamın sağlığının ve düzeninin sağlanması Jansen planının ana amaçları arasındadır. Planda ticaret merkezi olarak herhangi bir yer seçilmemiştir ve Ankara bir sanayi kenti olarak düzenlenmemiştir. Ulaşım başlığı altında çok az ilke öngörülmüştür. Plana göre eski kentin yer aldığı bölge olduğu gibi korunacak, Ankara Kalesi bir merkez olarak ele alınacaktır. 1920'lerin sonlarına doğru Ankara Kalesinin eteklerinden başlayan gelişme, Sıhhiye'nin güneyine doğru ilerlemiş ve yeni şehirde yeni konut alanlarının açılmasıyla devam etmiştir. Bu yeni yapılanmaların yanı sıra, eski kentteki konut dokusu da varlığını devam ettirmiştir (Duru, 2012).

Jansen Planı'nın karşılaştığı sorunların başında nüfusun hızla artması gelmiştir. Örneğin 1935 yılı nüfus sayımına göre, son sekiz yılda İstanbul % 7,2, İzmir %10,3 dolayında büyürken aynı rakam Ankara için %65,9 olarak gerçekleşmiştir. Bu kadar fazla sayıda insanın kente gelmesi, yol, ulaşım, temizlik ve en önemlisi konut gereksinimlerinin öngörülenin üstüne çıkmasına neden olmuştur. Bunun doğal sonucu da yeni yerleşim yerlerine, yeni konutlara olan talebin artması ve arsa vurgunculuğunun başlamasıdır. Kentsel büyüme başlangıçta plan kararları doğrultusunda gerçekleştirilmeye çalışılırken, zamanla sermaye sahiplerinden ve bürokrasiden gelen taleplere boyun eğilerek plan dışı gelişmelerin önü açılmıştır. Kimi zaman yeşil alanlara konut yapılma girişiminde

bulunulmuş, kimi zaman kamulaştırmalara karşı çıkılmış, kimi zaman da kat çıkılmak istenmiştir (Tankut, 1990: 126).

II. Dünya Savaşı sonrasında ülke genelinde, tarımda mekanizasyon sonucu, kırdan kente göçün hızlanması ve büyük kentlerde yaşanan konut sıkıntısı Ankara'da kendini iyice göstermiş ve ilk gecekondular mahallelerinin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

1957 yılında Ankara için yapılan ikinci imar planında, ekonomik sıkıntılar nedeniyle, bireysel konut üretiminin girdiği krizin çözülebilmesi için kat mülkiyetine geçilmiş, 1965 yılında kat mülkiyeti kanunu ile çok katlı konutlar yapılmaya başlanmıştır. Yap-satçılar, boş arsalar üzerinde apartman türü konut yapımına başlarken, az katlı yapılar yıkılmış, yerlerini çok katlı yapılara bırakmıştır. Konut alanlarında yoğunluklar hızla artmaya başlamıştır. 1966 yılında gecekondular yapısını planlı bir sürece dönüştürmek için, 775 sayılı yasa çıkartılarak mevcut gecekondular yasallaştırılmış, tasfiye yenileme ve yeniden geliştirme süreçleri gündeme gelmiştir. Bununla birlikte gecekondular önleme bölgesi uygulamaları kentin gelişim sürecindeki yerini almıştır. 1970 yılında, özel araç sahipliğindeki artış, merkezde yoğunlaşmış yapının kent çeperine doğru genişlemesine yol açmıştır. Üst gelir grupları, yeni uydu kentler oluşturarak kent dışında yer seçerken, kent içinde olumsuz koşullardaki konutları geride bırakmışlardır. 1980'lere gelindiğinde; konut üretimi yap-satçılar ve kentin dışında özellikle batısında kooperatifler aracılığıyla gerçekleşirken, gecekondular gelişimi kentin kuzey-güney ve doğu çeperinde genişlemeye devam etmektedir. Bu kapsamda 1984 yılında çıkarılan 2981 sayılı yasa ile gecekondular alanları için ıslah imar planları yapılmaya başlanmış ve kentsel dönüşüm projeleri geliştirilmeye başlanmıştır. Bu yasa kapsamında, gecekondular probleminin sadece mülkiyet ve tapu konularının yapılaşma kurallarına göre ele alınması ile çözülebileceği öngörülmüştür (Günay, 2005).

Sonuç olarak, gecekonduların yasallaştırılması hız kazanırken, yeni yasalarla gecekondularda kat sayısının artması, gecekonduların alınıp satılması ve müteahhitlere verilmesi yollarını açmıştır.

Ankara'da gecekondular mahalleleri Çankaya, Altındağ, Etimesgut, Gölbaşı, Keçiören, Mamak, Sincan ve Yenimahalle ilçeleri olmak üzere toplam sekiz ilçede yoğunlaşmıştır (Dündar, 2003). Bu bağlamda gecekondular Ankara'nın önemli kentsel sorunlarından biri halini almıştır.

7.2. Altındağ İlçesinde Konut Alanlarının Dönüşümü

Ankara İli, Merkez İlçesi, 1983 yılında metropol ilçe haline gelmiş ve Altındağ adını almıştır. Altındağ İlçesi, çevresinde Keçiören, Yenimahalle, Çankaya, Mamak, Çubuk, Elmadağ ilçelerinin yer aldığı Ankara'nın 16 metropol ilçesinden biridir. TÜİK verilerine göre Altındağ İlçesi'nin 2015 yılı nüfusu 363 687'dir. İlçesi'nin kent içindeki konumu Harita 7.1. ile gösterilmektedir.

Harita 7.1. Altındağ İlçesi'nin kent içindeki konumu

Altındağ tarihi incelendiğinde, Ankara'nın, Anadolu'nun en eski kentlerinden biri, Altındağ İlçesinin ise Ankara'nın ilk yerleşim alanı olduğu görülmektedir. Ankara ve çevresinde yapılan arkeolojik kazılar Altındağ'ın gerçekten Ankara tarihi ile özdeşleştiğini kanıtlamaktadır. İlk Ankara bugünkü kale çevresinde kurulmuştur. Günümüze kadar da Altındağ Ankara'nın merkezi olma özelliğini korumuştur. Ankara başkent oluşu ile birlikte hızlı bir kentleşme hareketine sahne olmuştur. Bu kapsamda ilk kentleşme hareketleri Altındağ ilçesinde başlamıştır. 1927 yılında açılan uluslararası yarışmaya kadar da kentleşme hareketleri plansız bir şekilde devam etmiştir. 1927 yılında açılan yarışmayı kazanan Jansen İmar Planında Ulus kent merkezi olarak seçilmiş ve ticari fonksiyonlar bu alanda toplanmaya başlamıştır. Ankara'daki ilk gecekondu 1929 yılında Altındağ sınırları içerisinde Atıfbey Mahallesinde ortaya çıkmıştır. Ülkenin her kesiminden gelen

işçi, esnaf ve memurlar plan dışı alanlarda kaçak inşaat yapımına girişmişlerdir. Merkezi hükümetin 1950 yılında aldığı kararlarla kırdan kente göç hızlanmış, 1957 yılında artık işlemeyen imar planı yerine yeni bir imar planı yaptırılmıştır. Ancak bu da Ankara’da yaşanan hızlı kentleşme hareketlerini engelleyememiştir. Kırdan kente iş bulmak amacıyla gelenler, imarsız bölgelerde gecekondulaşmaya başlamıştır. İlçedeki Aktaş, Hıdırlıktepe, Yenidoğan, Çalışkanlar gibi bugün hala üzeri gecekondulu alanlar, bu dönemde oluşmuştur (Altındağ Belediyesi, 2015).

1970’li yıllara gelindiğinde Ankara’nın nüfusu bir milyonu bulmuş, son yapılan imar planı da yetersiz kaldığından çarpık yapılaşma kentin her yönünü doldurmuştur. Bu yıllarda Altındağ Tepesi Gecekondulu Bölgesi’nin kuzeyinde, Siteler Küçük Sanayi Bölgesi’nin kurulmasıyla birlikte gecekondulu nüfusu büyümeye devam etmiştir. Siteler Küçük Sanayi Bölgesi’nde çalışmaya gelen işçilerin büyük bölümü, imarlı bölgelerde yerleşme olanakları bulamadıkları ve iş yerlerine yakın olduğu için gecekondulu bölgesine yerleşmeyi tercih etmişlerdir. Siteler gibi kapasitesi çok büyük olan bir çalışma alanının burada yapılması bu alanda gecekondulaşmayı daha da hızlandırmıştır. 1981 yılı verilerine göre Ankara İlçeleri içerisinde Altındağ imarsız alanlarda %67’lik oranla birinci sırada yer almaktadır (Bektaş ve Yücel, 2013).

Altındağ Belediye’sinin 2015-2019 Stratejik Planında ilçenin mevcut imar ve sosyal durumu şu şekilde ifade edilmektedir: “İlçede daha önceleri %31 oranındaki imarlaşma durumu son on yıl içinde yapılan imar çalışmaları ve bölgede düzenli yapılaşmanın önünün açılması ile %98’lere ulaşmıştır. Köyden kente göçün yoğun olduğu ilçede göçmenlerin beraberinde getirdiği gelenek ve göreneklere bağlı değerleri kent için kozmopolit bir yapı oluşturmaktadır. Ancak göçmenlerin sayıca fazla olduğu bölgede eğitim seviyesi düşüktür. Halkın çoğunun yoksulla yüz yüze olduğu Altındağ, son günlerde yoğun olarak yapılan imar çalışmalarıyla yeniden bir cazibe merkezi, yüksek gelir gruplarının, iş ve meslek sahiplerinin tercih ettiği bir yaşam bölgesi olma yolundadır.” (Altındağ Belediye, 2015-19). Görüldüğü üzere Altındağ’ın geleceğine yönelik belirlenen senaryolar, gecekondulu sorununu çözerken bu bölgede bir el değiştirme süreci başlatmaya yöneliktir.

Altındağ İlçesinde, yerleşim bölgeleri iki çeşit olarak nitelendirilebilir. Birincisi kent merkezinde, Ankara’nın ilk gecekondulu yerleşim bölgesi olan Hıdırlıktepe, Atıfbey, Yenidoğan, Aktaş, Ulus ve Hacıbayram çevresinde bulunan alanlarıdır. İkincisi Samsun Yolunun kuzeyinde yer alan yoğun gecekondulu alanlarının bulunduğu Hacılar, Ulubey,

Battalgazi, Önder, Gülpınar, Güneşevler bölgeleridir. Ayrıca ilçede Karapürçek, Beşikkaya, Feridunçelik, Doğantepe, Baraj Mahalleleri gibi son yıllarda gelişen yeni gecekondü bölgeleri de bulunmaktadır. Son 10-15 yıl içerisinde gelişen bu gecekondü yapılarının özellikle mevcut yerleşim alanının bitmesi nedeniyle boş ve tanımsız olan çevre semtlere kaymış olduğu görülmektedir.

Altındağ ilçesinde gecekondulara yönelik yürütülen çalışmalar beş farklı şekilde gerçekleştirilmektedir (Harita 7.2):

- İmar Affı Yasaları kapsamında hazırlanan ıslah imar planları ile gerçekleştirilen çalışmalar
- Mütahhitlerin kat karşılığı inşaat yapmaları ile gerçekleştirilen çalışmalar
- 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 73. maddesi kapsamında TOKİ işbirliği ile gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projeleri
- Kentsel sit alanı Hamamönü Bölgesi için yapılan restorasyon çalışmaları
- 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun kapsamında afet riskli alan ilan edilerek gerçekleştirilen çalışmalar

Altındağ İlçesi'nde bulunan gecekondü alanlarının çöküntü alanlarına dönüşmesi sonucu bu alanlarda öncelikle imar affı yasaları kapsamında ıslah imar ve revizyon imar planları hazırlanmıştır. Ancak bu planlarla gecekondü alanlarındaki sorunların çözülmesi mümkün olamamıştır. Bu sebeple çöküntü alanlarında 5393 sayılı Belediye Kanunu 73.maddesi ve 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun kapsamında kentsel dönüşüm projeleri hazırlanmıştır (Altındağ Belediyesi, 2015).

7.2.1. İmar affi yasaları kapsamında hazırlanan ıslah imar planları ile gerçekleştirilen çalışmalar

1980 sonrası dönemde art arda çıkarılan imar affi yasalarıyla, “ ıslah planları” aracılığıyla gecekonduları çok katlı beton yığınlarına dönüştürmek, bu bölgelerdeki teknik ve sosyal altyapı sorunlarını çözmek bir yana, daha önce kent merkezinin yaşadığı kendi içinde yoğunlaşma, kat arttırma operasyonları ile bu bölgeleri yeni sorun yumakları haline getirmiştir. 1984-1986 yılları itibariyle yaşanan bu süreç, 3030 sayılı yasa ile büyük kentlerin yönetim sisteminde, kademeli bir yapıya sahip, imar planı yetkileriyle donatılmış bir belediye mekanizmasının oluşturulması, yeni süreçler başlatmıştır (Dinçer, 2008).

Bu dönemde imar planı olarak hiçbir çalışma yapılmamış, ancak mevzii düzeyde planlama çalışmaları yapılmıştır. Bu süre içerisinde ilçe bütününde de imar planı çalışması yapılmamıştır. 1984 yılında çıkarılan İmar Kanunu, imar planlarının hazırlanıp onaylanması konusunda belediyelere yetkiler tanımıştır. Bu arada imar affi kanunu çıkacağına halk tarafından duyulmasından sonra, tüm bölgede yoğun bir gecekondulaşma başlamıştır. Bu kapsamda son dönemlerde oluşan Baraj, Karapürçek, Beşikkaya gibi mahallelerdeki gecekondulu alanlarının tamamına yakın kısmında ıslah imar planları yapılmıştır. Ankara kentinin güneyinde yer alan bölgelerde rantın yüksek olması, bu bölgelerde planlı yapılaşmanın daha hızlı bir şekilde gelişmesini sağlamıştır. Ancak Altındağ İlçesinde rant bu kadar yüksek olmadığı için imarlı alanlarda yapılaşma hızı daha düşük düzeyde kalmıştır (Nurakova, 2010).

Sonuç olarak görüldüğü üzere gecekondulu alanlarının sağlıklılaştırılması veya gecekondulu sorununun çözülebilmesi sadece belediyelerin yapacakları planlama çalışmaları ile olmamaktadır. Gecekondulu sorununun çözümünde belediyelerin planlama çalışmalarına ek olarak merkezi hükümetin, gecekondulu sorununa bakışındaki çelişkinin düzeltilmesi ve kentsel arsa- konut politikalarının yenilenmesi de önemli olmaktadır.

7.2.2. Müteahhitlerin kat karşılığı inşaat yapmaları ile gerçekleştirilen çalışmalar

Ankara kenti bütününde 1984 yılına kadar yapılan imar planlama çalışmalarının çok az bir kısmı Altındağ sınırları içerisinde olmuştur. 1984 yılında Büyükşehir Belediyeleri ile İlçe Belediyelerinin kurulması, 3030 sayılı yasanın, 3194 sayılı İmar Kanununun ve 2981 sayılı İmar Affi kanunlarının çıkması üzerine özellikle imar/ıslah imar planlarının hazırlanması ve onaylanması konusunda belediyelere yetkiler tanınmıştır. İmar affi kanunu çıkacağına

halk tarafından duyulmasından sonra özellikle İlçe sınırları içerisinde Ulubey, Önder, Hacılar, Battalgazi, Doğantepe, Başpınar, Feridunçelik ve Alemdağ Mahalleleri olmak üzere tüm bölgelerde yoğun gecekondulaşma başlamıştır. Yoğun bir gecekondulaşma dokusu bulunan bu alanlara kentsel servis ve altyapı yeterli düzeyde götürülememiştir. Bunun yanı sıra bu bölgelerin kentin diğer alanlarıyla olan ulaşım bağlantısını sağlayan yolların genişliğinin yeterli olmaması nedeniyle bu bölgelerde büyük bir trafik sorunu da ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu alanlara ulaşmak için Siteler gibi büyük ölçekli bir sanayi alanından geçmek zorunluluğu da sorunu iyice arttırmıştır (Altındağ Belediyesi, 2015).

1989 yılından sonra hazırlanan ıslah imar planları Altındağ İlçesinde oluşan ve günden güne artan sorunları çözmeye yetmemiştir. Islah planları ile getirilen yapılaşma hayata geçememiş, gecekondulaşma sorunu çözüme kavuşturulamamıştır. Samsun Yolunun kuzeyinde yer alan ve ıslah planları bulunan bu gecekondulaşma alanları ıslah planları ile imarlı yapılaşmaya dönüşmemiştir. Islah planlarının bulunduğu gecekondulaşma alanlarında daha düşük yapılaşma koşulları verilmiştir. Ancak gecekondulaşma sahipleri gecekondularını yıkıp yeni imarlı yapı yapmaya gerek duymamışlardır. Bu duruma çözüm olarak, ıslah planları bulunan alanlarda revizyon imar planı yapılarak yeni yapılaşma düzeni ile birlikte kentsel sosyal ve teknik altyapı alanlarının artırılmasına yönelik planlama çalışmalarına başlanılmıştır (Köksal, 2012).

2981 sayılı “İmar ve Gecekondulaşma Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanunu’nun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun” kapsamında ıslah imar planlarının, revizyon imar planına çevrilmesiyle Altındağ İlçesi sınırları içerisinde; Güneşevler, Ali Ersoy, Yunus Emre, Gülpınar, Yıldıztepe, Alemdağ, Battalgazi, Çamlık, Beşikkaya, Karapürçek, Feridun Çelik ve Başpınar Mahallelerinde hazırlanan projelere bağlı olarak yapılaşmalar devam etmektedir. Günümüzde bu alanlardaki imar planı çalışmalarının %97’si tamamlanmıştır (Altındağ Belediyesi, 2015).

7.2.3. 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 73.maddesi kapsamında TOKİ aracılığı ile gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projeleri

5393 sayılı Belediye Kanunu’na göre nüfusu 50 binin üzerindeki belediyeler, stratejik plan hazırlamakla yükümlüdürler. Stratejik plan hazırlanırken, kalkınma planları, programlar, mevzuatlar, geleceğe ilişkin misyon ve vizyon, ölçülebilir stratejik amaçlar ve hedefler, yıllık çalışma programları, bütçe ve performans ölçütleri oluşturulmaktadır.

Bu kapsamda hazırlanan, Altındağ Belediye Meclisi'nin 07/08/2006 tarih ve 598 sayılı kararı ile kabul edilmiş olan Altındağ Belediyesi 2006-2009 Stratejik Planı vizyonunda “Çarpık yapılaşma sonucunda ekonomik ve sosyal sıkıntıların iç içe yaşandığı bir bölge olan Altındağ’ın imar ve gecekondu sorunlarını modern belediyecilik anlayışı çerçevesinde, kentsel dönüşüm projelerini hayata geçirerek çözmek” ifadesi yer almaktadır.

Altındağ İlçesinde yer alan çöküntü bölgeleri ve içlerinde yer alan sağlıksız ve yapısal özelliklerini yitirmiş gecekondular uzun zamandır ilçenin önemli sorunlarından biri konumundadır. Bu alanlarda düşük gelirli vatandaşların yaşıyor olması, kentsel altyapı eksikliği ve alanda yaşayan insanların mülk sahibi olmamaları gibi sorunlar bölgenin problemlerini çözümülemeyen bir hale sokmuştur. Bahsi geçen sorunları çözmenin revizyon imar planları ile mümkün olmayacağı için, alanın ve üzerinde yaşayanların özelliklerine göre kentsel dönüşüm projeleri hazırlama sürecine girilmiştir (Altındağ Belediyesi, 2015).

Bu kapsamda Altındağ Belediyesi tarafından daha önce ıslah imar planı ve imar planı hazırlanan ve özellikle Altındağ Belediyesi mülkiyetinde olan imar parsellerinin yoğun olduğu alanlarda 5393 sayılı Belediye Kanunu kapsamında Kentsel Dönüşüm Projeleri hazırlanmış ve uygulamaya geçilmiştir (Köksal, 2012).

5393 sayılı Belediye Kanunu 73. maddesi kapsamında kentsel dönüşüm ilan edilen mahallelerin kentsel dönüşüm projelerine ilişkin ayrıntılı bilgiler Çizelge 7.1’de belirtilmektedir.

Çizelge 7.1. Belediye Kanunu 73. maddesi ile gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projeleri

Kentsel Dönüşüm Projeleri	Örgütlenme	Protokol Tarihi	Teslim Tarihi	Ada/Parsel	Proje Alanı
1. Eski Altındağ KDP (1. Etap İmar Planı)	07.01.2005 Tarihli ve 11 No'lu Kararı İle Onaylanmıştır.				60,5 Ha
1.1. Aktaş Mahallesi KDP (1.Etap)	TOKİ-Belediye	14.06.2005	01.12.2007	23581/1 ve 23590/1	2,2 Ha
1.2. Aktaş Mahallesi KDP (2.Etap)	TOKİ-Altındağ Belediyesi	05.06.2008	2011	23582/1, 23593/1 ve 23594/1	3,5 Ha
1.3. Aktaş Mahallesi KDP (3.Etap)	TOKİ-Altındağ Belediyesi	21.11.2011	Devam	24285/1 ve 24289/1	2 Ha
2. Eski Altındağ KDP (2. Etap İmar Planı)	07.01.2005 Tarihli ve 11 No'lu Kararı İle Onaylanmıştır.				32 Ha
2.1. Gültepe Mahallesi KDP (1.Etap)	TOKİ-Altındağ Belediyesi	04.04.2006	31.01.2009	23646-23647-23648-23651	4,8 Ha
2.2. Gültepe Mahallesi KDP (2.Etap)	TOKİ-Altındağ Belediyesi	05.06.2008	2011	23655/1, 23656/1, 23657/1 ve 23658/1	5 Ha
2.3. Gültepe Mahallesi KDP (3.Etap)	TOKİ-Altındağ Belediyesi	24.08.2011	Devam	24270/1, 24271/1 ve 24272/1	5,6 Ha
3.Doğantepe Mahallesi KDP	TOKİ-Altındağ Belediyesi	14.06.2005	31.01.2008	23573 ve 23575	1,7 Ha
4.1. Gökçenefe-Doğanşehir Mahalleleri KDP (1.Etap)	Özel-Altındağ Belediyesi	05.06.2008	2012	23043/1	1,1 Ha
4.2. Gökçenefe-Doğanşehir Mahalleleri KDP (2.Etap)	Özel-Altındağ Belediyesi	Devam		23044/1	
5. Şükriye Mahallesi KDP	Ankara Büyükşehir Belediyesi-Belediye	2006-Devam		Ulucanlar ve Ankara Hastanesi Çevresi	19,6 Ha
6. Bentderesi Caddesi KDP	Altındağ Belediyesi	2006-Devam		21995/1, 21990/3 ve 21995/6	0,3 Ha

Altındağ Belediyesi kentsel dönüşüm projelerinin amacını; “Kamu mülkiyetinde olan arazilerde kamunun ve bu arazilerdeki gecekonduların hak sahiplerinin de menfaatini düşünerek yeni yapılan imar planları ile buralarda sağlıklı yaşayan gecekonduların sahiplerine ekonomik imkânlarını da aşmayacak şekilde ödeme imkânları sunarak onları modern ve sağlıklı konutlara kavuşturmak, bunun yanı sıra bölgenin ihtiyacı olan teknik ve sosyal altyapı alanlarını da oluşturmaktır.” şeklinde açıklamaktadır. Ayrıca belediye alınan kararların ve yapılan uygulamaların başarıya ulaşması, bu karar ve uygulamaların arkasındaki halkın desteğine bağlı olduğu bilinci ile bölge için yapılmak istenilen tüm projelerin bölge halkına anlatıldığını belirtmektedir. Proje kapsamındaki işlemler yapılırken bölgede yaşayan bireylerin ekonomik koşullarının da göz önüne alındığı, tapusu bulunan vatandaşların arsalarının günün rayiç bedeli üzerinden satın alınarak daire fiyatına sayıldığı belirtilmektedir. Tapu tahsis olan ve tahsis yapılan kişilerin ise arsalarının günün rayiç değeri üzerinden satın alınarak bunun üzerine gecekondularında enkaz bedelleri katılarak yeni dairelerin peşinatına sayıldığı işgalci durumunda olan kişilerin ise gecekonduların enkaz bedellerinin peşinata sayıldığı ve peşinatın üstünde kalan borçların ise taksitlendirildiği belirtilmektedir (Köksal, 2012; Altındağ Belediyesi, 2015).

Aktaş Mahallesi kentsel dönüşüm projesi

Eski Altındağ Kentsel Dönüşüm Projesi I. Etap İmar Planı içerisinde yer alan ve üç etaptan oluşan Aktaş Mahallesi Kentsel Dönüşüm Projesi, proje sorumlu birimleri, protokol hazırlıklarını takip edecek olan Altındağ Belediye İmar Müdürlüğü ile proje uygulamasını yapacak olan TOKİ'dir (Bkz. Çizelge 7.1). Proje kapsamında 22.555 m² alanda gerçekleştirilen 1. etap dönüşüm uygulamaları sonucu, 173 gecekondular yıkılmıştır. 2007 yılında üretilen konutlardan 166'sı hak sahiplerine verilmiştir. 35.503 m² alanı kapsayan 2.etap dönüşüm uygulamaları sonucu, 207 adet gecekondular yıkılarak 422 adet konut üretilmiştir. 2011 yılında üretilen konutlardan 200'si hak sahiplerine verilmiştir. 20.051 m² alanı kapsayan 3.etap dönüşüm projesinde ise 342 adet konut inşaatı çalışması devam etmektedir (Altındağ Belediyesi, 2015).

Proje sonrası Gümüşboğa (2009)'nın Aktaş Mahallesi'nde yapmış olduğu anket görüşmeleri dar gelirli gruplardan oluşan mahalle sakinlerinin TOKİ konutlarının bedellerini ödemekte sıkıntı çektiklerini göstermektedir. Mahalle sakinlerinin tamamı ne proje öncesi ne de projenin devam ettiği süreç içerisinde proje hakkında bilgilendirilmediklerini, sadece kendi evlerinin yıkılıp yerine apartman konutlarının

yapılacağı bilgisine sahip olduklarını belirtmiştir. Dönüşüm sonrasında konut sayısının iki katı oranında artmasıyla bölgenin nüfusu da artmış ve apartman yaşantısına alışamayan dar gelirli hak sahipleri ekonomik koşullarına uygun yerlere göç etmek durumunda kalmışlardır. Bu nüfus hareketliliğine paralel olarak da bölgede yaşayanların sosyal yapılarında önemli değişiklikler meydana gelmiştir (Gümüşboğa, 2009).

Erman (2007)'ın Altındağ'da gerçekleştirdiği çalışmasında Aktaş Mahallesinde gerçekleştirilen dönüşüm projesi sonucu yıkılan gecekondularından projedeki apartman dairelerine taşınanların yarısının yeni konut çevrelerindeki yaşamlarından memnun olmadığı, bahçesiz yüksek bloklarda yaşamaktan rahatsızlık duyduğu ve gecekondularındaki yaşam biçimini özlediği görülmektedir. Bu projeler insanların yaşam biçimlerini, kurmuş oldukları yerel ağları, komşuluk ilişkisi ve dayanışmasını göz ardı etmekte; üstten gelen bir fiziki planlama ve yapıyı dayatarak, gecekonduda yaşayan insanların günlük yaşantı ve deneyimlerine müdahale etmektedir. Erman (2007), kentsel dönüşüm projelerinin ancak yerel halk ile iletişime girilerek, onların yaşantı ve ilişkilerini anlayarak, oluşturmuş oldukları toplumsal, ekonomik ve psikolojik destek mekanizmalarına zarar vermeden yapılması durumunda olumlu sonuçlar getirebileceğini vurgulamaktadır.

Gültepe Mahallesi kentsel dönüşüm projesi

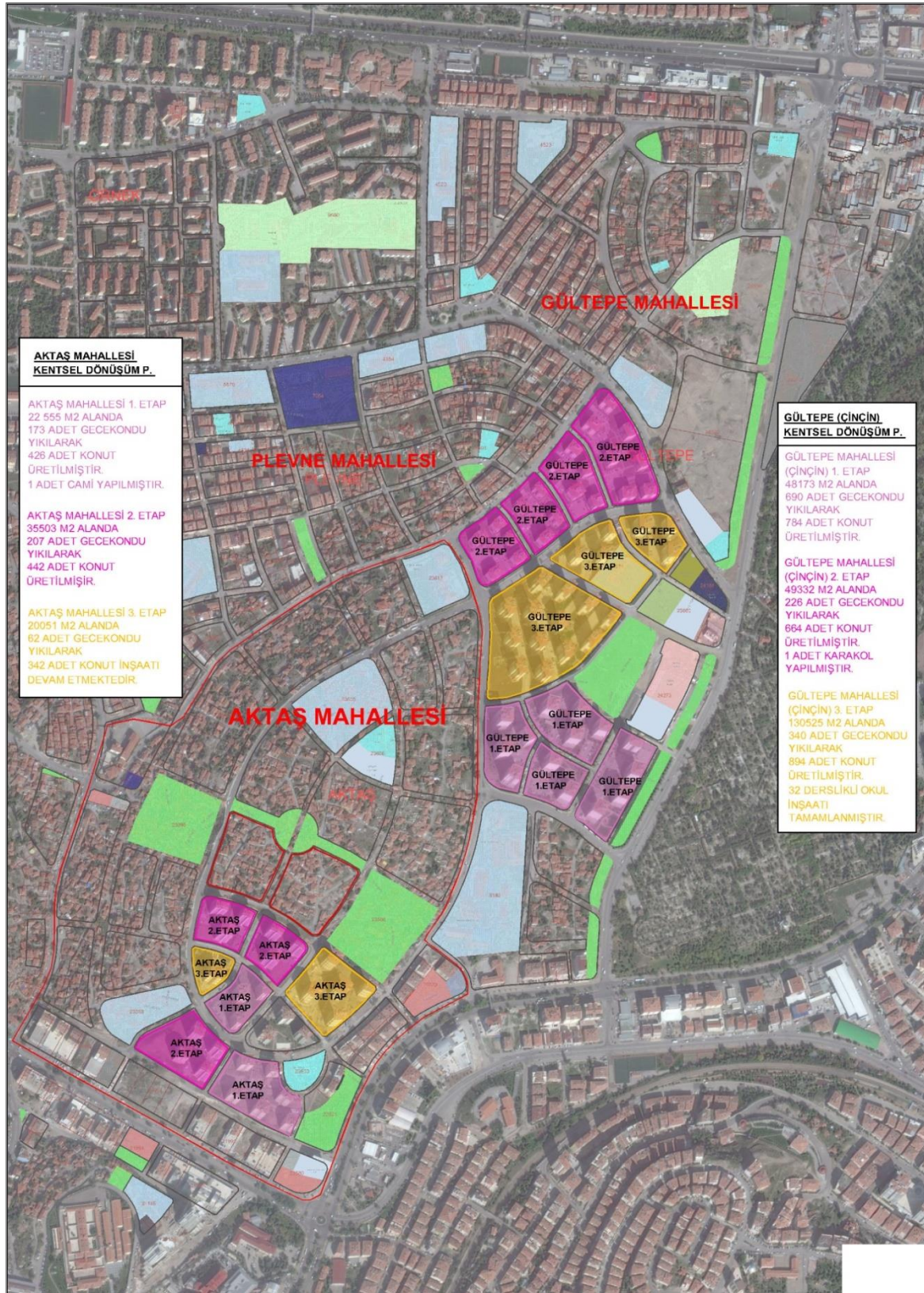
Eski Altındağ Kentsel Dönüşüm Projesi II. Etap İmar Planı kapsamındaki Gültepe Mahallesi Kentsel Dönüşüm Projesi'nin proje sorumlu birimleri, protokol hazırlıklarını takip edecek olan Altındağ Belediye İmar Müdürlüğü ile proje uygulamasını yapacak olan TOKİ'dir (Bkz. Çizelge 7.1). Gültepe Mahallesi Kentsel Dönüşüm Projesi üç etaptan oluşmaktadır. Proje kapsamında gerçekleştirilen 1.etap uygulamalarında 690 adet gecekondu yıkılarak 784 adet konut, bir adet okul ve bir adet sağlık tesisi üretilmiştir. 2009 yılında üretilen konutlardan 212'si hak sahiplerine verilmiştir. 2. etap uygulamalarında, 226 adet gecekondu yıkılarak 664 adet konut ve bir adet karakol üretilmiştir. 2011 yılında üretilen konutlardan 332'si hak sahiplerine verilmiştir. 3.etap uygulamalarında ise 340 adet gecekondu yıkılarak 894 adet konut ve 32 derslikli bir ilköğretim okulu inşaatı tamamlanmıştır (Altındağ Belediyesi, 2015).

1980'lerden sonra hızla yoksullaşmayla suçun arttığı Gültepe Mahallesi, güvenlik güçlerinin, polisin etkisiz kaldığı, mahalle dışından olanların güvenle gidemeyeceği, hırsızlığın ve uyuşturucunun hüküm sürdüğü korkulan bir mekân olarak algılanmaktadır.

Eren, (2014a), Çinçin Bağlarında yaptığı araştırmasında, 2000'lere kadar mutlak yoksulluğu paylaşan ve yoksullukla mücadelede kendine has yöntemler bulan bölge halkının bugün yoksullukla mücadele ve güvenliğe odaklanan gecekondu dönüşüm projelerinin odağı olduğunu vurgulamaktadır. Ancak eskisine oranla Çinçin Bağları'nda yaşayanların formel istihdam alanlarına girebilme olanaklarının azalmış olduğu düşünüldüğünde, bölgede yaşanan değişim ve dönüşümün yoksulluk, suç ve şiddetle mücadele açısından sorunlu olduğunu söylemektedir. Dönüşüm sonrasında alan incelendiğinde, arsa sahiplerinin %56'sının TOKİ konutlarında yaşamaya devam ettiği görülmektedir. Diğerleri ise ya başka gecekondu alanlarına taşınmış ya da başka yerlere göç etmişlerdir. En çok tercih edilen bölgeler ise, Hüseyingazi, Ayvalı ve Sincan'ın Saraycık Köyü olmuştur.

Bölgede yaşayanların sosyo-ekonomik-politik ve kültürel yapısının dikkate alınmadığı bu dönüşüm süreci, yoksullukla mücadelede etkin olan aile ve hemşerilik ilişkilerini bozmakla beraber, bölge halkının yerinden edilmesine sebep olmuş ve bölgedeki şiddet ve suç oranlarını arttırmıştır. Güvenlik sorununun artmasının sebebi ise TOKİ konutları ile birlikte yabancı insanların artması, hemşerilik ilişkilerinin kopması, geçim sıkıntısı, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerin artması ve mahallede çetelerin çoğalmasındır. Gecekondularından TOKİ'ye yerleştirilen yoksul gruplar, TOKİ borçlarını ödeyemedikleri için ikinci kez yerlerinden edilme ve evsiz kalma riskiyle karşı karşıyadır. Boşaltılan TOKİ konutları ise, Belediye tarafından kamuya satışa çıkarılmakta ve TOKİ'lere orta sınıftan insanlar yavaş yavaş yerleşmektedir. Bu durum, bugünün Çinçin Bağları'nda, eskiden semt sakininin yoksullukta nöbetleşmesini sağlayan arsa piyasasının, devlet tarafından rantta açıldığını ve bölgenin orta sınıflaştırılmaya çalışıldığı göstermektedir (Eren, 2014a).

Sonuç olarak bakıldığında, gecekondu dönüşümünün üç etapta gerçekleştiği Gültepe Mahallesi'nde konut sayısı artışına bağlı olarak nüfus da artmıştır. Dönüşümle birlikte suç etkisinin azaltılması hedeflenen bu mahallede başarılı sonuçlar alınamamıştır. Çünkü hak sahiplerinin ekonomik koşulları apartman konutlarına uyumlu olmadığı için dönüşüm sonrasında geçim sıkıntısı, yoksulluk, buna paralel olarak suç olayları ve şiddet daha da artmıştır. Burada güvenlik sorunun daha da artmasının diğer bir sebebi ise sadece fiziksel dönüşüm esas alınarak sosyal ve ekonomik etkenler göz ardı edildiği için toplumsal eşitsizliklerin artmasıdır. Aktaş Mahallesi ve Gültepe Mahallesi kentsel dönüşüm projelerine ait özet bilgiler Harita 7.3.'te yer almaktadır.

Harita 7.3. Aktaş ve Gültepe Mahalleleri kentsel dönüşüm projeleri detayları

7.3. Alan Araştırması

2016 yılının Şubat - Mart aylarında, Aktaş Mahallesi'nde gerçekleştirilen alan araştırmasının amacı; gerek ana akım medya ve akademik çalışmalarda, gerekse de gündelik dilde, gecekondu bölgelerini “kentlerden temizlenmesi gereken hastalıklı bölgeler, tümörler” olarak gören ve çoğunlukla kentsel değerlerin paylaşımında avantajlı grupların çıkarlarını gözetken kentsel dönüşüm projelerinin gecekondu sakinleri gibi güçsüz kesimler üzerindeki etkilerini, yoksulluk ve dışlanma deneyimleri üzerinden incelemektir. Çalışmanın bu bölümünde, çalışma alanı olan Aktaş Mahallesi ve çevresine ilişkin toplanan veriler sunulmaktadır.

Harita 7.4. Aktaş Mahallesi ve çevresi uydu görüntüsü (Çinçin Bağları)

Günümüzde algıları en çok etkileyen itibar unsurlarından biri olan medyanın, kentsel meseleleri yoğun olarak konu edindiği bilinen bir gerçektir. Medya aracılığı ile özellikle konut politikaları gibi birtakım kentsel meseleler meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Bir başka deyişle, medya konut ya da yaşam çevresi üzerine geliştirilen kentsel politikaların yaratımında önemli bir araç haline gelmiştir. Medyada sık sık yer verilen toplum ile devlet arasındaki mücadele sonucu kentsel mekân üretildiği ön savı ile toplumsal rıza

sağlanmaktadır. Bu bağlamda devlet, sermaye ve kentsel politikalar bağlamındaki ilişkiyi medya eklemlenişi ile değerlendirmek önem kazanmaktadır (Kimyon, 2015).

Dolayısıyla medyada yer alan söylemler dışlayıcı süreçlerde de çok önemli bir rol oynamaktadır. Gecekondu bölgelerine, suç, fuhuş, terörizm gibi çeşitli kamuoyu klişeleri ile medyada sık sık yer verilmesi mekânsal damgalama olgusunu ortaya çıkarmakta ve dışlanma halini şiddetlendirmektedir.

Ankara’da bu isimli mahallede bulunuyorsanız ve karşıdan ceketli bir mahalle delikanlısı bir kolunu hiç kırmadan bükmeden sallayarak size doğru koşuyorsa ve koşarken o kolun olduğu yana doğru kaykılarak hafif yan yan geliyorsa, kaçın. O ceket kolunun içinde döner bıçağı vardır ki mahallenin ortamı göz önüne alındığında bu iyimser bir tahmin olabilir (09.12.2002).

Ankara’da yapılan bir baskında çoğu evde küçük bir cephanelik bulunan mahalle (08.10.2002).

Ankara’da uğramak istemeyeceğiniz bir semt (27.04.2003).

Delilerin geceleri dolaştığı, akıllıların hiç uğramadıkları, Ankara’nın bir semtidir (06.07.2004).

Sen ne kadar kabadayı olursan ol, bu mahallenin adamı değilsen buraya giremezsin. Girdiğin zaman zaten çıkamazsın. Caddeye inene kadar kırk mermi yersin arkandan. Her evde keleş ya da başka silah vardır. En az beş bin tane kalaşnikov çıkar bu mahallede. Belediye yol yapım çalışmalarında kazı yaparken bile iki tane roket atar çıktı (25.01.2005).

Ankara’da olaylarıyla ünlü gecekondu mahallesidir. Polis giremez kimse olan bitene karışamaz, orda yaşayanlara yan gözle bakılamaz (02.01.2006).

Dört ya da beş mahalleden oluşan bir Ankara semtidir. Şu an kentsel dönüşüm sürecinde dümdüz edilmektedir. Çinçin’in en yoksul ve belalı mahallesi olarak bilinen Gültepe neredeyse tamamen yıkılmış ve yerine TOKİ blokları yapılmıştır. Buradaki insanların özellikle Sincan Saraycık köyüne yerleştikleri söylenmektedir (10.01.2011).

Belediye otobüslerinin yolculardan bilet soramadığı semt (23.06.2011).

Ankara’nın Harlem’i (07.07.2011)

Eskiden Ankara’nın hırsızlarının, dolandırıcılarının, uyuşturucu satıcılarının ve diğer yüz kızartıcı suçları işleme potansiyeli olan insanların birlikte yaşadığı gecekondu mahallesi (02.01.2015).

(Sanal bir sözlükte “Çinçin Bağları” için yazılanlar 2002-2015-eksisözlük)

Bu alıntılar Gültepe, Aktaş ve Plevne Mahallelerinin bir araya gelmesiyle oluşan ve adı “Çinçin Bağları” olarak bilinen bölgenin çoğu özelliğinin (eskimiş evler, suç, fuhuş, yoksulluk) yanında, bu mahallenin kamuoyu tarafından nasıl görüldüğünü de yansıtmaktadır. Bu imaj, her ne kadar gerçeklere dayansa da, burada oturanları damgalayan ve mekânsal ayrımcılık ve dışlanma ile sonuçlanan bazı abartıları da kuşkusuz içermektedir.

Aşağıda, medyada bu bölge ile ilgili yapılan bazı haberlere yer verilmiştir.

Google Türkiye'deki bütün adresleri dolaştı ama bir tek yerde kalaşnikof ile tehdit edildi. Türk bilişim firması Başarsoft'un karadan adım adım dolaşarak hazırladığı dijital harita için 18 ayda, 34 ilde 4 ayrı ekip 550 bin kilometre yol kat etti. Harita, yazılım mühendisleriyle birlikte 20 kişilik ekibin emeğiyle oluştu. Haritayı hazırlayan ekibin giremediği tek mahalle ise Ankara'daki Çinçin oldu. Başarsoft Donatı Müdürü Şehir Plancısı Candan Sağıroğlu, "Ekiplerimiz, Çinçin Mahallesi'ne gitti. Burada Kalaşnikof'lu biri, otomobilimizi durdurup silah doğrultup 'geri dönün' diyor. Bu mahallenin sokakları giremediğimiz tek yer oldu." diye konuştu (Habertürk, 22.09.2007).

Aktaş Mahallesi'nde bazı harabe evlerde ahlaka uygun olmayan davranışların tespit edilmesi üzerine harekete geçen Altındağ Belediyesi, Mevlana Caddesi üzerinde bulunan 50 gecekondunun yıkımını da başarıyla gerçekleştirdi. Daha önce bu bölgede 2 bine yakın gecekondun yıkılan Altındağ Belediyesi, Aktaş TOKİ Konutları'nın etrafındaki yeşil alanları işgal eden harabe yapılara da taviz vermedi. Güvenliği tehdit eden tüm yapılar ortadan kaldırıldı. "Bugün için değil, doğmamış çocuklarımız için çalışıyoruz" diyen Altındağ Belediye Başkanı Tiryaki, Altındağ'ın el atılmamış tüm mahallelerine girileceğini ve tümüyle değişim gerçekleştirileceğini söyledi (Milliyet, 28.04.2014).

Yukarıda belirtilen 2007 ve 2014 tarihli haberler çalışma alanında kentsel dönüşüm tartışmalarının yoğunlaştığı bir döneme denk gelmektedir. Ayrıca medyada, yukarıda belirtilen iki habere benzer pek çok haber yer almaktadır. Gecekondun mahallelerinin yüz yüze olduğu problemlere medyada sıkça yer verildiği görülmektedir ve bu haberler üzerinden konut politikalarının ya da kentsel politikaların meşrulaştırıldığı bir gerçektir.

Çinçin'den çıkılmaz diye bir şey yoktur. Asıl mesele girebilmektir çünkü! Vatandaş, polis, jandarma ve hatta Google! Kimsenin elini kolunu sallaya sallaya giremediği bir yerdir Çinçin Bağları. Tek derdi çaka satmak olan çetelerin kol gezdiği bir yer gelmesin aklınıza. Bütün bir semtin tek yumruk olduğu, canlı yaşayan bir hayat var Çinçin'de. Gültepe, Plevne, Aktaş Mahallerinin bir araya gelmesiyle oluşan Altındağ İlçesinin tekinsiz bir bölgesi olarak bilinir Çinçin Bağları. Son yıllarda ise suç oranından ziyade kentsel dönüşüm projesiyle değişen çehresi sayesinde gündeme geliyor. Ankara'nın tarihindeki en büyük 'temizlik' operasyonu olarak görülen bu kentsel dönüşüm projeleri Ankara'nın 'günah torbasını' sonsuza kadar ortadan kaldırabilecek mi bilinmez (Radikal, 19.03.2015).

Mart 2015 tarihli Radikal haberinden alınan alıntıda Çinçin Bağlarının yoksulluğu, sağlıksız ortamı ve medyada kendine "*bir suç mahallesi*" olarak sıkça yer bulmasından dolayı başlayan bir dönüşüm sürecinden bahsedildiği görülmektedir.

Buna ek olarak dönüşüm sürecine karşı gelişen direnişler ve bu süreçten sonra bu bölgede devam eden sosyal ve ekonomik sorunlar, bölgeyi hala gündemde tutmaktadır.

Ankara'da Çinçin, Yenidoğan ve Hıdırlıktepe semtlerinde üç gündür büyük çaplı bir polis operasyonu düzenleniyor. Helikopterle havadan yönetilen, emniyetin farklı birimlerinden yaklaşık bin polisin katılımıyla düzenlenen operasyonda üç semtin tüm giriş ve çıkışları tutuldu. Bu bölge, her türlü gayrimeşru işin döndüğü, 'polisin giremediği' semtler olarak biliniyor. Burada yaşayan insanlar genelde işsiz ve sosyal güvenceden yoksun. Çoğunun pazarcılık dışında devamlı bir işi yok. Okuma yazma oranı oldukça düşük. Buna, üç semtin kötü şöhreti de eklenince, hayatları oldukça güçleşiyor. Polis operasyonunun ağırlık merkezi olan bölgede semt sakinlerinin tedirginliği ve kızgınlığı açıkça hissediliyor. Uzun uğraşlardan sonra Mülâyim S. konuşmaya ikna oluyor. 28 yaşında. Pazarcılık yapıyor. İlkokulu 3. sınıftayken terk etmiş. Niye okuyamadığını şöyle açıklıyor: "Babam, içki ve kumar tutkusundan eve bakmazdı. Burada daha küçücükken sırtına küfeyi takarlar, 'para getir' derler. Benim de ilkokul 3'te taktılar." Mülâyim S. eskiden esrar işinin olmadığını, sonradan çıktığını ve epey de tuttuğunu söylüyor. "Çünkü küfeden bir lira, esrardan bin lira kazanıyorsun. İnsanlar parayı görünce küfeyi bıraktı esrar satmaya başladı" diyor. "Esrar iyi para getiriyor ama kimsenin zengin olduğu yok. Burada herkes sadece yaşamak için bu işleri yapıyor. Marketlerin sayısı arttıkça pazarcılık da bitiyor. Yarın benim için de ne olur kimse bilmez" diye anlatıyor durumu. Mülâyim S. kimi sorularına sinirleniyor. "Hırsızlık" deyince kaşları çatılıyor. Parmağıyla üç mahallenin tam ortasındaki camiye ve meydanı gösterip açıklamaya başlıyor: "Solu Çinçin, eroin işi yapar; sağı Yenidoğan, onlar hırsızlık vs. yapar. Burası Hıdırlıktepe; burada hırsızlık olmaz, esrar ve yeni dönemin modası hap işi yapılır. Yoksulluğun içinde her şey döner." Polis operasyonunun basına yanlış aksettirildiğini iddia ediyor. Ona göre operasyon, 20 gün öncesine, bölgenin 'ağabeylerinin' birinin kız kardeşinin kına gecesine uzanıyor. Kınada çıkan kavga üzerine polis baskın yapıyor, davetlilere şiddet uyguluyor. Mahalleli de kavgayı bırakıp polise saldırıyor. Mülâyim S., "Önceki gece basılan evler o gece düğüne katılanlar. Suçlu-suçsuz herkes gözaltına alındı" diyor. Ara sokakların girişinde kümelenen ve yaşları 20'den yukarı olmayan 'bitirim' gençler ise Mülâyim S. kadar 'mülâyim' değiller. Onlara sorular sormamdan tedirginlik duyuyorlar. Sivil polis olduğundan şüpheleniyorlar. Bir süre sonra, bir an önce mahalleden uzaklaşmam için tehdit ediyorlar. Kalabalık grup üzerine doğru gelirken yaşlı bir kadın araya giriyor, gençlere bağırıyor, ortalık yatışıyor. Polis değil, gazeteci olduğumu anlayan gençlerden biri, "Her evden gözaltı var. Bugün canımız sıkkın. Yanlış günde gelmişsin; şimdi git, kimse konuşmaz. Konuşsak, fotoğraf çektirsek yarın bizi de alırlar" diyor. Ara sokakta çevremi sarıp beni taksi duraklarının olduğu caddeye, kendi deyimleriyle "güvenli bölgeye" bırakıyorlar (BBC Türkçe, 18.07.2013).

Yukarıdaki alıntı, Sinan Onuş'un BBC Türkçeye yaptığı "Ankara'nın öteki semtleri" isimli haberinden alınmıştır. Haber aslında bölgenin yüz yüze kaldığı yoksulluk, suç, dışlanmışlık gibi olgulara, semt sakinlerinin polislere, medyaya, "dışarıdan gelen, yabancı" olarak gördükleri kişilere bakışlarına ve bu bölgede gerçekleşen olayların medya tarafından nasıl yorumlanıp yansıtıldığına ışık tutmaktadır.

Bölgenin kentsel dönüşüm hikâyesi popüler bir internet dizisi ve filmine de konu olmuş durumdadır. İlk bölümü Kasım 2012'de yayımlanan internet dizisi "Yolunda A.Ş.: Bir

Ankara Dümeni” Çinçin’de büyümüş bir grup arkadaşın kentsel dönüşüm hikayesinin anlatıldığı ve semt sakinlerinin de rol aldığı bir kara mizah, bir alt kültür dizisidir. Dizi kapsamında, Çinçin devletin suçlu ilan ettiği günah keçisi, ötekileştirilen, görülmeyen, dışlanan bir semt olarak tarif edilerek kötü gösterilen bu yerin iyi tarafları vurgulanmaktadır. Kasım 2012- Ocak 2013 tarihleri arasında yayınlanan internet dizisi 2015 yılında “Yolunda A.Ş: Çinçin Bağları Hikâyesi” isimli sinema filmine dönüştürülerek mahallede uygulanan kentsel dönüşümün mahalle sakinleri üzerindeki sosyo-ekonomik etkilerine değinilmektedir.

Görüldüğü üzere gerek haberler ve resmi makamların basına yaptığı açıklamalarda, gerekse gündelik dilde çalışma alanına ilişkin yapılan yorumlar “mekânsal damgalama” açısından, bir başka deyişle dışlanmanın mekânsal boyutlarını ortaya koymak bağlamında oldukça önemlidir.

Atılgan (2014)’ın Çinçin’de yaptığı damgalı mekânlar konulu araştırmasında, kentli orta sınıfın, en alttakilere yönelen “öteki” ve “tehlikelilik” algısının, karşı taraf için dışlanma ve damgalanma anlamına geldiğine vurgu yapılmaktadır. Bu kapsamda günümüzde, en alttakiler diye bahsedilen grupların dışlanmasının ve üst sınıfın bu gruplara bakışındaki olumsuzluğu keskinleştiren en önemli unsurun suçla ilgili söylemler olduğu görülmektedir.

Buradan hareketle alana ilişkin medyada yer alan söylemlerin dışlayıcı süreçlerde önemli bir rol oynadığı ortadadır. Aktaş Mahallesi ve çevresine suç, fuhuş, terörizm gibi çeşitli kamuoyu klişeleri ile medyada yer verilmesi mekânsal damgalama olgusunu ortaya çıkarmakta ve bu bölgede yaşayanların deneyimlediği yoksulluk ve dışlanma halini şiddetlendirmektedir. Kuşkusuz bu imaj, her ne kadar gerçeklere dayanıyor olsa da, burada yaşamakta olanların genelini kapsayan bazı abartıları da içermektedir.

Kentsel dönüşüm projelerinin gecekondulular gibi güçsüz kesimler üzerindeki etkilerini, yoksulluk ve dışlanma deneyimleri üzerinden incelemeyi amaçlayan bu araştırma kapsamında Aktaş Mahallesinin yüz yüze kaldığı yoksulluk ve dışlanma deneyimlerini belirlemek amacıyla mahallenin henüz gecekondu bölgesi olan dönüşmemiş bir alanında anket çalışması yapılmıştır. Anket çalışmaları, araştırma yöntemleri literatüründe “kartopu metodu” olarak geçen ve bir katılımcıya diğer katılımcılar üzerinden ulaşılan bir yöntemle gerçekleştirilmiştir.

Kartopu metodu, en basit tanımıyla temas kurulan kişinin yardımıyla bir başkasına ulaşma ve bunun zincirleme biçiminde devam ettirilmesi yöntemidir. Yöntem çoğunlukla, olasılığa dayalı olmayan bir örneklem ortaya koymakta ancak evreni oluşturan hane halklarının bazı alt gruplarına ya da benzer homojen gruplara ulaşılması olanağı sağladığı için sosyal bilimler araştırmalarında önemli olmaktadır (Altunışık, Coşkun, vd., 2005: 133).

Araştırmada mahallede yaşayanların muhtarlıktan edinilecek bir listesi üzerinden yapılacak rastgele bir örneklemenin tercih edilmemesinin sebebi kişisel güvenlikle ilgili kaygılar ve mahallelilere resmi bir kurumdan edinilen bilgilerle ulaşmanın çalışmayı katılımcıların gözünde bir devlet kurumuyla ya da sosyal yardımların alınması gibi durumlarla ilişkilendirilmesini önlemektir.

Gecekondu mahalleleri orada yaşamayanların sıklıkla gittikleri yerler olmadıkları için çalışma alanındaki bir yabancı varlığı kolayca fark edilebilir ve mahallelinin gözünde “yabancı”, “dışarıdan” olarak görülmek araştırmanın amacına ulaşamamasına sebep olabilir. Bu bağlamda kartopu metodu her ne kadar ön yargılı bir örneklem oluşmasına sebep olabilecek olsa da, mahallelilerin araştırmacıyı aralarına kabul etmesini sağlamıştır (Şentürk, 2015: 31-49).

Çalışmayı yalnız yürütmenin, kişisel güvenlikle ilgili kaygıları arttırarak mahallelilerle olan iletişimde engeller yaratmaması için anket sürecinde bu bölgede yaşamakta olan birkaç tanıdığın yardımı alınarak anket çalışmalarına başlanmış ve görüşülen kişilerden komşuları ve arkadaşları ile tanıştırmaları rica edilerek anket süreci ilerlemiştir. Ayrıca ataerkilliğin büyük ölçüde hissedildiği çalışma alanında, mahalle kahvesi gibi sadece erkeklere özgü mekânlara mahallelinin tanıdığı bir kişi ve aileden bir erkek aracılığı ile ulaşılmıştır. Anket çalışması gerek mahalle kahvesi, muhtarlık binası gibi kamusal, yarı kamusal alanlarda, gerekse de gecekondu bahçeleri gibi özel alanlarda gerçekleştirilmiştir.

Çalışma kapsamında planlanan derin mülakatlar ise, araştırma yöntemleri literatüründe “yarı yapılandırılmış görüşme tekniği” olarak adlandırılan ve görüşmenin akışına göre şekillenebilen bir yöntem kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, görüşmenin akışına bağlı olarak sorulması planlanan soruların yanında konuşmanın gidişatına göre değişik yan ya da alt sorularla görüşmenin akışı değiştirilmiş ve katılımcıların görüşlerini detaylandırması istenmiştir.

Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği sahip olduğu belirli düzeyde standartlık ve aynı zamanda esneklik nedeniyle sosyal bilimler araştırmalarında etkin değerlendirmeler ortaya koyulmasını sağlayan önemli bir tekniktir. Çalışma kapsamında bu tekniğin araştırmacıya sunduğu en önemli kolaylık görüşmenin önceden hazırlanmış görüşme protokolüne bağlı olarak sürdürülmesi nedeniyle daha sistematik ve karşılaştırılabilir bilgi sunması olmuştur (Yıldırım ve Simsek, 1999: 283).

Özetlemek gerekirse bu alan çalışmasının ana veri kaynağı Aktaş Mahallesi sınırları içerisinde belirlenen çalışma alanında gerçekleştirilen anketler, derinlemesine mülakatlar ve araştırmacı gözlemidir. Mahalle sakinleri ile yapılan anket çalışması dışında, Aktaş Mahallesi muhtarı, Altındağ Kaymakamlığı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı çalışanları ve mahallede dönüşüm geçirmiş alandaki apartmanlarda yaşayan birkaç mahalle sakini ile de derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında kaynak gösterilmeden kullanılan fotoğraflar araştırmacı tarafından çekilmiştir.

Anket çalışması için seçilen alan Aktaş Mahallesi sınırları içerisinde kalmış ve dönüşmek üzere olan bir gecekondulu bölgesidir. Çevresi kentsel dönüşüm projesi geçirmiş ve yakın zamanda bu deneyimle yüzleşecek olan bir gecekondulu bölgesinde gerçekleştirilecek alan araştırması ile çalışmanın ortaya koymayı amaçladığı olguların tespitini yapmak mümkündür. Çünkü böyle bir gecekondulu bölgesinde yaşayanların, hem geçmişten gelen ve hala devam eden gecekondulu deneyimleri olması, hem yakın çevrelerinde gerçekleşmiş olan projeler sonucu kentsel dönüşümle ilişkin gözlemleri olması, hem de evlerini ve mahallelerini kaybetme korkusu ile kentsel dönüşüm baskısını yaşıyor olmaları, dışlanma ve yoksulluk gibi olguların kentsel dönüşüm ile ilişkisini kurmak ve bu projelerin sosyo ekonomik etkilerini irdelemek açısından bu tarz bir çalışma alanını önemli kılmaktadır.

Bu kapsamda alanın belirlenmesine ilişkin öncelikle Aktaş Mahallesi'nde yerinde inceleme yapılarak henüz dönüşmemiş ve çevresi yakın zamanda TOKİ aracılığı ile dönüştürülmüş gecekondulu alanları tespit edilmiştir. Daha sonra bu alanların dönüşümüne ilişkin bilgi almak üzere Altındağ Belediyesi Plan Proje Müdürlüğü çalışanları ile görüşülerek belirlenen gecekondulu bölgesi için kentsel dönüşüm uygulamalarının yakın zamanda gerçekleştirileceği öğrenilmiştir. Anket çalışmalarının uygulandığı alan Harita 7.5 ile gösterilmektedir.

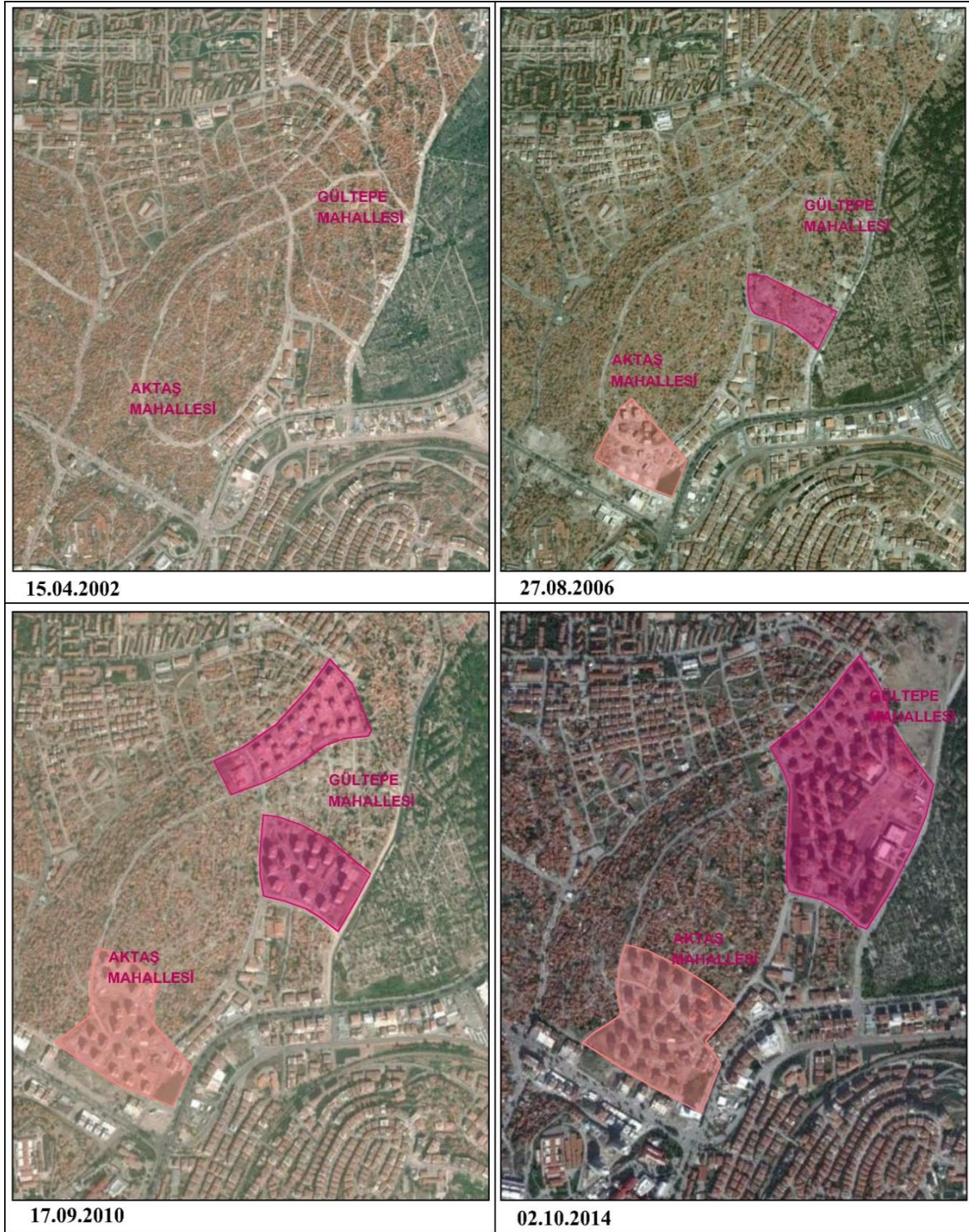

Resim 7.1. Çalışma alanında yer alan gecekondu (Mart, 2016)

Resim 7.2. Çalışma alanı yakın çevresinde yer alan TOKİ blokları (Mart, 2016)

Çalışma alanının tarihsel süreçteki değişim ve dönüşümüne ilişkin uydu fotoğrafları kronolojik olarak Harita 7.6'da gösterilmektedir.

Harita 7.6. Aktaş – Gültepe 2002-2014 tarihlerine ait uydu fotoğrafları

Harita 7,6'da, Gültepe ve Aktaş Mahallelerinin 2002 yılından alınmış uydu görüntüsünde henüz dönüşmeye başlamadığı ve tamamına yakınının gecekondü bölgesi olduğu görülmektedir. 2006 yılına ait uydu görüntüsünde, Aktaş Mahallesi sınırları içerisinde bölgenin güneyinde Aktaş Kentsel Dönüşüm Projesi 1. Etap çalışmaları kapsamında çeşitli dönüşümlerin başladığı görülmektedir.

Benzer şekilde Gültepe Kentsel Dönüşüm Projesi 1. Etap çalışmalarının da başladığı görülmektedir. 2010 tarihli uydu görüntüsünde, Aktaş Mahallesi 1. Etap Kentsel Dönüşüm Projesinin hayata geçtiği ve Aktaş Mahallesi 2. Etap Kentsel Dönüşüm Projesinin de uygulanmaya başladığı görülmektedir. Eylül 2010 tarihine ait uydu görüntüsünde ayrıca Gültepe 1. Etap Kentsel Dönüşüm Projesinin de uygulandığı görülmektedir. 2014 yılına ait uydu görüntüsünde ise, Aktaş 1,2 ve 3. Etap Kentsel Dönüşüm Projeleri ve Gültepe 1, 2 ve 3. Etap Kentsel Dönüşüm Projelerinin uygulandığı görülmektedir. Kentin bu bölgesi gecekondulardan tamamen temizlenene kadar da bu çalışmaların ve uygulamaların devam edeceği bilinmektedir.

Çalışma alanında dikkat çeken en önemli unsurlardan bir diğeri, gecekondular ile TOKİ bloklarının iç içe yer almasıdır (Bkz. Harita 7.6).

Erman (2014)'ın gecekondudan TOKİ sitesine geçişte kadın deneyimleri konulu çalışmasında gecekondü yaşam alanlarının topluluk odaklı olduğu, kentliliğin bir göstergesi olarak bireyselliğin hâkim olduğu bir yaşam biçiminin gecekondü bölgelerinde olmadığı, dolayısıyla gecekonduların kentteki bir alt kültür olarak görülebileceği ifade edilmektedir. Buradan hareketle gecekondü yapıları içeri-dışarı, özel-kamu, duvarlar-sınırlar gibi terimlerin anlaşılan anlamlarını bozan, yoksulluğun, göçmenliğin, kırsallığın, direnişin ve hayatta kalma mücadelesinin mekânsal simgeleri durumundadır. Gecekonduların komşuluk ilişkilerinin, kırsal yaşamdan gelen cemaat ilişkisi açısından oldukça önemli bir yeri vardır. Kentlere özgü apartmanlar ise kır kültürünün karşıtı olarak kent kültürünü, cemaat ilişkisinin karşıtı olarak da cemiyet ilişkisini yansıtan mimari yapılardır.

Dolayısıyla bu iki yaşam biçimi arasında sosyal, ekonomik ve yaşamsal pratikler açısından çeşitli farklılıklar olması doğal bir durumdur.

Resim 7.3. Aktaş Mahallesi çalışma alanı (Mart, 2016)

Çalışma alanında yer alan gerek sosyo- ekonomik gerek fiziki açıdan farklı bu iki ayrı yapılaşmanın da bölge için çeşitli sorunlar yaratıyor olduğunu söylemek yanlış bir yorum olmayacaktır. Ayrıca gecekondü bölgesinde yaşamını sürdürenler için hemen yanlarındaki bu bölgenin üstlerinde bir kentsel dönüşüm baskısı yarattığı da söylenebilir.

7.3.1. Anket çalışmalarının değerlendirilmesi

2015 yılı adrese dayalı nüfus sistemi verilerine göre Aktaş Mahallesi'nde yaklaşık 1626 hane ikamet etmektedir. (TÜİK, 2015) Ancak mahalledeki ikili kentsel yapılanma varlığı, bölgede yaşayan gecekondü nüfusuna ilişkin kesin bir veri elde etmeyi güçleştirmektedir. Dolayısıyla anketler, Aktaş Mahallesi'nde çalışmanın konusuna göre seçilen bölge içinde görüşmeyi kabul eden 104 haneye uygulanmıştır. Anketlerden elde edilen veriler SPSS programında oluşturulan veri tabanına girilerek temel sonuçlara ulaşılmıştır. Ayrıca anket verilerinin birbirleri ile ilişkili olup olmadıklarının tespit edilebilmesi için sonuçlar, kurulan hipotezin yorumlanmasına uygun olarak seçilen bir analiz yöntemi ile (Ki kare - Bağımsızlık testi-, Korelasyon analizi, çapraz tablolama yöntemi) test edilmiştir.

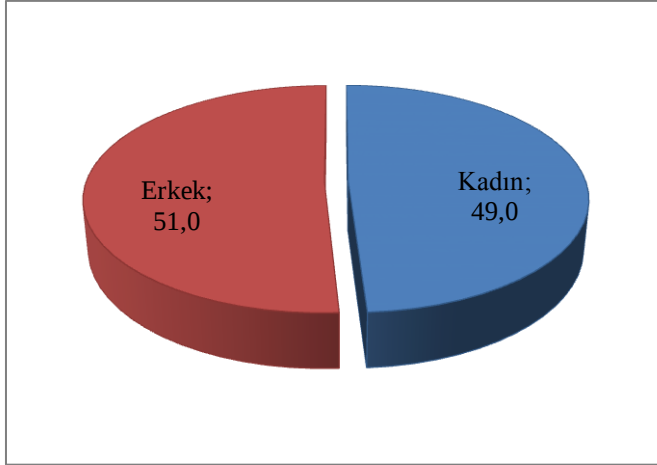
Pearson ki-kare testi nicel veya nitel değişkenler arasında bağımlılık olup olmadığının, ya da sonuçların belirli bir teorik olasılık dağılımına uygun olup olmadığının araştırılmasında kullanılmaktadır. Çalışma kapsamında Ki – Kare Bağımsızlık Testi yöntemi, iki değişken arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını belirlemek üzere kullanılmıştır. Korelasyon analizi, olasılık kuramı ve istatistikte iki rastlantısal değişken arasındaki doğrusal ilişkinin yönünü ve gücünü belirtmek için kullanılmaktadır. Bu analiz değişkenler arasındaki mevcut ilişkiyi betimlediği için betimleyici bir araştırma yöntemidir. Korelasyon katsayısının pozitif çıkması değişkenler arasında doğrusal bir ilişkinin (doğru orantı) olduğu anlamına, Korelasyon katsayısının negatif çıkması değişkenler arasında doğrusal olmayan bir ilişkinin (ters orantı) olduğu anlamına gelmektedir. Çalışma kapsamında Korelasyon analizi yöntemi birbiri ile ilişkili olan değişkenlerin anlamlılık düzeylerinin tespit edilmesi amacıyla kullanılmıştır (Eymen, 2007).

Çapraz tablolama yöntemi temel olarak, iki değişken arasındaki ilişkiyi analiz etmek için kullanılır. Çapraz tablo analizinin arkasında yatan temel varsayım, kullanılan değişkenlerin normal dağılım göstermediği ve örneklem sayısının küçük olduğu durumlarda kullanılmasıdır. Çalışma kapsamında kullanılan çapraz tablolama yöntemi, değişkenin bir başka değişken üzerindeki etkisini göstermek ve çaprazlanan değişkenler sonucu ortaya çıkan olası alt grupların bütün içindeki kompozisyonunu belirlemek amacıyla kullanılmıştır (Uçar, 2006).

Demografik yapı

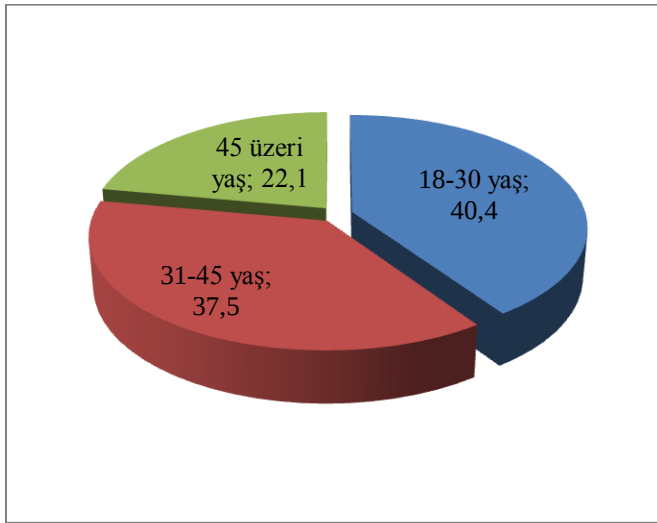
Anket çalışmasının bu bölümü katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim durumu, engellilik hali, göç, hane halkı büyüklüğü gibi genel bilgilerini içermektedir.

Görüşülen katılımcıların %51'i erkekler, %49'u kadınlardan oluşmaktadır (Şekil 7.1).

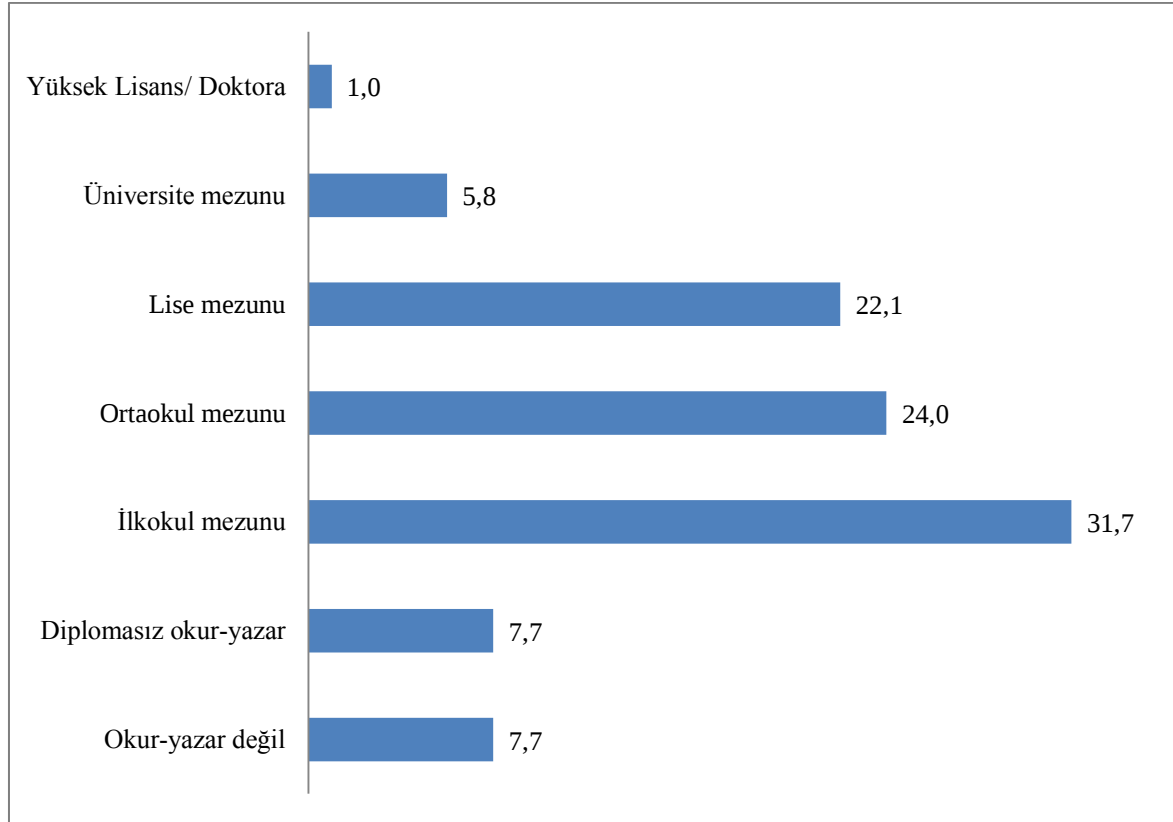
Şekil 7.1. Cinsiyet durumu

Katılımcıların yaş dağılımı incelendiğinde %40,4 ile 18-30 yaş aralığının yoğunlukta olduğu görülmektedir. 31-45 yaş aralığı da %37,5 ile önemli bir kesimi oluşturmaktadır. (Şekil 7.2)

Şekil 7.2. Yaş dağılımı

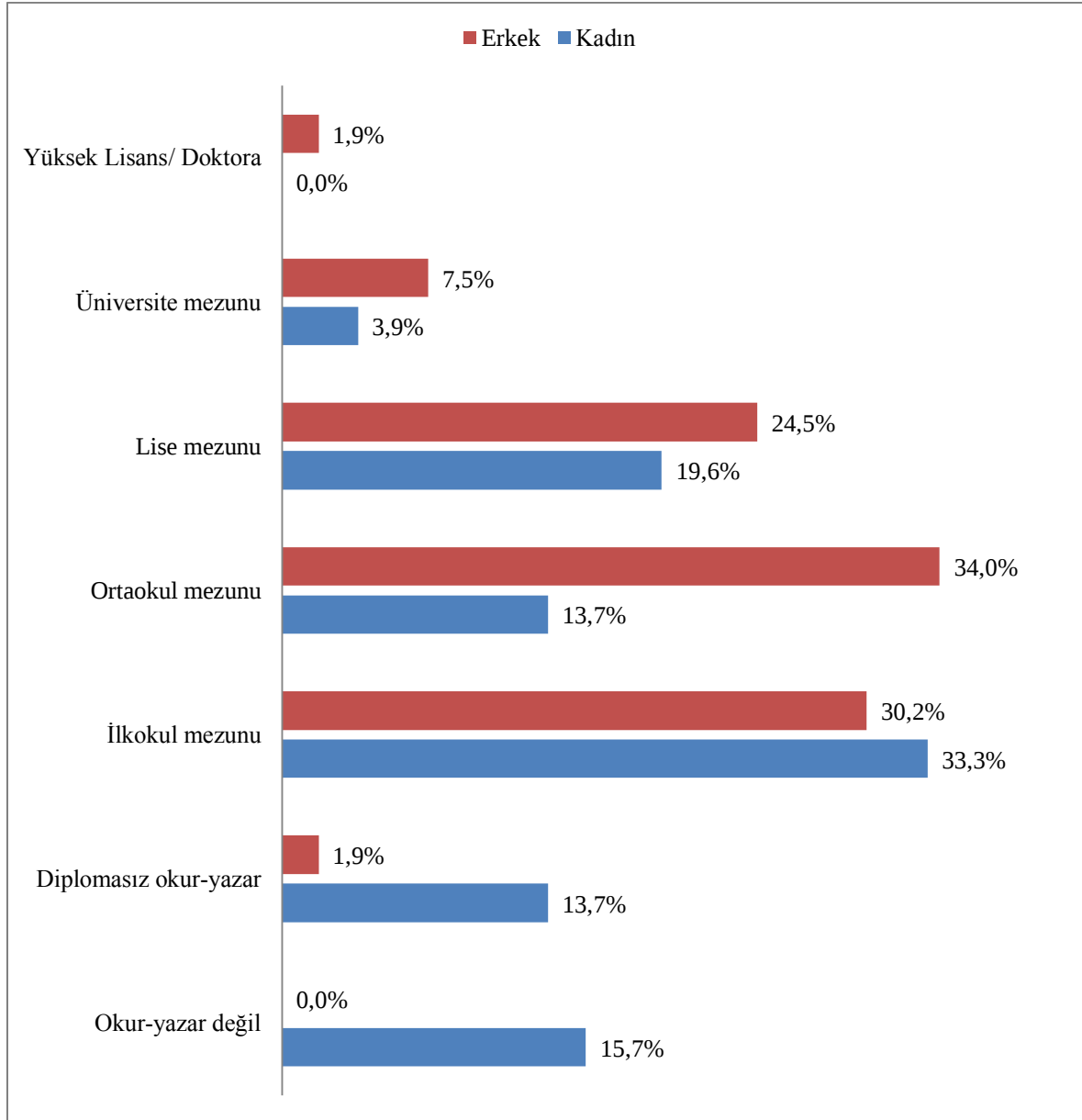
Görüşülen kişilerin eğitim durumları incelendiğinde %31,7 ile katılımcıların çoğunluğunun ilkokul mezunu olduğu görülmektedir. Bu oranı %24 ile ortaokul mezunları ve %22,1 ile lise mezunları takip etmektedir. Eğitim durumu dağılımında en düşük kısmı ise yükseköğretim (üniversite, yüksek lisans, doktora) oluşturmaktadır. (Şekil 7.3)

Şekil 7.3. Eğitim durumu

Eğitim durumu istatistikleri Türkiye ve Ankara ortalamaları ile karşılaştırıldığında Türkiye nüfusunun %3,3'ü Ankara nüfusunun ise %2,5'inin okuryazar olmadığı görülmektedir. Bu oran çalışma alanında %7,7 ile Türkiye ve Ankara ortalamalarından yüksek çıkmıştır. Benzer bir durum diplomasız okuryazar oranları için de geçerlidir. Diplomasız okuryazar oranı Türkiye'de %4,4, Ankara'da %2,5 iken çalışma alanında %7,7 ile Türkiye ve Ankara ortalamalarından yüksek çıkmıştır. İlkokul mezunu oranı, Türkiye'de %19, Ankara'da %19,5 iken çalışma alanında %31,7 ile Türkiye ve Ankara ortalamalarından yüksektir. Üniversite mezunu oranı incelendiğinde ise Türkiye nüfusunun %10'u, Ankara nüfusunun ise %21'inin üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Bu oran çalışma alanında %5,8 ile gerek Türkiye gerek Ankara ortalamalarından düşük tespit edilmiştir (TÜİK, 2015). Bu oranın özellikle Ankara ortalamasından oldukça düşük olması, eğitim durumunun nüfusun kent içindeki dağılımına etki edip etmediğinin tespit edilmesi açısından önemlidir.

Eğitim durumu istatistiklerden bireylerin yaşadığı yoksulluk ve dışlanma deneyimlerini tespit etme bağlamında anlamlı bir sonuç çıkabilmesi, bu değerlendirmenin cinsiyete dayalı sonuçlarını incelemekle mümkün olabilir. Şekil 7.4'te çalışma alanında eğitim durumunun cinsiyete dayalı dağılımına yer verilmektedir.

Şekil 7.4. Eğitim durumunun cinsiyete göre dağılımı

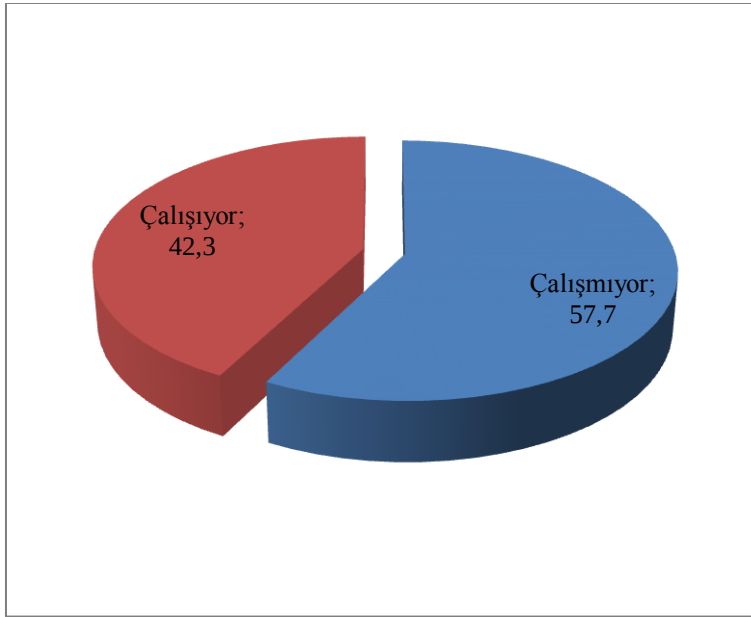
Yapılan ki kare analizi sonucu eğitim durumu dağılımının cinsiyet ile bağlantısı olduğunu söylemek mümkündür. Elde edilen verilere göre erkeklerin eğitim düzeyi kadın katılımcılara oranla daha yüksektir. Şekil 7.4'te de görüldüğü üzere erkeklerde okuryazar olmayan yok iken kadınların %15,7'si okuryazar değildir. Aynı şekilde diplomasız okuryazarlık oranı erkeklerde %1,9 iken bu oran kadınlarda %13,7 olarak saptanmıştır.

Bir başka deyişle eğitim alanında kadınların oldukça dezavantajlı oldukları ortaya çıkmaktadır. Görüşülen kadınların yaklaşık dörtte birinin okuma-yazma bile bilmediği görülmektedir.

2015 yılı verilerine göre Türkiye’de okuma yazma bilmeyen erkeklerin oranı %1,06, kadınların oranı ise %5,5 olarak tespit edilmiştir. Bu oran Ankara ilinde erkeklerde %0.003, kadınlarda ise %4,4’tür (TÜİK, 2015). Bu oranlar çalışma alanı ile karşılaştırıldığında erkekler açısından benzer bir dağılım görülürken kadınlar açısından farklılık gösterdiği görülmektedir. Çalışma alanında görüşülen okuryazar olmayan kadınların oranı Türkiye ve Ankara ortalamalarından yüksektir.

Diplomasız okuryazarlık oranı incelendiğinde, Türkiye’de yaşayan erkeklerin %2,5’inin, kadınların ise %6,3’ünün diplomasız okuryazar olduğu görülmektedir. Ankara’da yaşayan erkeklerin %1,2’si, kadınların ise %3,9’u diplomasız okuryazardır (TÜİK, 2015).

Bu oranlar çalışma alanı ile karşılaştırıldığında kadınlar için diplomasız okuryazarlık oranı Türkiye ve Ankara ortalamasından yüksek çıkmıştır.

Şekil 7.5. Çalışma durumu

İşgücüne katılım oranı genel olarak incelendiğinde %57,7 ile çalışmayan kesimin ağırlıkta olduğu görülmektedir. (Şekil 7.5) İş gücüne katılım oranı Türkiye ortalaması %51,3 ile çalışma alanından yüksek değerdedir (TÜİK, 2015).

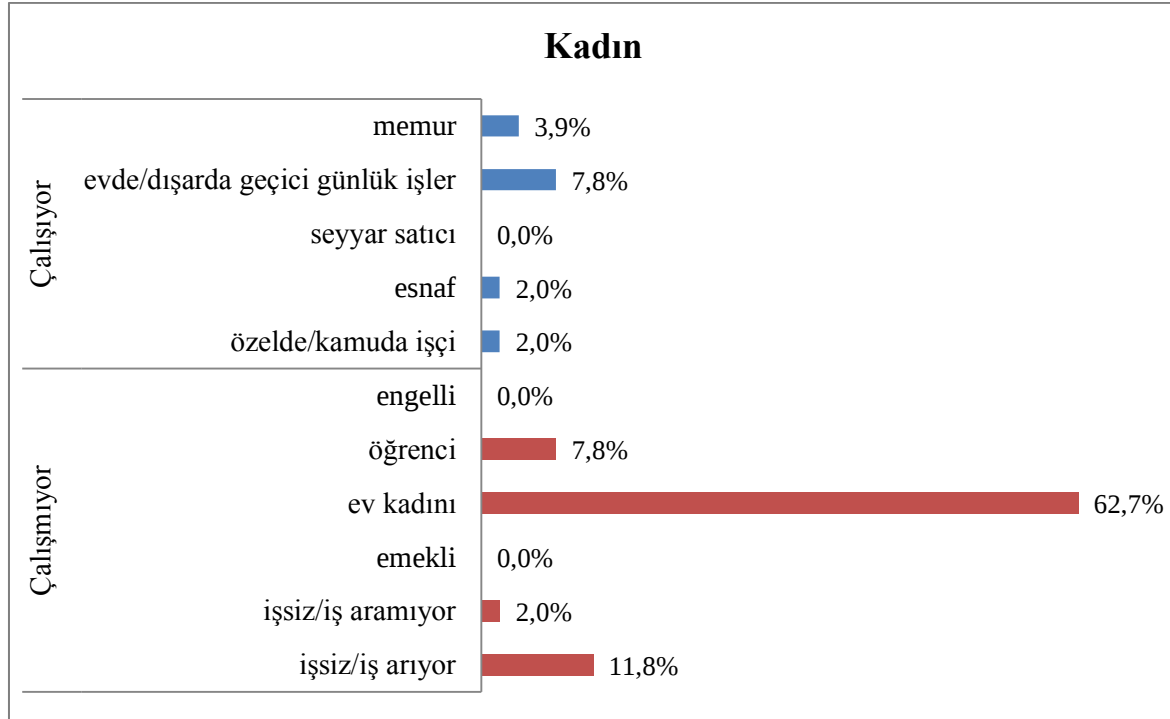
Kuşkuşuz bu sonuca kadın – erkek bazındaki önemli farklar etki etmektedir. Bir başka deyişle görüşülen kadınların çoğunluğu çalışmamaktadır. Bu durumu Çizelge 7.2’de detaylı bir şekilde görmek mümkündür.

Çizelge 7.2. Çalışma durumunun cinsiyete göre dağılımı

			Çalışma Durumu		Toplam
			Çalışmıyor	Çalışıyor	
Cinsiyet	Kadın	Sayı	43	8	51
		% Cinsiyet için	84,3%	15,7%	100,0%
		% Genel dağılım	71,7%	18,2%	49,0%
		% Toplam	41,3%	7,7%	49,0%
	Erkek	Sayı	17	36	53
		% Cinsiyet için	32,1%	67,9%	100,0%
		% Genel dağılım	28,3%	81,8%	51,0%
		% Toplam	16,3%	34,6%	51,0%
Toplam		Sayı	60	44	104
		% Cinsiyet için	57,7%	42,3%	100,0%
		% Genel dağılım	100,0%	100,0%	100,0%
		% Toplam	57,7%	42,3%	100,0%

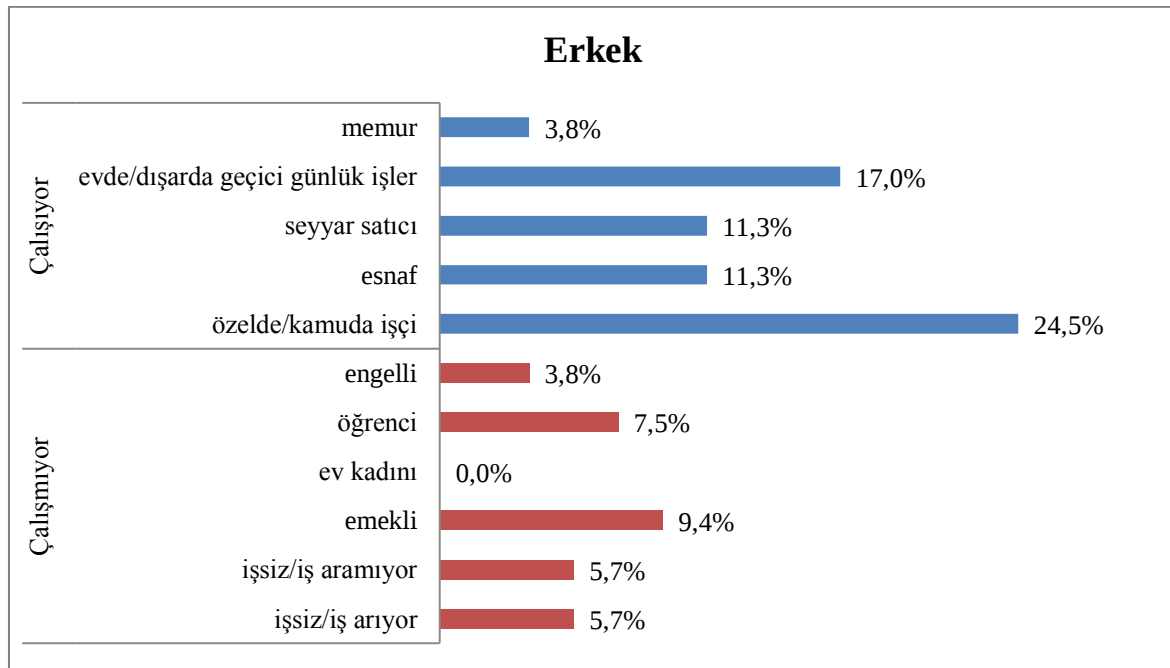
Kadınların %84,3 gibi oldukça yüksek bir oranının çalışmadığı görülmektedir. Bu oran erkeklerde %32,1'dir. Bir başka ifadeyle kadınların çalışma hayatına katılımlarının %15,7 gibi oldukça düşük bir oranda olduğunu söylemek mümkündür.

Türkiye nüfusu genelinde cinsiyete dayalı iş gücüne katılım oranları incelendiğinde erkeklerin %71,6, kadınların ise %31,5 oranıyla iş gücüne katıldığı görülmektedir (TÜİK, 2015). Bu veriler çalışma alanı ile karşılaştırıldığında, görüşülen erkeklerin %67,9'unun iş gücüne katılımı olduğu ve bu oranın Türkiye ortalamasına yakın olduğu görülmektedir. Görüşülen kadınların ise % 15,7'sinin iş gücüne katılımı olduğu ve bu oranın Türkiye ortalamasından düşük olduğu görülmektedir.

Şekil 7.6. Çalışma durumu detayı (kadın)

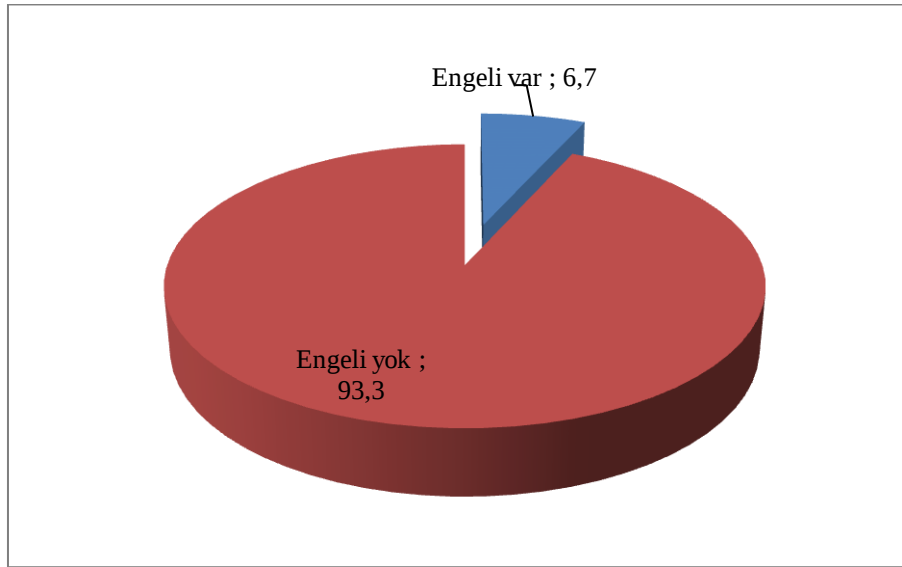
Şekil 7.6’da da görüleceği üzere çalışmayan kadınlar içerisinde çoğunluğu %62,7 oranla ev kadınları oluşturmaktadır. Bir diğer dikkat çeken nokta ise çalışmayan kadınların %11,8’inin iş aramasıdır. Çalışan kadınlar içerisinde en büyük çoğunluğu %7,8 oranla evde/dışarıda geçici günlük işler yapanlar oluşturmaktadır.

Şekil 7.7. Çalışma durumu detayı (erkek)

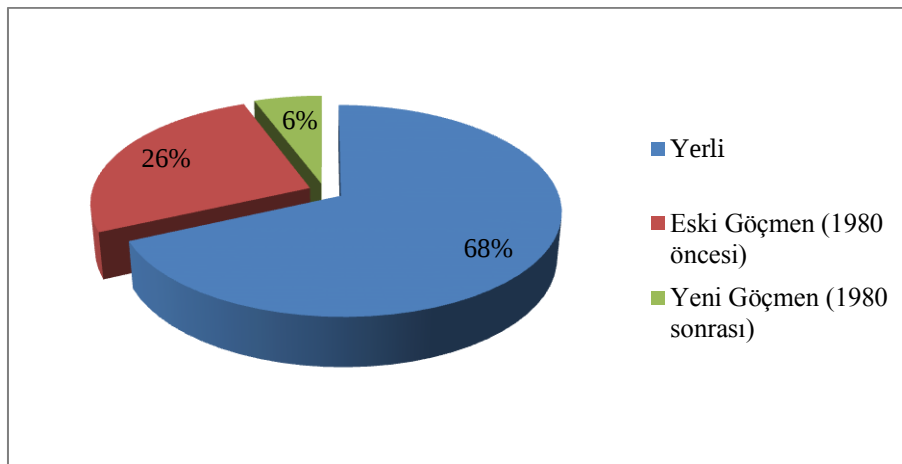
Erkeklerin çalışma durumu detayları incelendiğinde %24,5 oranla özelde ya da kamuda işçi olarak çalıştıkları görülmektedir. Bu oranı %17 ile evde dışarıda günlük işler yapanlar ve %11,3 ile seyyar satıcılar ve esnaflar takip etmektedir. Erkeklerde dikkat çeken bir diğer sonuç ise %5,7 ile işsiz olup iş arayan ve yine aynı oranda işsiz olup iş aramayan bir kesimin varlığıdır (Şekil 7.7).

Kadın erkek sonuçları birlikte değerlendirildiğinde geçici gündelik işlerin iki cinsiyet grubunda da yaygın olduğu görülmektedir.

Şekil 7.8. Engellilik

Görüşülen kişilerin %6,7'si engellidir. Engelli katılımcıların çoğunluğunu ise ortopedik engelliler oluşturmaktadır.

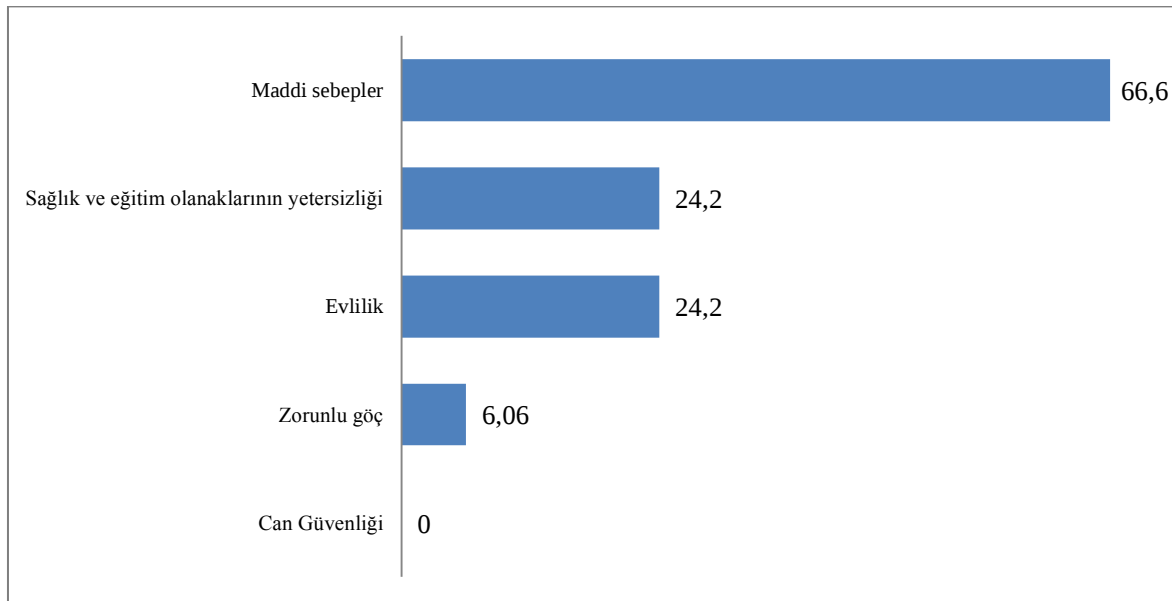
Şekil 7.9. Göçmenlik

Görüşülen kişinin yaşadığı ilde mi doğup-büyüdüğü yoksa göç mü ettiğine ilişkin sonuçlar incelendiğinde çoğunluk %68 oranla yerli olduğunu ve ailelerinin göçerek bu bölgeye yerleştiğini belirtmiştir. Dolayısıyla çalışma alanında ikinci kuşak göçmenlerin sayısının oldukça fazla olduğu görülmektedir. Göçmen olduğunu belirten katılımcılar arasında 1980 yılı baz alınarak yapılan ayırmda ise çoğunluğu %26 oranla 1980 öncesi göçmenler oluşturmaktadır (Şekil 7.9).

1980 yılının göçmenlik hali için kırılma noktası olarak seçilmesinin sebebi 1980’li yıllardan itibaren küreselleşme olgusu ile birlikte devletin konut politikasının da değişmeye başlamasıdır.

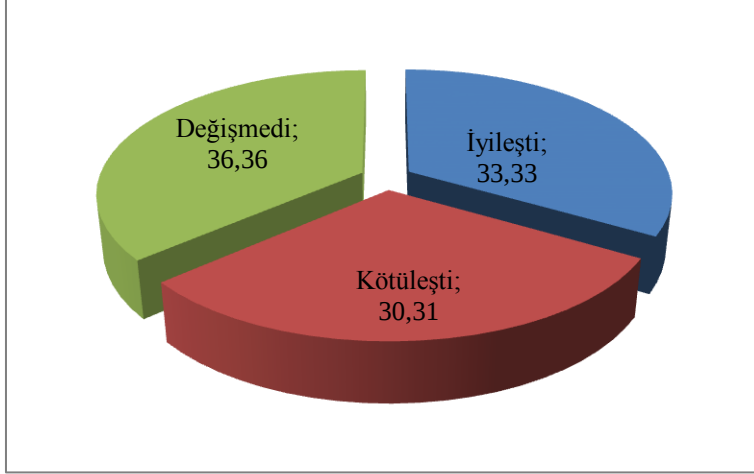
1980’li yıllarla beraber gecekondu yapım süreçleri değişmeye başlamıştır. İlk kuşak gecekonduların temel özelliklerinden olan gecekonduyu inşa edenlerin o gecekondunun sahibi olması özdeşliği ortadan kalkmış ve gecekondular gitgide başka gruplar tarafından inşa edilip kullanıcılara satılan bir kazanç unsuru haline dönüşmüştür. Dolayısıyla gecekondular alanlarında kiracılık belirgin bir şekilde artmıştır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001: 159-171).

Ayrıca küreselleşmenin getirdiği talep toprakta kapitalist mülkiyetin hâkimiyetini arttırmış ve kentlerdeki arsalar da kıymetlenerek tükenmeye başlamıştır. Bu gelişmeler sonucu da özellikle 1980 sonrasında tekabül eden yeni göçmenler toplumsal dokunun dışında kalarak kentleşme sürecini çok daha zor yaşamaktadır (Buğra ve Keyder, 2003).

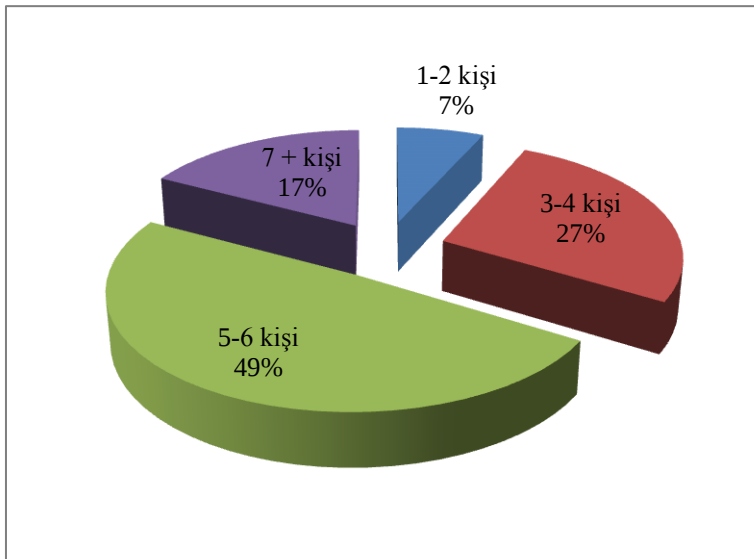
Şekil 7.10. Göç etme nedeni

Göç etme nedenine ilişkin sorulan ve çoklu seçime izin verilen soruya verilen cevaplar oransal olarak incelendiğinde en önemli göç nedeni %66,6 oranla maddi sebepler olarak görülmektedir. Bu oranı %24,2 oranla sağlık ve eğitim olanaklarının eksikliği ve evlilik takip etmektedir (Şekil 7.10).

Şekil 7.11. Göç sonrası ekonomik durum

Göçmen olduğunu belirten katılımcılardan göç sonrası ekonomik durumlarını değerlendirmeleri istendiğinde ise %36,36 oran ile değişmedi cevabı en yüksek oranda alınmıştır. Ancak belirtilen bu değişkenle diğer seçenekler arasında ciddi bir fark bulunmamaktadır. Ayrıca alınan cevaplar cinsiyet temelinde incelendiğinde anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir (Şekil 7.11).

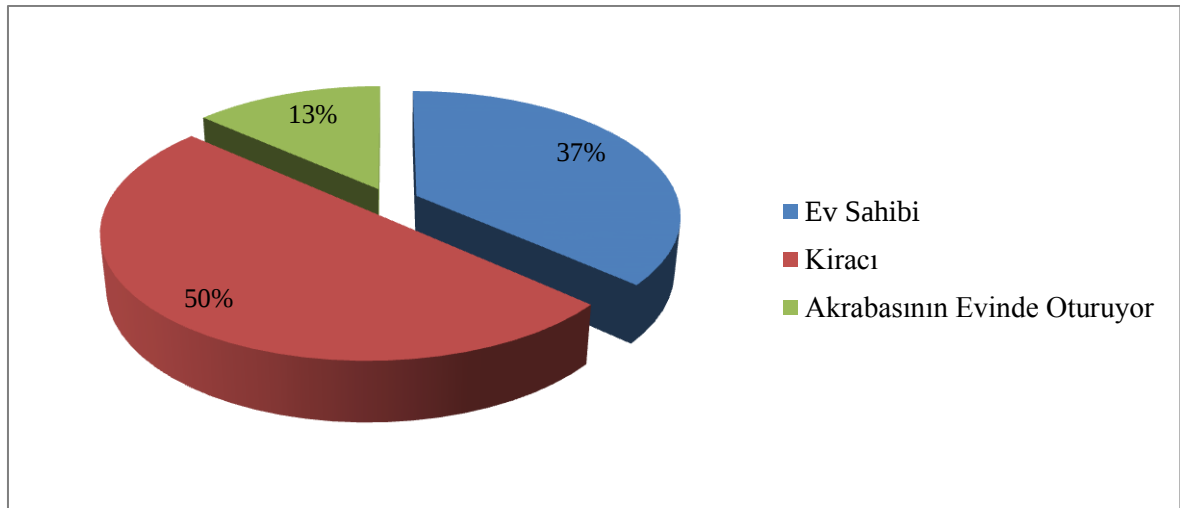
Şekil 7.12. Hanehalkı büyüklüğü

Çalışma kapsamında değerlendirilmesi gereken bir diğer önemli veri ise hane halkı büyüklüğüdür. Hane halkı büyüklüğü, hane halkı üyelerinin faydalanabilecekleri kaynakların üyeler arasındaki dağılımını ortaya koyduğundan özellikle yoksulluğun göstergeleri arasında kabul edilmektedir. Dolayısıyla hane halkı gerek yoksulluk gerek dışlanma pratiklerini önemli oranda etkilemekte ve bu olguların tespitinde önemli bir rol oynamaktadır. Şekil 7.12.'de belirtildiği üzere en fazla verilen cevap %49 oran ile 5-6 kişilik aileler olmuştur. Bu oranı %27 oran ile 3-4 kişilik aileler takip etmektedir. 7 kişi ve daha kalabalık ailelerin oranı ise %17'dir. Çalışma alanındaki ortalama hane halkı büyüklüğü ise 5,05 kişi olarak hesaplanmıştır.

Adrese dayalı nüfus kayıt sisteminin 2015 yılı verilerine göre Türkiye'nin ortalama hane büyüklüğü 3,52, Ankara'nın ortalama hane halkı büyüklüğü ise 3,2 olarak hesaplanmıştır (TÜİK, 2015). Bu kapsamda değerlendirildiğinde çalışma alanındaki ortalama hane halkı büyüklüğünün Türkiye ve Ankara ortalamalarından yüksek olduğu görülmektedir.

Ekonomik yapı

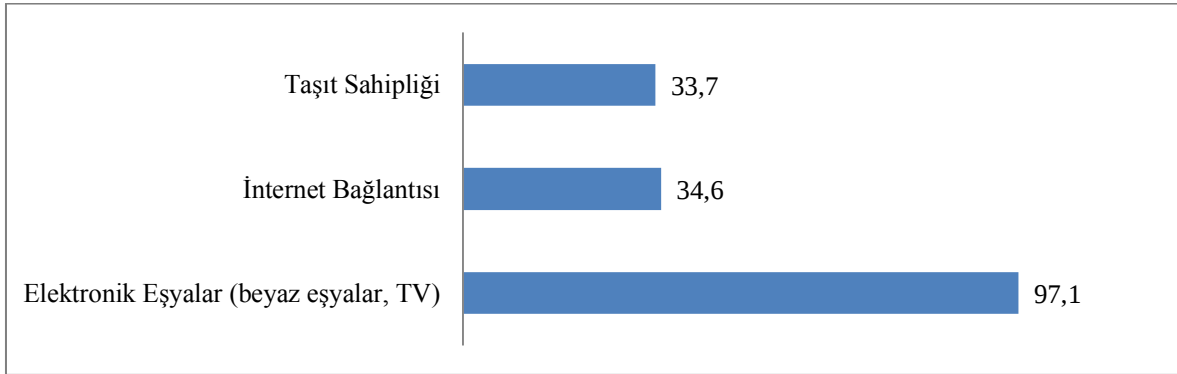
Bu çalışmanın konusu bakımından uygulanan anketin en önemli kısımlarından biri katılımcıların ekonomik durumuna ilişkin verilerin belirlenmesidir. Bu bölüm hane halkının gelir, gider, çalışma durumu ve sigorta durumu ile ilgili sorulardan oluşmaktadır.

Şekil 7.13. Ev sahipliği

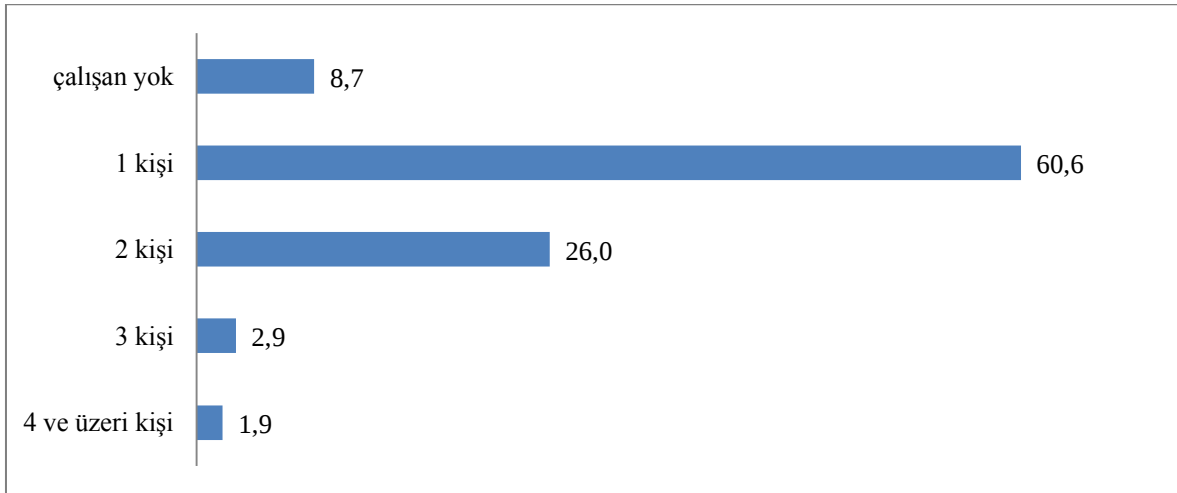
Ev sahipliği oranı % 37, kiracıların oranı ise %50 civarındadır; geri kalan % 13'lük kesim ise akrabasının evinde yaşamasından dolayı kira ödememektedir.

Görüşme yapılan katılımcıların büyük çoğunluğunun kiracılardan oluşması kentsel dönüşüm projeleri kapsamında olumsuz anlamda en çok etkilenen, yoksulluk ve dışlanma olgularını daha derin yaşama potansiyeline sahip bir nüfusun varlığını göstermektedir. Ayrıca %13'lük bir kesimin akraba, eş, dost evinde ikamet ediyor oluşu, akraba ve dost ilişkilerinin belli bir oranda da olsa devam ettiğine ilişkin bir gözlem oluşturmaya imkân tanımaktadır (Şekil 7.13).

Şekil 7.14. Eşya sahipliği

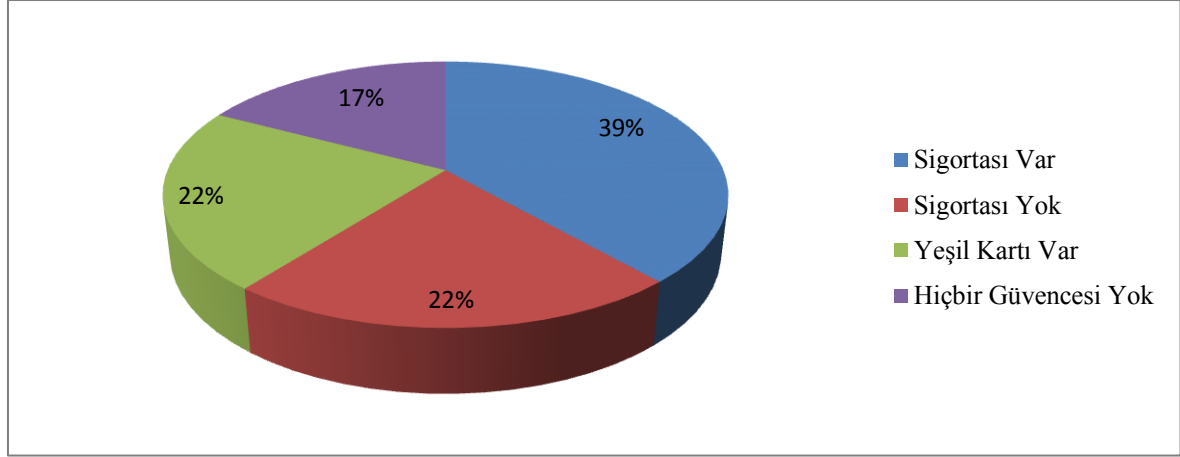
Eşya sahipliğine bakıldığında ise (Şekil 7.14) dikkati çeken oranlar şunlardır: Hanelerin yüzde 97'sinde beyaz eşyalar ve TV olduğu görülmektedir. İnternet bağlantısı, katılımcıların %34,6'sında, taşıt ise %33,7'sinde bulunmaktadır.

Şekil 7.15. Hanede çalışan kişi sayısı

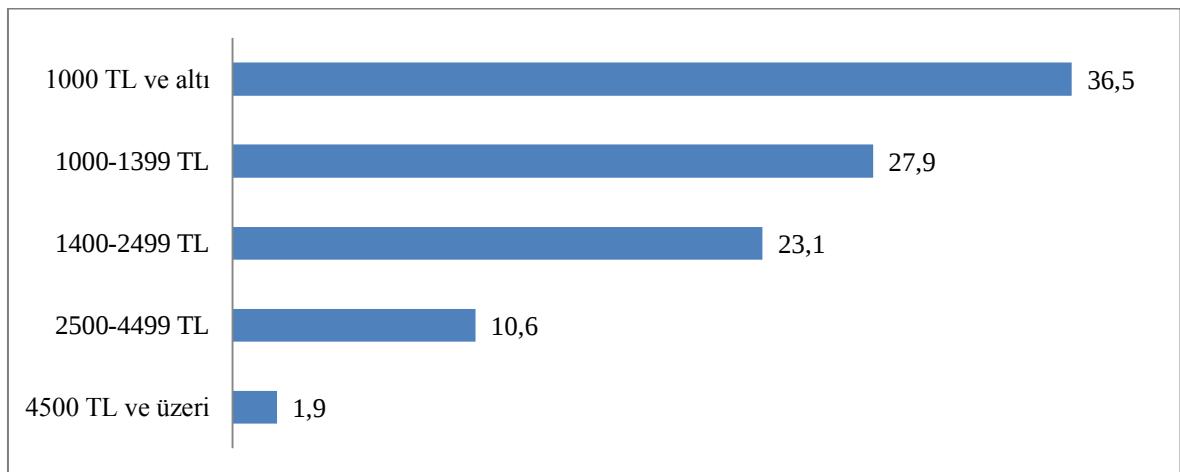
Hanede temel iktisadi faaliyetlere katılan kişi sayısı sorusuna %60,6 oranıyla en fazla bir kişi cevabı alınmıştır. Bu oranı %26 ile iki kişi ve %8,7 ile çalışan olmayan aileler takip etmektedir (Şekil 7.15).

Burada vurgulanması gereken bir diğer önemli nokta da çalışan hanehalkı bireylerinin çoğunluğunun geçici gündelik işlerde çalışmasından dolayı hanede çalışan sayısı artsa bile gelirin yoksulluk sınırı (4 kişilik bir aile için 4512 TL) hatta açlık sınırı (4 kişilik bir aile için 1385 TL) altında kalmasıdır.

Şekil 7.16. Sigorta durumu

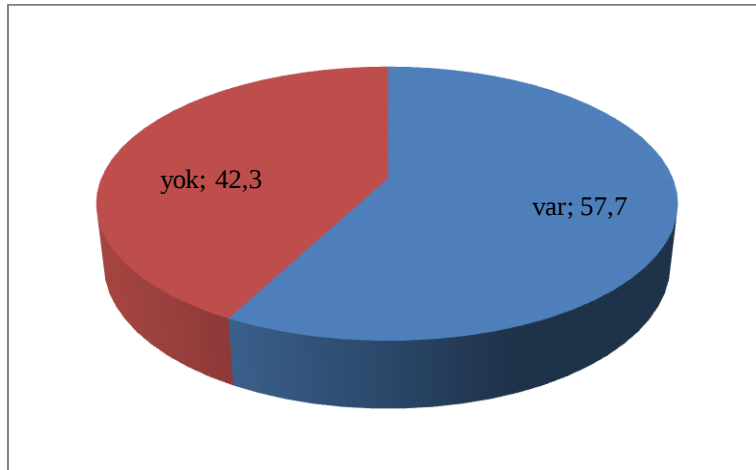
Şekil 7.16.'da görüldüğü üzere görüşülen katılımcılardan %39'u sigortalı işlerde çalışmakta ya da eşlerinin vs. sigortasından yararlanmaktadır. Ancak bunun yanında (sigortasız ve hiç bir güvencesi olmayan) %39 oranında güvencesi olmayan önemli bir kesimin varlığından da söz etmek mümkündür. Üçte bir gibi ciddi bir orandaki bu kesimin sağlık güvencesi dışında bulunuyor olması şüphesiz üzerinde durulması gereken bir husustur. Ayrıca katılımcılar arasındaki yeşil kart yaygınlığı da bu bölgenin yoksulluk bileşenleri açısından önemli bir alan olduğunu göstermektedir.

Şekil 7.17. Hanenin aylık ortalama geliri

Hanenin aylık ortalama gelirini tespit etmek amacıyla belirlenen gelir aralıkları asgari ücret, dört kişilik bir ailenin açlık ve yoksulluk sınırı miktarları dikkate alınarak oluşturulmuştur. 2015 yılının ikinci döneminde net asgari ücretin 1000 TL olarak belirlenmesinden dolayı belirlenen aralıklardan biri 1000 TL ve altıdır. Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TÜRK-İŞ)’nin, TÜİK tarafından açıklanan Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması’nın 2015 yılı sonuçlarına göre hazırlanan “açlık ve yoksulluk sınırı” araştırması kapsamında dört kişilik bir ailenin sağlıklı, dengeli ve yeterli beslenebilmesi için yapması gereken gıda harcaması tutarı (açlık sınırı) 1.385,26TL, gıda harcaması ile birlikte giyim, konut (kira, elektrik, su, yakıt), ulaşım, eğitim, sağlık ve benzeri ihtiyaçlar için yapılması zorunlu diğer harcamaların toplam tutarı ise (yoksulluk sınırı) 4.512,25 TL olarak belirlenmiştir (Türk İş, Aralık 2015). Bu kapsamda oluşturulan 1000-1399 TL aralığı açlık sınırının altında kalma durumunu, 1400-2499 TL ve 2500-4499 TL aralıkları ise yoksulluk sınırının altında kalma durumunu ifade etmektedir.

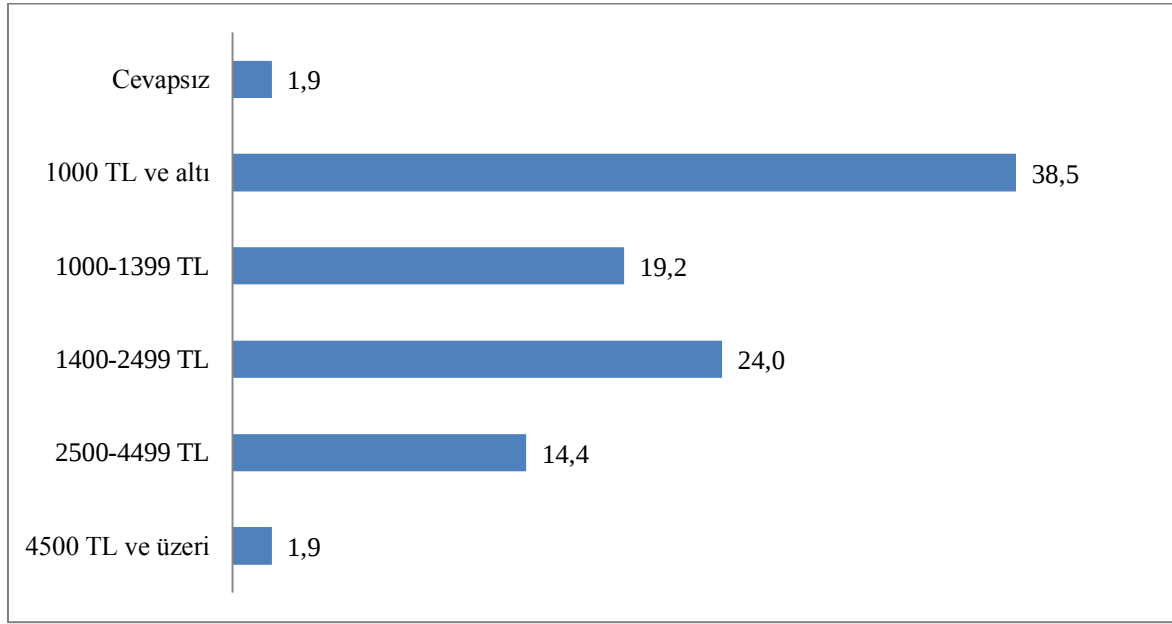
Hanelerin aylık gelirlerinin tespit edilmesine ilişkin soru Şekil 7.17’de ifade edildiği gibi görüşülen ailelerin %36,5’inin aylık ortalama gelirinin 1000 TL ve altında olduğu dikkat çekmektedir. Hanede çalışan sayısı çoğunluğunun bir kişi ve ortalama hane halkı büyüklüğünün 5,05 olduğu düşünüldüğünde, ailelerin gelirinin açlık sınırının altında kaldığını göstermektedir.

Şekil 7.18. Aylık düzenli gelir durumu

Şekil 7.18’de aktarılan aylık düzenli gelir durumları incelendiğinde ise görüşülen ailelerden %42,3 gibi önemli bir oranın aylık düzenli bir gelire sahip olmadığı görülmektedir. Kuşkusuz bunun en önemli sebebi iş gücüne katılan bireylerin çoğunluğunun geçici gündelik işler ile uğraşmalarıdır.

Hane halkının aylık toplam gelirini belirlemek, cevaplayan kişinin gelir kaynaklarının hepsini hatırlayamaması, haneye ek yardımlar geliyor olma ihtimali veya gelen yardımların parasal karşılığının kolay hesaplanamaması gibi sebeplerle zor olmaktadır. Bu durumda hanenin aylık giderini tespit etmek önem kazanmaktadır. Ayrıca bu çalışmanın konusu kapsamında yoksulluğun tespit edilebilmesi açısından gelir ile birlikte hane başına karşılık gelen giderin ölçülmesi de önemli bir hale gelmektedir.

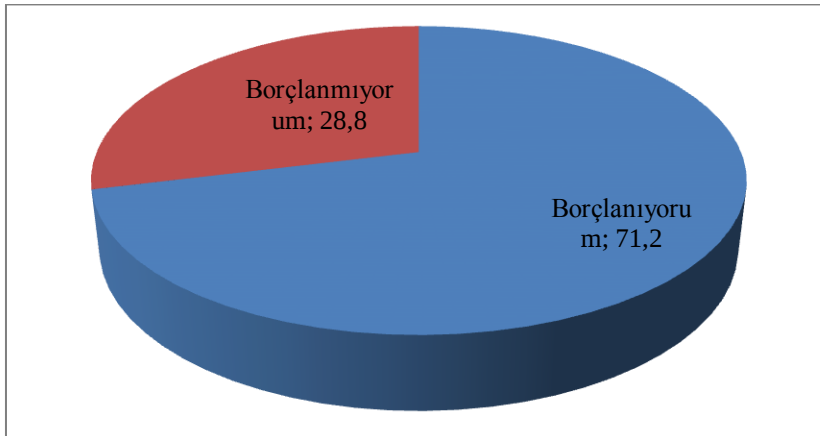
Şekil 7.19. Hanenin aylık ortalama gideri

Şekil 7.19’da görüldüğü gibi görüşme yapılan bireylere hanelerinin aylık toplam giderleri sorulduğunda alınan en yoğun cevap %38,5 ile 1000 TL ve altı olmuştur. Bu değeri %24 oranla 1400-2499 TL aralığı ve %19,2 ile 1000-1399 TL aralığı takip etmektedir. Dört kişilik bir ailenin yoksulluk sınırının 4530 TL olarak belirlendiği göz önüne alınarak bir değerlendirme yapılması gerekirse görüşmeye katılan hanelerin ihtiyaçlarını olması gereken oranda karşılayamadıklarını söylemek yanlış olmayacaktır.

Çizelge 7.3. Hanenin aylık geliri * Hanenin aylık gideri (çapraz tablolama)

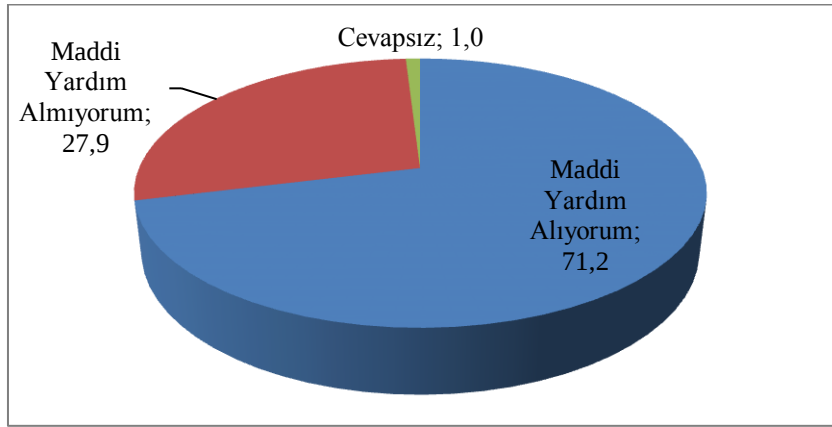
			Hanenin Aylık Toplam Gideri					Toplam
			4500 TL ve üzeri	2500-4499 TL	1400-2499 TL	1000-1399 TL	1000 TL ve altı	
Hanenin Aylık Ortalama Geliri	4500 TL ve üzeri	Sayı	1	1	0	0	0	2
		% Toplam	1.0%	1.0%	0.0%	0.0%	0.0%	2.0%
	2500-4499 TL	Sayı	1	9	1	0	0	11
		% Toplam	1.0%	8.8%	1.0%	0.0%	0.0%	10.8%
	1400-2499 TL	Sayı	0	3	17	3	1	24
		% Toplam	0.0%	2.9%	16.7%	2.9%	1.0%	23.5%
	1000-1399 TL	Sayı	0	2	6	15	6	29
		% Toplam	0.0%	2.0%	5.9%	14.7%	5.9%	28.4%
	1000 TL ve altı	Sayı	0	0	1	2	33	36
		% Toplam	0.0%	0.0%	1.0%	2.0%	32.4%	35.3%
Toplam		Sayı	2	15	25	20	40	102
		% Toplam	2.0%	14.7%	24.5%	19.6%	39.2%	100.0%
*Hanenin aylık gideri sorusuna cevap vermeyen 2 kişi bu tabloya dahil edilmemiştir.								

Şekil 7.17 ve Şekil 7.19’da ifade edilen hanenin gelir ve giderine ilişkin veriler, çapraz tablolama yöntemi ile (Çizelge 7.3) bir arada yorumlandığında çoğunlukla hanelerin giderlerinin gelirleriyle aynı aralıkta olduğunu ya da giderlerin gelirin üstünde çıktığını görmek mümkündür.

Şekil 7.20. Temel ihtiyaçları karşılamak için borçlanma durumu

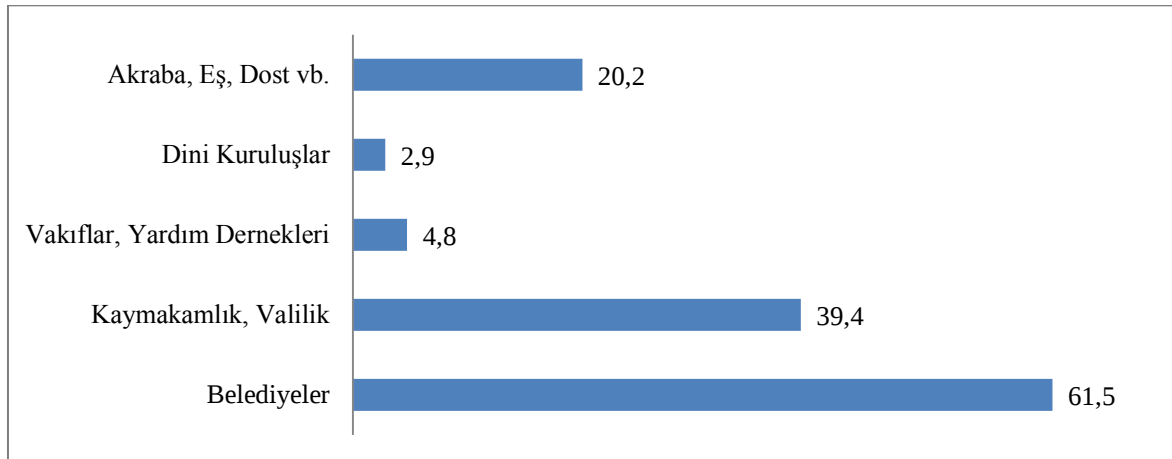
Asgari gider ile elde edilen gelir arasında fark olması durumunda, arada oluşan farkı karşılanma yollarından bir tanesi de borçlanmak olmaktadır. Bu kapsamda görüşülen kişilere temel ihtiyaçların karşılanmasına yönelik olarak borçlanılıp borçlanılmadığı sorulduğunda %71,2 oranında borçlanıyorum cevabı alınmıştır (Şekil 7.20). Bu durum Çizelge 7.3'ün ortaya koyduğu veriler ışığında değerlendirildiğinde görüşülen kişilerin temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla borçlanıyor olmaları şaşırtıcı bir sonuç değildir.

Şekil 7.21. Maddi yardım alma durumu

Görüşülen kişilere kurumlar ya da akraba, eş, dost vb. yerlerden maddi yardım alınıp alınmadığı sorulduğunda, hanelerin %71,2 oranındaki bir kesimi maddi destek aldığını ifade etmiştir (Şekil 7.21).

Bu kapsamda en fazla maddi yardım alınan kurum %61,5 oran ile Belediyeler olmuştur. Bu oranı %39,4 ile Kaymakamlık, Valilik ve %20,2 oranı ile eş-dost-akraba-tanıdıklar tarafından yapılan yardımlar takip etmektedir (Şekil 7.22).

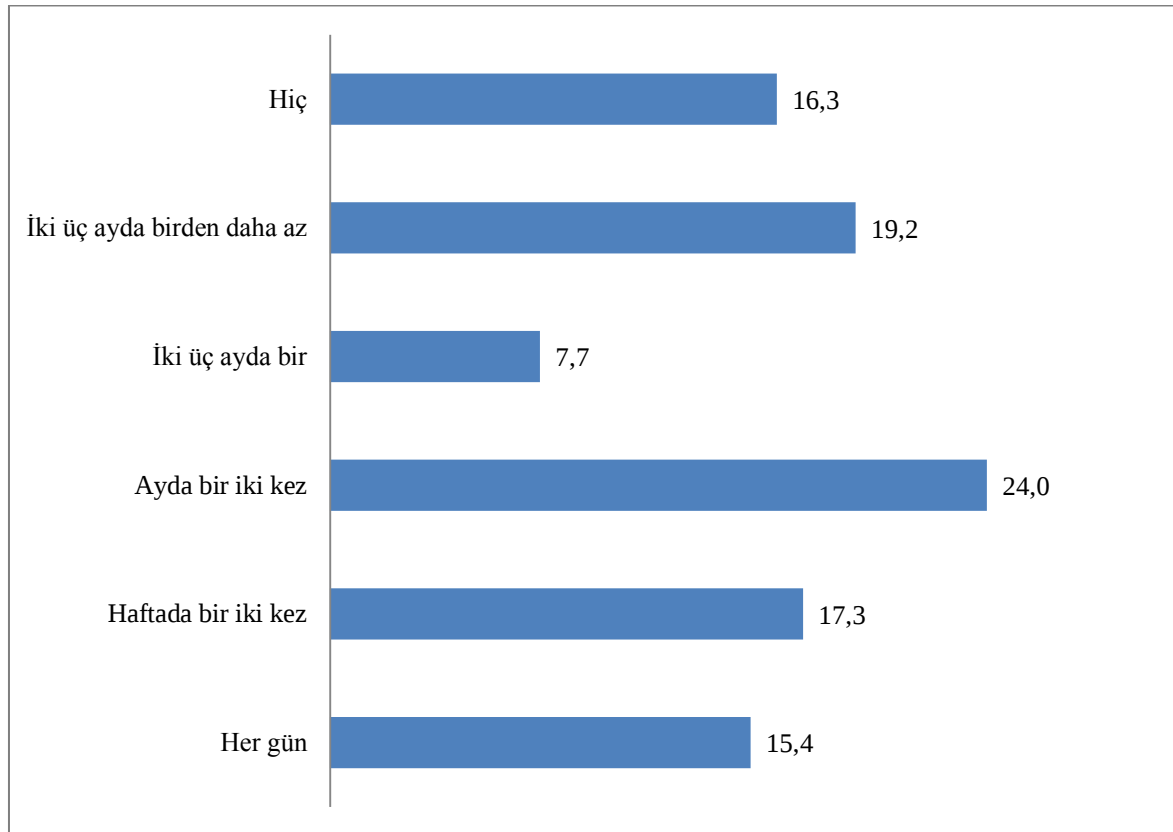

Şekil 7.22. Maddi yardım alınan kurumlar

Sosyal yapı

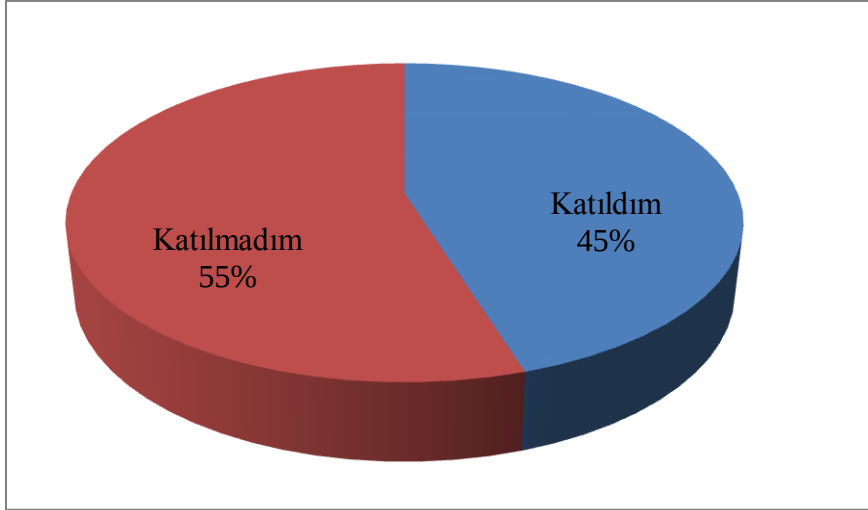
Anket çalışmasının bu bölümünde katılımcılara sosyal hayat boyutunu irdeleyen sorular yöneltilmiştir. İlk soru ile kent merkezine iş dışındaki sebeplerle gitme sıklığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Kent merkezine gitmekle kent yaşamına entegre olunabileceği fikri üzerinden dışlanma olgusunun test edilebileceği düşünülmüştür. Sosyal hayata katılma cinsiyet boyutunda da önemli farklar ortaya koyabilecek niteliktedir.

Bu kapsamda sosyal hayata katılma olgusu cinsiyet boyutunda da değerlendirilmiştir. Ayrıca bu soru ile ek olarak son altı ay içerisinde katılınan sosyal faaliyetlerin detaylandırılması da istenmiştir.

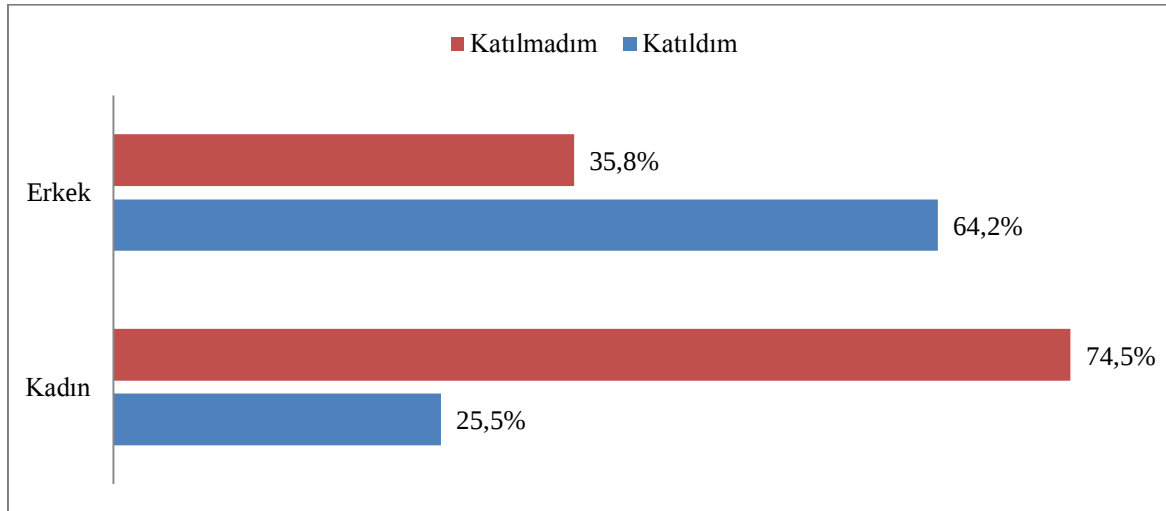
Şekil 7.23. Kent merkezine iş dışındaki sebeplerle gitme sıklığı

Kent merkezine iş dışındaki sebeplerle gitme sıklığı incelendiğinde (Şekil 7.23) sırasıyla ayda bir iki kez (%24), iki üç ayda bir (%19,2), haftada bir iki kez (%17,3) ve hiç (%16,3) şeklinde cevaplandığı görülmektedir. Bu veriler ışığında katılımcıların kent ile çok fazla entegre olmadıklarını söylemek mümkündür.

Şekil 7.24. Son 6 ay içerisinde sosyal faaliyetlere katılma

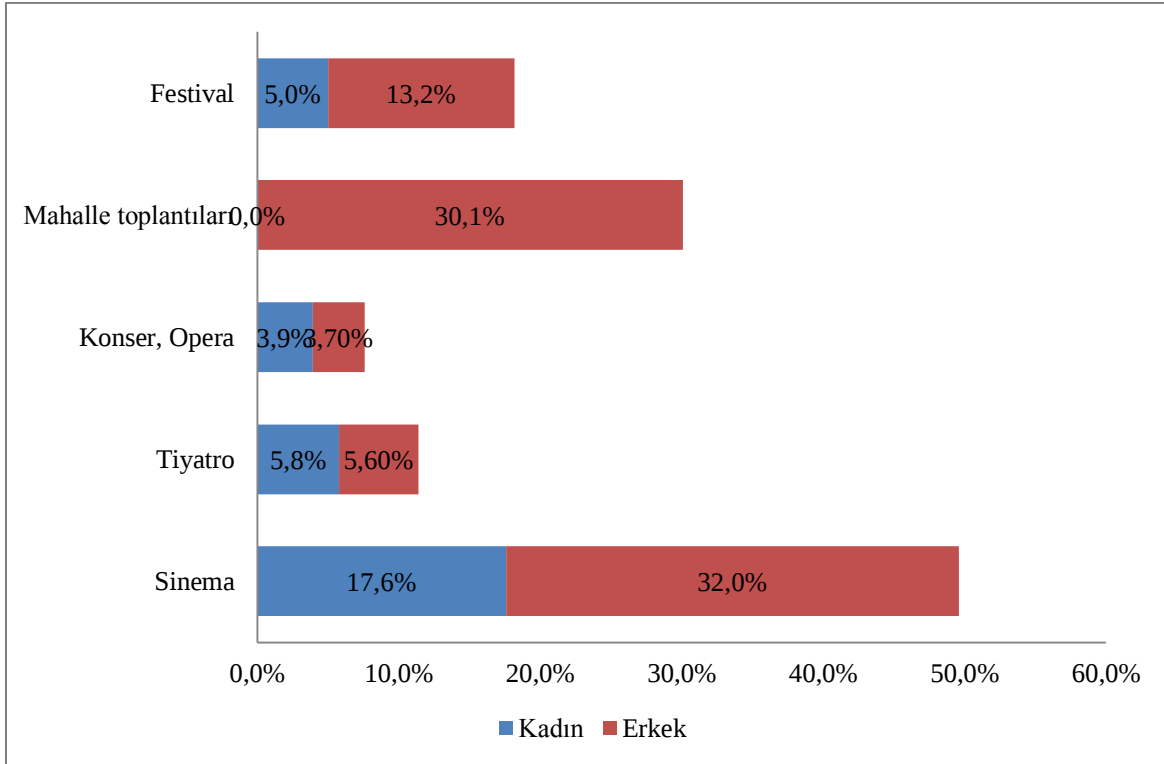
Şekil 7.24'te ifade edilen son 6 ay içerisinde sosyal faaliyetlere katılma durumu incelendiğinde %54,8 ile katılmadım seçeneği daha yüksek oranda çıkmıştır. Kadın-erkek ayrımının sosyal hayata katılmada çeşitli farklılıklar yaratabileceği düşünülerek bu olgu cinsiyet boyutu açısından da değerlendirilmiştir.

Şekil 7.25. Son 6 ay içerisinde sosyal faaliyetlere katılma (cinsiyet temelli dağılım)

Uygulanan ki kare (bağımlılık testi) analizi sonucu, cinsiyet ve sosyal hayata katılma arasında bir bağlantı olduğu görülmektedir (Şekil 7.25). Çalışmaya katılan kadınların %74,5'i son altı ay içerisinde herhangi bir sosyal aktivite katılmadığını ifade etmiştir.

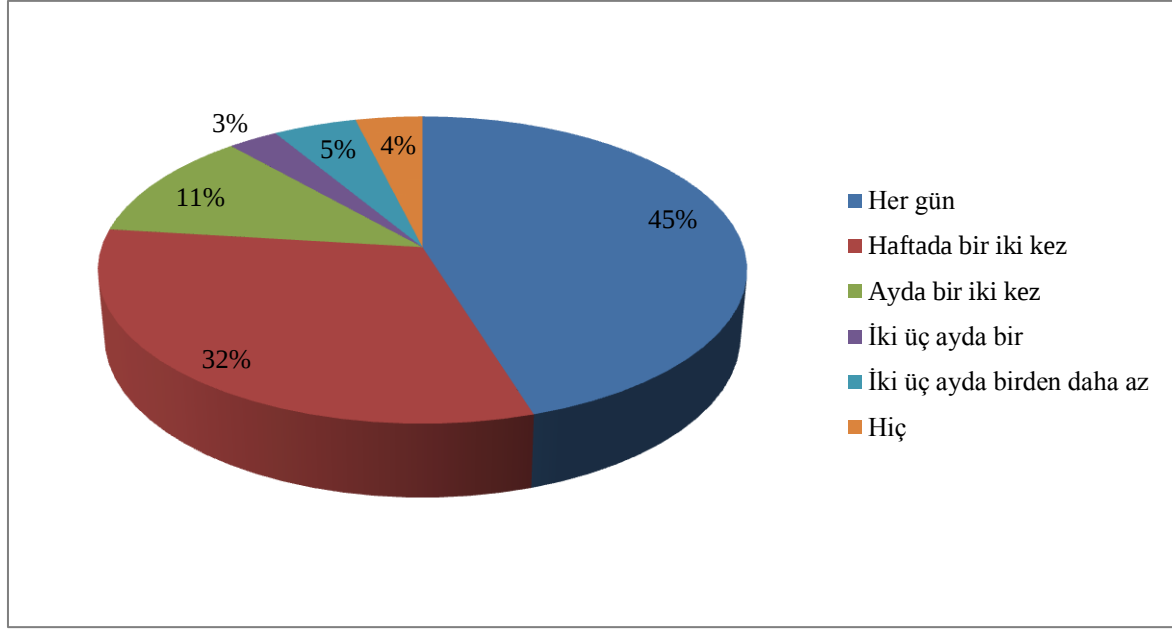
Bu durum erkeklerde %35,8'e düşmektedir. Kadınların bu noktada daha dezavantajlı olduklarını ve sosyal yaşam ve kentle entegre olmada daha fazla zorlukla karşılaştıklarını söylemek mümkündür.

Şekil 7.26. Son 6 ayda katılınan sosyal faaliyetlerin detayı (cinsiyet temelli dağılım)

Katılımcılardan çoklu seçime izin verilerek son altı ay içerisinde katıldıkları sosyal faaliyetleri detaylandırmaları istendiğinde son altı ay içinde sosyal faaliyetlere katıldığını ifade eden 47 kişiden toplam 109 sonuç alınmıştır. Bu sonucu cinsiyet temelli bir yaklaşımla incelediğimizde kadınların (%17,6) da erkeklerin (%32) de en yüksek oranla sinemaya gittikleri görülmektedir. Bu sonucu erkeklerde %30,1 oranla mahalle toplantıları takip etmektedir (Şekil 7.26).

Kadınların genellikle mahallelerin kahvelerinde gerçekleştirilen ve ataerkilliğin hakim olduğu bu tür toplantılara hiç katılmadığı görülmektedir. Bu kapsamda kadınların mahallenin sorunları ve geleceği ile ilgili konularda çoğunlukla söz sahibi olmadığı yorumu yapılabilir. Ancak bu noktada komşularla görüşme alışkanlıklarını incelemek önem kazanmaktadır.

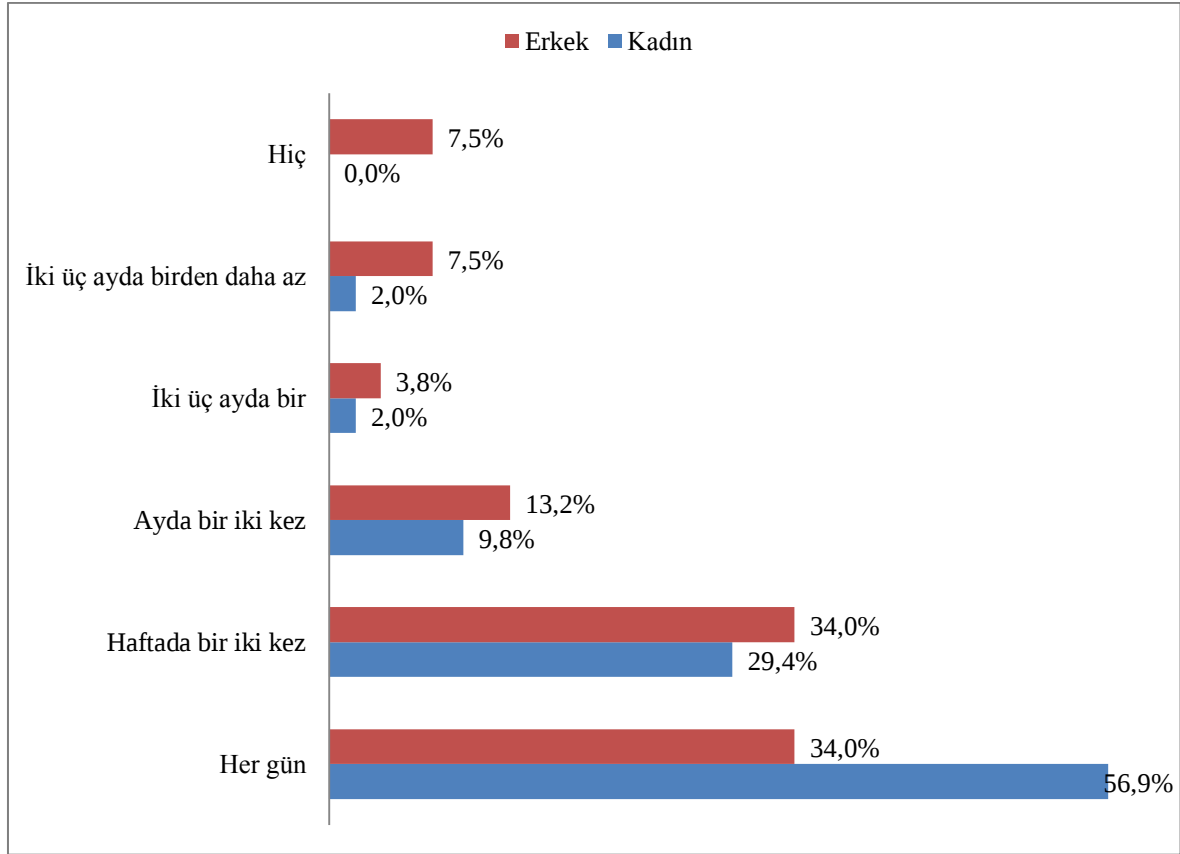

Şekil 7.27. Komşularla görüşme sıklığı

Dayanışma ağları sosyal katılımın başka bir yönünü göstermektedir. Kent yoksullarının yaşam stratejilerinde aile ya da komşular arası dayanışma her zaman önemli bir rol oynamaktadır. Bu dayanışma ağları, yoksulları mutlak yoksulluğa düşmekten kurtarmak hatta toplumsal anlamda yükselmelerini sağlamak açısından oldukça önemlidir. Bu bölümde bunu ölçebilmek adına komşularla görüşme sıklığı ve nedenleri irdelenmiştir. Çalışmaya katılan bireylere komşularıyla görüşme sıklıkları sorulduğunda alınan en yüksek oranlı cevap %45 ile her gün olmuştur. Bu oranı haftada bir iki kez ile %32’lik bir oran takip etmektedir (Şekil 7.27). Buradan hareketle komşular arası iletişim ve dayanışmanın çalışma alanında oldukça geçerli olduğunu söylemek mümkündür.

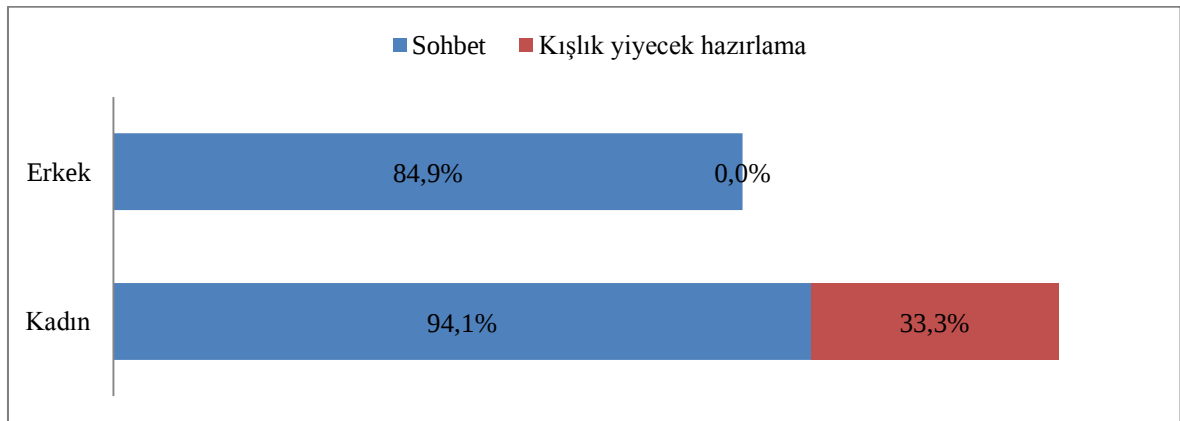
Bunu destekleyen sonuçlardan biri erkek katılımcıların katıldıkları sosyal aktiviteler arasında yüksek oranla mahalle toplantıları cevabı vermeleridir (Bkz. Şekil 7.26).

Ayrıca komşularla görüşme alışkanlığı cinsiyet temelli farklılıkların görüldüğü bir sorudur. Şekil 7.28 incelendiğinde komşularla görüşme sıklığı ve cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Sosyal hayata katılımında kadın katılımcılar için komşularla görüşme önemli bir rol oynarken erkek katılımcılarda ise mahalle toplantılarının önem kazandığı görülmektedir.

Şekil 7.28. Komşularla görüşme sıklığı (cinsiyet temelli dağılım)

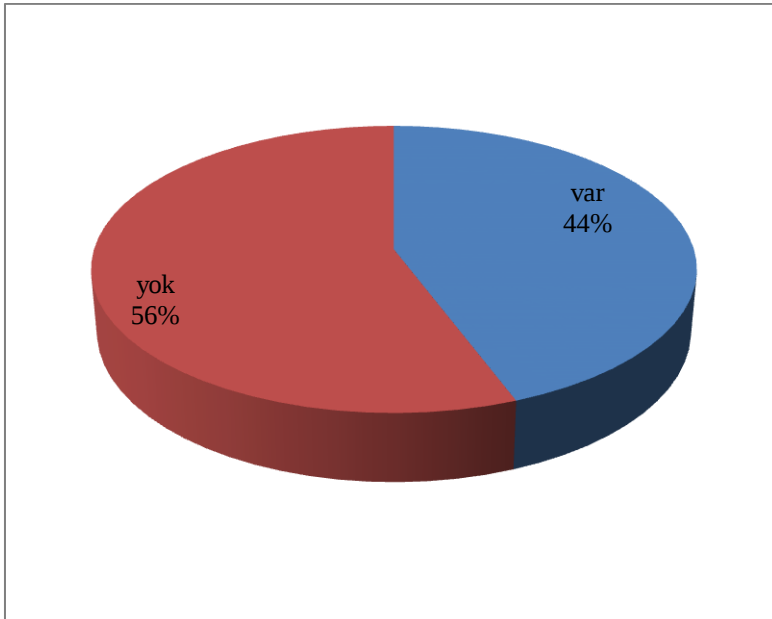
Şekil 7.28’de de ifade edildiği gibi komşularla görüşme sıklığı sorusuna kadınların %56,9’u erkeklerin ise %34’ü hergün komşularıyla görüştiklerini belirtmişlerdir. Bu oranı kadınlarda %29,4 ve erkeklerde %34 ile haftada bir iki kez cevabı takip etmektedir. Bu soruya hiç görüşmüyorum cevabını veren hiç kadın yokken erkek oranı %7,5 değerindedir.

Şekil 7.29. Komşularla görüşme nedenleri

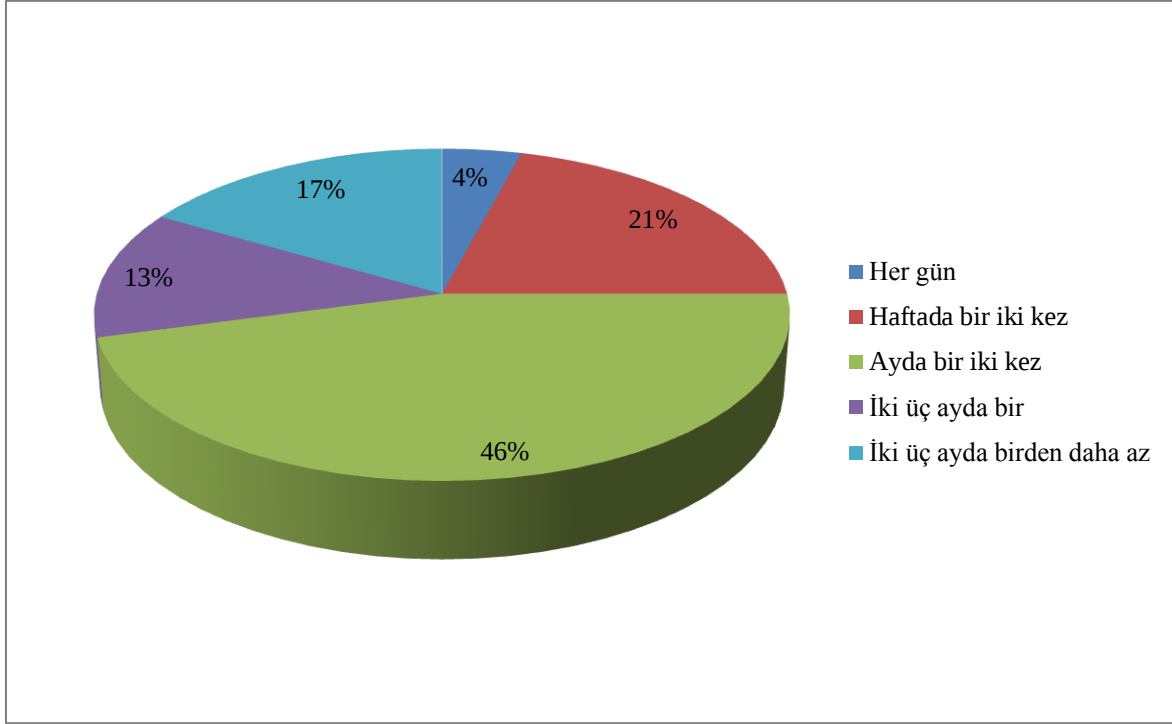
Şekil 7.29'da da ifade edildiği gibi katılımcılara komşularıyla görüşme nedenleri sorulduğunda kadınlarda %94,1, erkeklerde %84,9 oranında sohbet etme amaçlı görüşüldüğü ifade edilmiştir.

Çalışma alanının etaplar şeklinde kentsel dönüşüm projelerine tabi tutulması dolayısıyla mahallenin kentsel hizmetlerden daha fazla yararlanması ve genişlemiş, konforlu yeni dairelerin inşa edilmesi, bölgenin değerinin artması sonucunu doğurmaktadır. Mahallede gözlenen bu yöndeki bir hareketlilik, bölgenin sosyo-ekonomik yapısı açısından değişikliklere sebep olmuş olabilir düşüncesinden hareketle sosyal hareketlerin tespit edilmesini önemli bir hale getirmiştir. Çalışma alanına ilişkin veri toplanması sürecinde Altındağ Belediyesi ve Aktaş Mahallesi Muhtarı ile yapılan görüşmelerde, kentsel dönüşüm projeleri sonrası alana yerleşen nüfusun çoğunlukla gecekondü sakinleri ya da alt orta gelir grubu olduğu bilgisi alınmıştır. Bu kapsamda çalışmanın konusu bakımından kentsel dönüşüm projesi sonrası dönüşüm geçirmiş bölge ve henüz dönüşmemiş bölge arasındaki komşuluk ilişkilerini sorgulamak önem kazanmaktadır.

Şekil 7.30. Yanınızdaki dönüşüm geçirmiş alanda gördükleriniz var mı?

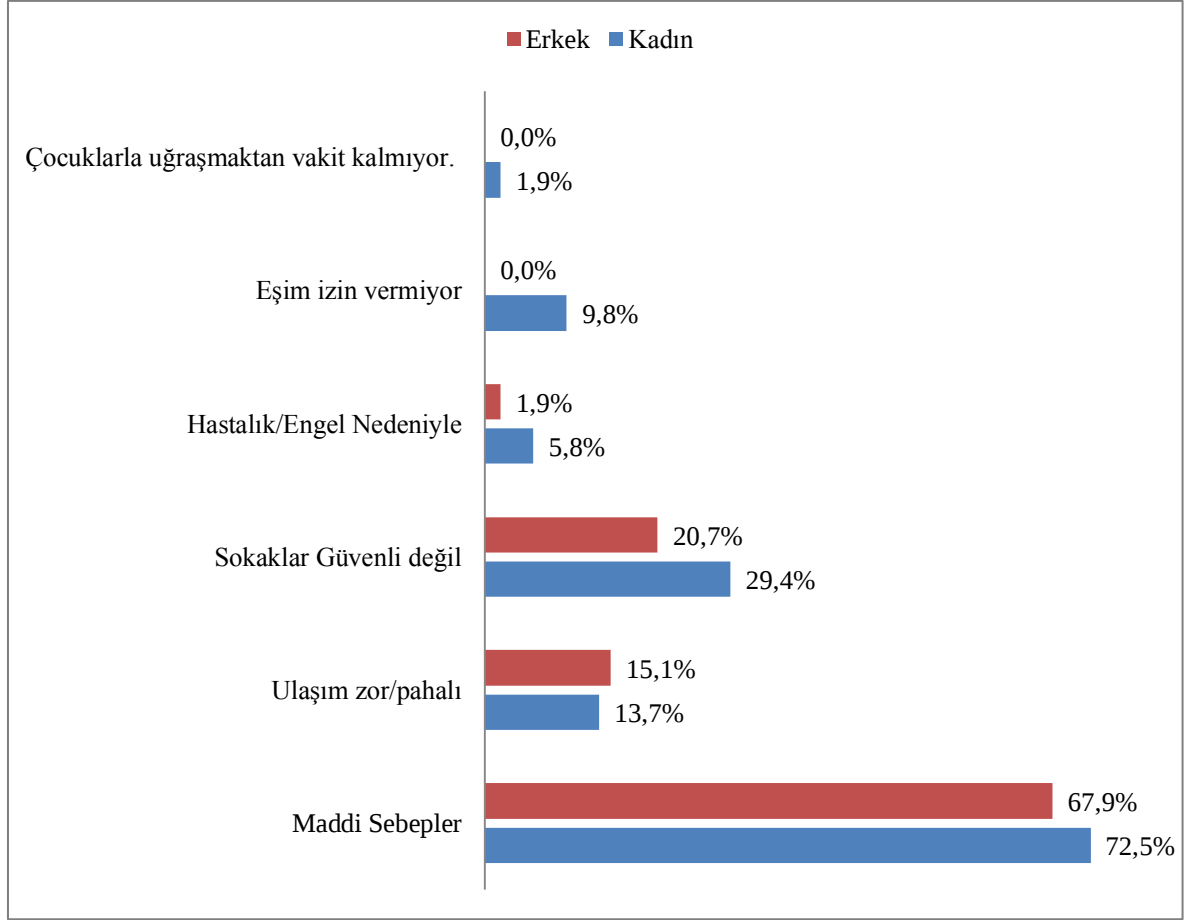
Katılımcılara yakınlarında yer alan ve kentsel dönüşüm geçirmiş bölgede yaşayan kişilerle görüşüp görüşmedikleri sorulduğunda %56 oranla görüşmüyorum cevabı alınmıştır. %44 oranla görüşüyorum diyenler ise gördükleri insanların eskiden gecekondularda yaşayan düşündükleri eski komşuları olduğu belirtmişlerdir.

Şekil 7.31. Yanınızdaki dönüşüm geçirmiş alandaki komşularınızla görüşme sıklığı

Yakınlarında yer alan ve kentsel dönüşüm geçirmiş bölgede yaşayan kişilerle görüştüğünü ifade eden katılımcılara bu kişilerle ne kadar sıklıkla görüştükleri sorulduğunda en yüksek %46 oranla ayda bir iki kez cevabı alınmıştır (Şekil 7.31).

Ayrıca buradan çıkan sonuçlar gecekonduda yaşayan komşularıyla görüşme sıklığı ile karşılaştırıldığında (görüşülen kişilerin çoğunluğunun gecekonduda yaşayan eski komşuları olduğunu belirtmelerine rağmen) oldukça düşük kalmaktadır.

Şekil 7.32. Sosyal hayata katılmama sebepleri (cinsiyet temelli dağılım)

Sosyal hayata katılamama sebepleri incelendiğinde hem kadınlar (%72,5) hem erkekler (%67,9) için en yüksek oran “*maddi sebepler*” olmuştur. Bu oranı hem kadınlar (%29,4) hem erkekler (%20,7) için “*sokaklar güvenli değil*” ve hem kadınlar (%13,7) hem erkekler (%15,7) için “*ulaşım zor/pahalı*” seçenekleri takip etmektedir. Burada dikkat çeken bir diğer sonuç ise %11,7 oranıyla kadınların sosyal hayata katılmama sebebi olarak eşlerinin izin vermemesini göstermeleridir.

Mekansal yapı

Anket çalışmasının bu bölümünde katılımcıların yaşadıkları mekana ilişkin sorular yöneltilerek yaşanan mekan/coğrafya nedeniyle dışlanma ya da ayrımcılığa maruz kalma durumları tespit edilmeye çalışılmıştır. Katılımcılara yaşanan mekandaki kamusal hizmetlerin nitelikleri, kentin dönüşümünde söz sahibi olmak ve yaşanan ortamdan memnuniyet gibi sorular yöneltilerek dışlanmanın mekansal boyutları sorgulanmaktadır.

Çizelge 7.4. Kentin hangi bölgesinde yaşamak isterdiniz?

		Cinsiyet		Toplam
		Kadın	Erkek	
Cevapsız	% Cinsiyet için	7,80%	7,50%	7,70%
	% Toplam	3,80%	3,80%	7,70%
Akdere	% Cinsiyet için	2,00%	0,00%	1,00%
	% Toplam	1,00%	0,00%	1,00%
Altındağ ya da Mamak	% Cinsiyet için	2,00%	0,00%	1,00%
	% Toplam	1,00%	0,00%	1,00%
Aydınlıkevler	% Cinsiyet için	3,90%	1,90%	2,90%
	% Toplam	1,90%	1,00%	2,90%
Batıkent	% Cinsiyet için	0,00%	3,80%	1,90%
	% Toplam	0,00%	1,90%	1,90%
Beştepe	% Cinsiyet için	3,90%	0,00%	1,90%
	% Toplam	1,90%	0,00%	1,90%
Bilmiyorum	% Cinsiyet için	3,90%	0,00%	1,90%
	% Toplam	1,90%	0,00%	1,90%
Bulunduğum bölgeden ayrılmak istemem	% Cinsiyet için	23,50%	26,40%	25,00%
	% Toplam	11,50%	13,50%	25,00%
Çankaya	% Cinsiyet için	7,80%	5,70%	6,70%
	% Toplam	3,80%	2,90%	6,70%
Çankaya, Ümitköy, Oran vb.	% Cinsiyet için	0,00%	1,90%	1,00%
	% Toplam	0,00%	1,00%	1,00%
Çayyolu	% Cinsiyet için	3,90%	1,90%	2,90%
	% Toplam	1,90%	1,00%	2,90%
Daha kolay iş bulabileceğim herhangi bir yerde	% Cinsiyet için	0,00%	5,70%	2,90%
	% Toplam	0,00%	2,90%	2,90%
Dikmen	% Cinsiyet için	0,00%	1,90%	1,00%
	% Toplam	0,00%	1,00%	1,00%
Etlik	% Cinsiyet için	3,90%	0,00%	1,90%
	% Toplam	1,90%	0,00%	1,90%
Fark etmez	% Cinsiyet için	3,90%	3,80%	3,80%
	% Toplam	1,90%	1,90%	3,80%
Gölveren	% Cinsiyet için	2,00%	0,00%	1,00%
	% Toplam	1,00%	0,00%	1,00%
Huzurlu, güvenli, düzgün yaşam sürebileceğim herhangi bir yer	% Cinsiyet için	5,90%	3,80%	4,80%
	% Toplam	2,90%	1,90%	4,80%

Çizelge 7.4. (devamı) Kentin hangi bölgesinde yaşamak isterdiniz?

		Cinsiyet		Toplam
		Kadın	Erkek	
Hüseyin Gazi	% Cinsiyet için	2,00%	0,00%	1,00%
	% Toplam	1,00%	0,00%	1,00%
İncek	% Cinsiyet için	0,00%	1,90%	1,00%
	% Toplam	0,00%	1,00%	1,00%
İstanbul	% Cinsiyet için	2,00%	0,00%	1,00%
	% Toplam	1,00%	0,00%	1,00%
Karapürçek	% Cinsiyet için	2,00%	1,90%	1,90%
	% Toplam	1,00%	1,00%	1,90%
Keçiören	% Cinsiyet için	9,80%	24,50%	17,30%
	% Toplam	4,80%	12,50%	17,30%
Mamak	% Cinsiyet için	0,00%	1,90%	1,00%
	% Toplam	0,00%	1,00%	1,00%
Mamak ya da Çankaya	% Cinsiyet için	2,00%	0,00%	1,00%
	% Toplam	1,00%	0,00%	1,00%
Oran	% Cinsiyet için	2,00%	0,00%	1,00%
	% Toplam	1,00%	0,00%	1,00%
Pursaklar	% Cinsiyet için	2,00%	0,00%	1,00%
	% Toplam	1,00%	0,00%	1,00%
Sincan	% Cinsiyet için	2,00%	1,90%	1,90%
	% Toplam	1,00%	1,00%	1,90%
Siteler	% Cinsiyet için	2,00%	0,00%	1,00%
	% Toplam	1,00%	0,00%	1,00%
Ümitköy	% Cinsiyet için	0,00%	1,90%	1,00%
	% Toplam	0,00%	1,00%	1,00%
Yenimahalle	% Cinsiyet için	0,00%	1,90%	1,00%
	% Toplam	0,00%	1,00%	1,00%
Toplam	% Cinsiyet için	100,00%	100,00%	100,00%
	% Toplam	49,00%	51,00%	100,00%

Yoksulluk ve dışlanmanın mekânsal boyutunu ölçebilmek adına katılımcılara kentin hangi bölgesinde yaşamak istedikleri sorularak dolaylı olarak yaşadıkları alan hakkındaki fikirleri ve bu alanda yaşıyor olmanın kişiler üzerindeki etkisi tespit edilmek istenmiştir. Ayrıca bu soruya verilen cevaplar ile kentin bölgesel ölçekte ya da semt ölçeğinde farklı sosyo ekonomik anlamlar ifade edip etmediği anlaşılmaya çalışılmıştır.

Bu kapsamda cinsiyet temelli bir yaklaşımla en yoğun olarak alınan cevaplar erkeklerde %26,4, kadınlarda %23,5 oranla “*bulunduğum bölgeden ayrılmak istemem*” olmuştur. Bu cevabı erkeklerde %24,5, kadınlarda %9,8 oranla “*Keçiören*”, erkeklerde %3,8, kadınlarda %5,9 oranla “*huzurlu, güvenli, düzgün yaşam sürebileceğim herhangi bir yer*” cevabı takip etmiştir. Ayrıca erkekler %5,7 gibi oldukça yüksek oranla “*daha kolay iş bulabileceğim herhangi bir yer*” cevabını vermiştir. (Çizelge 7.4)

Bunun haricinde katılımcıların yaşadıkları bölgeye benzer ya da yakın sosyo ekonomik yapıdaki mekânlarda yaşamak istedikleri de görülmektedir. Altındağ, Akdere, Gülveren, Siteler, Aydınlikevler, Pursaklar, Karapürçek cevapları bunu ortaya koymaktadır. Bu sonuç mekânsal yakınlık, alışkın olunan sosyal ve ekonomik çevrede yaşamaya devam etme isteği olarak yorumlanabilir. Bu noktada dikkat çeken bir diğer sonuç ise katılımcıların bir kısmının Çankaya, Oran, Ümitköy, Çayyolu, İncek, Beştepe, Batıkent gibi kentin kısmen daha prestijli bölgelerinde yaşamak istediklerini belirtmeleridir. Bu cevap ile de yaşanan alanın mekânsal damgalamaya sebep olduğu ve bu durumdan kurtulmak ya da kaliteli bir yaşama sahip olma isteği olarak yorumlanabilir.

Bu soruyla alakalı daha anlamlı yorumlar yapabilmek ancak alınan bu cevapların nedenlerini öğrenerek mümkün olabilecektir. Bu kapsamda katılımcılardan kentin o bölgesinde neden yaşamak istedikleri sorusunu da cevaplamaları istenmiştir (Çizelge 7.5).

Çizelge 7.5. Kentin o bölgesinde yaşamak isteme nedeniniz?

		Cinsiyet		Toplam
		Kadın	Erkek	
Cevapsız	Sayı	26	30	56
	% Toplam	25,00%	28,80%	53,80%
Aktaş aslında güzel bir yer ama burada yaşayan gençler için üzülüyorum.	Sayı	1	0	1
	% Toplam	1,00%	0,00%	1,00%
Alışkın olduğum bölgeye (Altındağ-Aktaş) yakın	Sayı	2	1	3
	% Toplam	1,90%	1,00%	2,90%
Ama keşke şartlarımız daha iyi olsa	Sayı	1	0	1
	% Toplam	1,00%	0,00%	1,00%
Bu bölgede yaşayanın iş bulma imkânı düşük.	Sayı	0	2	2
	% Toplam	0,00%	1,90%	1,90%
Bu bölgeye alışkınım.	Sayı	4	5	9
	% Toplam	3,80%	4,80%	8,70%

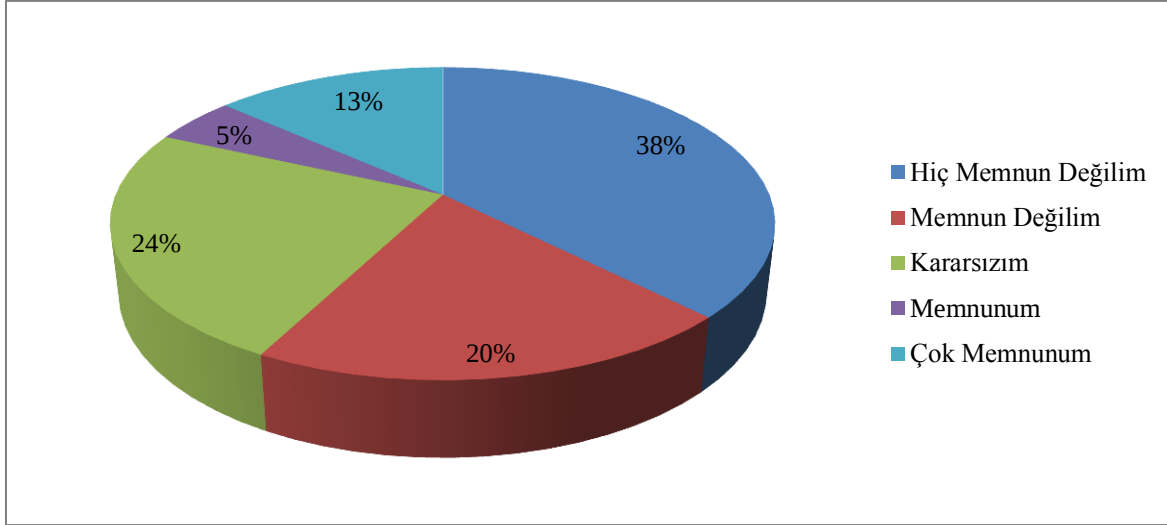
Çizelge 7.5. (devam) Kentin o bölgesinde yaşamak isteme nedeniniz?

		Kadın	Erkek	Toplam
Bu maddi imkânsızlık ile kentin hiç bir bölgesinde iyi yaşayamam.	Sayı	0	2	2
	% Toplam	0,00%	1,90%	1,90%
Bu şehirden ayrılmak isterdim.	Sayı	1	0	1
	% Toplam	1,00%	0,00%	1,00%
Burayı seviyorum.	Sayı	0	1	1
	% Toplam	0,00%	1,00%	1,00%
Çocuklar için daha iyi ortamı var. Orada daha iyi bir gelecekleri olabilir.	Sayı	2	0	2
	% Toplam	1,90%	0,00%	1,90%
Ekonomik durumumuz kötü olduğu için her yerde böyle kötü yaşarız	Sayı	1	0	1
	% Toplam	1,00%	0,00%	1,00%
Eski komşularımın bir kısmı orada	Sayı	1	0	1
	% Toplam	1,00%	0,00%	1,00%
Güzel ve yaşanabilir bir semt olduğunu düşünüyorum.	Sayı	4	6	10
	% Toplam	3,80%	5,80%	9,60%
İşime yakın olduğu için	Sayı	0	1	1
	% Toplam	0,00%	1,00%	1,00%
Koşullarımız iyileştirilse buradan memnunum	Sayı	1	0	1
	% Toplam	1,00%	0,00%	1,00%
Maddi sıkıntılarımız var ve bu semt bize uygun	Sayı	1	1	2
	% Toplam	1,00%	1,00%	1,90%
Orada daha iyi bir geleceğim olurdu.	Sayı	1	0	1
	% Toplam	1,00%	0,00%	1,00%
Sağlık eğitim gibi her türlü imkânın daha iyi olduğunu düşünüyorum.	Sayı	0	1	1
	% Toplam	0,00%	1,00%	1,00%
Sağlık imkânlarına daha yakın	Sayı	0	1	1
	% Toplam	0,00%	1,00%	1,00%
Tüm tanıdıklarım (akraba, arkadaş) bu bölgede yaşıyor.	Sayı	1	2	3
	% Toplam	1,00%	1,90%	2,90%
Türebeler olduğu için	Sayı	1	0	1
	% Toplam	1,00%	0,00%	1,00%
Ulaşım kolay ve merkezi	Sayı	1	0	1
	% Toplam	1,00%	0,00%	1,00%
Yaşadığım yer güvenli ve sağlıklı değil	Sayı	2	0	2
	% Toplam	1,90%	0,00%	1,90%
Toplam	Sayı	51	53	104
	% Toplam	49,00%	51,00%	100 %

Kentin hangi bölgesinde yaşamak isterdiniz sorusunu (Çizelge 7.5) Çankaya, Oran, Ümitköy, Çayyolu, İncek, Batıkent, Beştepe, Keçiören olarak cevaplayanların “Yaşadığım yer güvenli ve sağlıklı değil”, “Sağlık eğitim gibi her türlü imkânın daha iyi olduğunu düşünüyorum”, “Orada daha iyi bir geleceğim olurdu”, “Güzel ve yaşanabilir bir semt olduğunu düşünüyorum”, “Çocuklar için daha iyi bir ortamı olduğunu düşünüyorum ve çocukların orada daha iyi bir gelecekleri olabilir” gibi gerekçeler sunduğu görülmektedir.

Kentin hangi bölgesinde yaşamak isterdiniz sorusuna (Çizelge 7.5) Aydınlikevler, Siteler, Karapürçek, Pursaklar, Gülveren gibi mesafe ve sosyo ekonomik yönden kısmen daha yakın bölgeleri tercih edenler ise “Alışkın olduğum bölgeye (Altındağ-Aktaş) yakın”, “Eski komşularımın bir kısmı orada yaşıyor”, “İşime yakın olduğu için”, “Tüm tanıdıklarım (akraba, arkadaş) bu bölgede yaşıyor.” şeklinde cevaplar vermiştir. Buradan hareketle dönüşüm projesi sonrası bölgeden ayrılan birtakım insanların alışık olunan, gerek mesafe gerek sosyo-ekonomik yönden yakın bölgelere yerleştikleri görülmekte ve ankete katılanların bir kısmının dönüşüm projesi sonrası gelecek planları arasında sosyal ve ekonomik zorunluluklardan dolayı bu bölgelere yerleşmek olduğu yorumu yapılabilir.

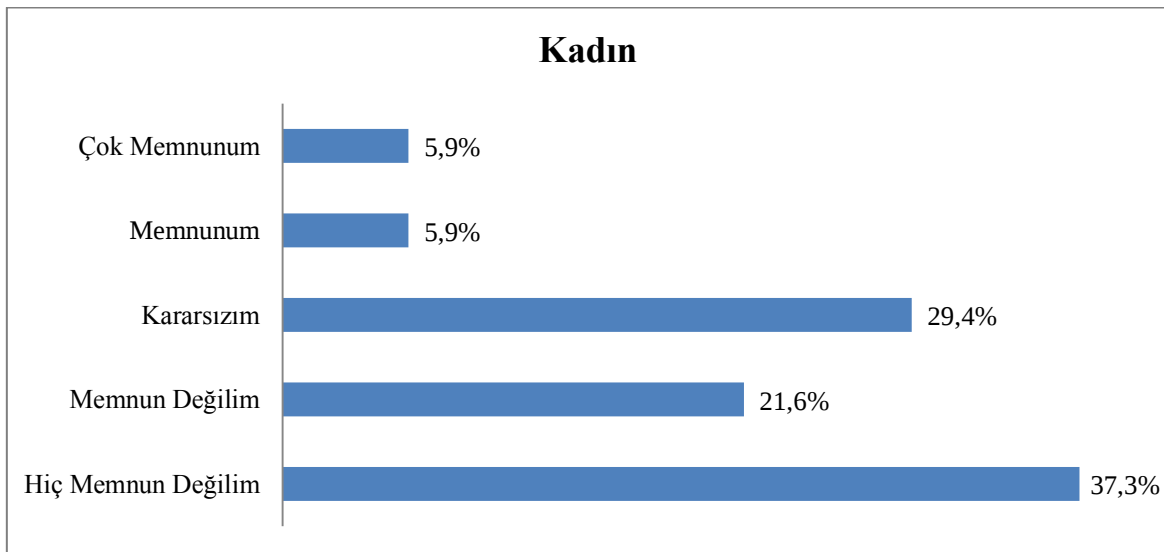
Bulunduğu bölgeden ayrılmak istemeyenlerin açıklamaları incelendiğinde ise çoğunlukla Aktaş’ın güzel bir yer olduğu, onlara uygun bir yer olduğu ve Aktaş’ta yaşamaya alıştıklarından bahsedildiği görülmektedir. (Çizelge 7.5) Ancak bu durum “keşke şartlarımız daha iyi olsa”, “Koşullarımız iyileştirilse buradan memnunuz”, “Bu bölgede yaşayanın iş bulma imkânı düşük” şeklinde yaşadıkları bölgeye yönelik çeşitli eleştiriler de içermektedir. Aktaş’ta yaşamayı istemenin en önemli sebeplerinden biri de ekonomik kaygılardır. Katılımcılar bu durumu “Bu maddi imkânsızlık ile kentin hiç bir bölgesinde iyi yaşayamam”, “Ekonomik durumumuz kötü olduğu için her yerde böyle kötü yaşarız”, “Maddi sıkıntılarımız var ve bu semt bize uygun” şeklinde ifade etmişlerdir. Aslında bu soruya verilen tüm cevaplar Aktaş’ta yaşayan gecekondlu sakinlerinin içinde bulunduğu yoksulluk ve dışlanma deneyimlerini ortaya koymaktadır. Çıkan farklı sonuçlar sadece bu deneyimlerin farklı yansımaları ve bu deneyimlere karşı oluşturulan farklı savunmalardır.

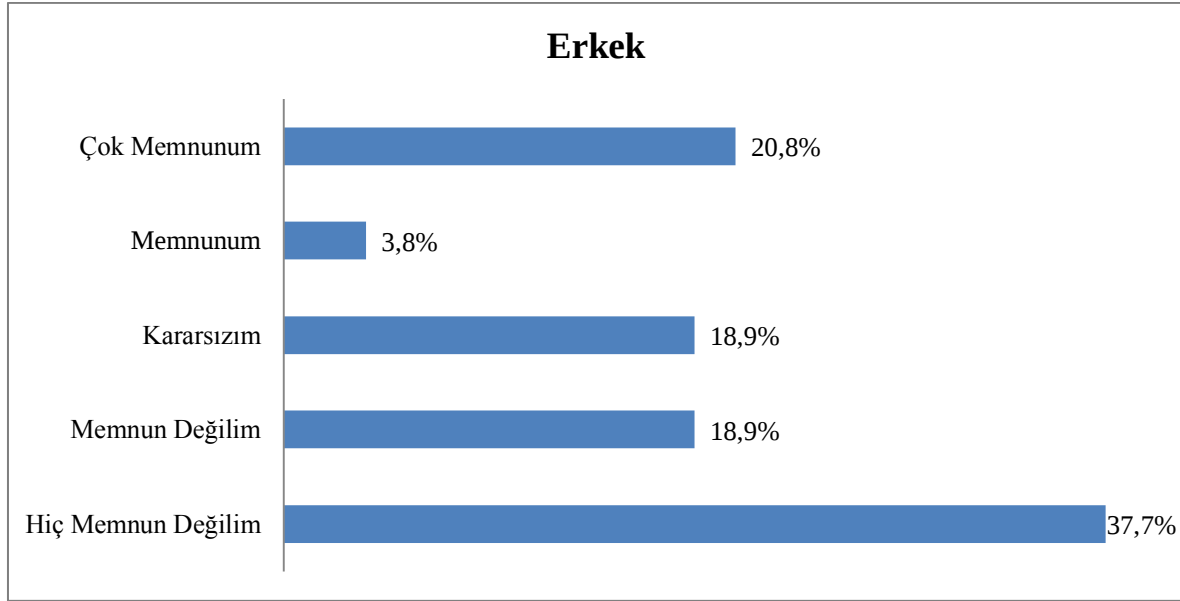
Şekil 7.33. Yaşam ortamından ve hayat koşullarından memnuniyet durumu

Görüşülen kişilere “yaşanılan ortamdan ve hayatlarından ne derece memnun” oldukları sorulmuş ve 1 ile 5 arasında bir skala üzerinden (1; hiç memnun değilim, 2; memnun değilim, 3; kararsızım, 4; memnunum, 5; çok memnunum) seçim yapmaları istenmiştir. Bu ve buna benzeyen diğer benzer sorularda katılımcılara bahsi geçen skalayı içeren bir cetvel sunulmuş ve cevapların nereye tekabül edeceği anlatılmıştır.

Bu kapsamda katılımcılardan %37,5 oranla “hiç memnun olmadığını” belirtenler çoğunluktadır. Bu oranı %24 ile kararsızlar ve %20 “memnun olmayanlar” takip etmektedir. Yaşadığı ortamdan ve yaşam koşullarından memnun olduğunu belirtme oranı ise %18,3 olarak en düşüktür (Şekil 7.33).

Şekil 7.34. Cinsiyet temelli yaşamdan memnuniyet durumu (kadın)

Şekil 7.35. Cinsiyet temelli yaşamdan memnuniyet durumu (erkek)

Yaşam ortamından ve hayat koşullarından memnuniyet durumunu cinsiyet temelli incelendiğinde ise Şekil 7.34 ve Şekil 7.35’de görüldüğü üzere kadın/erkek ayrımının memnuniyet skalasında özellikle memnun olmadığını belirtenlerin oranı için anlamlı bir fark yaratmadığı görülmektedir.

Görüşülen katılımcılara yaşam ortamından ve hayat koşullarından neden memnun olup olmadıkları sorulmuş ve cevap ucu açık bırakılarak durumun katılımcılar tarafından açıklanması istenmiştir.

Bu soruyu 14 kadın, 13 erkek olmak üzere 27 katılımcı cevapsız bırakmıştır. Yapılan açıklamalar içerisinde gerek kadınlar gerek erkekler için en yüksek orana sahip açıklama “*ekonomik sebepler*” olmuştur. Bu soruyu “*ekonomik sebepler*” olarak cevaplayan kadın oranı %21,6, erkek oranı %26,4 olmuştur. Bu oranı kadınlarda %15,7 erkeklerde %22,6 olmak üzere “*Yaşadığım semtte uyuşturucu, hırsızlık gibi olumsuzlukların olması bu semti kötü ve güvensiz bir ortam yapıyor*” cevabı takip etmektedir. Kadınlarda %9,8 erkeklerde %3,8 olmak üzere “*gecekondu yaşamı ve ev koşullarının kötü olması*” açıklaması da dikkate değer orandadır. Ayrıca kadınlarda %9,8 erkeklerde %5,7 olmak üzere mahalledeki “*Suriyeli göçmenlerin varlığı ve fazlalığı*” da memnuniyetsizlik konusu olmaktadır (Çizelge 7.6).

Çizelge 7.6. Yaşam ortamından ve hayat koşullarından memnuniyet durumu nedeni

		Cinsiyet		Toplam
		Kadın	Erkek	
Cevapsız bırakanlar	% Cinsiyet için	27,50%	24,50%	26,00%
	% Toplam	13,50%	12,50%	26,00%
Ailemle yaşamaktan mutluyum. (*)	% Cinsiyet için	0,00%	5,70%	2,90%
	% Toplam	0,00%	2,90%	2,90%
Arkadaşlarım var. Ortamımdan memnunum. (*)	% Cinsiyet için	5,90%	3,80%	4,80%
	% Toplam	2,90%	1,90%	4,80%
Belediye hizmetleri yetersiz olduğu için yaşam koşullarımız kötü. (**)	% Cinsiyet için	0,00%	1,90%	1,00%
	% Toplam	0,00%	1,00%	1,00%
Çok uzun süredir buradayım. Buraya alıştım. (*)	% Cinsiyet için	0,00%	3,80%	1,90%
	% Toplam	0,00%	1,90%	1,90%
Dönüşüm projeleriyle bizi buradan göndermeye çalışıyorlar (**)	% Cinsiyet için	0,00%	1,90%	1,00%
	% Toplam	0,00%	1,00%	1,00%
Ekonomik sebepler (**)	% Cinsiyet için	21,60%	26,40%	24,00%
	% Toplam	10,60%	13,50%	24,00%
Engelim sebebiyle memnun değilim. (**)	% Cinsiyet için	2,00%	0,00%	1,00%
	% Toplam	1,00%	0,00%	1,00%
Gecekondu yaşamı ve ev koşullarının kötü olması (**)	% Cinsiyet için	9,80%	3,80%	6,70%
	% Toplam	4,80%	1,90%	6,70%
Kalabalık aile ortamı yüzünden memnun değilim.	% Cinsiyet için	3,90%	0,00%	1,90%
	% Toplam	1,90%	0,00%	1,90%
Komşularımıza göre ekonomik durumumuz iyi (*)	% Cinsiyet için	2,00%	0,00%	1,00%
	% Toplam	1,00%	0,00%	1,00%
Mahalle eskisi gibi değil. Suriyeli göçmenler çok fazla (**)	% Cinsiyet için	9,80%	5,70%	7,70%
	% Toplam	4,80%	2,90%	7,70%
Mahalleden memnunum ama yıkıldı gitti komşu kalmadı (**)	% Cinsiyet için	2,00%	0,00%	1,00%
	% Toplam	1,00%	0,00%	1,00%
Yaşadığım semtte uyuşturucu, hırsızlık gibi olumsuzlukların olması bu semti kötü ve güvensiz bir ortam yapıyor.(**)	% Cinsiyet için	15,70%	22,60%	19,20%
	% Toplam	7,70%	11,50%	19,20%
Toplam	% Cinsiyet için	100,00%	100,00%	100,00%
	% Toplam	49,00%	51,00%	100,00%
(**) Memnun değilim, hiç memnun değilim cevabını verenler, (*) Memnunum, çok memnunum cevabını verenler				

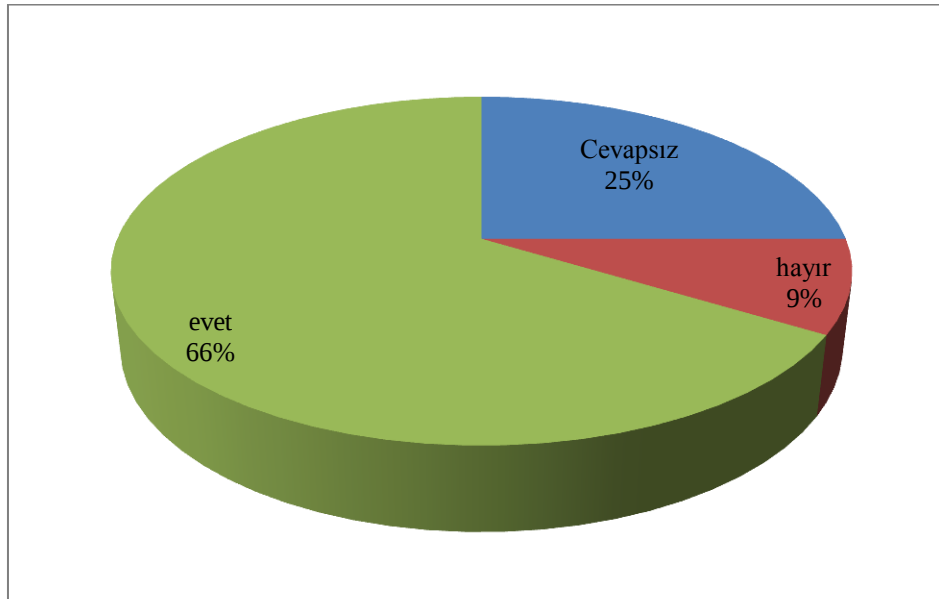
Yoksulluğun ve dışlanmanın boyutlarını ve bu olguların son dönemlerin öne çıkan konularından olan kentsel dönüşüm projeleriyle olan bağlantısını anlamak için çoğunlukla kentlerin gecekondu mahallelerine, sosyal ve mekânsal mesafeyi yansıtan ve suçla da ilişkilenen bölgelerine bir başka deyişle “*varoşlarına*” odaklanmak gerekmektedir. Bu kapsamda katılımcıların gözünden varoş tanımını anlamak önem kazanmaktadır.

Çizelge 7.7. “Sizce varoş nedir?”

	Sayı	Yüzde %
Cevapsız	2	1,9
Bilmiyorum	18	17,3
Bilmiyorum ama kötü bir şey olabilir	1	1,0
Çingeneler	1	1,0
Dengesizlik, hakaret	1	1,0
Dışlanan yerler	1	1,0
Eğitim seviyesi düşük insanlar	1	1,0
Eğitimsiz insanlar, madde bağımlıları ve gecekonduya yaşayan dışlanan insanlar	2	1,9
Gecekondu bölgesi	11	10,6
Gecekondu bölgesinde yaşayan insanlar	1	1,0
Gecekondu mahallesi. Eğitimsiz insanların çoğunlukta yaşadığı yer	1	1,0
Güvenli olmayan, çirkin, kötü ve pis bölgeler.	7	6,7
Hakaret	1	1,0
Hızsızlar, uyuşturucu satıcıları gibi suçlu ve yoksul insanların yaşadığı gecekondu bölgeleri	12	11,5
İl sınırlarına yakın bölgeler, şehrin dışında kalan bölgeler	1	1,0
İnsanları küçümsemek, aşağılamak için kullanılan bir hakaret	2	1,9
İşsizlik, işi olmayan insanlar	2	1,9
Kenar mahalle	2	1,9
Kendini beğenmiş kişilere söylenen bir hakaret	1	1,0
Kendini üstün gören insanlar	1	1,0
Kırsal bölgelerden göçmüş kişiler	1	1,0
Kırsal insanların yaşadığı yerler	1	1,0
Medeniyet görmemiş insan	1	1,0
Yoksulluk, yoksul insanların yaşadığı gecekondu bölgesi.	32	30,8
Toplam	104	100,0

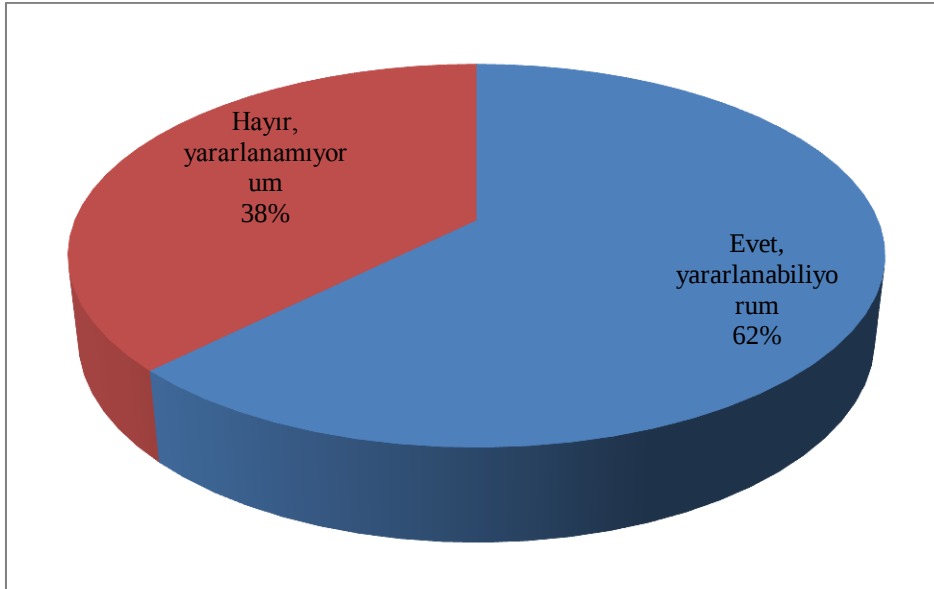
Katılımcılara “sizce varoş nedir?” diye sorulduğunda %30,8’inin “*yoksulluk, yoksul insanların yaşadığı gecekondu bölgesi*” tanımını yapıldığı görülmektedir. Bu oranı %17,3 ile “*bilmiyorum*” diyenler, %11,5 ile “*hızsızlar, uyuşturucu satıcıları gibi suçlu ve yoksul insanların yaşadığı gecekondu bölgeleri*” diyenler, %10,6 oranla “*gecekondu bölgesi*” ve %6,7 ile “*güvenli olmayan, çirkin, kötü ve pis bölgeler*” tanımlarını yapanlar takip etmektedir (Çizelge 7.7).

Varoş kavramı için yapılan tanımlar genel olarak incelendiğinde varoş kelimesinin kimi zaman bir birey kimi zaman bir mekân ifade etmek için kullanıldığı görülmektedir. Bir başka deyişle varoş bazı katılımcılar için yoksul bir birey bazı katılımcılar içinse yoksul bir gecekondu mahallesi olarak görülmektedir. Bunun yanı sıra varoşun literatürde de ifade edildiği şekilde suç olgusu ile ilişkilendirilen bir kavram olduğunu söyleyen oldukça yüksek oranda katılımcı bulunmaktadır.

Şekil 7.36. “Yaşadığınız alanı varoş olarak tanımlar mısınız?”

Katılımcılara varoş tanımlarından hareketle yaşadıkları alanı varoş olarak nitelendirip nitelendirmedikleri sorulduğunda ise %66,3 gibi oldukça yüksek bir oranla “*varoş olarak tanımlarım*” cevabı alınmıştır.

Şekil 7.37. Yerel yönetimlerin sağladığı hizmetlerden (altyapı, sosyal hizmetler vb.) yararlanabiliyor musunuz?

Katılımcıların önemli bir kesiminin haneye giren gelir anlamında yoksulluk çektiğini görmekteyiz. Anketin bu aşamasına kadar katılımcıların yüksek bir oranda yoksulluk ve dışlanma ile yüzleştiği görülmekte ve buradan hareketle mevcut sosyal hizmetlerin bu kesimin ihtiyaçlarına ancak kısmi çare bulabildiği anlaşılmaktadır.

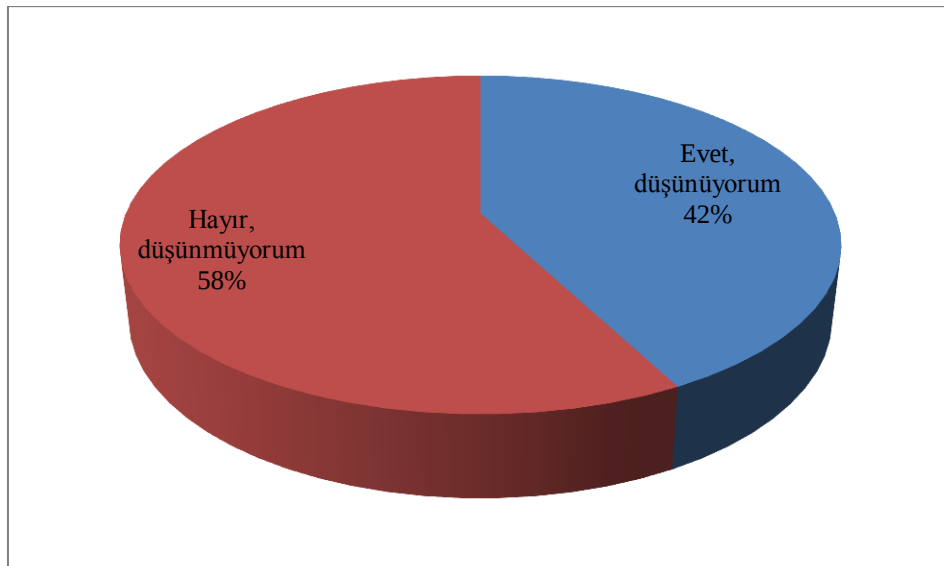
Son yıllarda yerel yönetimlerin ve sivil inisiyatifin yoksullukla mücadele alanlarında önemli katkıları olmakta (Bkz. Şekil 7.21 ve Şekil 7.22’de aktarıldığı gibi yüksek oranda katılımcının çeşitli kurumlardan yardım aldığı görülmektedir.) ve yoksullukla mücadele için kamu bir dizi proje üretmekteyse de bu projeler yapısal ve uzun soluklu müdahaleler olmadığı takdirde nüfusun önemli bir yüzdesinin yoksulluk çekmeye devam edeceği ve sosyal hizmetlerin niceliği ve niteliğinin yeterince artmadığı ve bu hizmetlerin hakkaniyet ilkesinin gereklerine uygun tahsis edilmediği durumda da bu kesimin sosyal dışlanmalara maruz kalacağı bilinmelidir (Adaman ve Keyder, 2006).

Dolayısıyla katılımcıların bu gibi hizmetlerden ne derece faydalanabildiklerini öğrenmek önemlidir. Bu soruya %62 oranında kişi “evet, yararlanabiliyorum” cevabı vermiştir (Şekil 7.37).

Çizelge 7.8. Yerel yönetimlerin sağladığı hizmetlerden yararlanamama nedeni

	Sayı	Yüzde %
Belediyeden kömür yardımı alıyoruz ama sadece bu yardım yeterli olmuyor. Geçinemiyoruz. Sosyal hizmet yok.	1	1.0
Devlet bize sahip çıkmıyor.	1	1.0
Devlet burayı kendi kaderine terk etti.	1	1.0
Devlet Suriyelilere bizden daha çok hizmet ve yardım sağlıyor.	1	1.0
Engelim nedeniyle evden çıkamıyorum. Sokaklar bana uygun değil.	1	1.0
Hizmetlerin arttırılmasını istedik ancak karşılık alamadık.	1	1.0
Sokaklar pislik içinde. Altyapı yok. İki damla yağmur yağsa taşar.	1	1.0
Yaşadığımız bölgeden gönderilmek isteniyoruz. İllegal şekilde mahallemizden ve evlerimizden çıkarılmak amacıyla tehdit ediliyoruz.	1	1.0
Yetersiz buluyorum.	15	14.4
Devlet bizi yoksulluğa terk etti.	1	1.0
Yollar çok kötü durumda, evleri sürekli su basıyor.	1	1.0
Toplam	25	24.0

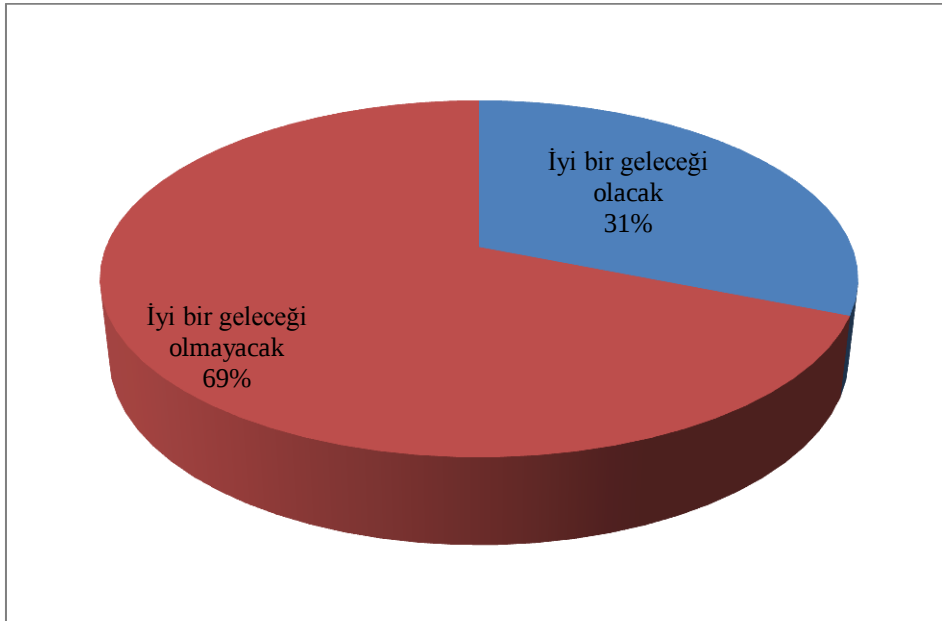
Yerel yönetimlerin hizmetlerinden yeteri kadar yararlanamadığını belirtenler ise hizmetleri yetersiz bulduklarını, devletin bu bölgeyi özellikle yoksulluğa ve yoksunluğa terkettiğini, çeşitli hizmetler talep ettiklerini ancak her hangi bir karşılık alamadıklarını ve aldıkları yardımların yeterli düzeyde olmadığını belirtmişlerdir (Çizelge 7.8).

Şekil 7.38. Yaşam alanınıza yönelik uygulamalarda söz sahibi olduğunuzu düşünüyor musunuz?

Kentin dönüşümünde söz sahibi olup olunmadığı, doğrudan dışlanma olgusunun mekânsal boyutu ile ilişkilidir. Bireyin kendini kentin dönüşümü sürecinde söz sahibi hissetmemesi durumu akabinde kentte kendine yer bulamama ve giderek kentsel alanlardan dışlanma ile sonuçlanabilir. Bu kapsamda katılımcıların, çevrelerinde gerçekleşen kentsel dönüşüm projesi uygulanmaya başlanmadan önce fikirlerinin sorulup sorulmadığı, projenin ortaya çıkmasında fikrinsel katkılarının olup olmadığı ve proje sürecinde projeye ilişkin doyurucu bilgi verilip verilmediğinin tespit edilmesi önem kazanmaktadır.

Katılımcılara “yaşam alanınıza yönelik uygulamalarda söz sahibi olduğunuzu düşünüyor musunuz?” diye sorulduğunda %58 oranla “hayır, düşünmüyorum” cevabı alınmıştır. Bir başka deyişle kentsel dönüşüm sürecinden doğrudan etkilenen mahalle sakinleri, sürece gerçek anlamda katkı yapmadıklarını düşünmektedirler. Bu durum yukarıda bahsedildiği gibi bu süreçte mahalle sakinlerinin giderek dışlanma olgusu ile daha fazla yüzleşeceklerinin göstergesi olmaktadır (Şekil 7.38).

Şekil 7.39. Yaşadığınız semtte çocuğunuzun iyi bir geleceğe sahip olacağını ve iyi bir birey olarak yetişeceğini düşünüyor musunuz?

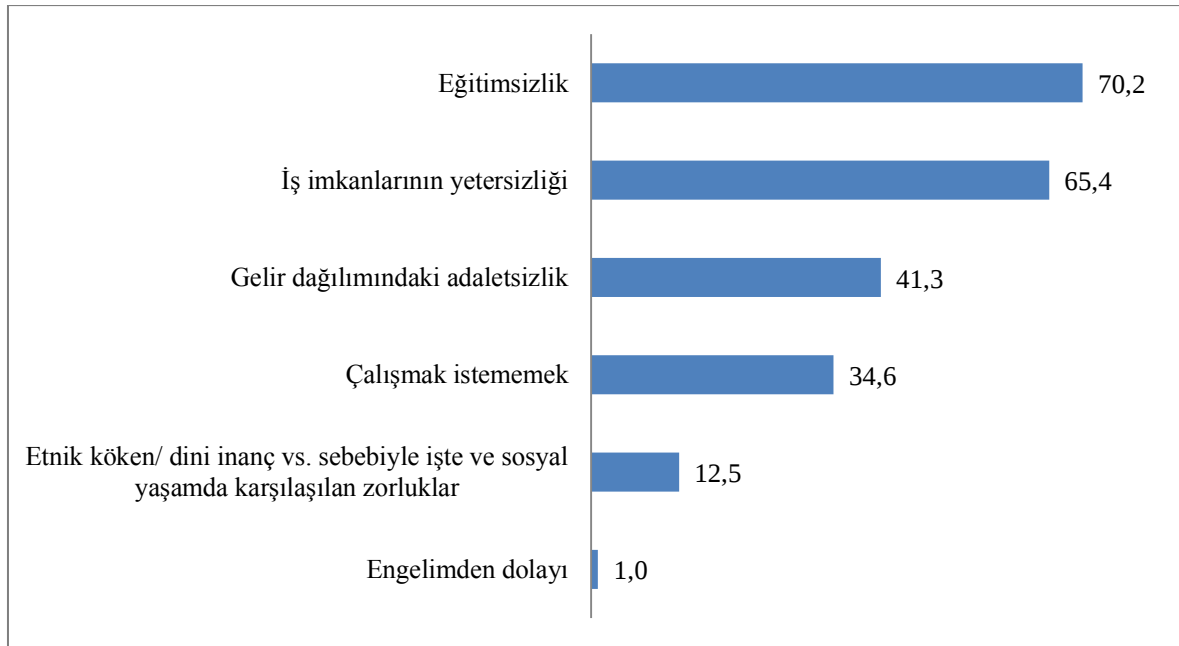
Yoksulluk ve dışlanma olguları karşısında daha savunmasız olan çocukların mekânla, ekonomiyle ve sosyal hayatla olan ilişkilerini belirlemek bu çalışmanın konusu bakımından önemli neticeler ortaya koyabilecek niteliktedir. Bir başka deyişle gelecek kuşak, yoksul bölgelerde ciddi sorunlarla karşı karşıya bulunmaktadır ve geleceğe kötü koşullarda hazırlanmaktadır.

Bu kapsamda katılımcılara çocuklarının yaşadıkları semtte kalmaları durumunda iyi bir geleceği olup olmayacağı sorulduğunda %68,3 gibi yüksek bir oranda “*iyi bir geleceği olmayacağı*” cevabı alınmıştır. Bunun nedenleri şüphesiz eğitim, sağlık gibi olanaklarının yetersizliği ve yaşanan mekânın suç olgusu ile özdeşleşmiş bir alan olmasıdır (Şekil 7.39).

Anket kapsamında yapılan görüşmelerde ebeveynlerin özellikle çocuklarının geleceklerinden ve güvenliklerinden kaygı duyduklarını ve bu semtte yaşıyor olmanın onları potansiyel suçlu yaptığını ve bu durumun ileride çocukları için bir gerçekliğe dönüşmesinden kaygı duyduklarını belirtmişlerdir. Özellikle yüz yüze oldukları yoksulluk onları suça teşvik etmektedir.

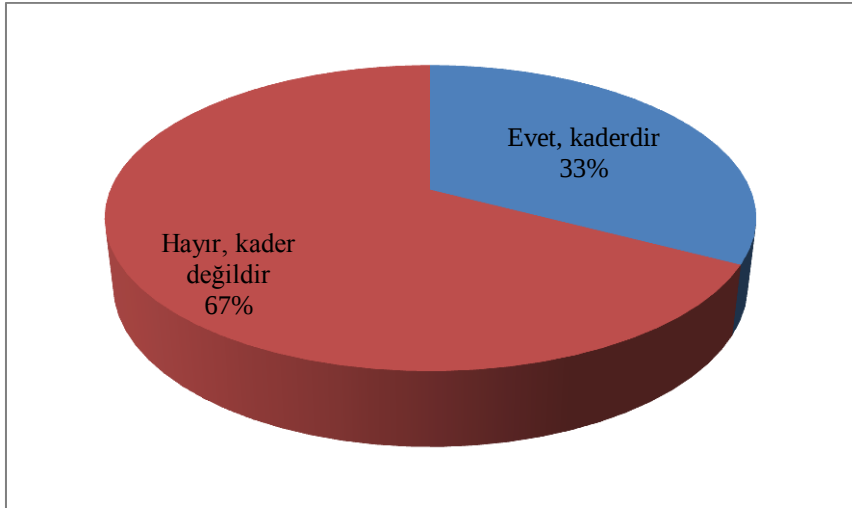
Yoksulluk

Anket çalışmasının bu bölümünde katılımcılara yoksulluk olgusuna ilişkin; yoksulluğa sebep olan faktörler, yoksulluk olgusuna kaderci bir yaklaşımla yaklaşıp yaklaşılmadığı şeklinde iki soru yöneltilmiştir.

Şekil 7.40. Yoksulluğa sebep olan faktörler

Katılımcıların gözünde yoksulluğun en büyük sebebi %70,2 oranla “*eğitimsizlik*” olmuştur. Bu oranı %65,4 ile “*iş imkanlarının yetersizliği*”, %41,3 ile “*gelir dağılımdaki adaletsizlik*” ve %34,6 ile “*çalışmak istememek*” cevapları takip etmektedir (Şekil 7.40). Etnik köken/ dini inanç vs. sebebiyle işte ve sosyal yaşamda karşılaşılan zorluklar seçeneği ise bu çalışmanın örneklemini açısından çok anlamlı bir orana ulaşmamıştır.

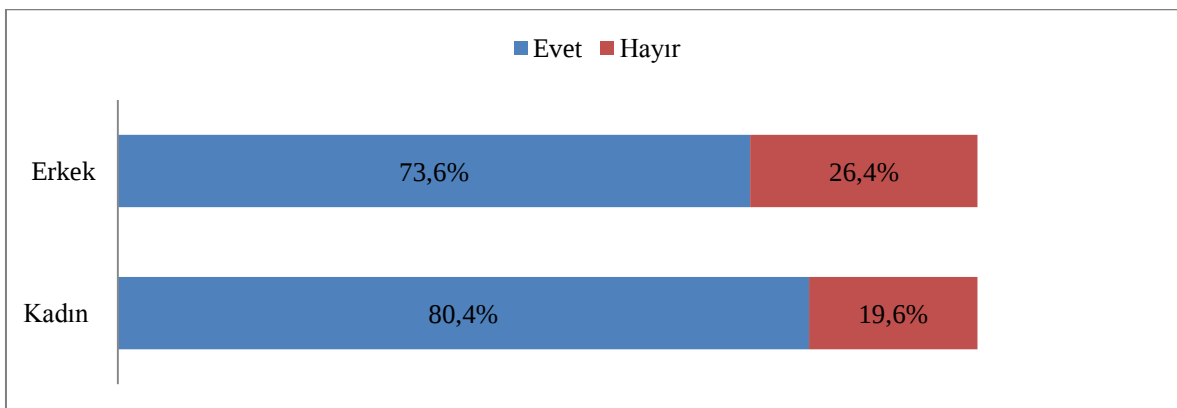
Şekil 7.41. Sizce yoksulluk kader mi yoksa insan isterse yoksulluktan kurtulabilir mi?

Katılımcılara yoksulluğu bir kader olarak görüp görmedikleri sorularak isterlerse yoksulluktan kurtulup kurtulamayacakları konusundaki fikirleri değerlendirilmiştir. Genel sonuçlara bakıldığında (Şekil 7.41), görüşülen kişilerin %67'sinin yoksulluktan kurtulma konusunda iyimser bir yaklaşım sergilediği görülmüştür.

Bu bağlamda, yoksulluğun kemikleşmiş ve kalıcı olduğunu düşünenlerin sayısının fazla olmadığı görülmektedir. Ancak, bu iyimserliğin ne denli gerçekleştirilebilir olduğu konusunda bir çıkarım yapmak güçtür.

Dışlanma

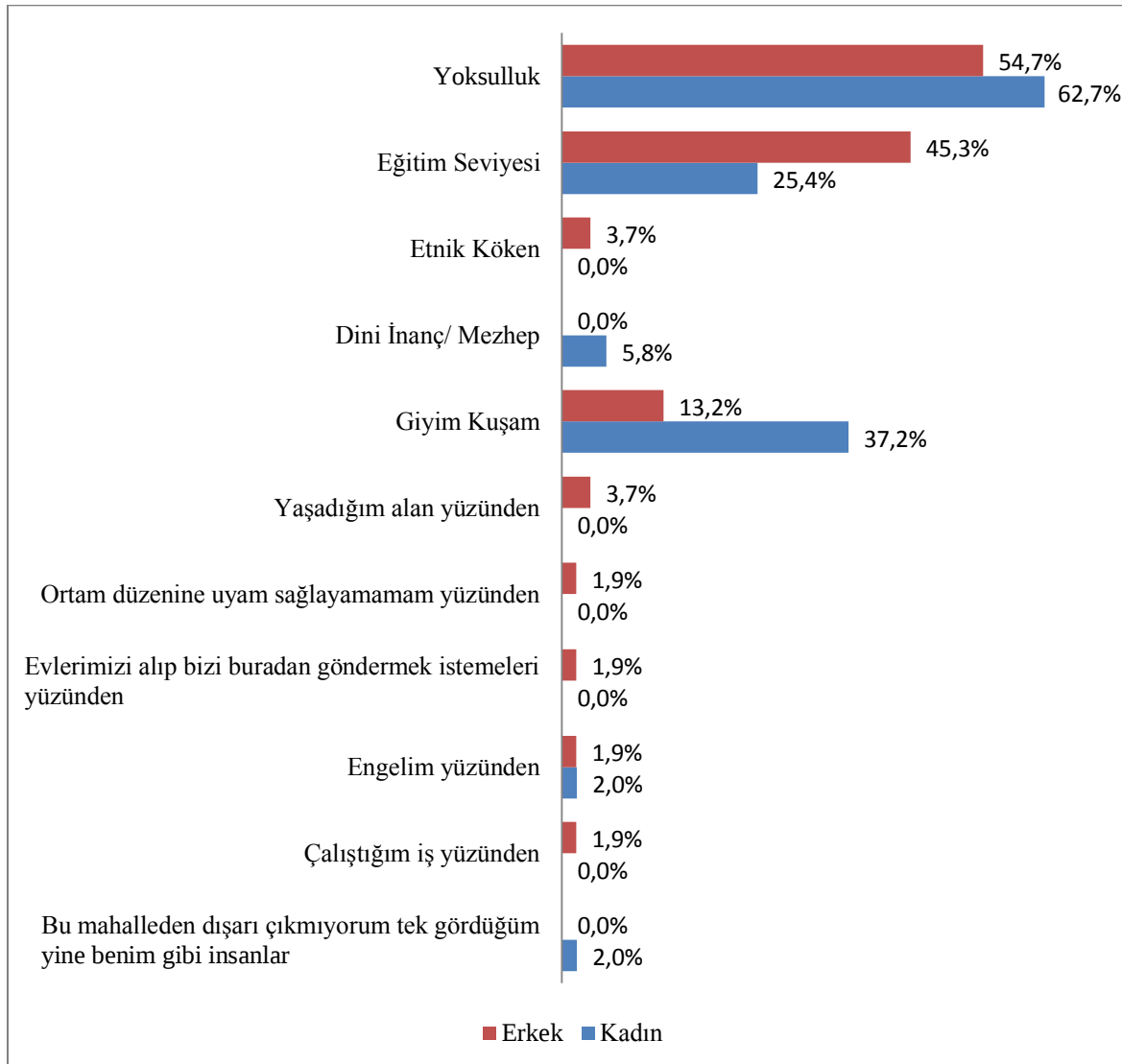
Anket çalışmasının bu bölümünde katılımcıların kendilerini dışlanmış hissedip hissetmedikleri ve dışlanmaya sebep olan faktörlerin neler olduğunun tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

Şekil 7.42. Kendinizi dışlanmış hissediyor musunuz?

Katılımcılara kendinizi “Yoksulluk, eğitim seviyesi, etnik köken, dini inanç, mezhep, giyim kuşam ya da kendi belirtmek isteyeceğiniz herhangi bir konu bakımından dışlanmış hissediyor musunuz?” diye sorulduğunda kadınların %80,4’ü erkeklerin ise %73,6’sı kendisini bahsedilen sebeplerden biri ya da bir kaçını bakımından dışlanmış hissettiğini belirtmiştir.

Bu oran her iki cinsiyet grubu açısından da yüksek olduğu için yapılan ki kare analizi sonucu cinsiyet ve dışlanma arasında anlamlı bir bağlantı bulunamamıştır. Her iki cinsiyet grubu da kendini oldukça yüksek bir oranla dışlanmış hissetmektedir. Ancak kuşkusuz bu durum sadece bu çalışmanın örneklemini ile alakalı bir durum olabilir. Ayrıca bunda, dışlanma olgusunun bir bütün olarak değerlendirilmesi ve dışlanmanın farklı boyutlarının cinsiyet üzerindeki farklı yansımalarının hesaba katılmaması da etkilidir.

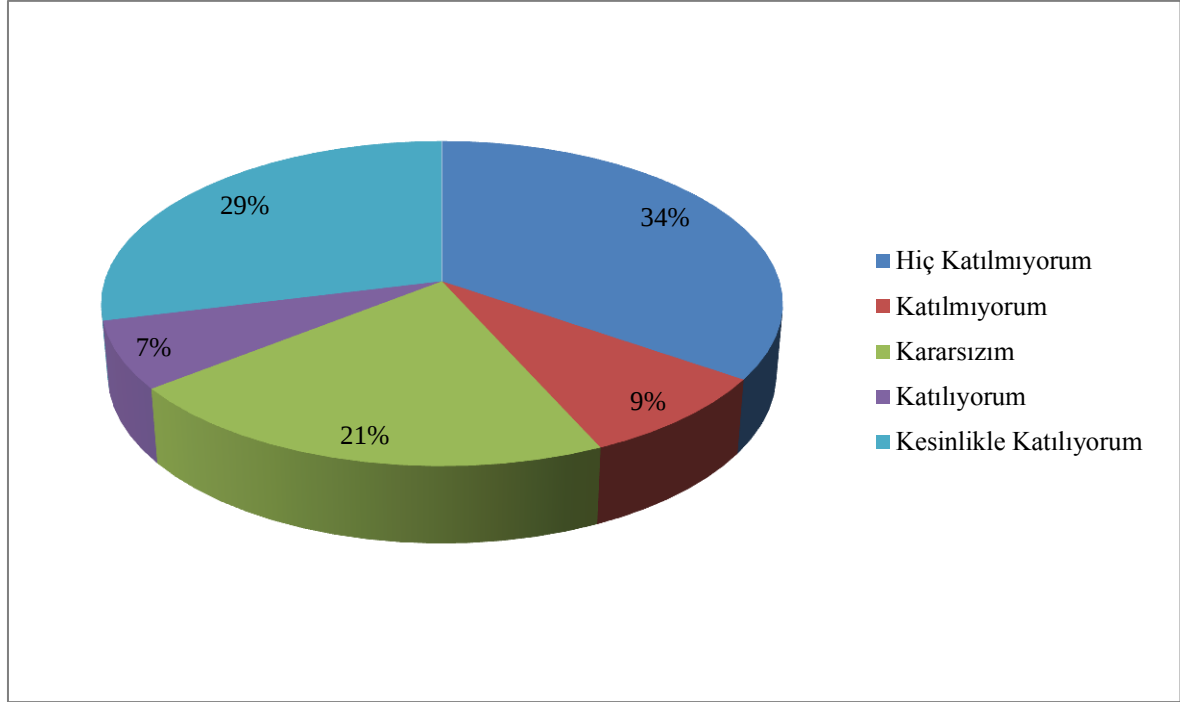

Şekil 7.43. Dışlanmış hissetme sebepleri

Dışlanma karmaşık ve çok boyutlu bir olgudur. Dışlanmanın her biri bir diğerini tetikleyen ve besleyen ekonomik, siyasi, kültürel ve mekânsal pek çok boyutu vardır. Bu kapsamda katılımcılara çoklu seçime izin verilen bir dizi dışlanma boyutu sunulmuş ve bunlar arasından kendilerini dışlanmış hissetme sebeplerinden olanları seçmeleri istenmiştir (Şekil 7.43). Burada dikkat çeken sonuç ise kadınların %62,7'si, erkeklerin ise %54,7'sinin kendini yoksulluk nedeniyle dışlanmış hissetmeleridir. Buradan hareketle dışlanmanın ekonomik boyutunun gerek kadınlar gerek erkekler üzerinde en hissedilir boyut olduğu söylenebilir. Bu oranı kadınlarda %25,4, erkeklerde ise %45,3 oran ile eğitim seviyesi takip etmektedir. Eğitim seviyesinin erkekler için daha yüksek bir oranda dışlanmışlık hissi yaratıyor oluşu erkeklerin işgücü piyasalarına katılımında karşılaştıkları zorluklar, iş bulamamaları ya da buldukları işlerin geçimlerini sağlamalarına yeterli olmayışı olarak yorumlanabilir.

Dikkat çeken bir başka sonuç kadınların %37,2'sinin kendini giyim kuşam sebebiyle dışlanmış hissetmesidir. Bu oran erkeklerde %13,2'dir. Kadınların kendilerini giyim kuşam sebebiyle dışlanmış hissetmesi dışlanmanın sosyal boyutlarının kadınları daha çok etkilediği sonucunu ortaya koymaktadır. Kendini dışlanmış hissetme ve ekonomik anlamda dışlanma da kadınlarda daha yüksektir. Bu da dışlanmanın kadınlar için daha hissedilir olduğu sonucunu vermektedir. Bu çalışma kapsamında kendini dini inanç, etnik köken ya da mezhep yönünden dışlanmış hissedenlerin oranı düşük çıkmıştır.

Bunun haricinde dışlanmanın boyutları ile ilgili yapılan diğer açıklamalar da dikkat çekicidir. Burada çarpıcı cevaplardan biri kentsel dönüşüm projeleri ile birlikte evlerinden edilmeleri ve mahalleyi terk etmek zorunda kalmaları sonucu kentlerde istenmeyenler olduğunun düşünülmesidir. Dışlanma boyutlarına verilen bir başka cevap da yaşanan mekâna yönelik hissedilen dışlanmadır. Bu da çalışma alanının mekânsal yönden toplumda dışlanmaya sebep olabilecek nitelikte olduğunu göstermektedir.

Şekil 7.44. Gecekondu bölgelerinde yaşayan kişiler toplumun geneli tarafından suçlu olarak görülüyor.

Katılımcılara gecekondu bölgelerinde yaşayan kişilerin toplum genelinde suçlu olarak görülüp görülmediğine ilişkin bir soru yöneltilerek 1’den 5’e kadar belirtilen skala içinden durumla ilgili fikirlerini yansıtan seçeneği söylemeleri istenmiştir.

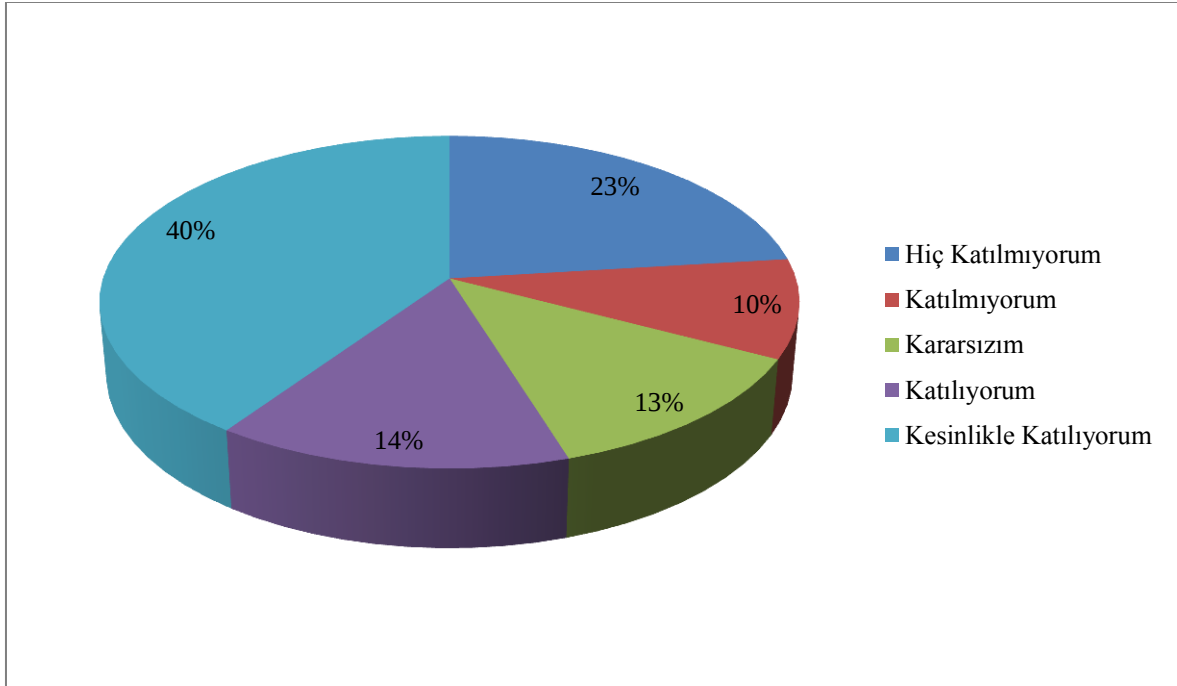
Bu soruyla dolaylı olarak ikamet ettikleri mahallede yaşıyor olmanın onlar üzerinde mekansal anlamda bir damgalamaya sebep olup olmadığı, bir başka deyişle sadece o mahallede yaşıyor olmaktan dolayı diğer kentliler tarafından suçlu muamelesi görüp görmedikleri tespit edilmeye çalışılmaktadır.

Aktaş Mahallesi suçla nam salmış, Çinçin olarak bilinen bölgede yer alan ve suç oranlarının yüksek olduğu bilinen bir mahalledir. Dolayısıyla sadece fiziki çürüme tehlikesi altında olması değil aynı zamanda sosyal yapısındaki problemler açısından da önemli bir konumdadır. Bu kapsamda adi suçlar, uyuşturucu satıcılığı, fuhuş gibi sorunlarıyla nam salmış bir alanın içinde yaşayanların gözünden suç ve suçlu olgusunun yorumlanması ve “potansiyel suçlu” olma önyargısıyla karşılaşp karşılaşmadıklarının belirlenmesi önemli bir boyut kazanmaktadır.

Bu bağlamda %34 oranında katılımcının bu soruyu hiç katılmıyorum şeklinde cevapladığı görülmektedir. Bu oranı %29 oranla kesinlikle katılıyorum cevabı takip etmektedir. %21 katılımcı ise bu konuda kararsız olduğunu belirtmiştir (Şekil 7.44).

Bu noktada %36 oranında katılımcının gecekondü bölgelerinde yaşayan insanların toplumun geneli tarafından suçlu olarak görüldüğünü düşündüğü ortaya çıkmaktadır.

Bu soruyu cevaplayan katılımcıların büyük bir kısmı yakınlarında gerçekleşen suç olaylarından kaygılandıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca bu soruya verilen cevapların genel ortalaması 2,8 çıkmıştır ve bu sonuç kararsızım seçeneğinin ağır bastığını göstermektedir.

Şekil 7.45. Yaşadığım şehrin yerli halkı göç sonucu gelenleri istemiyor

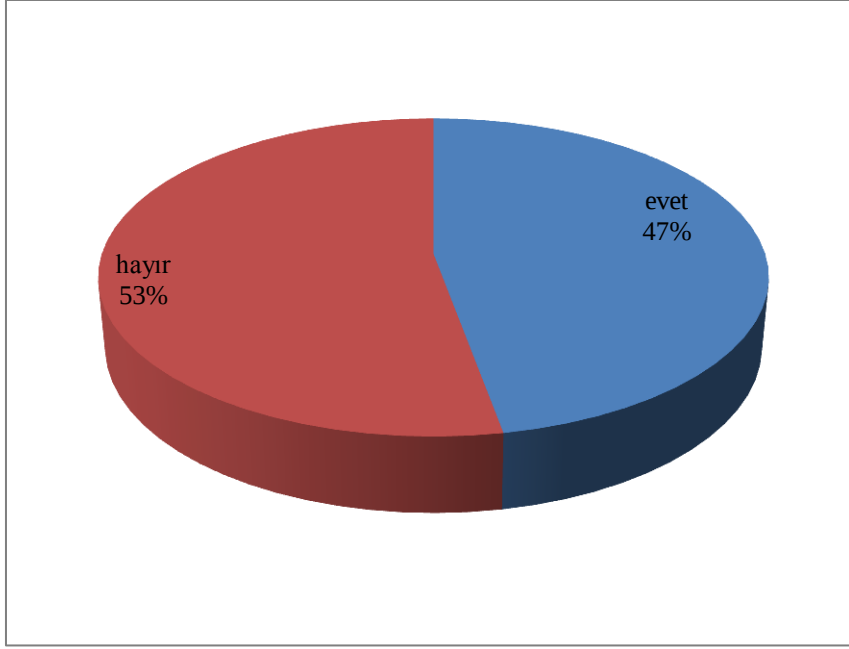
Göçün dışlanmışlık hissini arttırabileceği yönündeki yaklaşımdan hareketle, yerli halkın göç ile gelenleri isteyip istemediğini ölçmek çalışmanın konusu bakımından önemli bir boyut oluşturmaktadır. Bu kapsamda incelendiğinde katılımcıların %40 gibi oldukça yüksek bir kesimi bu soruyu kesinlikle katılıyorum şeklinde cevaplamıştır. Bu oranı %23 ile hiç katılmıyorum ve %14 ile katılıyorum seçenekleri takip etmektedir (Şekil 7.45).

Bu sorunun cevapları alınırken katılımcıların bir kısmı, soruyu kendi göçmen kimlikleri açısından değil yaşadıkları bölgede giderek artmakta olan Suriyeli göçmen nüfusun varlığından duydukları rahatsızlıkları ifade etmek açısından değerlendirdiklerini belirtmişlerdir.

Sorunun genel ortalaması ise 3,4 çıkmıştır ve genel olarak göç edenlerin istenmediği yönünde bir görüşün benimsendiği görülmektedir.

Yoksulluk ve dışlanma olgularının üretilmesi sürecinde kentsel dönüşümün rolü

Anketin bu bölümünde kentsel dönüşüm projelerine ilişkin katılımcıların bakış açısı tespit edilmeye çalışılmaktadır. Bu kapsamda katılımcılara kentsel dönüşümü, yaşam koşullarını iyileştirmede, ekonomik ve sosyal sorunlarını çözmede yararlı bir araç olarak görüp görmedikleri sorulmuştur.

Şekil 7.46. Kentsel dönüşüm projeleri yaşadığınız çevrede karşılaştığınız problemleri çözebilir mi?

Yoksul mahallelerin gerek fiziksel gerek sosyal pek çok sorunu bünyesinde barındırdığı bilinen bir gerçektir. Bu bağlamda kentsel dönüşüm projeleri meşruyetini kentlerin fiziksel mekanda yeniden yapılanması, kötü şartlardaki yapı stokunun yenilenmesi gibi gereklilikler üzerinden kazanmaktadır.

Kuşkusuz kentsel dönüşüm kavramı bahsi geçen bu kötü şartların ortadan kaldırılması için önemli bir araçtır ancak bu kavrama birde gecekondü sakinelerinin gözünden bakmak gerekmektedir.

Bu kapsamda katılımcılara kentsel dönüşüm projelerinin yaşadıkları çevrede karşılaştıkları sorunları çözüp çözemeyeceği konusundaki fikirleri sorulmuştur. Katılımcıların %52,9’u bu soruya “*hayır çözemez*” cevabını vermiştir (Şekil 7.46).

Çizelge 7.9.Kentsel dönüşüm projelerinin yaşadığınız çevrede karşılaştığınız problemleri çözme ya da çözememe nedeni nedir?

	Sayı	Yüzde %
Belki zamanla düzeltir	1	1.0
Bu projeler bizim ekonomik sorunlarımızı çözemez	1	1.0
Bu projeler sorunları daha da arttırıyor. Dönüşümden sonra bu bölgeye fuhuş sektörü yerleşti	1	1.0
Bu projeler yeterli değil içindeki insanlar aynı onları düzeltmedikçe düzelmez	1	1.0
Bu projelerin olması tek başına yeterli değil	1	1.0
Bu projelerin olması tek başına yeterli değil.	1	1.0
Bu projelerin olması tek başına yeterli değil. Yoksulluk azalmıyor. İş hala yok. Hala kötü şartlarda yaşıyoruz.	1	1.0
Burada uygulanan kentsel dönüşüm projesi parası olmayan insanları çok mağdur etti. Yeni yapılan konutları satın alamayanlar başka yerlere taşınmak zorunda kaldı.	1	1.0
Burada uygulanan proje çözemedi. Sadece artık daha çok polis var. Güvenlik biraz daha arttı.	1	1.0
Burada uygulanan proje sorunlarımızı çözemedi. Burada karşılaştığımız sorunlar hala devam ediyor.	5	4.8
Burası pislik içinde, evler harap, yollar kötü, altyapı kötü. Bu projelerle yaşam koşullarımız iyileşebilir.	1	1.0
Daha kötü ediyor.	1	1.0
Daha temiz ve güvenli bir yer oluşturabilir	1	1.0
Daha yaşanabilir temiz ve düzenli bir ortam yaratabilir.	6	5.8
Eğer kimseyi mağdur etmeyecek şekilde yapılırsa çözebilir.	1	1.0
Farklı insanlar bu bölgeye gelir ve bu da buradaki kültür seviyesini yükseltebilir.	1	1.0
Halk aynı durumda değişen bir şey yok	1	1.0
İnsanlar değişmediği sürece buradaki problemler çözülmez	1	1.0
İnsanları evlerinden taşınmaya zorlamak ve yoksulları mağdur etmek sorunları çözemez.	3	2.9
İyi ve kötü tarafları var. Pislği azaltır ama insanların durumunu iyileştirmez	1	1.0
Kentsel dönüşüm projeleri burayı değer verilen bir yer haline getirebilir.	1	1.0
Kişiler ve onların kötü durumu değişmeyecek	1	1.0
Sadece görüntüyü güzelleştirebilir içi yine aynı sorunlar devam eder.	2	1.9
Yaşam koşullarımız hala aynı kötü	1	1.0
Yaşam koşullarımızı düzeltebilir.	2	1.9
Toplam	38	36.5

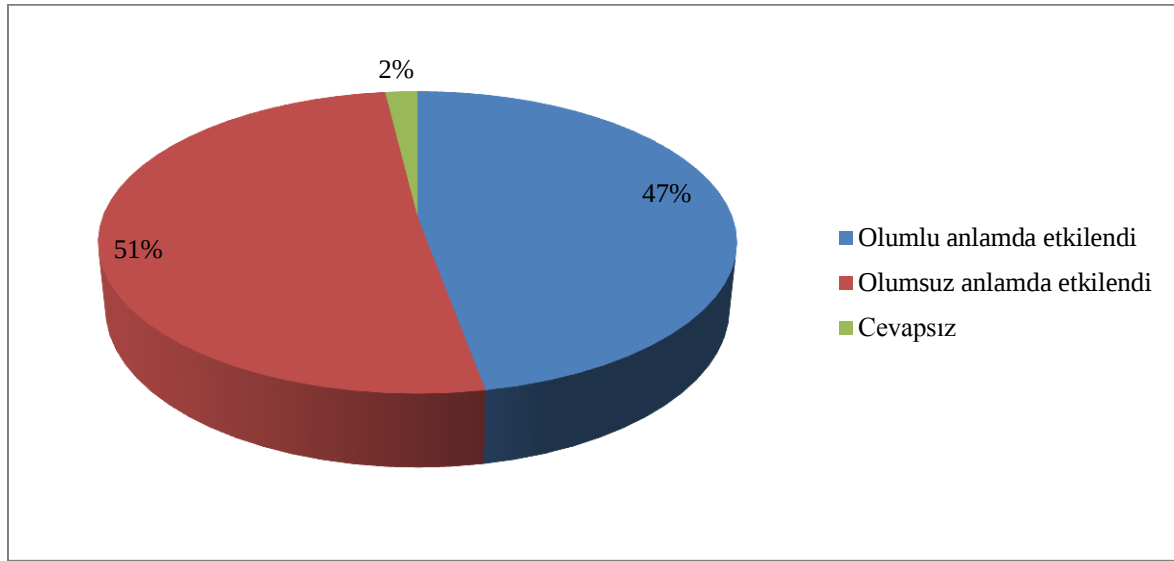
Kentsel dönüşüm projelerinin gecekondü sakinlerinin karşılaştığı problemleri çözüp çözmemesi konusundaki açıklamaları ise önemli sonuçlar ortaya koymaktadır (Çizelge 7.9). Öncelikle dönüşümün karşılaştıkları problemleri çözebileceğine inanlar *“Burası pislik içinde, evler harap, yollar kötü, altyapı kötü. Bu projelerle yaşam koşullarımız iyileşebilir.” “Daha temiz ve güvenli bir yer oluşturabilir.” “Daha yaşanabilir temiz ve düzenli bir ortam yaratabilir.” “Farklı insanlar bu bölgeye gelir ve bu da buradaki kültür seviyesini yükseltebilir.” “Kentsel dönüşüm projeleri burayı değer verilen bir yer haline getirebilir.”* şeklinde açıklamalarda bulunmuşlardır. Buradan hareketle dönüşümün çözüm olabileceğini düşünenlerin dönüşümü daha çok fiziksel mekâna ilişkin çözüm olarak gördüğü anlaşılmaktadır.

Yapılan açıklamaların çoğunda mekânın düzenli, temiz, altyapı açısından yeterli düzeyde ve konutların yeni ve konforlu olacağı belirtilmiştir. Hatta bu kapsamda *“Belki zamanla düzeltir”, “Bu projelerin olması tek başına yeterli değil.” “Burada uygulanan proje çözemedi. Sadece artık daha çok polis var. Güvenlik biraz daha arttı.” “Eğer kimseyi mağdur etmeyecek şekilde yapılırsa düzeltebilir.” “İyi ve kötü tarafları var. Pisliği azaltır ama insanların durumunu iyileştirmez.” “Kişiler ve onların kötü durumu değişmeyecek.”* şeklinde açıklamalar yapanlar olduğu görülmektedir.

Bu açıklamalardan yola çıkarak, dönüşümün fiziksel ortamı değiştirebileceği, daha düzenli ve güvenli bir çevre yaratabileceği ancak bu olumlu tarafların gecekondü sakinlerinin sosyal ve ekonomik problemlerinin çözülmesi açısından herhangi bir yararı olmayacağı konusunda yaygın bir görüş vardır.

Dönüşüm projelerinin problemlerine çözüm olmayacağını düşünen gecekondü sakinleri ise bu durumu *“Bu projeler bizim ekonomik sorunlarımızı çözemez.”, “Bu projeler sorunları daha da arttırıyor.”, “Dönüşümden sonra bu bölgeye fuhuş sektörü yerleşti”, “Bu projeler yeterli değil içindeki insanlar aynı onları düzeltmedikçe düzelmez.”, “Bu projelerin olması tek başına yeterli değil.”, “Yoksulluk azalmıyor. İş hala yok. Hala kötü şartlarda yaşıyoruz”, “Burada uygulanan kentsel dönüşüm projesi parası olmayan insanları çok mağdur etti. Yeni yapılan konutları satın alamayanlar başka yerlere taşınmak zorunda kaldı.”, “Burada uygulanan proje çözemedi. Sadece artık daha çok polis var. Güvenlik biraz daha arttı.”, “İnsanları evlerinden taşınmaya zorlamak ve yoksulları mağdur etmek sorunları çözemez.”* şeklinde açıklamaktadır.

Bu bağlamda dönüşümün yoksulları mağdur eden, borca sokan, ekonomik ve sosyal problemlerini çözmek yerine bu problemlerin daha da derinleşmesine sebep olan bir araç olduğu düşünülmektedir. Dolayısı ile mahalle sakinlerinin sosyo-ekonomik problemlerini çözemeyen projelerin mahallede hâkim olan suç problemini de azaltmak yerine arttıran bir etkisi olabilmektedir. İnsanların yerinden edilmesi, uzun süredir sahip oldukları komşuluk bağlarının, sosyal ortamlarının ve yaşam şekillerinin yok edilmesi katılımcılar tarafından dönüşüm projelerinin yetersiz bulunan yönlerinden olmaktadır.

Şekil 7.47. Yakın çevrenizde uygulanan kentsel dönüşüm projesi sonrası yaşam koşullarınız nasıl etkilendi?

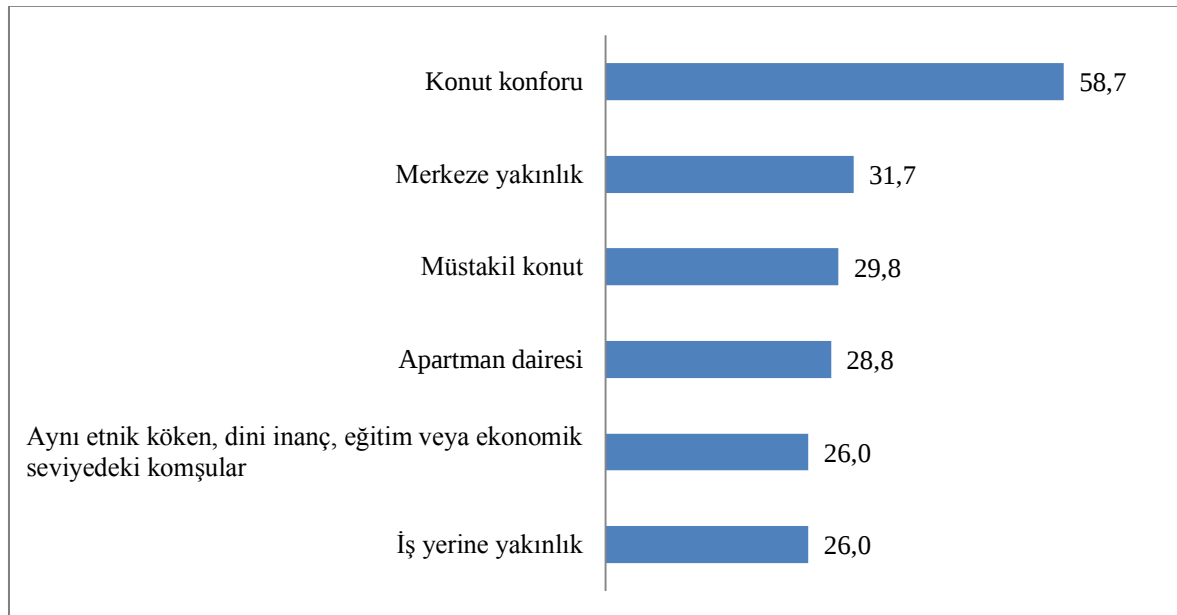
Yukarıda katılımcıların kentsel dönüşüm projelerine ilişkin görüşlerine yer verilmiştir. Çalışma alanı açısından katılımcıların hemen yakınlarında gerçekleşen dönüşüm uygulamaları bu görüşlerin oluşmasında önemli rol oynamıştır. Bu kapsamda katılımcılardan yakın çevrelerinde gerçekleşen söz konusu kentsel dönüşüm projeleri sonrası yaşam koşullarını değerlendirmeleri istenmiştir. Burada birbirine oldukça yakın iki sonuçtan bahsetmek mümkündür. Katılımcılar %53 oranda yaşam koşullarının olumsuz etkilendiğini belirtmişlerdir. Çizelge 7.10’da bu durum nedenleriyle açıklanmaktadır.

Çizelge 7.10. Yakın çevrenizde uygulanan kentsel dönüşüm projesi sonrası yaşam koşullarınızın olumlu/olumsuz etkilenme nedeni nedir?

		Olumlu anlamda etkilendi	Olumsuz anlamda etkilendi	Toplam
Cevapsız	Sayı	38	19	57
Aktaş aslında güzel bir yer ancak gecekondularda kötü koşullarda yaşıyoruz. Aktaş'ın bir kısmını düzelttiler. Geri kalan kısmını da düzelterek buraya hak ettiği değeri vermeleri lazım.	Sayı	1	0	1
Bizi yerimizden etmeye çalışıyorlar. Ödeyemeyeceğimiz borçlara sokuyorlar.	Sayı	0	15	15
Bu bölgede daha çok polis gezmeye başladı güvenlik arttı.	Sayı	1	0	1
Bu bölgeyi kötü yapan asıl sorunları çözemediğini düşünüyorum.	Sayı	0	2	2
Daha düzenli ve temiz bir çevre yarattı.	Sayı	6	0	6
Değiştirmede.	Sayı	0	6	6
Ellerindeki evleri yok pahasına kamulaştırma bedeliyle ellerinden alıp insanları ortada bıraktılar.	Sayı	0	1	1
Eski komşularımız buradan gitmek zorunda kaldı. Yeni gelen insanların hiçbir şeye tahammülü yok eskisi gibi yaşayamıyoruz.	Sayı	0	1	1
Eskiden uyuşturucu, hırsızlık ile mücadele ederdik şimdi bir de yeni yapılan evleri fuhuş amacıyla kullanıyorlar.	Sayı	0	2	2
Evler yıkıldı. Eskiden burada 100 TL'ye ev tutan kişiler şimdi en az 500 TL'ye ev bulabiliyor. Yoksullar mağdur edildi.	Sayı	0	1	1
Hem olumlu hem olumsuz tarafları oldu. Artık daha düzenli bir bölgede yaşıyoruz. Daha çok polis var ve güvenlik biraz arttı denilebilir. Ama diğer taraftan da burada gecekonduda yaşayan insanlar maddi açıdan vs. mağdur edildi. Ayrıca burası hala hırsızlık, uyuşturucu gibi suçların olduğu bir bölge ve bu olumsuzluklardan temizlenemedi.	Sayı	0	1	1
Her yeri yıktılar. TOKİ'ler öyle boş duruyor.	Sayı	0	1	1
Ortamı ve çevreyi güzelleştirir ama asıl sıkıntılarımız hala devam ediyor.	Sayı	1	0	1
Temiz ve düzgün aileler geldi.	Sayı	2	0	2
TOKİ fiyatları çok yüksek evsiz kalıyoruz.	Sayı	0	1	1
Yaşam koşullarımız hala kötü.	Sayı	0	1	1
Yoksul insanlar evlerini bırakıp başka yerlere taşınmak zorunda kaldılar. Komşuluk bitti. Yeni taşınanların bize tahammülü yok.	Sayı	0	4	4
Toplam	Sayı	49	55	104

Olumlu etkiledi diyenler özellikle fiziksel koşullarının iyileşmesinden bahsetmektedir. Ayrıca mahallede hakim olan suç olgusunun mahalleye taşınan kendi deyimleriyle daha ‘düzgün’ insanlar sayesinde azalacağı düşünülmektedir. (Çizelge 7.10)

Olumsuz anlamda etkiledi diyenler ise yoksul kesimin bu projeler sonrası mağdur edildiği, TOKİ fiyatlarının alım güçlerin çok üstünde olduğu ve bunu karşılayamayacak olmaları yüzünden yerlerinden edilmek durumunda kaldıkları dolayısıyla sosyal çevrelerinin değiştirilmeye zorlandığı, mahallede komşuluk ilişkilerinin azaldığı zamanla tamamen yok olacağı gibi kaygılar belirtilmektedir. (Çizelge 7.10)

Şekil 7.48. Size hangisi sunulsa gecekondudan vazgeçersiniz?

Katılımcılara son olarak konut konforu, apartman dairesi, müstakil konut, iş yerine yakınlık, merkeze yakınlık, aynı etnik köken, dini inanç, eğitim veya ekonomik seviyedeki komşular gibi seçeneklerden hangisi sunulması durumunda gecekondularından vazgeçecekleri sorulmuştur. Bu soruya verilen en yüksek cevap %58,7 oranıyla konut konforu olmaktadır. Bu oranı %31,7 ile merkeze yakınlık, %29,8 ile müstakil konut takip etmektedir (Şekil 7.48).

Buradan hareketle katılımcıların gecekondularının fiziksel koşullarıyla alakalı ciddi problemler yaşadığı yorumu yapılabilir. Ayrıca merkeze yakınlık isteği iş bulma olanaklarının çokluğu açısından katılımcılar ekseninde önem kazanıyor denilebilir. Müstakil konut isteğinin fazla olması ise bugüne kadar alışılan yaşam biçiminin devam ettirilme isteği olabilir.

Sosyal bilimlerde yapılan çalışmalarda ortaya konan teorik varsayımların uygulamadaki geçerliliklerinin ölçülebilmesi için yapılacak alan araştırmaları ile desteklenmeleri gerekmektedir. Yapılan alan araştırmaları sonucunda bilimsel ve objektif sonuçların elde edilebilmesi için ise istatistiksel testlere ihtiyaç vardır. Çalışma kapsamında uygulanan anket çalışması ile ortaya konan hipotezlerin istatistiksel yöntemlerle ölçülmesi çalışmanın objektif ve gerçekçi sonuçlar ortaya koyabilmesi açısından önemlidir. Bu kapsamda değişkenler arasındaki ilişki düzeylerini belirleyebilmek amacıyla çeşitli istatistiksel teknikler kullanılmıştır.

Anket sonuçlarının yer aldığı tüm tablo ve grafikler “Ki-Kare Testi” kullanılarak oluşturulmuştur. Ki- kare testi ile iki veya çoklu kategoriler arası kümelenmenin ve yığılmanın önemliliğinin veya oranlar arası farkların önemliliğinin belirlenmesi sağlanmıştır.

Ayrıca Çizelge 7.11’de ifade edilen değişkenler arası ilişki (korelasyon) düzeyinin önemliliğini ortaya koymak ve hipotezlerin doğrulanıp doğrulanmadığını belirlemek amacıyla “Korelasyon Analizi” yapılmıştır. Bu kapsamda dışlanmaya etkisi olan faktörler, yoksulluk ve dışlanmanın belirleyicileri ortaya konmaya çalışılmıştır. Değişkenler arasından istatistiksel olarak anlamlı olduğu anlaşılanlar Çizelge 7.11’de koyu renkle boyanarak ifade edilmiştir. Burada “dışlanmışlık” ve “hayattan memnuniyet” bileşik parametrelerdir ve Çizelge 7.11’de belirtilen bazı bağımsız parametrelere bağılırlar.

Çizelge 7.11 yorumlandığında hayattan memnuniyet durumunun eğitim seviyesi, sigorta durumu, iş dışında merkeze gitme sıklığı, sosyal hayata katılma durumu ve dışlanmışlık hissi ile ilişkili olduğu görülmektedir. Hayattan memnuniyet durumu ile eğitim seviyesi arasında artı işareti sebebiyle pozitif korelasyon vardır. Yani eğitim seviyesi arttıkça memnuniyet durumunun arttığı görülmektedir ve bu iki değişken arasındaki istatistiksel anlamlılık orta düzeydedir. Hayattan memnuniyet ile sigorta durumu arasında da orta düzeyli bir ilişki olduğu görülmüştür. Sigorta durumu sorusunu sigortam var olarak cevaplayanların hayattan memnuniyetleri daha yüksektir. Kuşkusuz bu değişken farklı parametrelerle birlikte yorumlandığında daha anlamlı olacaktır. İş dışındaki sebeplerle kent merkezine gitme sıklığı ve sosyal faaliyetlere katılma durumunun hayattan memnuniyet durumu ile olan istatistiksel anlamlılığının yüksek olduğu görülmektedir. Buradaki artı işareti sosyal hayata katılma arttıkça hayattan memnuniyet artar şeklinde okunmalıdır. Hayattan memnuniyet durumu ile dışlanma hissi arasındaki istatistiksel anlamlılığın da

yüksek olduğu görülmektedir. Buradaki eksi işareti hayattan memnuniyet düzeyi azaldıkça dışlanmışlık hissinin arttığını göstermektedir. Hayattan memnuniyet bağımlı değişkeninin sadece burada bahsedilen bağımsız değişkenlerle ilişkisi olduğunu söylemek çok doğru olmaz çünkü örneğin gelir durumu sosyal hayata katılmayı doğrudan etkileyen bir durumdur dolayısıyla yoksulluk olgusu dolaylı olarak burada önem kazanmaktadır.

Dışlanma hissi bağımlı değişkeninin ise yaş, eğitim düzeyi, göçmenlik durumu, hayattan memnuniyet düzeyi ve gelirle ilişkili olduğu görülmektedir. Bu çalışma kapsamında ankete katılan engelli sayısı az olduğu ve engelli olmayanların da olanların da yüksek oranda kendini dışlanmış hissettiğini belirttiği için engellilik önemli bir belirleyici olmamıştır. Yine aynı şekilde kendini dışlanmış hissetme durumu erkekler ve kadınlarda birbirine çok yakın olduğu için bu çalışma kapsamında cinsiyetle dışlanma durumu arasında anlamlı bir ilişki çıkmamıştır. Ayrıca çalışma durumu ve ev sahipliği parametreleri ile de istatistiksel olarak anlamlı bir bağlantı olmadığı görülmektedir. Ancak gelir ile dışlanmışlık durumu arasındaki istatistiksel anlamlılık dolaylı olarak dışlanmanın bu parametrelere de bağlılığını göstermektedir.

Bunun haricinde eğitim durumunun; cinsiyet, yaş, çalışma durumu, göçmenlik, ev sahipliği, hayattan memnuniyet, sigorta durumu, gelir durumu, merkeze gitme sıklığı, sosyal faaliyetlere katılma durumu ve dışlanma ile istatistiksel olarak anlamlılığa sahip olduğu görülmektedir.

Çalışma durumunun; eğitim durumu, cinsiyet, merkeze gitme sıklığı, sosyal faaliyetlere katılma durumu ile istatistiksel olarak anlamlılığa sahip olduğu görülmektedir.

Engellilik durumunun; merkeze gitme sıklığı, sosyal faaliyetlere katılma durumu ile istatistiksel olarak yüksek anlamlılığa sahip olduğu görülmektedir.

Göçmenlik durumunun; eğitim durumu, yaş, merkeze gitme sıklığı, sosyal faaliyetlere katılma durumu ve dışlanma ile istatistiksel olarak anlamlılığa sahip olduğu görülmektedir.

Gelir seviyesinin; eğitim durumu, ev sahipliği, sigorta durumu, merkeze gitme sıklığı, sosyal faaliyetlere katılma durumu ve dışlanma ile istatistiksel olarak anlamlılığa sahip olduğu görülmektedir.

İş dışındaki sebeplerle merkeze gitme sıklığı ve sosyal hayata katılma durumu ise, eğitim durumu cinsiyet, yaş, çalışma durumu, göçmenlik, ev sahipliği, hayattan memnuniyet, sigorta durumu, gelir durumu, engellilik durumu ile istatistiksel olarak anlamlılığa sahiptir.

Buradan hareketle toparlamak gerekirse;

- Gençlerin yaşlılara göre daha fazla dışlanmışlık hissettiği ve diğer değişkenler sabitken yaş arttığında dışlanmışlık hissini azaldığı görülmektedir. (istatistiksel anlamlılık düşük)
- Eğitim arttıkça kişilerin daha az dışlanmışlık hissettiği görülmektedir. (istatistiksel anlamlılık yüksek)
- Göçmen olanlar, yerli olanlara kıyasla daha çok dışlanmışlık hissetmektedirler. (istatistiksel anlamlılık düşük)
- Hanelerin aylık ortalama gelirlerinin artması, dışlanmışlık hissini azaltması anlamına gelmektedir. (istatistiksel anlamlılık yüksek)
- Cinsiyetin pek çok bağımlı değişken üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Bu kapsamda kadınların eğitim düzeyinin erkeklerden daha düşük olduğu görülmektedir. Kadınların erkeklere nazaran sosyal hayata katılma düzeylerinin daha düşük olduğu görülmektedir. Bu durum kadınların bazı mekânlara ulaşmada ve bağımsızlıklarını kazanmada çeşitli sorunlar yaşamakta olduğunu göstermektedir. Ayrıca yoksulluk ve dışlanma olgularını kadınların daha derin yaşadıkları da buradan çıkarılabilecek bir yorumdur.
- Sosyal hayata katılımında yaşın önemli bir etken olduğu tespit edilmiştir. Bu kapsamda yaş arttıkça sosyal faaliyetlere katılımın azaldığı ve kent merkezine iş dışındaki sebeplerle gitme sıklığının genç katılımcılar için daha yüksek oranlarda olduğu görülmektedir.
- Göç ile gelenler yoksulluk ve dışlanma olgularından daha çok etkilenirler. Eski göçmenler ile yeni göçmenler birbiri ile karşılaştırıldığında yeni göçmenlerin kentsel yaşama katılmalarının daha zor olduğu görülmektedir.
- Çalışma oranları çok düşük olmamasına rağmen yoksulluğun tüm bölge için yaygın olması, çalışıyor olmanın katılımcıların ekonomik refahları, yaşam koşullarının düzeltilmesi için yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir.

Kentsel dönüşüm projelerinin bu projelere maruz kalan bireyler üzerindeki etkilerini tespit etmek üzere sorulan sorulardan hareketle öncelikle çalışma alanında bir mahalle kültürü ve

dayanışma ağı olduğu görülmektedir. Mahalleliler bu ortamı yaratmalarının zor ve uzun süreli bir uğraş olduğunu belirterek tüm bu komşuluk ilişkilerinin değiştirilmeye ve yeni bir hayat kurmaya zorlandığından yakınmaktadır.

Yoksulluğu derinden yaşayan bu insanlar için komşuluk ilişkileri ve hem şehri hukuku algısı yoksulluğu aşmalarında bir araçken bir de bu sosyal çevrelerini değiştirmeye zorlamak sosyo-ekonomik açıdan olumsuz yansımaktadır.

Burada bahsi geçen değişim anlayışı ile yaşam koşullarının da değiştirilmeye çalışılması söz konusu olup katılımcıların büyük bir kısmı dönüşüm ile onlara dayatılan ve lüks diye adlandırılan bu yaşam biçiminin özgürlüklerini kısıtlayacağını düşünmektedirler.

7.3.2. Derin görüşmelerin değerlendirilmesi

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen anketlere ek olarak Aktaş Mahallesi muhtarı, Altındağ Kaymakamlığı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı çalışanları ve mahallede dönüşüm geçirmiş alandaki apartmanlarda yaşayan iki eski gecekondü sakini ile de derin görüşme gerçekleştirilmiştir.

Bu kapsamında dönüşüm geçirmiş bölgede yaşayan eski gecekondü sakinlerine uygulanan derin mülakatlar, araştırma yöntemleri literatüründe “*yarı yapılandırılmış görüşme tekniği*” olarak adlandırılan ve görüşmenin akışına göre şekillenebilen bir yöntem kullanılarak gerçekleştirilmiş ve görüşmenin akışına bağlı olarak sorulması planlanan soruların yanında konuşmanın gidişatına göre değişik yan ya da alt sorularla görüşmenin akışı değiştirilmiş ve katılımcıların görüşlerini detaylandırması istenmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği sahip olduğu belirli düzeyde standartlık ve aynı zamanda esneklik nedeniyle çalışma kapsamında tercih edilmiştir (Yıldırım ve Simsek, 1999: 283).

Aktaş Mahallesi Muhtarı ve Altındağ Kaymakamlığı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı çalışanları ile gerçekleştirilen derin mülakatlar ise araştırma yöntemleri literatüründe “*yapılandırılmamış görüşme tekniği*” olarak adlandırılan ve herhangi bir görüşme protokolü olmaksızın spontane yapılan bir görüşme tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Bu yöntem araştırmacıya hareket ve yargı serbestisi vererek esnek, kişisel görüş ve yargıların kökenlerine inmeyi sağlaması nedeniyle tercih edilmiştir (Tümöklü, 2000).

Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile kentsel dönüşüm projesi öncesi Aktaş TOKİ bloklarında yaşayan iki mahalle sakinine demografik ve ekonomik durumlarını ortaya

koyan birkaç genel soru ve kentsel dönüşüm projelerine ilişkin görüşlerini tespit etmeye yönelik sorular yöneltilmiştir. Görüşme kapsamında dışlanma ve yoksulluk olguları ile ilişkili doğrudan soru sorulmamış, bu olgulara bakışın görüşmenin akışına göre, katılımcının verdiği cevaplar ışığında kendiliğinden şekillenmesine izin verilmiştir.

Bu kapsamda görüşülen birinci mahalle sakini 46 yaşında ilkokul mezunu bir ev kadınıdır. Aktaş Dönüşüm Projesi gerçekleşmeden önce gecekonduya yaşamakta olduğunu ve proje sonrası TOKİ bloklarına yerleştiğini belirtmiştir. Hane halkı büyüklüğü altı kişi olan ailede, çalışan üç kişi bulunmaktadır. Aylık gelirinin 1500 – 2000 TL aralığında değiştiğini belirten katılımcı, gider miktarını ise “2000 TL’yi geçiyor.” şeklinde açıklamaktadır. Temel ihtiyaçlarını karşılamak için borçlandıklarını, gecekonduya yaşadığı dönemlerde olduğu gibi günümüzde de belediye, kaymakamlık gibi kurumlardan maddi yardım almaya devam ettiğini ve aldığı maddi yardımları yeterli bulmadığını belirtmiş ayrıca bu yardımların hak edenlere verilmediği konusundaki eleştirini de eklemiştir.

Yaşadığı mekâna ilişkin yöneltilen soruları “*Aktaş aslında iyi bir yer ama iyisi de kötüsü de var.*” şeklinde cevaplayan katılımcı “*mahallenin kötüsü*” olarak belirttiği kişi ve ortamlardan özellikle çocuklarını korumakta zorlandığını ifade etmiştir. Mahalle ortamının çocukların eğitim hayatını olumsuz yönde etkileyeceği yönündeki düşünce gerek bu görüşmenin gerek anket çalışmalarının da göze çarpan sonuçlarından olmuştur. Buradan hareketle yoksulluktan kurtulmanın en önemli aracının eğitim olarak görüldüğü bir gerçektir.

Yaşanılan ortam ve hayat koşullarından memnun olup olmadığı sorulduğunda hiç memnun olmadığını belirten katılımcı, bunun nedenini “*gecekonduyken memnundum, apartmandan hiç memnun değilim*” şeklinde açıklamıştır.

Şenyapılı (1978), gecekondu bölgelerinde yaşayan kadınların yoksunluklarını, birbirleriyle kurdukları dayanışma ağları ile tamamladıklarını, özellikle göç deneyimi sonucu yoksullaşan ailelerin, büyük şehirlerde akrabalık ve hemşehrilik ağlarına eklenerek ayakta kaldıklarını belirtmektedir. Buradan hareketle gecekondu yaşantısında var olan komşularla görüşme alışkanlıklarının değişip değişmediği sorusu önem kazanmaktadır. Katılımcı hem TOKİ bloklarına yerleşen, hem de gecekonduya yaşamaya devam eden eski komsuları ile görüşmeyi sürdürdüğünü ancak eskiden birbirleri ile görüşmenin çok daha kolay olduğunu ifade etmiştir.

Apartman dairesi konforlu olması bakımında gündelik ev işlerini kolaylaştırıp hızlandırırken, kadını daha çok içeri kapatan mekânsal bir organizasyona sahiptir. Bu kapsamda Erman (2014)'ın gecekondudan TOKİ bloklarına geçişte kadın deneyimlerini ortaya koymayı amaçlayan araştırmasında, apartman çevresindeki yeşil alanları en sık kullananların gecekondudan apartmana taşınanlar olduğu sonucuna ulaşılması şaşırtıcı değildir.

Eski gecekondu evine özlem duyduğunu belirten katılımcı, gecekondu yaşamına ilişkin en çok komşularıyla olan eski ilişkisini ve müstakil konut yaşantısını özlediğini belirtmiştir. Kapı önlerinde oturmaya, düğün, nişan, kına gecesi gibi kutlamaları apartman bahçelerinde gerçekleştirmeye alışkın olan gecekondulu kadınların, gecekondunun sokakla içli dışlı yapısına alışkın oldukları ve bu yeni dikey yaşama ayak uydurmakta zorlandıkları görülmektedir. Bir başka deyişle gecekondu yaşantısından daha konforlu olmasına rağmen apartman hayatının özellikle kadınlara kendilerini yalnız hissettirdiği anlaşılmaktadır. Bu kapsamda kentsel dönüşüm projesi sonucu hiçbir sorunlarının çözülmediğini ifade eden katılımcı proje sonrası özellikle maddi yönden daha fazla sıkıntı yaşadığını ve TOKİ yaşantısının gecekondu yaşantısına göre her anlamda daha fazla ekonomik zorluğa sebep olduğunu belirtmiştir.

Görüşülen ikinci mahalle sakini dört kişilik bir ailede yaşayan işsiz bir erkektir. Lise mezunu olan katılımcı ailenin geçimini sağlayabilmek adına geçici işlerde çalışmaktan sıkıldığını ve düzenli geliri olan kendi deyimiyle “*düzgün bir iş*” aradığını belirtmektedir. Görüşme sırasında sürekli işsizliğine vurgu yapan katılımcı işsizliğini “*biz istenmeyeniz*” şeklinde kentlilere yönelik bir kızgınlıkla ifade etmektedir. Eşitsiz kapitalist sistemde dezavantajlı olmasından duyduğu kızgınlık, içinde yaşadığı sosyal sisteme yönelik bir dışlanmışlık algısı olduğunu ortaya koymaktadır.

Kentsel dönüşüm projelerinin yaşadığı çevredeki problemleri çözemediğini düşünen katılımcı zaten geçim sıkıntısı çektiğini ve proje sonrası ekonomik sıkıntılarının iyice arttığını belirtmiştir. Özellikle proje sırasında yıkılan evlerin yerine yeni konutların yapılması sürecinin çok uzun olmasından dolayı mağdur olduklarını ifade etmiştir. Ayrıca pek çok eski komşusunun bu süreçte maddi imkânsızlıklar nedeniyle Aktaş'tan taşınmak zorunda kaldığını, bu projelerin birçok insanın düzenini bozduğunu vurgulamıştır.

Gecekondu yaşamına ilişkin özlemini, apartman yaşantısı ve gecekondu yaşantısını karşılaştırarak “*Zor durumda kalır zile basarsın, kim o der kapıyı açmaz. Düğün, asker*

uğurlama, kına olur şikâyet eder, polis çağırır, eğlence biter. Komşundan yardım istersin, bana ne der. Aidatı vermezsin kapına dayanır. Kapıyı hızlı kapatırsın, çıkan sese takar. Mangal yakarsın, dumanı batar. Ağaca dalarsın, aldığın meyveye bile kızar. Ama gecekonduda böyle mi? Yardımlaşma, sahiplenme sonuna kadar gecekonduda.” ifadeleriyle anlatmaktadır.

Sonuç olarak değerlendirildiğinde, gecekonduda yaşamından apartman yaşamına geçişte özellikle yaşamsal pratiklerdeki farklılıklardan kaynaklanan bir dışlanma ve yalnızlaşma sürecinin varlığından söz edilebilir. Ayrıca kentsel dönüşüm projeleri ile yaşanan bu sürecin gecekondudan, konforlu apartman dairesine yerleşen mahalle sakinlerinin ekonomik durumlarında da olumlu anlamda bir düzelmeye sebep olmadığı ortadadır.

Aktaş Mahallesi Muhtarı ile gecekonduda, yoksulluk, devlet-vatandaş ilişkisi, hemşerilik ve suç olguları üzerine gerçekleştirilen görüşmede, Aktaş'ın bir suç mahallesi olarak görülmesine yönelik ön yargılara sıkça yer verildiği görülmektedir.

Mahalle sakinlerinin bu konuda duyduğu rahatsızlığı dile getiren muhtar, bu ön yargıların gerçekleri yansıtmadığına vurgu yapmaktadır. Muhtar bu durumu “*Buranın insanı aslında düzgündür. Devletine milletine karşı gelmez*” ifadesini kullanarak açıklamaktadır. Bu kapsamda kullanılan “*Devlete karşı gelmemek*” söylemi aynı zamanda kentsel dönüşüm projeleri karşısında sergilediği tutumu da ifade etmektedir. Kentteki güvencesiz konumları ve ortak hafızalarından ileri gelerek mahalle sakinlerinden bahsederken “*biz*” ifadesini kullanan muhtar, mahallede dayanışmanın oldukça gelişmiş olduğuna, bunun eskiden beri ortak ihtiyaçlar doğrultusunda oluştuğuna ve dönüşüm projeleri sonucu bu yardımlaşma ve dayanışma ortamının bozulmasına yönelik kaygılar duyduğuna değinmektedir.

Buradan hareketle gecekondunun, ortaya çıktığı günden beri salt fiziksel bir yapıyı ifade etmekten ötesi olduğu görülmektedir. Dolayısıyla kentsel dönüşüm projeleri de tıpkı gecekonduda gibi fiziksel bir durumun ötesine geçmekte, sosyal dokudaki değişimden, yoksulluğun, dışlanmanın mekânsal dönüşümüne ve toplumsal hareketliliklere kadar geniş, çok boyutlu bir etkileşime sebep olmaktadır.

Altındağ Kaymakamlığı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı çalışanları ile gerçekleştirilen görüşmeler Aktaş Mahallesinde yaşayan ve gıda, yakacak, eğitim gibi nakdi yardım alan haneler hakkında bilgi alınmasına yönelik gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda alınan bilgiler doğrultusunda, öncelikle ailesi adına yardım için başvuru

yapanların ve yardım alanların çoğunluğunu kadınların oluşturduğunu belirtilmekte yarar vardır.

Türkiye’deki pek çok yoksul kesimde erkeklerin yardım için başvurma ya da yardım alma işini kadınlara bıraktığı görülmektedir. (Buğra ve Keyder, 2003: 221-222) Bu işin kadınlar tarafında yapılıyor olmasının temel sebebi kadınlara göre daha çok erkeğin hane dışında çalışıyor olmasıdır. Bu zaman kısıtlılığının yanı sıra, yardımlara başvurma, erkekler açısından cinsiyetçi iş bölümünde üzerlerine düşen evine temel geçim kaynağını sağlama görevini yerine getirmedikleri anlamına gelebilmektedir (Şentürk, 2015: 142-143).

Görüşme neticesinde, verilen yardımlara alışıların çalışmamaya alıştığına yönelik genel bir yargı ortaya çıkmaktadır. Yardım başvurularıyla doğrudan muhatap çalışanlar, dağıtılan yardımların belki birey ve aile temelinde faydalı olsa da yoksullukla mücadele anlamında çok yetersiz kaldığını, bu tarz sosyal yardımların nüfusu bağımlı kıldığı kadar tembelleştirdiğini düşünmektedir. Buna ek olarak, yapılan yardımın çok az tutulması yardımın insanları yoksulluktan kurtarmadaki etkinliğini azalttığı, yüksek tutulmasının ise yüksek miktardaki desteklerin çalışmamayı teşvik edeceğine yönelik eleştiriler yapılmıştır. Bu kapsamda alınan yardımlar konusunda çeşitli istismarların da olabileceği vurgulanmıştır. Anket çalışmalarından ve TOKİ bloklarına yerleşenlerle yapılan görüşmelerden de benzer nitelikte (sosyal yardımların gerektiği ancak hak edenlere verilmediği) bir görüş çıkmıştır.

Yoksullara yardımda istismar iki şekilde ortaya çıkabilmektedir. Birincisi, haksız sebeplerle yani ihtiyaç sahibi olunmamasına rağmen yardım talep etme veya alma ile ilgilidir. İkinci istismar türü ise aynı kişinin farklı kurumlardan ayrı ayrı yardım almasıyla ilgilidir. İstismar, küçük yerleşim birimlerinde tespitinin kolay yapılabilmesine rağmen, büyük yerleşim yerlerindeki tespit zorluğu dolayısıyla, yoksullara yardım açısından önemli bir sorun olabilmektedir (Taşçı, 2009).

Anket sonuçlarından yola çıkarak, kaymakamlık ve belediyenin dağıttığı sosyal yardımların kentsel dönüşüm meselesiyle birlikte mahallenin de üzerinde durduğu bir konu olduğu görülmektedir. Örneğin dağıtılan kömürün kalitesinin düşüklüğü, maddi yardımların yetersizliği anket çalışması kapsamında zaman zaman dile getirilen eleştiriler olmaktadır. Ancak yine de bu yardımların mahallelinin hane bütçesini rahatlattığı görülmektedir. Sosyal hizmetlere ilişkin yapılan görüşme ve anket sonuçları, sosyal yardım fikrini devlet sadakasıyla özdeşleştiren ve sosyal yardım politikalarının sadece bir harcama

kalemi olarak ele alınmasına sebep olan anlayışın, tartışılması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Buğra (2008: 250-255), Türkiye’de günümüzün hâkim olan sosyal yardım politikasının daha çok *“iyilik düşüncesi ve dini ya da ahlaki bir borçtan kaynaklı karşılıksız yardım”* anlamına gelmekte olduğuna vurgu yapmaktadır. Bu kapsamda Türkiye’deki sosyal politikanın vatandaşlık haklarına gönderme yapan bir anlayışa sahip olmamasının temel nedeni olarak sosyal içermeyi istihdama bağlama anlayışını göstermektedir. Bu anlayış, istihdamın yapısındaki sorunların, özellikle çalışan yoksulların durumunun göz ardı edilmesine zemin hazırlanmaktadır. Ayrıca bu eğilim kapsamında kabul gören politikalarla, neo-liberal yaklaşımın benimsediği refah devletinden istihdam devletine geçilmesi gerektiği yolundaki fikirlerin uyumlu bir yanı vardır. Dolayısıyla böyle bir sosyal politika ortamında, sosyal vatandaşlık haklarını savunan bir yapının ortaya çıkması güçleşmektedir.

Eşit vatandaşlık ilkesi, temel sosyal hizmetlere herkesin eşit ulaşımını gerektirir. Herkesin topluma eşit koşullarda katılabilmesini sağlamak amacı, topluma eşit koşullarda katılamayanlara destek sağlamanın yanı sıra toplumun dönüşmesine yönelik önlem almayı da gerektirebilir. Yoksulluğu insanların topluma eşit katılımını engelleyen bir sosyal dışlanma sorunu olarak gören yaklaşımla bakıldığında, Buğra (2008: 255)’in deyimiyle *“yoksulluk ve sosyal dışlanma ile mücadelenin ancak sosyal politikaya bakışın hayırseverlik anlayışından sosyal hak anlayışına geçilmesi ile mümkün olabileceği”* sonucu ortaya çıkmaktadır.

8. SONUÇ

Kentler geçmişten bugüne, sosyo-ekonomik, politik, teknolojik, vb. dinamikler ve baskılar yoluyla önemli değişimlere sahne olmuştur. Bu noktada kent planlaması bu değişim ve dönüşümlere cevap vermek üzere kent mekânını yeniden düşünme, yorumlama ve dönüştürme süreci içine girmiştir. Bu yeniden yorumlama sürecinin günümüzdeki en önemli aracı ise kentsel dönüşüm projeleri olmaktadır.

Kent mekânına müdahalenin önemli araçlarından biri olan kentsel dönüşüm projeleri, fiziksel mekânın yeniden inşasının ötesinde toplumsal yapıda da önemli değişimler oluşturmaktadır. Bu değişimler, dönüşüm projesine tabi tutulan mekânın sosyal olarak kurulmuş yapısında, mülkiyet, kullanım hakları, mahallelilik ilişkileri ve nüfusun niteliği gibi olgular açısından da bir dönüşüm süreci başlatmaktadır. Bu dönüşüm sürecinin en önemli sosyo-ekonomik sonucu ise, gelir dağılımında artan adaletsizlikle beraber, dışlanma olgusunun giderek belirginleşmesi ve yoksulluğun derinleşmesi olmaktadır.

Buradan hareketle tez çalışması, kırdan kente kitlesel göç hareketi sonucu ortaya çıkan gecekondu bölgelerinin kentsel dönüşüm projelerine tabi tutulması ile giderek belirginleşen ve özellikle gecekonducular gibi güçsüz kesimleri etkileyen yoksulluk ve dışlanma sorunlarını konu edinmiştir. Bu kapsamda gerçekleştirilen teorik araştırma, yoksulluk ve dışlanmanın birbirini etkileyip arttıran boyutları olduğunu ve salt fiziksel dönüşüm olarak algılanan kentsel dönüşüm projelerinin, bu projelere maruz kalan güçsüz kesimlerin yüz yüze olduğu yoksulluk ve dışlanma sorununu çözmeye başarılı olamayarak, sorunların kentin bir bölgesinden başka bir bölgesine taşınmasına sebep olabileceğini göstermiştir.

Araştırma kapsamında bilimsel ve objektif sonuçların elde edilebilmesi için çalışma, literatür taramasının yanı sıra, dönüşüm projeleri, yoksulluk ve dışlanma konusunda gerçekleştirilen hane halkı anketi çalışmaları ve derin görüşmeler ile desteklenmiştir. Bu görüşmelerin gerçekleştirilmesi amacıyla belirlenen araştırma alanı, Ankara'nın en çok göç alan ilçelerinden biri olan Altındağ ilçesine bağlı Aktaş Mahallesi'dir.

Aktaş Mahallesi, Ankara'da yoksulluk ve suç olguları ile gündeme gelmesi nedeniyle yoksullukla mücadele ve güvenliğe odaklanan gecekondu dönüşüm projelerinin başında gelmektedir. Buradan hareketle mahalle, yoğun bir gecekondu dokusuna sahip olması ve bir kısmının üç etaplı Aktaş Mahallesi Kentsel Dönüşüm Projesi kapsamında

dönüştürülmüş olması nedeniyle araştırmanın alan çalışması için seçilmiştir. Araştırma kapsamında bölgede uygulanan kentsel dönüşüm projelerinin çok boyutlu olan yoksulluk ve dışlanma süreçleri üzerindeki etkilerine odaklanılmış, sağlıklı sonuçların elde edilmesi hanelere yönelik uygulanan anket çalışması ve yüz yüze görüşmeler ile sağlanmıştır.

Anket araştırması bulguları ve niteliksel çalışmalar (derin görüşmeler), literatür taramasıyla birlikte değerlendirildiğinde, çalışma alanında yoksulluk, birçok hane halkının içselleştirdiği, kalıcılaşmış bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışma oranları çok düşük olmamasına rağmen yoksulluğun tüm bölge için yaygın olması, çalışıyor olmanın, ekonomik refahı ve yaşam koşullarını düzeltmede yeterli düzeyde olmadığını göstermektedir.

Bu kapsamda çoğunluğunu çalışan yoksulların oluşturduğu alanda, gerek kadınların gerek erkeklerin kendini oldukça yüksek bir oranla dışlanmış hissettiği ve dışlanmanın ekonomik, toplumsal, sosyal ve mekânsal boyutları olduğu görülmektedir. Alanda özellikle yoksulluk sebebiyle kendini dışlanmış hissedenler çoğunluktadır. Dışlanmanın alanda göze çarpan diğer önemli boyutu ise mekana yönelik yaşanan dışlanmadır. Gerçekleştirilen alan çalışması sonucu bu bölgede ikamet ediyor olmanın çeşitli yaşamsal alanlardan (buna iş gücü piyasaları da dâhildir) dışlanmaları beraberinde getirdiği yönünde bir sonuca ulaşılmıştır.

Yoksulluk ve dışlanma olgularının üretilmesi sürecinde kentsel dönüşüm projelerinin etkisini anlamaya yönelik gerçekleştirilen alan araştırması neticesinde, kentsel dönüşüm projelerinin daha düzenli, güvenli bir çevre yaratmak gibi fiziksel ortamın dönüşümü açısından olumlu tarafları olduğu düşünülmektedir. Ancak bunun yanı sıra, alanda hâkim olan sosyal ve ekonomik problemlerin çözülmesi açısından herhangi bir yararı olmayacağı konusunda yaygın bir görüş bulunmaktadır. Bu bağlamda dönüşümün yoksulları mağdur eden, borca sokan, ekonomik ve sosyal problemleri çözmek yerine bu problemlerin daha da içselleşmesi, derinleşmesi ve kalıcılaşmasına sebep olan bir araç olduğu düşünülmektedir.

Kentsel dönüşüm projeleri meşruiyetini kentlerin fiziksel mekanda yeniden yapılanması, kötü şartlardaki yapı stokunun yenilenmesi gibi gereklilikler üzerinden kazanmaktadır. Ancak görüldüğü üzere çalışma alanı sadece fiziki çürüme tehlikesi altında olması ile değil aynı zamanda sosyal ve ekonomik yapısındaki problemler açısından da önemli bir konumdadır. Mahalle sakinlerinin, gecekondularının fiziksel koşullarıyla alakalı ciddi

problemler yaşadığı bir gerçektir ama dönüşüm projeleri kapsamında salt konut üreterek sorunun çözüldüğünü düşünmek, olumlu hedefler belirlenerek başlanan kentsel dönüşüm projelerinin süreç içerisinde çözdüğünden daha fazla sorun yaratmasına sebep olabilmektedir. Mahalle sakinlerinin sosyo-ekonomik problemlerini çözemeyen projeler, mahallede hâkim olan suç problemini de arttıran bir etkiye sahip olmaktadır. Ayrıca özellikle ekonomik nedenlerle bir yerinden edilme sürecinin başlayacağı görülmektedir. Alanda gerçekleştirilen anket çalışmalarının en önemli bulgularından biri, kentsel dönüşüm projelerinin, komşuluk bağlarını, sosyal ortamları ve yaşam şekillerini yok etmesi ile sonuçlanacağına ilişkin kaygıların varlığıdır.

Dönüşüm projeleri kapsamında çözülmeye çalışılan soruna indirgemeci bir mantıkla yaklaşılması ve gecekondü sahiplerine bir apartmanda bir daire vererek sorunun çözüleceğinin düşünülmesi kentlerde hâkim olan sosyo-ekonomik sorunları içinden çıkılmaz bir hale dönüştürmektedir. Oysaki kentte yaşayan bir kişinin içinde yaşadığı konut, sadece onun başını soktuğu bir barınak değildir. Bu konut kullanıcısına bir barınak sağladığı kadar, kullanıcısının belli bir toplumsal ilişkiye sahip olmasını da önemli ölçüde belirlemektedir. Bir mahallede konutu bulunan bir kişiye modern konut sağlıyoruz diye bu konuta taşınmaya zorlamak o ailenin ekonomik ve sosyal ilişkilerini değiştirmeye zorlamak anlamına gelmektedir. Bu durumun kaçınılmaz sonucu da kent yoksullarının şehirde tutunamaz hale gelmesi, kentin yeni varlıkları ve yoksulları arasındaki mesafenin artmasıdır (Tekeli, 2012).

Güzey (2009b)'in Ankara'da uygulanan kentsel dönüşüm projelerini incelediği çalışması, kentsel dönüşüm sonrasında mahalle nüfusunun yine aynı yerde yaşamaya devam edebilmesinin mahallenin kentsel rant açısından değerine, prestijine bağlı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çalışma, prestiji yüksek olmayan gecekondü bölgelerinde dönüşüm öncesindeki nüfusun yarısından fazlasının dönüşüm sonrasında da aynı bölgede yaşamaya devam etmesine karşın, prestiji yüksek bölgelerde nüfusun az bir kesiminin yaşam alanlarını koruyabildiğini göstermektedir.

Çalışma alanındaki gecekondülarda yaşayan ve çoğunluğu kiracı olan gecekondü sakinlerinin büyük bir kısmı (mahallenin kentsel rant açısından değeri çok yüksek olmasa da) dönüşüm projesi sonrası bölgeden ayrılmak zorunda kalacağını belirtmiştir. TOKİ bloklarının masraflarını karşılayabilecek miyiz sorusundan, bu bloklardaki yeni komşulara nasıl uyum sağlayacağız telaşına kadar araştırma boyunca dile getirilen toplumsal, sosyal,

ekonomik kaygıların varlığı, gecekondu sakinlerini yeni bir göçün beklediğine işaret etmektedir. Bu kapsamda yoksulluk ile beraber dışlanmışlık ve suç gibi sosyo-ekonomik tüm sorunların da kentte sadece yer değiştireceği ve çözüme ulaşamayacağı görülmektedir.

Gecekondu şüphesiz sağlıklı bir yaşam ortamı sunmaktadır ancak burada asıl sorulması gereken orada yaşayan insanları ayakta tutan bir dayanışma örneğinin bu şekilde ortadan kaldırılmasının doğru olup olmadığıdır. Kuşkusuz fiziki koşulları kötü olan gecekondu yaşamını savunmak doğru değildir. Ancak yoksul mahallelerdeki yaşam alanlarının sağlıklı ve güvenli mekânlar olmaması gerçeğine dayanarak, insanları dışlanma ve yoksulluğa mahkûm eden kentsel dönüşüm projelerine başvurmak da doğru bir yaklaşım değildir.

Bu çalışma kapsamında görüşülenler, dönüşüm projeleri ile toplu konutlara taşınmaya zorlanmaktadır. Ancak bu kişiler gecekondu ortamı içerisinde belli bir sosyal yaşamı olan, kapı önünde sohbet eden, düğün, kına gibi kutlamaları gecekondu bahçelerinde gerçekleştiren, komşuları ile kahvede oturan, bir başka deyişle kolektif yaşamı olan insanlardır. Dolayısıyla bu kişilerin, TOKİ ile onlara sunulan dikey yapılaşmalarda, alıştıkları bu kolektif yaşamı sürdürmekte zorlanacakları açıktır. Kentsel dönüşüm projelerine karşı gelişen direnişlerin altında yatan sebep de aslında gecekonduların yok edilmesine karşı çıkılması değil, sosyal yaşamın yok edilmesine karşı çıkılmasıdır. İnsanların sosyal yaşamı iyileştirilmeden fiziki yaşamının iyileştirilmesi şüphesiz sorunları çözmede yetersiz kalmaktadır.

Gecekondu sakinlerinin büyük bir çoğunluğu kentsel dönüşümü, onları yaşam alanlarından çıkararak, bu alanları gelir durumu görece daha yüksek kişilere tahsis etmek olarak yorumlamaktadır. Bu bağlamda doğru yaklaşımlarla, insanların kendi yaşam alanlarında, konforlu, sağlıklı bir hayat sürebilecekleri, sosyal ve ekonomik anlamdaki sorunlarını görmezden gelmeyen, kentin tarihi, kültürel ve çevresel değerlerini koruyan bir yaklaşımla gerçekleştirilecek dönüşüm projeleri ile gecekondu sakinlerinin kentsel dönüşüme bakışının değiştirilebileceği görülmektedir. Ayrıca bu tarz bir yaklaşım gecekonduluların yüz yüze oldukları yoksulluk ve dışlanma halini de azaltabilecek ya da ortadan kaldırabilecek niteliktedir.

Smith ve Williams (2007/2015: 295), iyi konutlarda ve mahallelerde, iyi koşullarda yaşamının bir ayrıcalık değil, bir hak olarak görülmesi gerektiğine değinmekte ve bunun ancak büyük çapta bir siyasal yeniden yapılanma ile mümkün olabileceğine vurgu yapmaktadır.

Kimsenin mağdur olmayacağı, yerinde ve insanca bir kent yaşamı ancak böyle büyük çaplı bir yeniden yapılanma süreci ve günümüzde hâkim olan gergin-dışlayıcı planlama anlayışı yerine yumuşak-bütünleştirici bir planlama anlayışı benimsenerek gerçekleştirilecek kentsel dönüşüm projeleri ile mümkündür.

KAYNAKLAR

- Abrahamson, P. (2005). *New Forms of Inequality in contemporary Societies*. (First edition). Denmark: Roskilde University, 15-16.
- Açıkgöz, R., Yusufoglu, Ö. Ş. (2012). Türkiye’de Yoksulluk Olgusu ve Toplumsal Yansımaları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 76-117.
- Adaman, F., Keyder, Ç. (2006). Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma. *Avrupa Komisyonu Çalışma, Sosyal İşler ve Fırsat Eşitliği Dairesi*, Ankara, 4-15.
- Akcar, Z. M. (2006). Kentsel Dönüşüm Üzerine Batı’daki Kavramlar, Tanımlar, Süreçler ve Türkiye. *Planlama Dergisi*, 36(2), 29-38.
- Aksan, G. (2012). Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (27), 9.
- Aksu, A. (2015). *Kentsel Dönüşümde Coğrafi Bilgi Sistemi Kullanılması - Üsküdar İlçesi Örnek – Esatpaşa - Ünalın Mahalleleri Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 10.
- Altındağ Belediyesi. (2006). *Altındağ Belediyesi 2006-2009 Stratejik Planı*. Ankara: Altındağ Belediyesi, 7-18.
- Altındağ Belediyesi. (2014). *Altındağ Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planı*. Ankara: Altındağ Belediyesi, 16.
- Altındağ Belediyesi. (2015, Ocak). *Kentsel Dönüşüm Projeleri üzerine görüşme*. Altındağ Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü, Ankara.
- Altunışık, R., Coşkun, R. (2005). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (Birinci Baskı). Sakarya: Sakarya Yayıncılık, 133.
- Arslan, H. (2013). Kentsel Dönüşüm ve Sosyal Dışlanma: Nallıdere Kentsel Yenileme Projesinin Sosyal Dışlanma Ekseninde İncelenmesi. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 16(1), 2-45.
- Arpacıoğlu, M., Yıldırım, Ö. (2011). Dünyada ve Türkiye’de yoksulluğun analizi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 60.
- Atılın, E. Ü. (2014). Damgalı Mekanlar: Çin’in’den subay, polis çıkmış mı ki ben olayım?, Cantek Ş. F. (Editör). *Kenarın Kitabı: Arada Kalmak, Çeperde Yaşamak*. Birinci baskı. İstanbul. İletişim Yayınları, 61-87.
- Atkinson, R., Da Voudi, S. (2000). The concept of social exclusion in the European Union: context, development and possibilities. *JCMS: Journal of Common Market Studies*, 38(3), 427-448.

- Bayraktar, E. (2006). *Gecekondu ve Kentsel Yenileme* (Birinci baskı). Ankara: Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 237.
- Bayındırlık ve İskân Bakanlığı. (2009). Kentsel Yoksulluk, Göç ve Sosyal Politikalar Raporu. *Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Kentleşme Şûrası*, Ankara, 11.
- Bektaş, Y., Yücel, C. (2013). Ankara-Altındağ Tepesi Gecekondu Bölgesi'nde Mekânsal Ayrışmanın Gözlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Megaron*, 8(2), 115-129.
- Buğra, A., Keyder Ç. (2003). Yeni yoksulluk ve Türkiye'nin değişen refah rejimi: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, *UNDP Proje Raporu*, Ankara, 221-222.
- Buğra, A. (2008). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika*. İstanbul: İletişim Yayınları, 105-153.
- Burchardt, T. (2000). *Social Exclusion: Concepts and Evidence*. Bristol: The Policy Press, 386.
- Castillo, D., Yopez, I. (1994). A Comparative Approach To Social Exclusion: Lessons From France & Belgium, *International Labour Review*, 133(5-6), 614, 613-633.
- Cengizkan, A. (2004). *Ankara'nın İlk Planı: 1924-1925 Lörcher Planı*. Ankara Enstitüsü Vakfı, Ankara.
- Çakır, Ö. (2002). Sosyal Dışlanma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(3), 83-14.
- Davis, M. (2007). *Gecekondu Gezegeni*. (Çev. G. Koca). İstanbul: Metis Yayınevi. (Eserin orijinali 2006'da yayımlandı), 37-41.
- De Haan, A. (1998). Social Exclusion: An Alternative Concept For the Study of Deprivation? *IDS Bulletin*, 29(1), 10-19.
- Dinçer, İ. (2008). İmar Yasası'na eklenen bir maddenin düşündürdükleri: Siyasi erk - ekonomik güç ve egemen sınıf birlikteliği. *Batı Akdeniz Mimarlık*, (41), 8-11.
- Doğan, E. (2014). *Türkiye'de Yoksulluğun Ölçülmesi*. Uzmanlık Tezi, Kalkınma Bakanlığı, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara, 7-12.
- Duru, B. (2012). Mustafa Kemal Döneminde Ankara'nın İmarı. Cantek Ş. F. (Editör) *Cumhuriyetin Ütopyası*. Birinci baskı. Ankara. Ankara Üniversitesi Yayınevi, 173-192.
- Dündar, Ö. (2003). Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Sonuçları Üzerine Kavramsal Bir Tartışma. P. P. Özden (Editör). *Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Birinci baskı. İstanbul. SPO Yayını, 66-67.
- Erder, S. (1998). *Kentsel Gerilim*. Ankara: UMAG Vakfı Yayınları.

- Erdoğan, N. (2002). *Yoksulluk Halleri: Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri*. (Birinci baskı) . İstanbul: İletişim Yayınları, 299-307.
- Eren Hatiboğlu, B. (2014a). Geçmişte ve Bugün Marjinal Olanın Yarımları: Yenidoğan ve Çiğirgin Bağları Üzerine. *İdeal Kent: Ankara’nın Semtleri*. 11(1), 268-299.
- Eren Hatiboğlu, B. (2014b). *Yoksul Kadınlar için ‘Sıcak Yuva/Özgür Kent’ Hayaliyle ‘İmkansız Medeniyet’ TOKİ; Feminist Sosyal Çalışma ve Kent İçi Yoksul Alanların Dönüşümü: Ankara, Aktaş Mahallesi Örneği*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Ankara, 82.
- Erman, T. (1996). Kentteki Göçmenin Bakış Açısından Kent/Köy Kimliği: Niçin Köylüyüz Hala?. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 51(01), 289-304.
- Erman, T. (2004). Gecekondu Çalışmalarında Öteki Olarak Gecekondu Kurguları. *European Journal of Turkish Studies. Social Sciences on Contemporary Turkey*, (1), 85-93.
- Erman, T. (2007). Çandarlı-Hıdırlıktepe (Altındağ, Ankara) Örneği Üzerinden Suç ve Mekân İlişkisi ve Mahalleli Deneyimleri. *TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Bülteni*, 55 (06), 30-34.
- Erman, T. (2014). Kentin kıyısında kadın olmak: gecekondu TOKİ kentsel dönüşüm sitesine geçişte kadın deneyimleri. Cantek Ş. F. (Editör). *Kenarın Kitabı: Arada Kalmak, Çeperde Yaşamak*. Birinci Baskı. İstanbul. İletişim Yayınları, 89-120.
- Etöz, Z. (2000). Varoş: bir istila, bir tehdit. *Birikim*. (132), 49-53.
- Eymen, U. E. (2007). *SPSS Kullanma Kılavuzu*. İstatistik Merkezi Yayın No:1.
- Farrington, F. (2002). Towards a Useful Definition: Advantages and Criticisms of Social Exclusion. *Geoview: Undergraduate Review of Geography and Environmental Studies*, (11).
- Gökbayrak, Ş. (2005). Avrupa Birliğinin Sosyal Koruma Sorunsalı Olarak Sosyal İçerme Politikaları. *Çalışma Ortamı Dergisi*, (80), 17-18.
- Gümüşboğa, B. (2009). *Katılım Ekseninde Kentsel Dönüşüm: Altındağ Aktaş Mahallesi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 89-102.
- Günay, B. (2005). Ankara çekirdek alanının oluşumu ve 1990 Nazım Planı hakkında bir değerlendirme. Şenyapılı T. (Editör). *Cumhuriyet’in Ankara’sı*. Birinci baskı. Ankara. ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, 60-119.
- Gürler, E. (2003). Kentsel Yenileme Üretim Süreci Üzerine Karşılaştırmalı Çalışma: İstanbul Örneği, P. P. Özden (Editör). *Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Birinci baskı. İstanbul. SPO Yayını, 114-117.

- Güzey, Ö. (2009a). Sulukule’de Kentsel Dönüşüm: Devlet Eliyle Soylulaştırma. *Mimarlık*, 346, 73-80.
- Güzey, Ö. (2009b). Urban Regeneration and Increased Competitive Power: Ankara in Era of Globalization. *Cities*, 26: 27-37.
- Güzey, Ö. (2012). Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Uygulamaları: Neo-Liberal Kent Politikaları, Yeni Kentsel Aktörler ve Gecekondu Alanları. *İdeal Kent*, (7), 64-83.
- Güzey, Ö. ve Aslan, S. (2015). “Karşılanabilir Konut” Sunumu: TOKİ Ankara Kusunlar Yoksul Grubu Konutları Örneği. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 42-53.
- ILO. (2016). Yoksulluğa Son Vermek için İşlerin Dönüştürülmesi. *Küresel İstihdam ve Sosyal Görünüm Raporu*. Uluslararası Çalışma Örgütü, Cenevre.
- Işık, O., & Pıncarioğlu, M. M. (2001). *Nöbetleşe yoksulluk: Gecekondulaşma ve kent yoksulları: Sultanbeyli örneği* (Birinci baskı). İstanbul: İletişim Yayınları, 159-171.
- Kayasu, S., Yaşar, S. S. (2003). Kentsel dönüşüm üzerine bir değerlendirme: kavramlar, gözlemler. P. P. Özden (Editör). *Kentsel Dönüşüm Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Birinci baskı. İstanbul. SPO Yayını, 20-26.
- Keleş, R. (2004) *Kentleşme Politikası*. (Sekizinci Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Keyder, Ç. (1993). *Ulusal Kalkınmacılığın İflası*. (Birinci baskı). İstanbul: Metis Yayınları, 19.
- Kimyon, D. (2014). The Role of Media Practices in Urban Politics: The Case of Sinpaş Altınoran Housing/Residence Project. *Planning*, 24(3), 139-156.
- Kiper, P. (2004). *Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Tarihsel Kültürel Değerlerinin Korunması, Bodrum Örneği*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 60-118.
- Kocabaş, A. (2006). *Kentsel dönüşüm (yenileş(tir)me): İngiltere deneyimi ve Türkiye’deki beklentiler* (Birinci baskı). İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Köksal, R. (2012, 15-18 Ekim). *Altındağ’ da Kentsel Dönüşüm*. Türk Dünyası Mühendislik, Mimarlık ve Şehircilik Kurultayı’nda sunuldu, Trabzon.
- Kule, H., Es, M. (2005). Türkiye’de Kentsel Yoksulluk: Kocaeli Örneği. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (50), 259-300.
- Kurtuluş, H. (2005). Kente bir Sosyo-mekânsal Ölçek Olarak Bakmak ve Kentsel Dönüşüm. *Evrensel Kültür*, 8(164), 60-64.
- Larsson, D., Halleröd, B. (2008). Poverty, Welfare Problems and Social Exclusion. *International Journal Of Social Welfare*, (17) 15-25.

- Levitas, R. (2000). *Breadline Europe: The Measurement of Poverty* (First edition). Bristol: The Policy Press.
- Mutlu, S. (2007). *Türkiye’de Yaşanan Gecekondulaşma Süreci Ve Çözüm Arayışları: Ankara Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1-3, 41.
- Nurokova, T. (2010). *Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Projeleri (Altındağ Belediyesi Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Osmani, S. R. (2003b). Evolving Views of Poverty: Concept, Assesment and Strategy. *Asian Development Bank Poverty and Social Development Papers*, (7), 1–9.
- Özden, P. (2001). Kentsel Yenileme Uygulamalarında Yerel Yönetimlerin Rolü Üzerine Düşünceler Ve İstanbul Örneği. *İ. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (23-24), 1-10.
- Özkan, Y. E., Sıdal, S. (2011). Kentin Dönüşümü ve Yoksulluk. *Eğitim Bilim Toplum (EBT) Dergisi*, 6(24), 22-49.
- Roberts, P. (2000). The evolution, definition and purpose of urban regeneration. P. Roberts and H. Sykes (Eds.), *Urban Regeneration*. London, Thousand Oaks. New Delhi Sage Publications, 9-36.
- Sapancalı, Faruk (2005a). *Sosyal Dışlanma* (Birinci baskı). İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, 17-18.
- Sapancalı, Faruk (2005b). Avrupa Birliği’nde Sosyal Dışlanma Sorunu ve Mücadele Yöntemleri. *Çalışma ve Toplum*, (3), 51-106.
- Semerci, P. (2012). Ayrımcılık Bağlamında Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma. K. Çayır ve M. Ceyhan (Editörler). *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar*. Birinci baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 189-199.
- Seyyar, A. (2003). Sosyal Siyaset Açısından Yoksulluğa Karşı Mücadele. *Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Yayınları*, 1 (1), 4.
- Silver, H. (1994). Social Exclusion and Social Solidarity. Three Paradigms., *International Labour Review*, 133 (5-6), 531-578.
- Smith, N., Wiliams, P. (2015). *Kentin Mutenalaştırılması*. (Çev: Melike Uzun), İstanbul: Yordam Kitap. (Eserin orijinali 2007 yılında yayınlandı.), 295.
- Sönmez, İ. (2002). Dışlanma Süreçleri ve Kent Mekânı. *Planlama Dergisi*, 02 (2-3), 35-43.
- Sönmez, İ. Ö. (2005). Kentsel Dönüşüm Süreçlerinde Aktörler-Beklentiler-Riskler. *Ege Mimarlık Dergisi*, (53), 16-21.

- Şahin, T. (2009). *Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi*. Uzmanlık Tezi, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara, 57-81.
- Şahingür, A., Müderrisoğlu, B. (2004). AB'nin toplum tabanlı kentsel dönüşüme yaklaşımı ve Türkiye'deki kentsel dönüşüm uygulamalarının etkinliği. *Değişen-Dönüşen Kent ve Bölge*, (1), 512-513.
- Şenses, F. (2002). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk: Kavramlar, Nedenler, Politikalar ve Temel Eğilimler*. İstanbul: İletişim Yayınları, 17-21, 68-80.
- Şentürk, B. (2015). *Bu Çamuru Beraber Çiğnedik: Bir Gecekondlu Mahallesi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 31-49, 142-143.
- Şişman, A., Kibaroglu, D. (2009, 11-15 Mayıs). *Dünyada Ve Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Uygulamaları*. TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 12. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayında sunuldu, Ankara.
- Taş, H. Y., Özcan, S. (2012). Türkiye'de ve Dünya'da yoksulluk üzerine bir araştırma. *International Conference on Eurasian Economies*, 423-430.
- Taşçı F. (2009). Yoksulluğa Ve Yoksullara Dönük Ahlak Yaklaşımları. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (57), 481-514.
- Tankut, G. (1990). *Bir Başkent'in İmarı Ankara: 1929-1939* (Birinci baskı). Ankara: ODTÜ Yayınları, 126.
- Tekeli, İ. (1998). *Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması; 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1-25.
- Tekeli, İ. (2000). Kent Yoksulluğu ve Modernite'nin Bu Soruya Yaklaşım Seçenekleri Üzerine. H. Akder ve M. Güvenç (Editörler). *Devlet Reformu: Yoksulluk*. Birinci baskı. İstanbul, TESEV Yayınları, 139-160.
- Tekeli, İ. (2009): *Cumhuriyetin Belediyecilik Öyküsü: 1923-1990* (Birinci baskı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 43-63.
- Tekeli, İ. (2010). *Konut sorununu konut sunum biçimleriyle düşünmek*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. (2012). *Türkiye Yürürlüğe Konulan Kentsel Dönüşüm Üzerinde Konuşmayı Sürdürebilmelidir konulu söyleşi*. Koleksiyon 40 Yıl Kutlamaları, Ekim 2012.
- Tunç, A. (2014). Yoksulluk Sorunu, Yeni Yoksulluk Kavramı Çerçevesinde Gezi Parkı Olayları ve Kamu Yöneticilerine Bazı Öneriler. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 231-257.

- Turan, N. (1999). *Konut Sorununun Çözümünde Bir Alternatif Olarak Konut Kooperatifleri ve Eskişehir İlindeki Konut Kooperatiflerinin Sosyo Ekonomik Analizi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1108.
- Türk Dil Kurumu. (2010). *Türkçe sözlük (on birinci baskı)*. Ankara: TDK.
- TÜRK-İŞ. (2015). *Açlık ve Yoksulluk Sınırı Araştırması Aralık 2015*. Ankara: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu, 1-6.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim Araştırmalarında Etkin Olarak Kullanılabilecek Nitel Bir Araştırma Tekniği: Görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, (24), 543-559.
- Uçar, N. (2006). *Parametric Olmayan (Non-Parametric) Hipotez Testleri, Spss Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 85-112.
- Ufuk Çizgisi Yazı Grubu, (2006). Kent Yoksulları ve Kentin Değişen Yapısı. *Ufuk Çizgisi Dergisi*, (39), 12.
- UNDP (2014), İnsani İlerlemeyi Sürdürmek: Kırılganlıkları Azaltmak ve Dayanıklılık Oluşturmak. *Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişme Raporu*, Washington, 1-28.
- Uşaklıgil, E. (2014). *Bir Şehri Yok Etmek: İstanbul'da Kazanmak ya da Kaybetmek* (Birinci baskı). İstanbul: Can Yayınları, 53-67.
- Uzun, C. N. (2005). Ankara'da Konut Alanlarının Dönüşümü: Kentsel Dönüşüm Projeleri. Şenyapılı T. (Editör). *Cumhuriyet'in Ankara'sı*. Birinci baskı. Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, 198-216.
- World Bank. (2005). *Introduction To Poverty Analysis*. Washington: World Bank Institute, 125-132.
- Yasin, M. (2005). Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Hukuki Boyutu. *TBB Dergisi*, (60), 105-138.
- Yıldırım, A., Şimsek, H. (1999). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi, 283.
- Yıldırım, E. (2006). Güncel Bir Kent Sorunu: Kentsel Dönüşüm. *Planlama Dergisi*, 1(35), 7- 24.
- Yılmaz, B. (2006). Yakındaki Uzak: İstanbul'un bir Kent İçi Mahallesinde Sosyal Dışlanma ve Mekânsal Sürgün. Adaman, F., Keyder, Ç. (içinden) *Türkiye'de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma*. Ankara: Avrupa Komisyonu Çalışma, Sosyal İşler ve Fırsat Eşitliği Dairesi, 27-39.

- Yüksel, Ö. (2007). *Kentsel Dönüşümün Fiziksel Ve Sosyal Mekâna Etkisi: Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 36-45.
- Yücel, H. (2016). Varoşun Üç Hali: İç Varoş, Parçalanmış Varoş ve Bütünleşik Varoş. *Siyasal Bilimler Dergisi*, 4(1), 53-84.

EKLER

EK-1. Anket formu

Bu araştırma Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi kapsamında yapılmaktadır. Bilimsel amaçlı geliştirilen anket uygulaması sadece bu amaçla kullanılacaktır. Ad soyad ve benzeri kişisel bilgiler sorulmamaktadır.

1- Cinsiyet, Yaş ve Eğitim Durumu

CİNSİYET	Kadın		EĞİTİM DURUMU	Okur-yazar değil	
				Diplomasız okur-yazar	
	Erkek			İlkokul mezunu	
				Ortaokul mezunu	
YAŞ	18-30			Lise mezunu	
	31-45			Üniversite mezunu	
	45 - üzeri			Yüksek lisans/Doktora	

2- Çalışma Durumu

Çalışmıyor		Çalışıyor	
İşsiz/İş arıyor		Özelde/Kamuda İşçi	
İşsiz/İş aramıyor		Dönemlik/Mevsimlik İşçi	
Emekli		Esnaf	
Ev Kadını		Seyyar Satıcı	
Öğrenci		Evde/Dışarda Geçici Günlük İşler	
Engelinden dolayı çalışmıyor		Memur	
Diğer (belirtiniz)		Diğer (belirtiniz)	

EK-1. (devam) Anket formu

3- Engellilik hali			
<i>Görme engel</i>			
<i>Zihinsel engel</i>			
<i>Ortopedik engel</i>			
<i>Duygusal/ruhsal engel</i>			
<i>Sürekli bakım ve tedaviye muhtaç</i>			
4- Göçmenlik hali ve göç nedeni			
Göçmenlik durumu		Göç nedeni	
<i>Yerli</i>		<i>Sağlık ve eğitim olanaklarının yetersizliği</i>	
<i>Eski göçmen (1980 öncesi)</i>		<i>Zorunlu Göç</i>	
		<i>Evlilik</i>	
<i>Yeni göçmen (1980 sonrası)</i>		<i>Maddi Sebepler</i>	
		<i>Can Güvenliği</i>	
		<i>Diğer (belirtiniz)</i>	
5- Göç sonrası ekonomik durum			
<i>İyileşti</i>	<i>Kötüleşti</i>	<i>Değişmedi</i>	
6- Ev ve eşya sahipliği			
<i>Ev sahipliği</i>		<i>Eşya sahipliği</i>	
<i>Ev sahibi</i>		<i>Elektronik eşyalar (beyaz eşyalar, TV vb.)</i>	
<i>Kiracı</i>		<i>Taşıt sahipliği</i>	
<i>Akrabasının evinde oturuyor</i>		<i>İnternet bağlantısı</i>	
		<i>Diğer (belirtiniz)</i>	
7- Hane halkı büyüklüğü			

EK-1. (devam) Anket formu

8- Yaşanılan Ortamdan ve Hayat Koşullarından Memnuniyet Durumu				
<i>Hiç Memnun Değilim</i>	<i>Memnun Değilim</i>	<i>Kararsızım</i>	<i>Memnunum</i>	<i>Çok Memnunum</i>
1	2	3	4	5
<i>Nedenini açıklayınız?</i>				
9- Sigorta durumu				
<i>Sigortası Olanlar</i>				
<i>Sigortası Olmayanlar</i>				
<i>Yeşil Kartı Olanlar</i>				
<i>Hiçbir Güvencesi Olmayanlar</i>				
10- Hanedeki Çalışan Sayısı ve Hanenin Aylık Ortalama Geliri				
Hanede Çalışan Kişi Sayısı		Hanenin Aylık Ortalama Geliri		
<i>4 ve üzeri</i>		<i>4500 TL ve üstü</i>		
<i>3</i>		<i>2500-4499 TL</i>		
<i>2</i>		<i>1400-2499 TL</i>		
<i>1</i>		<i>1000-1399 TL</i>		
<i>Çalışan yok</i>		<i>1000 TL ve altı</i>		
11- Hanenin aylık ortalama gideri				
<i>4500 TL ve üstü</i>		<i>Aylık düzenli gelir durumu</i>	<i>Borçlanma Durumu</i>	
<i>2500-4499 TL</i>		<i>Var</i>	<i>Evet</i>	
<i>1400-2499 TL</i>				
<i>1000-1399 TL</i>		<i>Yok</i>	<i>Hayır</i>	
<i>1000 TL ve altı</i>				
12- Maddi yardım alma durumu				
<i>Alıyorum</i>		<i>Almıyorum</i>		
Maddi Yardım Alınan Kurumlar				
<i>Belediyeler</i>				
<i>Kaymakamlık, Valilik</i>				
<i>Vakıflar, Yardım Dernekleri</i>				
<i>Dini Kuruluşlar</i>				
<i>Akraba, Eş, Dost vb.</i>				
<i>Diğer (belirtiniz)</i>				

EK-1. (devam) Anket formu

13- Kent Merkezine Gitme Sıklığı ve Sosyal Faaliyetlere Katılma Durumu			
<i>Kent Merkezine İş Dışındaki Sebeplerle Gitme Sıklığı</i>		<i>Son 6 Ayda Katıldığınız Sosyal Faaliyetler</i>	
Her gün		Konser, opera-bale	
Haftada bir iki kez		Tiyatro	
Ayda bir iki kez		Sinema	
İki üç ayda bir		Mahalle Toplantıları (Kahve vb.)	
Daha az		Festival	
Hiç		Diğer (belirtiniz)	
14- Sosyal Hayata Katılamama Sebepleri			
<i>Yoğun Çalışma Hayatı</i>			
<i>Maddi Sebepler</i>			
<i>Ulaşım zor/pahalı</i>			
<i>Sokaklar Güvenli Değil</i>			
<i>Hastalık/ Engel Nedeniyle</i>			
<i>Diğer (belirtiniz)</i>			
15- Komşularla Görüşme Alışkanları			
<i>Komşularınızla Görüşme Sıklığınız?</i>		<i>Komşularınızla Görüşme Nedenleriniz?</i>	
Her gün		Sohbet	
Haftada bir iki kez		Kışlık Yiyecek Hazırlama	
Ayda bir iki kez		Diğer (belirtiniz)	
İki üç ayda bir			
Daha az			
Hiç			
16- Yanınızdaki dönüşüm geçirmiş alanda görüştükleriniz var mı?			
Var			
Yok			
Varsa ne sıklıkta?			
17- Kentin hangi bölgesinde yaşamak isterdiniz? Neden?			

EK-1. (devam) Anket formu

18- Kendinizi Dışlanmış Hissediyor Musunuz? Hissediyorsanız Neden?				
Yoksulluk				
Eğitim Seviyesi				
Etnik Köken				
Dini İnanç/Mezhep				
Giyim Kuşam				
Diğer (belirtiniz)				
19- Gecekondu bölgelerinde yaşayan kişiler toplumun geneli tarafından suçlu olarak görülüyor.				
<i>Hiç Katılmıyorum</i>	<i>Katılmıyorum</i>	<i>Kararsızım</i>	<i>Katılıyorum</i>	<i>Kesinlikle Katılıyorum</i>
1	2	3	4	5
20- Yaşadığım şehrin yerli halkı göç sonucu gelenleri istemiyor.				
<i>Hiç Katılmıyorum</i>	<i>Katılmıyorum</i>	<i>Kararsızım</i>	<i>Katılıyorum</i>	<i>Kesinlikle Katılıyorum</i>
1	2	3	4	5
21- Yaşam alanınıza yönelik uygulamalarda söz sahibi olduğunuzu düşünüyor musunuz?				
Evet düşünüyorum				
Hayır düşünmüyorum				
22- Varoş nedir? Yaşadığınız alanı varoş olarak tanımlar mısınız?				
23- Yoksulluğa sebep olan faktörler sizce nelerdir? (Çoklu seçilebilir.)				
Eğitimsizlik				
İş imkânlarının yetersiz olması				
Gelir dağılımındaki adaletsizlik				
Çalışmak istememek				
Etnik köken/dini inanç vs. sebebiyle işte ve sosyal yaşamda karşılaşılan zorluklar				
Diğer (belirtiniz)				
24- Sizce yoksulluk kader mi yoksa insan isterse yoksulluktan kurtulabilir mi?				
Evet, kaderdir				
Hayır, kader değildir				

EK-1. (devam) Anket formu

25- Yerel yönetimin sağladığı hizmetlerden (altyapı, sosyal hizmetler vb.) yararlanabiliyor musunuz?			
Evet, yararlanabiliyorum			
Hayır, yararlanamıyorum			
Hayırsa neden?			
26- Yaşadığınız semtte çocuğunuzun iyi bir geleceğe sahip olacağını ve iyi bir birey olarak yetişeceğini düşünüyor musunuz?			
İyi bir geleceği olacak			
İyi bir geleceği olmayacak			
27- Sizce kentsel dönüşüm projeleri yaşadığınız çevrede karşılaştığınız problemleri çözebilir mi?			
Evet		Neden?	
Hayır			
28- Yakın çevrenizde daha önce kentsel dönüşüm projesi uygulanmış alan var mı? Varsa proje sonrası yaşam koşullarınız nasıl etkilendi?			
Olumlu anlamda etkiledi		Açıklayınız	
Olumsuz anlamda etkiledi			
29- Size hangisi sunulsa gecekondudan vazgeçersiniz? (Çoklu seçilebilir.)			
Eski komşular			
Aynı etnik köken, dini inanç, eğitim veya ekonomik seviyedeki komşular			
İş yerine yakınlık			
Merkeze yakınlık			
Konut konforu			
Apartman dairesi			
Müstakil konut			
Diğer (Açıklayınız)			

EK-2. Derin görüşme formu

Bu araştırma Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi kapsamında yapılmaktadır. Bilimsel amaçlı geliştirilen derin görüşme çalışması sadece bu amaçla kullanılacaktır.
1- Cinsiyet, Yaş ve Eğitim Durumu
2- Çalışma Durumu
3- Hane halkı Büyüklüğü
4- Hanedeki çalışan sayısı
5- Hanenin aylık ortalama gelir-gider durumu
6- Komşularla görüşme alışkanları, sıklığı ve nedenleri?
7- Yaşam ortamınızdan ve hayat koşullarınızdan memnun musunuz?

EK-2. (devam) Derin görüşme formu

8- Yaşam alanınıza yönelik uygulamalarda söz sahibi olduğunuzu düşünüyor musunuz?
9- Kentsel dönüşüm projeleri yaşadığınız çevrede karşılaştığınız problemleri çözebildi mi? Neden?
10- Kentsel dönüşüm projesi sonrası yaşam koşullarınız nasıl etkilendi?
11- Gecekondu yaşamına ilişkin özlediğiniz değerler var mı? Varsa neler?

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : ŞAHİN, Bahar
 Uyuğu : T.C.
 Doğum tarihi ve yeri : 04.09.1989, Ankara
 Medeni hali : Bekâr
 Telefon : 0 (554) 807 53 64
 e-mail : bbaharsahin@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi/ Şehir ve Bölge Planlama	Devam Ediyor
Lisans	Gazi Üniversitesi/ Şehir ve Bölge Planlama	2012
Lise	Alparslan Anadolu Lisesi	2007

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2015- Halen	TEİAŞ 3. Bölge Müdürlüğü Emlak ve Kamulaştırma Başmühendisliği (İzmir)	Şehir Plancısı

Yabancı Dil

İngilizce

Hobiler

Müzik, Resim, Seyahat

GAZİ GELECEKTİR..